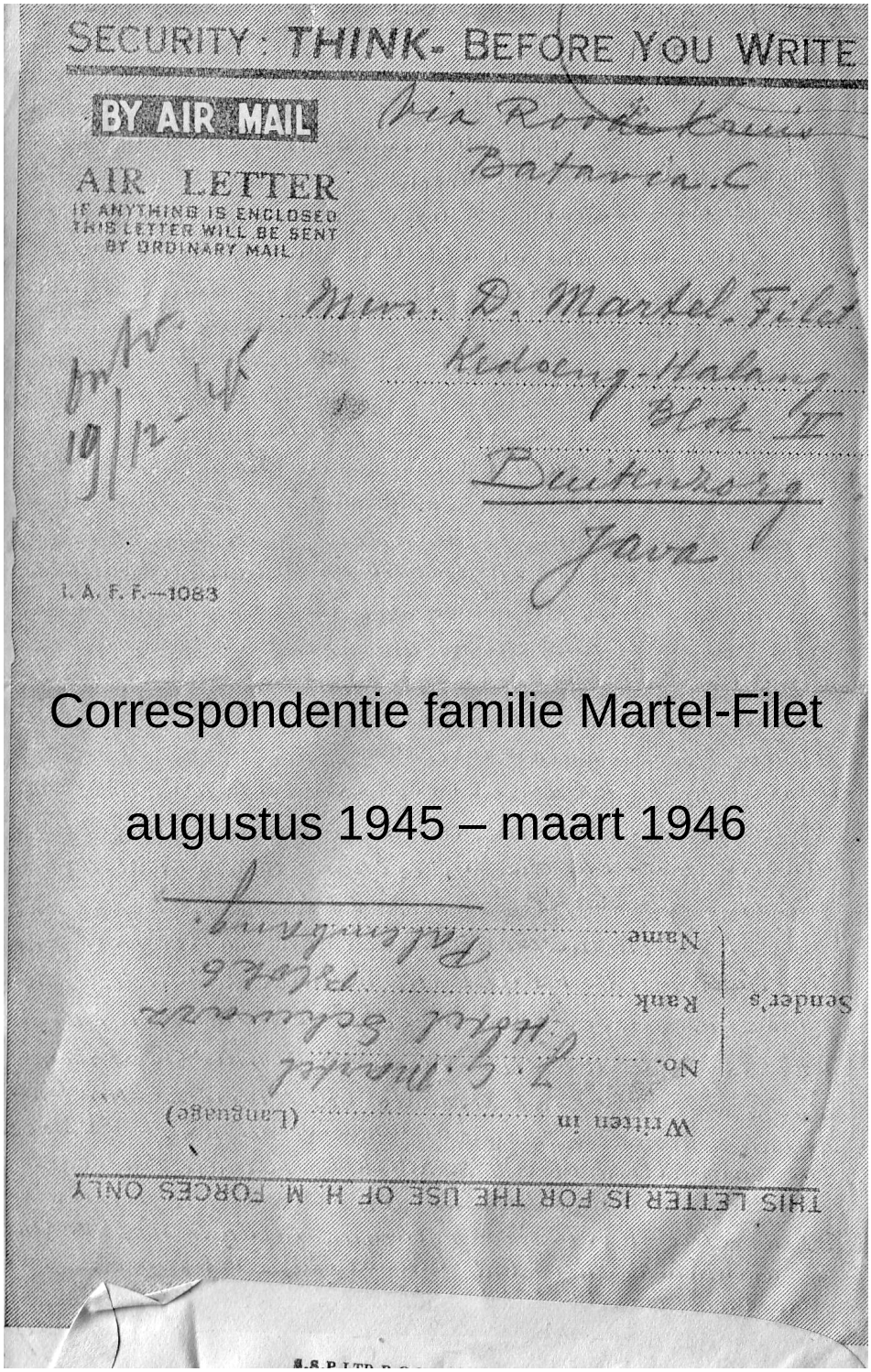

Correspondentie familie Martel-Filet

augustus 1945 – maart 1946

Inhoudsopgave

Voorwoord.....7
450914 Bandoeng Eddy aan Dien 11
450000 Toetoe aan Dien.....11
450915 Pakan Baroe Jan aan Allemaal.....12
450926 Pakan Baroe Jan aan Allemaal.....12
451003 Pakan Baroe Jan aan Allemaal.....14
451007 Pakan Baroe Jan aan Allemaal.....15
451013 Pakan Baroe Jan aan Allemaal.....17
451019 Pakan Baroe Jan aan Allemaal.....18
451023 Pakan Baroe Jan aan Allemaal.....20
451027 Palembang Jan aan Allemaal.....21
451028 Soekaboemi Dien aan Jan 22
451028 Palembang Jan aan Toetoe 24
451030 Palembang Jan aan Toetoe 25
451101 Soekaboemi Dien aan Jan 25
451102 Batavia Toetoe aan Jan 27
451110 Palembang Jan aan Allemaal.....27
451110 Palembang Jan aan Toetoe 28
451112 Palembang Jan aan Allemaal.....29
451116 Palembang Jan aan Allemaal.....30
451118 Palembang Jan aan Allemaal.....32
451120 Palembang Jan aan Allemaal.....33
451122 Soekaboemi Dien aan Jan 34
451122 Palembang Jan aan Allemaal.....35
451125 Boxtel oma Filet aan Dien 36
451125 Palembang Jan aan Allemaal.....39
451126 Buitenzorg Dien aan Jan 40
451126 Buitenzorg Eta aan Jan 41
451126 Palembang Jan aan Allemaal.....41
451127 Palembang Jan aan Allemaal.....43
451128 Buitenzorg Dien aan Jan 44
451130 Palembang Jan aan Allemaal.....46
451200 Dien aan Jan 47
451202 Palembang Jan aan Allemaal.....48
451204 Palembang Jan aan Allemaal.....49
451205 Buitenzorg Dien aan Jan 51
451205 Palembang Jan aan Allemaal.....52
451207 Buitenzorg Dien aan Jan 55
451207 Buitenzorg Ferry aan Jan 56
451208 Palembang Jan aan Allemaal.....57
451210 Batavia Rudy aan Jan 59
451212 Palembang Jan aan Allemaal.....64
451214 Buitenzorg Ferry aan Jan 67
451214 Buitenzorg Dien aan Jan 68
451215 Palembang Jan aan Allemaal.....69
451217 Buitenzorg Ben aan Jan 71
451217 Buitenzorg Dien aan Jan 72

451218 Batavia Toetoe aan Dien 74
451219 Palembang Jan aan Allemaal 74
451220 Batavia Plasman aan Jan 77
451221 Palembang Jan aan Allemaal 77
451223 Palembang Jan aan Allemaal 80
451225 Palembang Jan aan Allemaal 81
451227 Buitenzorg Dien aan Jan 84
451227 Batavia Rudy aan Jan 85
451227 Batavia Rudy aan Dien 87
451228 Palembang Jan aan Allemaal 89
451230 Palembang Jan aan Allemaal 90
460101 Buitenzorg Dien aan Jan 92
460101 Buitenzorg Ferry aan Jan 93
460101 Palembang Jan aan Allemaal 93
460103 Palembang Jan aan Allemaal 95
460103 Batavia Plasman aan Jan 96
460104 Buitenzorg Dien aan Jan 97
460105 Palembang Jan aan Allemaal 97
460106 Batavia Toetoe aan Jan 99
460107 Palembang Jan aan Allemaal 99
460108 Palembang Jan aan Allemaal 101
460109 Buitenzorg Dien aan Jan 104
460109 Buitenzorg Ferry aan Jan 105
460111 Buitenzorg Ben aan Jan 105
460111 Buitenzorg Eta aan Jan 107
460111 Buitenzorg Moes aan Jan 107
460111 Palembang Jan aan Allemaal 108
460113 Palembang Jan aan Allemaal 109
460114 Buitenzorg Dien aan Jan 111
460115 Palembang Jan aan Allemaal 111
460117 Palembang Jan aan Allemaal 112
460119 Batavia Dien aan Jan 114
460119 Palembang Jan aan Allemaal 116
460122 Palembang Jan aan Allemaal 118
460124 Kedoeng Halang Moes aan Jan 121
460124 Kedoeng Halang Pa aan Jan 121
460126 Palembang Jan aan Dien 123
460126 Batavia Dien aan Jan 125
460129 Batavia Dien aan Jan 127
460130 Buitenzorg Ben aan Jan 129
460130 Buitenzorg Moes aan Jan 129
460130 Palembang Jan aan Dien 131
460202 Batavia Dien aan Jan 132
460202 Batavia Ferry aan Jan 133
460203 Batavia Dien aan Jan 134
460205 Palembang Jan aan Dien 135
460207 Buitenzorg Moes aan Jan 137
460208 Palembang Jan aan Dien 138
460210 Palembang Jan aan Dien 139
460210 Batavia Dien aan Jan 141

460212 *Batavia Dien aan Jan* 142
460212 *Tjimahi Dolf aan Jan* 143
460213 *Palembang Jan aan Dien* 145
460216 *Batavia Dien aan Jan* 146
460217 *Palembang Jan aan Dien* 147
460218 *Buitenzorg Moes aan Jan* 148
460220 *Palembang Jan aan Dien* 149
460221 *Buitenzorg Pa aan Jan* 152
460223 *Buitenzorg Moes aan Jan* 153
460224 *Batavia Dien aan Jan* 154
460226 *Palembang Jan aan Dien* 155
460228 *Batavia Dien aan Jan* 156
460301 *Buitenzorg Moes aan Jan* 158
460302 *Batavia Dien aan Jan* 159
460303 *Palembang Jan aan Dien* 160
460305 *Batavia Dien aan Jan* 163
460307 *Palembang Jan aan Dien* 164
460312 *Batavia Dien aan Jan* 166
Bijlage tekeningen 168
Bijlage foto's 177
Bijlage woon- en verblijfplaatsen 180
Bijlage verklaring namen 181
Bijlage woorden en begrippenlijst. 182

Voorwoord

Bij het opruimen van de paperassen van pap en mam hebben we een schat aan oude brieven gevonden. Vooral de correspondentie uit het eerste jaar na de oorlog geeft inzicht in de situatie waarin de verschillende gezinnen in Indië en in Nederland verkeerden. Over en weer bracht men elkaar in deze brieven op de hoogte.
Men hield er, bij het schrijven van de brieven, rekening mee dat deze door meer mensen gelezen zouden worden. Pap schreef de eerste maanden zelfs aan „Lieve Allemaal".

Wij willen de brieven, met alle respect voor het soms toch persoonlijke en emotionele karakter, met jullie delen. Wij denken dat de brieven bij veel neven en nichten allerlei herinneringen zullen oproepen, maar ook dat ze zullen denken: „Dat heb ik nooit geweten!" Na de oorlog hebben „onze ouders" weinig gesproken over deze moeilijke periode. Met deze brieven willen we jullie een klein stukje van je eigen historie teruggeven.

Tijdens de oorlog hebben pap en mam met hun drie kinderen hun toevlucht gezocht bij de ouders van pap op het landgoed Tjimangoe bij Soekaboemi. Daar werd pap op 13 oktober, samen met zijn zwager Dolf door de Japanners gevangen genomen en afgevoerd. Na allerlei omzwervingen werd pap als krijgsgevange op Sumatra tewerk gesteld aan de Pakan Baroe spoorbaan. Na de bevrijding moesten de Nederlandse ex-krijgsgevangen nog maanden in de Pakan Baroe kampen blijven. Op 26 oktober werd pap geëvacueerd naar Palembang. In deze tijd schreef pap ook: „Mijn wederwaardigheden als krijgsgevangene".

Na het gedwongen vertrek van pap bleef mam, met haar kinderen, bij haar schoonfamilie op Tjimangoe achter. Na verloop van tijd werd de situatie daar dermate gevaarlijk, dat Tjimangoe ontvlucht moest worden en ingeruild voor de „veiligheid" van Japanse beschermingskampen. Pap was hiervan niet op de hoogte en hij bleef nog maanden schrijven aan zijn gezin op Tjimangoe.

Tijdens de oorlog is er summier contact geweest d.m.v. „Japanse briefkaarten".
De eerste brief na de oorlog van pap aan mam is op 15 september 1945 geschreven. Hij spreekt daarin de hoop uit dat ze elkaar binnen 3 weken (!) weer zullen zien. Dat zou nog 8 maanden duren! De laatste gevonden brief is op 12 maart 1946 geschreven. Dan is er nog steeds geen sprake van gezinshereniging.
Pap en mam hebben de brieven steeds zorgvuldig bewaard, ondanks de slechte woonomstandigheden en de vele verhuizingen.

De brieven werden hoofdzakelijk geschreven met potlood op allerlei soorten papier. In het begin pakpapier, soms kleine snippertjes en bij gebrek aan enveloppen werden de brieven dichtgeplakt en werd het adres aan de buitenkant geschreven.
Aanvankelijk wist men elkaars laatste adres niet. Bij de paperassen zijn dan ook verschillende verzoeken „tot opsporing" aan het Rode Kruis gevonden.

De brieven zijn in chronologische volgorde opgenomen volgens de datum in het briefhoofd. Dit zegt niets over de ontvangst van de brieven. Dat kon na enkele dagen maar ook na weken of maanden zijn, apart of een heel pakket tegelijk. De teksten zijn zo exact mogelijk overgenomen, met de gebruikte spelling en de afgebroken zinnen.
De tekeningen die pap regelmatig meestuurde, zijn hier toegevoegd, evenals die van Ben en Yvonne.

Gerard en Els, januari 2007

Inf. 1 A.

PALEMBANG, 6 NOVEMBER 1945

Ondergeteekende:
Naam en voorletters: MARTEL, J.G.
Volledig adres: HOTEL SCHWARZ DEPENDENCE
PALEMBANG
Verzoekt inlichtingen omtrent:
NAAM en voornamen MEVR. B.C.TH. MARTEL-FILET
(bijvoeging: Hr., Mevr., Mej.)
(voor gehuwde vrouwen ook de meisjesnaam).
Verdere gegevens als: leeftijd, beroep, (laatst bekende) woonplaats, kampadres, militaire rang, wapennummer, en alle inlichtingen welke de identificatie kunnen bevorderen: WOONPLAATS: LANDHUIS TJIMANGOE, DESA TJIDJANKAR, REGENTSCHAP SOEKABOEMI
POSTADRES: HR STOOVE SOEKABOEMI.
Familieverhouding van aanvrager tot de(n) gezochte. ECHTGENOOT
Handteekening: J.G. Martel

Antwoord van het Centraal Informatie Bureau van het N.I. Roode Kruis.

Bovengenoemd persoon komt niet voor in ons archief.
Onze gegevens strekken zich, tot nu toe, uit over geinterneerde burgers en krijgsgevangenen.

PAPAN BARU

Van het

~~Centrale~~ Informatie-Bureau van het Nederlandsche Roode Kruis

~~Markt — Eindhoven (Nederland)~~

Gebouw Petrolea, Benoordenhoutscheweg 's-Gravenhage

Aan het

Comité International de la Croix-Rouge

Palais du Conseil Général — GENEVE (Suisse).

1 6

DEMANDEUR — ENQUIRER — ANFRAGESTELLER

Nom - Name FILET

Prénom - Christian name - Vorname CORNELIS MARINUS 15 Nov.

Rue - Street - Strasse REGENTESSELAAN 38 17 Nov.

Localité - Locality - Ortschaft UTRECHT

Département - County - Provinz

Pays - Country - Land NEDERLAND

Message à transmettre — Message — Mitteilung

(25 mots au maximum, nouvelles de caractère strictement personnel et familial) — (not over 25 words, family news of strictly personal character) — (nicht über 25 Worte, persönliche Familiennachrichten).

Wij beiden maken het goed, ook Meta, Thea en Gezinnen. Rudy is 16 Aug. naar Indië vertrokken. Hoe gaat het jou, vrouw en kinderen, wij hopen het beste. Geef spoedig bericht, wij zijn er erg verlangend naar en hopen jullie spoedig te ontmoeten. Veel liefs en zoentjes.

Je Schoonouders.

Date - Datum 15 September 1945

DESTINATAIRE — ADDRESSEE — EMPFÄNGER

Nom - Name MARTEL / Sergt Artie nr 140806 /

Prénom - Christian name - Vorname JAN GEORGE

Rue - Street - Strasse

Localité - Locality - Ortschaft JAVA CAMP SCHWARTZ

Province - County - Provinz JAVA

Pays - Country - Land NED. OOST INDIË

RÉPONSE AU VERSO. — Prière d'écrire très lisiblement

REPLY OVERLEAF. — Please write very clearly.

ANTWORT UMSEITIG. — Bitte sehr deutlich schreiben.

450914 Bandoeng Eddy aan Dien

Bandoeng 14 Sept. ’45

Lieve Dien,

Hoe is ’t met jou en de peuters, ik hoop allemaal uitstekend! Ik ben zelf zooals gewoonlijk zeer fortuinlijk door deze 3 ½ j. heen gerold, mankeer niets, ben fit en sta te springen om het kamp (Tjihapit) te verlaten en wat te doen. Eefje komt natuurlijk geregeld, had tot haar groote woede de eerste week na de capitulatie waterpokken en nu heeft Bientje ze, maar overigens is ’t met hun Goddank ook uitstekend. Jan is zoover ik heb kunnen nagaan naar Palembang vertrokken via B’tia. Jan Bruynier zit in B’tvia, is daar ± 2 ½ maand geleden van hieruit heengegaan. Ben nog aangeklampt door mevr de Vogel, met groeten voor jou.

Heb je nog wat uit Holl. gehoord? Hoop jullie vlug te zien.
Liefs en een poot van Eddy

450000 Toetoe aan Dien

beantw 11/1

verzenddatum onbekend

L. Dien
De briefkaart heb ik in goede orde ontvangen.
Oma’s oor en mijn been zijn al genezen. Van Fried nog geen brief ontvangen. De vrouw van Fried + 2 kinderen zijn al 1 jaar bij mij.
Mijn stamboomnummer is 1943 G.
Dien, maak je geen zorgen over het graf van Zus. Ik heb het al schoongemaakt en iedere keer breng ik bloemen, ook weer deze Kerstdag. Maak je geen zorgen ja?
Is moes Martel al beter? Zijn Ferry, Gerard en Yvonne gezond? Het klimaat in Soekaboemi is goed voor kinderen, niet zoals hier.
Ik heb je brief van tante Jo ontvangen. Oom George ligt in het ziekenhuis. Oom G. is vel over been. Het adres van tante Jo is Papandaganlaan 85[a] Bandoeng, misschien wil Dien schrijven.
Veel groeten voor Pa en Moes Martel en de kinderen. Zoen van Toetoe

(De briefkaart is door R v.d. Groen, Dj Goentoer 59, DJ., gestuurd aan Nonja D.Martel, roemah Tjimangoe, alamat toewam Stoové, Soekaboemi)

450915 Pakan Baroe Jan aan Allemaal

Pakan Baroe 15-09-45

Lieve Allemaal

Wat een weelde dat wij ex-krijgsgevangenen eindelijk in de gelegenheid zijn, om langs deze weg in communicatie te treden met onze familie op Java. Weliswaar werd er geen papier voor dat doel verstrekt, maar dank zij de royale tractatie van het Amerikaansche Roode Kruis op allerlei lekkernijen, waar wij zoo'n enorme behoefte aan hebben, vonden wij allemaal ook een vodje papier zooals dit velletje om jullie heel summier het voornaamste over onze toestand te vertellen. Ik maak het gelukkig goed, heb alleen maar een z.g. tropische zweer aan mijn linker enkel door infectie van een roestige railspijker, opgeloopen bij spoorbaanaanleg in 't hartje van Sumatra, 2 maanden geleden, maar ik ben al aan de beterende hand en werk alweer 3 dagen in het kamp (Pakan Baroe aan de Siakrivier, het hoofdkamp).
Nu de geallieerden hier ook al zitten, per vliegtuig uit S'pore aangekomen, zijn de medische en voedselvoorzieningen zeer verbeterd en we worden met de dag dikker na een lange tijd van verdrukking en afbeulerij door de Jap.
Laten we God daar innig dankbaar voor zijn, lieve menschen!
Ook ben in blij dat ik alle briefkaarten van Dien in orde mocht ontvangen en ik hoop dat ik jullie binnen 3 weken in beste toestand mag terugzien.

Omhelsd door Jan

450926 Pakan Baroe Jan aan Allemaal

ontv 11/10 –'45

Pakan Baroe 26-9-'45

Lieve Allemaal,

Hoewel nog geen antwoord van jullie op mijn brief van 15 dezer is gekomen, schrijf ik deze tweede brief om wat meer te vertellen van mijn wederwaardigheden sinds mijn vertrek (en wat voor een!) van Tjimangoe. Allereerst moet ik zeggen dat de evacuatie van de ex-krijgsgevangenen helemaal niet vlot, waarschijnlijk omdat de toestand zoowel economisch als politiek, op de diverse plaatsen van bestemming nog verre van geschikt is, om een ontvangst van die menschen te tolereeren, en omdat er daar ook eerst een voldoende aantal bezettingstroepen aanwezig moet zijn.
Uit de bulletins lezen we dat er hier en daar nog ongeregeldheden voorkomen en zoolang deze dingen gebeuren, houdt men ons rustig hier, ook al staan we allemaal op springen, om thuis te helpen regelen, zoowel binnen onze eigen gezinshuishouding als daarbuiten.
Dit ongeduld heeft zich bij enkelen al zoodanig toegespitst, dat zij met stille trom zijn verdwenen en op eigen houtje naar huis zijn gegaan, hetzij als blinde passagier a/b van een vliegtuig dat geregeld uit S'pore hier komt, hetzij per Inlandsche of Chineesche tongkang (groote visschersprauw). Gelukkig hoor ik niet bij die buitensporig avontuurlijke geesten en wacht ik maar geduldig op de dingen die komen zullen. Ik blijf goed voor m'n gezondheid zorgen, al vergt de tropische zweer boven m'n linker enkel ontzettend veel van m'n geduld, en het me vaak ergeren kan dat de

polyklinische behandeling van genezende wonden, bij welke categorie ik ook behoor, te onverschillig is. Op het gedeelte van de wond, in het geheel zoo groot als een gulden, dat nog pijn doet en waar dus nog vuil uitkomt, wordt eens in de 3 dagen jodoformpoeder gestrooid, en het gedeelte, waar zich alleen nog maar een nieuwe huid moet vormen, krijgt zwavelzalf.
De wond begon als een bijna onzichtbare schram, op 8 Juli opgeloopen bij het inslaan van railspijkers op de baan. De dwarsligger was van zeldzaam hard hout en mijn partner, die aan de beurt was, sloeg de spijker niet vol op de kop. Gewoonlijk gaat het ding dan wat scheef het hout in, maar in dit geval vloog ie er met een vaart uit, precies tegen m'n been aan de binnenzijde van het scheenbeen. Een half uur was ik niet in staat om te werken, maar toen ging het wel weer en ik was al lang blij dat er geen druppel bloed te zien was.
De volgenden dag bleef het ook nog bij een bloedbuil, maar een dag later kon ik niet meer staan op dat been en toen de wondendokter er aan te pas kwam, drukte die net zo lang, dat er een gaatje kwam.
Toen kwam een lijdensperiode van 2 maanden en dat voor mij, die practisch nooit kwartierziek op m'n nest gekluisterd heb gelegen! Toch ben ik aan den anderen kant dankbaar voor deze gedwongen bedrust, want iedereen kent me als een hard en taai werker, onvermoeid en steeds present op werk-appel.
Ik heb ééns 4 dagen hooge koorts gehad in ons eerste kamp, dat in een moeras aan de zoom van maagdelijk oerwoud lag, en daarna kreeg ik eens in de maand een malaria tertiana aanval, die me soms 2 dagen in bed hield, maar vaker zoo onschuldig was dat ik liever bleef doorwerken; van flink transpireren was ik en bleef ik dan koortsvrij.
Nu even in telegramstijl m'n „avonturen" sinds 13 Oct. '43.

13 t/m 28 Oct 43. In de Kempe-cel op Soekaboemi
29 Oct. Als krijgsgevangene per vrachtauto naar de Senen kazerne op Batavia. Dolf niet mee, werd trouwens nog niet verhoord. (Later vertelde een celgenoot, dat hij op 25 Dec. nog steeds Kempe-gevangene was en waarschijnlijk naar een burgerkamp zou worden gezonden). Gewicht 62 KG.!
30 Oct t/m 3 Dec. Senen-kamp. Veel kennissen, lectuur, geen werk.
4 Dec. t/m 11 Febr. '44: Glodok-kamp. (tevoren gevangenis) Als spinner van sisal-vezel. Werk beviel me buitengewoon, eten en cantine goed gewicht 77 Kg.
12 Febr. t/ 30 Mei '44 weer Senen-kamp. We worden vetgemest voor transport over zee en zwaar werk ergens, waar niet zoo gezond als op Java. 29 Apr. eerste briefk naar huis. Ontv 1-6-'44.
14 t/m 17 Mei '44 Zeereis naar Padang. Niet zeeziek, hoewel als haring in een ton (1200 man) en weinig lucht in zoo'n vrachtbootruim. (Tonnage ± 6000). Wat een verjaardag. Wel gebeden en sterk aan jullie gedacht!
18 Mei t/m 21 Mei reis per trein en vrachtauto naar Pakan Baroe a/d Siak rivier (S.O.K.)
22 Mei '44 t/m 6 Mrt '45 Spoorbaanonderhoud, geen zwaar werk, voor donker thuis. In 3 kampen gelegen in deze periode.
7 Mrt t/m 12 Aug. '45 Spoorbaan aanleg.

Hard werken, dikwijls 11 uur ’s avonds pas thuis. Misschien niet volgehouden als op 8 Juli geen tropische zweer.

En weer wachten we maar, onze ingewanden volproppend met eten uit blik, waarmee het Engelsche R.Kruis ons doodgooit. Ik snak naar bericht van jullie;
Dientje lief dank voor al je briefkaarten hoor. Ik kreeg ook goed bericht uit Utrecht
21 Febr. ’44. Ze zijn verhuisd naar Regentesselaan 38.
Dien’s laatste brief kreeg ik hier op 20 Aug. jl. Wat zal ik blij zijn met je eerste brief!

Allen omhelsd met veel liefs van Jan.

451003 Pakan Baroe Jan aan Allemaal

Ontv 26/10-’45
3)

Pakan Baroe 3-10-’45

Lieve Allemaal,

Dit is de derde brief die ik de lucht inzend na die van de 15e Sept. en die van 30 Sept. Hoewel tot nu toe nog geen antwoord van jullie is gekomen, spijt het me dat ik niet vaker van hieruit een epistel gestuurd heb, want eens zullen jullie die toch ontvangen en dan successievelijk op de hoogte komen van mijn ondervindingen.
De reden dat ik niet tot het schrijven van deze brieven ben gekomen ondanks de zee van tijd als gevolg van m’n tropische zweer, die me bijna 3 maanden kwartierziek houdt, is het feit dat ik ben begonnen aan het neerschrijven van: „Mijn wederwaardigheden als krijgsgevangene”, te beginnen vanaf het moment dat de Kempe me van Tjimangoe weghaalde met het geruststellende: „’t Is maar voor een paar dagen”.
’t Valt niet mee een samenhangend en chronologisch relaas van die ondervindingen vast te leggen, vooral omdat je altijd die drukte om je heen hebt en die 2 jaar verdrukking niet nagelaten hebben, een stempel te drukken, vooral geestelijk, zelfs op de meest geharde naturen, waartoe ik mij Goddank mag rekenen.
Ik weet niet meer of ik ’t al geschreven heb, maar deze gedwongen rustperiode was volgens mijn gevoel hard nodig. Nooit heb ik aansluiting of geregelde conversatie zelfs gezocht met lotgenooten, behalve met Jim Simons, laatstelijk controleur pandhuisdienst in Tegal, die dezelfde stille natuur heeft en net als ik onder alle omstandigheden de handhaving van onze gezondheid vóór alles stelt. Onze leus is en blijft: „Een gezonde ziel kan alleen huizen in een gezond lichaam” en door dit steeds voor oogen te houden, verliest al het andere, zelfs stortregen, koude, zonnebrand en vernedering, zelfs honger hun moreel vernielende invloed. Jim was zuinig op z’n spieren, te zuinig zelfs zoodat hij de indruk gaf van een luilak of „drukker” zooals onze term luidt.
Mijn methode was: aanhoudende bezigheid buiten de officieele rusttijden (en hiermee was de Jap vrij royaal) en flink moe worden. Resultaat: goede eetlust, spijsvertering en vaste slaap. Zoolang ik in touw was ging het uitstekend, de heele dag zoomaar in een lendendoek in de weer, maar toen

ik het bed moest houden, kwam de reactie en werd ik weer net zo mager als toen ik uit de Kempe-cel kwam.
Maar sinds de geregelde vertrekking van Roode Kruispakketten op het Pakanbaroe vliegveld, gebracht uit Singapore, ben ik weer enorm bijgekomen. Last van m'n wond heb ik al lang niet meer, maar ik voel er niets voor om nu nog corveeën te doen (keukenwerk, houthakken of exercitie), dus doe ik maar of ik nog last van pijn heb, als ik lang sta of loop. Dit kan ik doen omdat er genoeg andere werkers zijn, allemaal beneden de 35 jaar en tropische zweren een heilig respect inboezemen. Vooral niet forceren, veel rust is hierbij het parool.
Laat ik niet vergeten te vertellen dat ik mijn fitheid ondanks het harde werken te danken heb voornamelijk aan de bijvoeding, bekostigd door alles te verkoopen wat ik van m'n garderobe kon missen, een methode die algemeen was, en waarvan onze Japansche bewakers lustig profiteerden, al was het contact met Inlanders ten strengste verboden!
Ik hoop van harte dat jullie daar op Java ook op deze wijze de zoo hoog noodige voeding hebt kunnen bekostigen toen de nog aanwezige contanten op waren. Vooral de kinderen die immers nog groeien moeten, hebben dit zoo noodig. Deze gedachte heeft me al die tijd bezig gehouden, was steeds onderwerp van m'n dagelijkse gebeden en daarom verlang ik zoo naar een eerste uitvoerig verhaal daarover.
Gelukkig ontving ik alle briefkaarten van Dien, waarin ze o.a. schreef dat de kinderen groot waren geworden en zijzelf nu in de keuken staat. Goed zoo, en Eta zorgt zeker nog steeds voor de geestelijke ontwikkeling van de jeugd? En Moes nog steeds taai volgehouden en gevochten tegen de zenuwen. Denk aan hetgeen U mij bij m'n vertrek verzekerd hebt: „Ik weet nu, dat je in God gelooft en zoolang jij rustig bent, ben ik het ook".
Ik hoop dat onze Almachtige Hoeder de gemoedsrust, die ik inderdaad steeds gehad heb, zelf bij de ongunstigste omstandigheden, werkelijk heeft kunnen overbrengen op Uw fijngevoelig gemoed, Moes en dat U daardoor geduldig hebt kunnen wachten, op de dag dat het Hem behaagt, mij weer bij mijn geliefden te brengen.
Dientjelief, hou je taai, vooral als die belhamels van ons 't op hun heupen krijgen. Yvontje, Pappie heeft nog gehoopt op je 8ste verjaardag bij je te zijn, maar dat is helaas niet gelukt. Laat ons dan maar bidden om een gezellig en blij Sinterklaas en Kerstfeest samen.
Daag tot over een paar dagen.

Veel liefs van Jan

451007 Pakan Baroe Jan aan Allemaal

0ntv 26/10-'45
4)

Pakan Baroe 7-10-'45

Lieve Allemaal,

Sinds m'n vorige brief is de politieke toestand in deze gewesten er niet op vooruit gegaan dank zij de nationalistische beweging, op Java begonnen en nu ook in deze streken aan 't ontwaken. We weten nog steeds niet hoe de vork precies in de steel zit daar op Java, want volgens de berichten moeten er toch voldoende bezettingstroepen aangekomen zijn, om een overgave van het Japansche bestuur aan het Ned. Indische

(zooals het voor de oorlog was) ordelijk doen verloopen. De houding die Soekarno zich nu aanmatigt is een gevolg van een overeenkomst met Japan en heeft nu geen zin meer, omdat Indië door de nederlaag van Japan weer Nederlandsch bezit is geworden.
We zijn al zeer benieuwd naar de verklaring die van Mook zal geven en velen van ons nog meer benieuwd wanneer ze nu eens eindelijk een levensteeken van huis krijgen.
't Doet wel vreemd aan van en kennis te hooren, dat hij van zijn vrouw een telegram in 't Maleis ontvangen heeft, uit Soerabaia.
In ieder geval ben ik blij dat er een behoorlijk aantal geallieerde soldaten op Java zit en dat jullie daar betrekkelijk rustig buiten eenige stad wonen en denkelijk vrij van nationalistische elementen. Ik maak me dan ook helemaal niet ongerust.
Met onze legering hier, nog steeds op de plaats waar we zoo lang als krijgsgevangenen zuchtten en zwoegden, heb ik me ook al verzoend, zelfs al is vanaf heden de avondklok ingesteld (na 11 uur 's avonds niet meer het kamp uit) in verband met de onzekere toestand. Gisteren zijn er nml relletjes geweest op Pakan Baroe tussschen Chineezen en Inlandsche nationalisten, waarbij onze jongens zich ook mengden en (natuurlijk) de zijde van de Chineezen kozen. Er zijn toch maar altijd van die sujetten, die de zaak voor de vele goeden bederven en daarom staat deze militaire samenleving mij zoo tegen.
Niet alleen hierom, maar ook om het feit, dat er altijd menschen bij zijn die te gemakzuchtig zijn om zelf de handen uit de mouw te steken – daarom?- doorlopend sukkelen, hetzij aan koorts, hetzij aan slappe beenen, opgezette buik, pijn in de gewrichten of moeheid en die er dan op uit zijn om geholpen te worden met alles en nog wat. „Zeg Martel, als je toch naar de cantine gaat, haal voor mij dan meteen ook koffie, of pisang, of tabak, enz."; „als je toch naar de badplaats gaat (dat er toch nog menschen zijn, die hoewel niet eens zoo ziek in geen drie dagen behoefte aan een bad hebben!) haal dan meteen wat afwaschwater voor me" en zoo gaat 't maar door. Niet altijd ga ik op dergelijke verzoeken in, want ik vraag in principe zelf nooit om hulp, omdat m'n ondervinding is dat de meesten je dan uitbuiten. Zij die zoo gek zijn om te pas en te onpas te helpen, doen het kennelijk om populair te worden.
Vóór de instelling van de avondklok mochten we zonder permissie naar Pakan Baroe en toen ik voelde dat m'n zweer het toeliet en ik te dik werd door het vele en goede eten, heb ik twee avonden de wandeling heen en terug gedaan (10 kilometer). De vrij moderne bioscoop daar is gratis toegankelijk voor ons en 't deed me goed, voor 't eerst weer onbewaakt in het openbaar te verschijnen.
Deze uitstapjes naar Pakan Baroe hebben m'n wond blijkbaar geen kwaad gedaan, want vanmorgen werd ik in de polikliniek voor genezen verklaard en werd voor het laatst een pleister met levertraanzalf erop geplakt.
Jammer, dat voorlopig die wandeltochten verboden zijnen we nu alleen nog maar op straat langs het kamp een paar honderd meter heen en weer mogen flaneeren. Ze hebben me ook al twee dagen aan het werk gezet, groente snijden in de keuken. 't Prettige is, dat je gratis zoete koffie krijgt en na het werk wat groenten voor privé gebruik mag meenemen. Zoo'n beetje rauwe uien met ketimoen en lombok smaakt best bij de rijst.
Soldij krijgen we onregelmatig. Over September hebben we totaal ontvangen 5+10+15+10 = 40 gulden, een schijntje als men bedenkt dat een pisang 40 ct, een pisang goreng 50 ct, een ei f 4,- (een eendenei) een portie gado gado f 1,- kost. Klapperolie kost f 18,- per bierflesch, maar als

ik een eitje bak doe ik dit in het spekvet, dat we via het Roode Kruis geregeld ontvangen en waarmee ik erg zuinig ben.
Zoodra ik een heele dag vrij krijg, ga ik op bezoek bij oom Eddy in kamp I. Ondanks het verlies van een vinger maakt hij het goed volgens een barakgenoot die ik hier sprak en evenals de meesten is ook hij moddervet geworden.
Met onze evacuatie is al een begin gemaakt, om de andere dag vliegen er 100 man naar Medan met 4 vliegtuigen en de 14de beginnen ze ook over te brengen naar Palembang.
Omdat de bezetting van Medan het eerst voltooid zal zijn en daar het klimaat en de accommodatie beter zijn, heb ik Medan en niet Palembang gekozen als tusschenstation, voor de evacuatie naar Java.
M'n beenspieren zijn aardig verslapt door de rust van 3 maanden en ik ben van plan om flinke wandelingen te maken zoodra we in Medan zijn en ik hoop dat er ook gelegenheid is voor andere sport.
De officieren die in de Staniswijkgevangenis hebben gezeten, zooals schoonbroer Eddy, collega Kruyt, e.a. moeten al vrij zijn. De gelukkigen! Ik ben benieuwd of Dolf al bij jullie zit. Waarschijnlijk wel en natuurlijk is hij voorlopig niet uitgepraat en de geleden schade aan lichaam en geest zal wel gauw hersteld zijn in de familiekring.
Kom lieve menschen, 't papier is weer op en ik moet gauw zien aan andere voorraad te komen.

Omhelsd met veel liefs van Jan

451013 Pakan Baroe Jan aan Allemaal

5) *ontv 26/10*

Pakan Baroe 13-10-'45

Lieve Allemaal,

De hoeveelste brief dit is die ik schrijf alvorens eenig bericht van jullie te hebben ontvangen, d.w.z. na de oorlog, weet ik niet precies, maar ik denk de vijfde.
Heden herdenken we de dag dat ik 2 jaar geleden werd ingepikt door de Jap en meer nog dan anders zal ik vandaag bij jullie op Tjimangoe in gedachten zijn. Het leed, dat we op dien ongeluksdag ondervonden, is nu alweer geleden, maar heeft helaas plaats gemaakt voor de onzekerheid van de datum van ons wederzien door dat nationalistische gedoe op Java en het trage vorderen van de maatregelen daartegen.
Als ik lees hoe driester Soekarno optreedt tegen Europeanen en zelfs voedselverstrekken of verkoop aan deze met straf bedreigt, wordt het me somber te moede en vraag ik me af in hoeverre jullie daar op het land er de last van ondervinden. Gelukkig is er nog niet veel bloed gevloeid en ik hoop dat dit verder voorkomen wordt door spoedig en hardhandig middels arrestaties in te grijpen.
Met onze evacuatie naar Medan en Palembang gaat 't ook verre van gesmeerd. Druppelsgewijs worden er ex-krijgsgevangenen per vliegtuig weggevoerd van deze ongeschikt verklaarde barakken. Per boot zou het vlugger gaan, maar waarom dit niet gebeurt is ons een raadsel. Geen booten genoeg, of is men bang voor verdwaalde mijnen? We moeten ons werkelijk bedwingen om niet weg te loopen naar onze gezinnen op Java, om die te beschermen tegen eventuele bedreiging door die fanatieke

Inlanders van Soekarno en er wordt niets gedaan, om ons wat afleiding te geven. Door de avondklok mogen we geen uitstapjes meer maken naar Pakan Baroe en aan muziek of sport wordt ook niets gedaan.
Alleen de Roode Kruis pakketten die bij beetjes worden verstrekt (o.a. wordt 1 blik zalm of cornedbeef verdeeld over 3 man) en lang niet iedere dag, geven wat gezelligheid. Engelsche cigaretten uit die pakketten worden verkocht aan opkopers die het kamp mogen binnenkomen, of op de kleine passer vlak naast ’t kamp voor f 2.50 per stuk en van ’t geld voedsel gekocht, zooals eieren, pisang, gado-gado, pisang-goreng en ander snoepgoed.
Ik dood de tijd zooveel mogelijk met lezen, ben te ongedurig door ’t lange wachten om de stenografische studie door te zetten, en op te passen, dat m’n genezende wond geregeld rust krijgt.
Gisteren heb ik keukenwerk gedaan (vleesch fijngesneden, tomatensla gemaakt en katjang idjoe soep geroerd) maar door ’t lange staan begon de niet genezen wond al gevoelig te worden, zoodat ik maar weer ben gaan liggen. ’s Avonds was ’t strakke gevoel alweer weg en vandaag voelt het weer normaal aan. Dienst doen is blijkbaar nog niet aan te bevelen en dus ga ik vandaag weer lanterfanten.
Zat ik nu maar op Tjimangoe, wat zou ik me dienstbaar kunnen maken in groenten- en vruchtentuin met behulp van Wim, Ben, Ferry, Bertje. Deze laatste twee zijn intusschen stevig opgeschoten knapen geworden, die de handen uit de mouwen kunnen steken, nietwaar? En Dien is natuurlijk een reuze kei geworden in ’t koken en produceert dagelijks eenvoudige, maar degelijke en smakelijke gerechten.
Ontjom en tempé kennen we hier niet en ik kan werkelijk snakken naar deze hartige kostjes, of naar een pittige sajoer lodeh of sajoer asam.
Eet maar veel melindjoeblad, want volgens bevoegde doktoren zitten daarin heel wat vitaminen. Blijf ook geregeld tomaten en katjang kweeken en verwaarloos de djeroeks niet teveel. Vooral kinderen die in de groei zijn, hebben deze hard nodig. Vleesch is van veel minder belang. Gaat ’t goed met de kippen of is ’t al voordeeliger om eendeneieren te koopen? Wat zouden deze nu wel kosten op Java?
Hard de jeugd vooral door veel zonneschijn en ochtendbaden; later zullen ze daarvan de vruchten plukken.
Over vruchten gesproken: als de papaja en pisang oogst gunstig blijft, voorkomen jullie de beruchte A-vitaminose, die onder de krijgsgevangenen de meeste slachtoffers eischte.
Tot zoover lieve menschen, veel liefs en zoenen van Jan

451019 Pakan Baroe Jan aan Allemaal

6)

Pakan Baroe 19/10-’45

Lieve Allemaal,

Komaan, hiermee begin ik m’n zesde brief vanuit dit kamp, sinds de wapenstilstand en nog steeds geen bericht van jullie. Toch zegt m’n gevoel dat ik me niet ongerust hoef te maken en dat alleen de verbinding Soekaboemi-Batavia onmogelijk is geworden door de nationalistische relletjes.

Volgens de laatste nieuwsberichten is Buitenzorg bezet door Br. Indische troepen en verwacht wordt dat Bandoeng zal volgen. Als ’t nu ook al zoover is met Soekaboemi, zal er wel wat loskomen van Tjimangoe. Bovendien is het onder deze omstandigheden waarschijnlijk zeer ongunstig om buiten een stad te wonen, want geregeld komen er brieven binnen van Batavia , Bandoeng, Solo, Soerabaia en Semarang, d.w.z. van vrouwen niet in een kamp. Vanuit een kamp is veilige verzending van correspondentie verzekerd.
Ik hoop en bid dat jullie het hoofd koel houden, nu er zooveel van ons geduld gevergd wordt en het beste is om er niet aan te denken en ons zelf zooveel mogelijk bezig probeeren te houden. Laten we dankbaar blijven dat we de eerste tijd (de verdrukking door de Jap) hebben doorstaan en laten we nu zorgen fit te blijven en te overwinnen in deze race met de tijd, want dat de Hollanders op een gegeven moment de situatie in handen zullen hebben, staat vast, ook al duurt het nog maanden. Iedere oorlog heeft een nasleep van misère, voor het ene land anders dan het andere. Ditmaal is Nederland de dupe. De zoo hard nodige geallieerde hulp voor het evacueeren van de ex-krijgsgevangenen blijft weg en wij zelf hebben geen vliegtuigen en schepen voor dat doel.
De regentijd is hier momenteel aangebroken en het vliegveld kan niet gebruikt worden na een flinke regenbui , dus stagnatie in de evacuatie. Herhaaldelijk komen er groepjes terug, die zich al verheugd hadden op een afscheid van deze gehate barakken en op een nieuwe omgeving in Palembang of Medan. Helaas, òf het vliegtuig kon niet landen of er moesten eerst vrouwen en kinderen weg uit het kamp Bangkinang, of er was helemaal geen vliegtuig.
Met de verstrekking van Roode Kruispakketten gaat het ook de laagte af. De leiding ziet teveel spoken op klaarlichte dag; een geweldige reserve voorraad wordt aangelegd en geregeld wordt daarvan gestolen. En de verdeling gebeurt niet eerlijk. De eene groep of het eene kamp krijgt meer dan het andere. De verdeeling van een kist over 6 man brengt altijd vreugde in het kamp. Het blikje met 50 cigaretten, dat in zoo’n kist zit, wordt prompt verkocht, want zooiets brengt eventjes f 180,- , dat is dus per man f 30,- . De voorraad Sumatraansche tabak en sigarettenpapier en dan nog etenswaren, die voor dit bedrag gekocht kunnen worden, overtreffen zeker de waarde van die onnoozele 8 cigaretten, die we bij de verdeeling van zoo’n blikje, per man zouden krijgen.
Nu de verstrekking van deze kisten hoe langer hoe minder frequent wordt, is de stemming er niet beter op geworden en zoo zoetjes aan wordt het hier een onhandelbare bende in plaats van een gedisciplineerde troep militairen. Van Mook, Hellfrich, treedt alsjeblieft snel en doeltreffend op, anders kon ’t wel eens raar loopen hier op Sumatra, net als op Java, waar de toestand hoe langer hoe verwarder wordt, zooals minister van Schaik zelf zei tijdens de opening van de Staten Generaal op 18 dezer. Laten we sterk blijven en blijven vertrouwen op God.
Door al deze ontberingen en misère worden we zeer zeker betere menschen.
Met m’n been gaat het nog steeds uitstekend en ik hoop dat ’t jullie allemaal ook goed gaat.
Dientje, voordat ik slapen ga, bid ik nog steeds samen met jou.

Allen omhelsd door Jan

451023 Pakan Baroe Jan aan Allemaal

Ontv 14/11-'45

7)

P. Baroe, 23-10-45

Lieve Allemaal,

Moe van de liggende houding voor het lezen van de boeken en tijdschriften, waar we weer dik inzitten dank zij het optreden van m'n slaapie de barakcommandant, zet ik mij weer op de rand van m'n slaapplaats, aan de self-made schrijf- eettafel voor het schrijven van deze zevende brief. Een gevoel van moedeloosheid door het nog steeds uitblijven van eenig taal of teeken van jullie heb ik weer overwonnen en ik begin dan maar weer met te vertellen dat m'n gezondheid nog steeds O.K. is. De pleister op m'n wond, de ex-tropische zweer, die bedoeld was als laatste pleister moest toch nog worden vervangen door een volgende (nu 2 dagen geleden gebeurd) want er kwam nog wat vuil uit het nieuwe vleesch, dat nog niet bedekt is met nieuwe huid. Lang staan of loopen verdraagt de wond nog niet en de enige „inspanning" van belang, die ze te doorstaan heeft is het half-uurtje Zweedse gymnastiek, waarmee ik me dagelijks voor het ochtendbad fit houd.

Dagelijks gaan er nu een kleine honderd menschen naar Palembang (naar Medan voorlopig stopgezet) maar voornamelijk vrouwen en kinderen. Het vliegtuig dat gisteren vertrok is gisteravond weer teruggekeerd, omdat het vliegveld Palembang onder water bleek te liggen. Ook hier is de regentijd goed ingezet en als 't regent dan valt er ook een plensbui en dan is het ook een heele toer om 't vliegveld Pakan Baroe te gebruiken. Komen er dus geen schepen vrij, dan kan de stagnatie in deze evacuatie nog maanden duren.

Gisteren kreeg Rietberg een brief van z'n vrouw uit Tjibadak, gedateerd 25 September; weliswaar een maand geleden en dus weinig actueel, maar toch bemoedigend.

Ontmoedigend zijn weer de telegrammen van 22 Oct, die melden dat er extremisten in de bergen tusschen Batavia en Bandoeng en in 't Buitenzorgsche en in Midden Java terreur uitoefenen, natuurlijk gericht tegen Europeanen en Indo-Europeanen en dat er zelfs groepen zijn met Japansche benamingen, die een speciale taak hebben zooals uitmoorden van Europeanen, op de uitkijk staan voor bezettingstroepen, en dergelijke. Dat God jullie bescherme tegen deze, gelijk de Hitler-jugend opgeleide maniakken!

Allemaal de schuld van de Japs, en het feit dat deze rasbeulen nog steeds op vele plaatsen verantwoordelijk zijn voor rust en orde, maakt de zaak niet beter! Dagelijks is dan ook mijn bede dat geallieerde bezetting van successievelijk alle belangrijke plaatsen op Java spoedig een feit zal zijn. Dagelijks bid ik om kracht om dit lange wachten berustend te dragen, om niet teveel te piekeren over vrouw en kinderen, over de nachtrust van Moes, de gezondheid van Pa, die als hoofd van dat uitgebreide gezin, aan zoovele dingen heeft te denken; vooral aan de passende en meest doeltreffende wijze om Moes te kalmeren.

Weet u nog, Moes, dat ik bij mijn vertrek beloofde rustig te blijven en te vertrouwen op God's Leiding? U zou dan ook rustig zijn door het scherp afgestelde gevoel, dat moederlijk instinct, dat bij U als 't ware een zesde zintuig is. Ik hoop, dat dit instinct gedurende al die tijd op de juiste wijze mijn gemoedstoestand heeft aangevoeld, want dan maak ik me niet erg ongerust. Dien is een flinke vrouw die zich met gezond verstand door vele

moeilijkheden heeft heeft heengeslagen. Houd je taai Pops en blijf samen met onze drie rakkers zooveel mogelijk bezig, dan vliegt de tijd en is de dag gauw om.
Vontje is 8 jaar geworden, vorige maand, wat een grote dochter heb ik al! Is ze nog altijd zo mager of is er wat meer vleesch bij? Ik vraag maar en wie weet komt er dan gauw antwoord, als God ’t wil. Ik hoop ook te lezen wat Ferry en Gerard zoo’n heele dag doen. De familie in Utrecht heb ik ook al van hieruit geschreven.

Dááag, veel liefs en zoenen van jullie Jan

451027 Palembang Jan aan Allemaal

Ontv 14/11-’45

8)

Palembang 27-10-45

Lieve Allemaal,

Dit wordt m’n achtste brief aan jullie sinds het einde van de oorlog en nog steeds geen taal of teeken van jullie.
Wel vertelde iemand die een brief uit Tjitjoeroeg kreeg, dat daar alles rustig is. De vorige keer was er iemand met bericht uit Tjibadak; wie weet komt er al gauw uit Soekaboemi nieuws en dan hoop ik dat ’t van jullie komt.
Nog steeds zijn de berichten over rust en orde op Java niet bevredigend en dus ben ik nog lang niet gerust over jullie toestand. Gelukkig heb ik leeren berusten, omdat ergernis of droefenis, door slecht bericht of heelemaal geen bericht, eerder een afbrekend dan opbouwende werking hebben op je gemoed en gestel, en ik hoop dat jullie, Dien en Moes vooral, deze zelfde levensopvatting zullen proberen te volgen.
Zooals jullie aan het hoofd van deze bladzijden hebt gezien, zit ik nu in Palembang, het eenige tusschenstation op de weg naar Java. Ik had Medan aangevraagd, zooals ik al schreef, omdat ik verwachtte dat de geallieerde bezetting daar eerder zou zijn dan in Palembang, dus meer bewegingsvrijheid en een beter klimaat, tevens betere bootverbinding met Java, via S’pore.
Maar de voorzienigheid heeft anders gewild: eergisterenmiddag werd mijn naam ook voorgelezen als passagier van het derde vliegtuig naar Palembang op Vrijdag 26 October 1945. Zonder incidenten of luchtziekte, maar wel met een gevoel van blijdschap gemengd met dankbaarheid over dit product van de moderne tijd, vooral als je deze luchtreis vergelijkt met de methode van transporteeren zooals wij dat van de Japs gewend waren, vloog ik in een transport Lockheed van de Royal Air Force weg van die gehate omgeving waar zoveelen van ons voorgoed achterbleven.
Veel natuurschoon bood het landschap niet, maar de aanblik van ons Pakan Baroe-kamp van 500 m hoogte was wel de moeite waard. Ik had een plaatsje achterin bij een raampje en kon dus goed zien. Eerst was het warm en bleef de kleine ronde opening in het raam open, maar toen we op 1000 m kwamen en de wolken beneden ons waren, kregen we het koud in onze tropische kleren (ondergoed was er niet bij) en ging de glazen stop in de opening. Voor veelen was het de eerste luchtreis en er waren enkelen, die hun maaginhoud niet binnen konden houden, vooral toen we boven Palembang in remous terecht kwamen, waardoor we telkens een eindje

vielen, alsof je op een schommel vanaf het hoogste punt omlaag zwiept. In één vliegtuig werden 30 man vervoerd, in twee rijen vis à vis, aan een kant 13 en aan de anderen kant 17 man. Met bagage mochten we per man niet meer dan 100 kg wegen en ik haalde dat gewicht op de kop af.
De tocht heeft 2 uur 1 kwartier geduurd en toen ik een half uurtje op 't vliegveld Palembang had gezeten in afwachting van de auto's die ons naar de stad zouden brengen kon ik me niet meer indenken dat ik zojuist nog in de wolken had gezeten.
We liggen hier met 20 man in een kamer van 5x10 m van het gewezen hotel Schwarz en hebben het vorstelijk met onze bultzak, sprei, bantal, klamboe, handdoek, zakdoek en zeep. Deze kamer is een deel van een in 1941 gebouwde dependance en dus zeer modern, doch tevens niet luchtig genoeg (althans volgens onze krijgsgevangene begrippen) en dus erg warm. De waterleiding (hè hè, eindelijk) is niet berekend op zoveel afname in deze Europeesche wijk Boekit Ketjil en dus hebben het zeer ongerieflijke watergebrek.
Binnen de Europeesche wijk hebben we bewegingsvrijheid en gisteravond kon ik dan eindelijk weer eens een wandeling maken voor de spijsvertering. 't Was alsof je in Nieuw Menteng liep, moderne huizen met groote erven. Veel vrouwen en kinderen die ik al zoo lang niet gezien heb. Daardoor miste ik Dien dubbel om samen fijn te wandelen.
Veel groeten, liefs van Jan.

451028 Soekaboemi Dien aan Jan

28/10-'45 Kamp Landbouwschool Soekaboemi

Lieve Jan

Wat heerste er, gistermiddag toen we je 4 brieven van 3/10, 7/10, 13/10 en 19/10 tegelijk ontvingen, een vreugde in 't kamp (letterlijk en figuurlijk!).
De 2 eerste van 15/9 en 30/9 ontvingen we respectievelijk de 24ste Sept. in Tjimangoe en de 11e Oct. in 't hotel Tjipellang in Si. De 27ste Sept. heb ik je een briefje geschreven via 't Roode Kruis. 't Spijt ons dat je 't niet ontvangen hebt. Voor 't beantwoorden van je 2de lange luchtpostbrief had ik gewoon geen gelegenheid, omdat de emotionele gebeurtenissen elkaar te vlug opvolgden.
Voordat ik begin te proberen alles geregeld neer te schrijven, wil ik eerst vertellen dat 't goed gaat met ons allen, we zijn allen bij elkaar tot Wies en kinderen en Nettie en kinderen op Robbie na, die nog in 't kamp in Bdg zit, toe. Onze kinderen zal je niet meer terug kennen, ze zijn alle drie groot geworden. Yvonne en Gerard zijn lang en mager geworden, Ferry zit beter in z'n vlees en ziet er nog altijd blozend uit. Hij is al een complete man geworden met onderbroeken aan! Wij zijn altijd goed gezond geweest, omdat ook ons systeem was hard werken, waardoor we sliepen als rozen. Zooals je dacht hebben we inderdaad veel barang en kleren ingeruild of verkocht, om aan levensmiddelen te komen. De bijzonderheden van ons leven na je vertrek, hoop ik je gauw mondeling te kunnen vertellen, wel wil ik je even zeggen dat het een zeer moeilijke tijd is geweest. Moes is op van de zenuwen, voor haar hoop ik dat je werkelijk gauw in ons midden mag zijn. Maar ga in Godsnaam niet op eigen houtje, wacht geduldig je tijd af, ik weet niet, waar je beter bent, buiten, of op Java!

Hier is ’t allesbehalve rustig, vandaar dat nu alle Europeanen in kampen geconcentreerd zijn, met een bezetting van geallieerde troepen, hier zijn ’t Brits Indiërs en anamieten met Engelse officieren.
We hebben ’t hier uitstekend: goede voeding, ko?, onderdak en dat alles gratis, verzorgd door ’t Roode Kruis, geweldig.
Dolf is ook nog niet thuis. Wel heeft Eta al vaak bericht gehad. De kampen zijn weer gesloten voor de veiligheid. Raymond is in Thailand en dus ook nog niet thuis, wel heeft Nettie al 2 brieven van hem ontvangen.
Zullen we met Kerst weer vereenigd zijn? Ik ben benieuwd wat we dan nog bezitten. Geeft allemaal niets, als we maar weer bij elkaar zijn en aan de slag kunnen.
Nu dan tot na de bekendmaking van de vrede (wat een tijding was dat!) leefden we ons leventje van alle dagen met zo nu en dan een grotere of kleinere schrik vanwege Nippon bezoek of een andere makloemat.
Tot Wim Horst de 19de Sept ons erf op Tjimangoe opstapte als eerste vrije geïnterneerde. Hij is gebolost (uitgebroken) en we hebben heel wat over en weer afgepraat.
De 20ste hebben er relletjes plaats gehad op Si, bij ons zijn de mensen in de dessa, zoo welbekend, plotseling mata galap geworden, want ook hier waren ’t Indo’s die de zaak voor de anderen beroerd maakten. Wim Horst werd naar de balaidessa gebracht onder geleide van wel 50 man, gewapend met lange goloks, hij is door ’t oog van de naald gekropen, hoe ’t precies gegaan is, is te lang om neer te schrijven, enfin de politie kwam op ’t nippertje nog ingrijpen. Eén dag en nacht hebben ze ons met rust gelaten, toen moesten Wim, Bennie en Ferry om 8 uur ’s avonds naar de Balai Dessa. Pa is ze achterna gegaan, dat is een avond geweest om nooit te vergeten, ze zijn als door een wonder heelhuids thuisgekomen. Weer zijn we 1 dag en nacht met rust gelaten, maar toen is Wim naar Si gelopen, heeft ’t Roode Kruis ingelicht en nog dien middag, de 24ste Sept, heeft ’t Roode Kruis ons naar Si, hotel Tjipellang gereden. Je had de kutja moeten zien kijken. Diezelfde ochtend ontvingen we je eerste brief.
De toestand is met de dag kritieker geworden. Nettie en kinderen, die in Sept. uit ’t kamp in Batavia zijn gekomen en bij Wies gelogeerd hebben tot ze weer wat bijgevoed zijn geworden, zijn de 3de Oct op ’t nippertje bij ons gekomen, gebracht door Wies en kinderen, want daarna kwam ’t reisverbod, daarom zit Wies nu ook hier in ’t kamp.
De 11de kwam je 2de brief, de 13de huiszoeking, ’t hotel ging over in Indonesische handen.
De 15de Oct konden we inpakken, werden geconcentreerd in de barakken van de landbouwschool in Si, bewaakt door politie en pemoeda, brr!!
De 18de overval door de Jappen, kamp in handen van de Jappen! Later weer politie, toen als uit de hemel gezonden, de geallieerden!! We hebben nu allen hoop dat de ellende nu gauw geleden zal zijn.
Dat is alles in ’t kort, ik hoop dat ’t niet al te verward is. Ik ben erg blij dat je zweer weer in orde is, blijf oppassen!
Er was sprake dat Ferry bij me weggehaald zou worden, de verlossing kwam precies op tijd!
Nu geliefde, tot zoover. Heb je m’n briefkaart uit dit kamp ontvangen?
Wij blijven bidden voor een spoedig weerzien
Hartelijk gegroet door ons allen, omhelsd door Popsje en de anaks.

Tjimangoe is na ons vertrek gerampokt
Lieve jongen, ’n flinke omhelzing van Moes.

451028 Palembang Jan aan Toetoe

ontv 14/11-'45

Palembang 28-10-'45

Beste Toetoe,

Dank zij Persijn, die ook op deze plaats, maar in een ander Kamp ligt, ben ik te weten gekomen dat je contact hebt met Dientje, en ik haast me dan ook te vertellen dat ik het goed maak en met verlangen uitzie naar eenig bericht van huis. Ik heb vanuit het Pakan Baroe Kamp, waar ik tot en met de 26e heb gezeten, al zeven brieven naar Soekaboemi gezonden, sinds de capitulatie van Japan, maar tot nu toe heb ik taal noch teeken van mijn gezin ontvangen. Gezien de onlusten op Java denk ik dat er geen postverbinding tusschen Soekaboemi en Batavia is, totdat de geallieerden ook dit gedeelte bezet hebben, maar als ik door jouw tusschenkomst kan te weten komen hoe het met Dientje en de kinderen, en met mijn ouders, broers en zusters daar op Tjimangoe gaat, dan ben ik natuurlijk dolgelukkig.

Als het enigszins kan, had ik het liefst een door Dien eigenhandig geschreven brief en als je me daaraan kunt helpen, ben ik je reuze dankbaar.

Persijn raadde mij aan het niet bij deze brief te laten, maar dagelijks te schrijven omdat er zooveel post zoekraakt. Dit heeft hij zelf ondervonden en zekerheidshalve zal ik 't dus ook doen, totdat er antwoord komt. Je kunt Dientje ook vertellen dat er goed voor ons wordt gezorgd en dat we ook goed worden beschermd door Engelschen en Jappen, zoodat er geen gevaar te duchten is van de nationalisten.

We mogen nog niet wandelen door de heele stad, maar alleen in de Europeesche wijk om de geringste provocatie te voorkomen. De algemene toestand is rustig maar ik moet toch nog wennen aan het rood-witte embleem, waarmee iedere Indonesiër loopt, ook in deze Europeesche wijk. In afwachting van de rust en orde, die toch eens moet aanbreken op Java, en vooral in afwachting van het eerste bericht van huis, dood ik de tijd met lezen en wandelen en slapen.

's Nachts rust ik niet behoorlijk uit vanwege de hitte, de zachte bultzak waar ik weer aan wennen moet, en de piekerans die me onwillekeurig overvallen.

Jammer dat Persijn me niet kon zeggen hoe het met mijn familie gesteld is; hij wist alleen maar dat jij contact hebt met Dien, meer niet. Zoodra ik weet dat dit inderdaad zoo is, zal ik haar een aparte brief schrijven, hetzij rechtstreeks, hetzij door jouw tusschenkomst. Intussen hoop ik dat deze eerste brief aan jouw adres terechtkomt en omgekeerd ook jouw antwoord aan mij. Gaat het goed met jullie en hoe staan de zaken er nu voor?

Het beste toegewenscht en veel liefs en groeten van Jan

451030 Palembang Jan aan Toetoe

Palembang 30-10-45

Beste Toetoe,

Dankzij Persijn, die ook hier in Palembang, maar in een ander kamp zit en mij toevallig ontdekte via een zekere Wolrabe, die in mijn kamer ligt, weet ik, dat je contact hebt met Dientje.
Eergisteren, toen ik dit hoorde, heb ik je onmiddellijk geschreven, maar omdat Persijn heeft ondervonden, dat verschillende van zijn brieven aan zijn vrouw zijn weggeraakt, schrijf ik nu al deze tweede brief en zoo zal ik doorgaan, totdat er antwoord van je komt.
Voorlopig zal ik ook geen briefje voor Dien insluiten, omdat ik eerst weten wil, waar ze zit en op welke wijze contact gemaakt wordt. Je zou me erg gelukkig maken met een spoedig bericht, want sinds 14 Aug. heb ik taal noch teeken van huis ontvangen, hoewel ik al zeven brieven via het Centraal Contactbureau op Koningsplein West heb gezonden.
Ik heb zoo'n idee dat ze daar op Tjimangoe zich zoo koest mogelijk houden om geen nationalisten te provoceeren en dat er slechte postverbinding is met Batavia. Zoolang ik geen zekerheid heb, dat het goed gaat met mijn gezin, voel ik me helemaal niet senang ondanks de goede ligging, het uitstekende eten en de bewegingsvrijheid binnen de Europeesche wijk.
Het barakkenleven en de wildernisindrukken van Pakan Baroe, waar ik vanaf begin Augustus gezeten heb, als maar omringd door prikkeldraad, zijn nu voorbij en we wonen nu in een steenen huis aan een behoorlijke straat in een stad. Toch hoop ik zoo gauw mogelijk doorgezonden te worden naar Java en als het daar nog lang niet veilig is in de binnenlanden, zal m'n familie op Tjimangoe misschien ook wel in een kamp op Soekaboemi bescherming moeten zoeken.
Allerlei gissingen zit ik hier te maken, waaraan deze stagnatie in de verbinding te wijten is, en zoolang ik maar zit te gissen, kan ik moeilijk tot schrijven komen.
Neem me dus niet kwalijk Toetoe, dat ik nog niet wat meer over mij en mijn ondervindingen vertel. Dit komt nog wel. Ik hoop dat je het goed maakt, daar in het 10de Bataljon Kamp, waar ik ook gezeten heb onder de Jap, en dat 't je lukken zal, om Dien te laten weten dat het goed met me gaat en ik ook omgekeerd graag iets van hun wil weten.

Veel groeten en liefs van Jan

451101 Soekaboemi Dien aan Jan

Kamp Landbouwschool Soekaboemi 1-11-'45

Lieve Puckje!

Dit is de tweede brief uit dit beschermingskamp, waar we met ons 1600 zitten en waar we 't reuze goed hebben, dankzij de hulp en leiding van de geallieerden en 't Roode Kruis. Verder heb ik van hieruit ook nog een briefkaart geschreven als eerste leventeken uit dit kamp toen we nog beschermd werden door Indonesiërs. Ik hoop dat je tenminste één van

deze brieven ontvangen hebt. Dan heb ik je een uitgebreid telegram willen sturen, maar dat heb ik helaas teruggekregen, 't scheen niet verstuurd te kunnen worden. 't Is op het ogenblik erg onrustig op Java, ik ben benieuwd wanneer 't eindelijk rustig zal zijn, wanneer er zóó hartgrondig ingegrepen zal worden, dat ze er voor jaren genoeg van hebben. Eerder zullen we je niet terug zien. Als ik me bedenk dat jullie weer voor onze vrijheid moeten vechten, wordt 't me bang te moede.
Ik ben blij dat volgens de nieuwsberichten de toestand op Sumatra niet zoo ernstig is, en ik hoop, dat 't zo blijft. Te oordelen naar de maatregelen die ze nemen, blijven wij nog een tijdje geconcentreerd, we hebben bultzakken en dekens gekregen, we hebben heerlijk geslapen na al dien tijd op de harde planken op een tiker geslapen te hebben. Moes slaapt op de lange stoel, voor Pa hebben we een krib gekregen en Wies ligt op 't veldbed van Eta.
De dagen vliegen om, ook hier hebben we onze dagelijkse bezigheden. Ferry is ordonnans bij één van de afdelingen v/h Roode Kruis en is dus de hele dag opgeborgen. Gerard is jammer genoeg te jong voor corvée, dus helpt hij mij, Bennie helpt in de keuken, een voordelig baantje met veel extra voeding; Ferry was daar te jong voor. Onze toebedeelde porties zijn overigens zo groot, dat we 't bijna niet op kunnen. Ik neem m'n petje af voor de organisatie, die ondanks boycot dagelijks voor zulke goede voeding kan zorgen.
Hoe is 't nu met jou? Ik hoop dat je wond voorgoed genezen is, blijf maar oppassen dat je gezond mag blijven. Hoeveel weeg je nu? Wat heb je nog van je garderobe over? Toen we uit 't hotel Tjipellang moesten, mochten we weer niet alles meenemen. Ik heb 3 koffers moeten achterlaten; alles is wel in één kamer verzameld en die kamer is verzegeld, maar ik heb er geen vertrouwen in en schrijf de achtergelaten barang af. Tegen de tijd dat we weer bij elkaar zijn, zijn we zo arm als de ratten.
Weet je wie hier ook in 't kamp zit? Netty Muller en 3 kinderen, de vrouw van Tinus, die in Duitsland gevangen zat. Ze waren in Tjibadak en zijn ook hier gebracht. Alle patiënten van Patjet zijn + de andere Europeanen ook hier, zoo komt dr. Zeemeyer uit Cheribon als directrice v/h sanitorium Patjet ook hier. Dan heb ik kennis gemaakt met oom Wim Putz, de man van tante Nettie Martel.
Heb je Eddy Martel al ontmoet? Waarom mist hij een vinger? Wou hij z'n trouwring niet afgeven? Je zal nu wel niet meer naar kamp I mogen gaan, doe 't ook maar niet. Hoe ver is dat van jouw kamp vandaan?
Ik ben zeer benieuwd naar je ervaringen als krijgsgevangene in boekvorm, maar maak 't af! Toetie + Robby hebben ook in 't kamp gezeten, ze hebben ook heel wat meegemaakt. Ze zijn samen met Nettie uit 't kamp ontslagen, maar zitten nu ook weer in een beschermingskamp in Batavia, net als Toetoe en familie. Oom Dorus, die niet voor opname in een kamp voelt schreef ons dit. We ontvangen geregeld bericht van alle oorden. Hier in 't kamp heb ik met vele vrouwen kennis gemaakt wier mannen ook in Pakan Baroe zitten, zooals mevr Remmers, Stoové, de zoon van dr Madjid enz.
Deze brief is zo'n onsamenhangend geheel, omdat ik dit schrijf op de opgevouwen bultzak in de barak met een geroezemoes van stemmen en kindergehuil om me heen, om gek van te worden. We wonen in een gezinsbarak, ik ben razend jaloers op de vrouwen die hun man al bij zich hebben. Was jij nu maar hier, dan verlangde ik niets meer, ik bleef hier.
Van Ella kreeg ik bericht dat Piet overleden is in Tjimahi in Mei 1944. Kassian ja, ik kan 't nog moeilijk geloven.

Even nog eens vertellen, dat Dolf en Raymond ook nog niet thuis zijn, evenals Eddy. Wel kregen we van allen bericht. Nu lieve jongen tot zover. Ik bid iederen dag dat God je voor ons sparen zal, we verlangen hard naar je. Wat een tijd ben je nu al weg!
Ontvang van ons allen veel liefs met veel extra zoentjes van
Popsje + anaks

451102 Batavia Toetoe aan Jan

2 Nov 1954 Batavia Centrum

Lieve Jan,

Van Dien net een brief ontvangen dat zij nu allemaal in Soekaboemi wonen in hotel Tjipellang. Ik denk dat ze ook geëvacueerd zijn, net als wij. Zij schreef me nog dat ze net een brief ontvangen heeft van jou, dus je ziet, jouw brieven komen wel terecht. Ik heb jouw brief dadelijk naar Dien gestuurd via 't Roode Kruis en hoop ik spoedig bericht van haar te mogen ontvangen.
Zooals je misschien reeds weet is het op heel Java erg onveilig. Enfin ik denk wel dat Guus (of in de krant) jou al ingelicht heeft.
Ik heb Dien tevoren al, altijd geschreven om bij mij te wonen, maar zij had zooveel bezwaren. Nu heeft ze misschien wel spijt.
Zoodra ik bericht heb van Soekaboemi zal ik die brief via Guus aan jou laten geven want we moeten op allerlei manier in contact komen met mekaar.
Houd jij je maar flink Jan, voed je maar goed en hoop ik dat we mekaar spoedig terug mogen zien,
Veel liefs en groetjes, gezoend door Toetoe

451110 Palembang Jan aan Allemaal

9a

Palembang 10-11-'45

Lieve Allemaal,

Dit schrijf ik vanuit het Rapwi clubgebouw, voor het eerst weer met inkt en gezeten achter een echte schrijftafel. 't Is een hele nieuwe gewaarwording en de pen gaat alles behalve vlot over het papier. Van Toetoe kreeg ik gistermiddag (juist op onze verlovingsdag Popsje) een brief met opgave van jullie nieuwe adres, waaruit zij heeft opgemaakt dat jullie zijn geëvacueerd. Dit is in overeenstemming met een bericht van een andere ex-krijgsgevangene, dat de burgemeester van Soekaboemi alle Europeanen in en om de stad heeft geconcentreerd en doen bewaken, waardoor ze beveiligd zouden zijn tegen extremistische excessen. Zelfs moet hij de achtergelaten bezittingen hebben laten bewaken. Als dit werkelijk waar is, ben ik die bewindhebber dankbaar voor deze organisatie en maak ik me niet meer zo ongerust over jullie lot.
Toetoe schreef ook (dd. 2 Nov.) dat jij Dien al een brief van mij ontvangen hebt, maar hoe 't eigenlijk precies met jullie allemaal is, vertelde ze

heelemaal niet. Mijn brief aan haar zou ze via het Roode Kruis doorsturen naar jullie. God geve dat we eindelijk eens rechtstreeks met elkaar kunnen correspondeeren, al kan de zekerheid niet worden gegeven dat alle brieven terechtkomen. Daarom schrijf ik ook regelmatig door, minstens 2 brieven in de week. Ik ben wel benieuwd hoeveel van de negen brieven al ontvangen zijn.
Toetoe heeft Dien een paar maal gevraagd naar Batavia te evacueren, maar door allerlei bezwaren is daar niets van gekomen. Ik neem aan dat je wel grondige redenen gehad zult hebben Dientje, om bij Moes en Pa te blijven en ik zal blijven bidden, dat je besluit de eenige juiste is geweest en dat jullie daar in 't Tjipellang hotel even veilig zult zitten als waar dan ook in Batavia.
Nogmaals kan ik jullie vertellen, dat 't mij uitstekend gaat. De voeding is goed en behoefte aan geld om iets bij te koopen is er bijna niet. We hebben trouwens al lang geen soldij of eenige andere uitkering ontvangen, en als dit mocht komen, dan koop ik er allereerst vruchten voor, want dat krijgen we heelemaal niet meer verstrekt door de Rood-Witte boycot.
Vertel me zo gauw mogelijk of jullie nog over genoeg contanten beschikken. Er zijn dames op Java die al een uitkering hebben ontvangen. Anders stuur ik jullie wat, zoodra ze hier weer met uitbetalen beginnen; er is al precies bekend gemaakt welke bankbiljetten van f 10,- (Japansche) op Java niet lakoe zijn. Hier gebruiken ze nog bankjes van f 100,-, die daar bij jullie niet (meer) geldig zijn. Gelijk met deze brief gaat er ook een naar Toetoe, zoodat er een dubbele kans voor ontvangst is.
Voor afleiding wordt hier ook goed gezorgd: lectuur, muziek, bridge en tennis, alles gratis. In de Europeesche wijk, waarbinnen we ons vrij bewegen mogen, heb ik Willy Hartsteen met vrouw en kind ontdekt. Ze hebben een aardig huis en ik kan er altijd aanloopen. Eén kind, de jongste is vorig jaar aan malaria overleden. Ook Pa en Ma Hartsteen zijn hier heengegaan, overleden.
Beste en lieve mensen, tot zoover. God zegene jullie en geve dat we elkaar spoedig mogen terugzien. Ik voel me zoo gezond en fit, dat ik popel om met handen en voeten opnieuw voor jullie aan de slag te gaan: als 't niet in Indië mag, dan elders, in Holland bijvoorbeeld.
Omhelsd gezoend en gegroet door Jan.

451110 Palembang Jan aan Toetoe

Palembang 10-11-'45

Lieve Toetoe,

Hartelijk dank voor je brief van de 2de, die rechtstreeks aan mij gericht was van Alataslaan 32, waarnaar ik deze brief dan ook richt in afwijking van de eerste drie brieven, gezonden naar Goentoerweg 59 (10e Bat. Vrouwenkamp I). Heel blij was ik met het nieuws dat Dien met Moes, Pa en de anderen naar een hotel in Soekaboemi zijn geëvacueerd en ik bid God dat ze daar even veilig zullen zijn als bij jou in Batavia. Gelijk hiermee gaat er een brief rechtstreeks naar Hotel Tjipellang via het Roode Kruis, maar wil je zo goed zijn ook dit schrijven door te zenden? Mocht Dien de eene brief niet ontvangen, dan misschien wel de andere. Nu er eenmaal een leevensteken van mijn geliefden is gekomen, zij het dan ook via jou, kijk ik dagelijks reikhalzend uit naar nader bericht, maar dan speciaal over hun gezondheid, waar ik nog niets van af weet.

Van Guus Persijn weet je natuurlijk al dat we hier een goed bestaan hebben: het eten is goed en afleiding is er plenty: lectuur, muziek, bridge en tennis. Zelfs wordt er gedanst, want er zijn heel wat vrouwen hier in de Europeesche wijk en als ik dat zoo aanzie als toeschouwer in dit Clubgebouw, dan wou ik, dat Dien toch ook maar in deze veilige streken bij me zat. Er waaien wel veel Rood-Witte vlaggen, maar de Japs en de Gurkha's hebben de zaak behoorlijk in bedwang. Op Java zijn ze ook veel eerder begonnen met die ongeregeldheden en konden deze daar als giftige zwammen ongestoord voortwoekeren, maar hier zijn ze bijtijds erbij geweest en mocht er eens een enkele Europeaan, die zich buiten de Europ. wijk gewaagd heeft, bedreigd worden, steeds was er tijdig een patrouille bij de hand. Zoodra we een of andere uitkeering uitbetaald krijgen wil ik Dien wat bankbiljetten sturen, maar eerst wil ik weten of er kans van terechtkomen bestaat, en of ze zelf niet via de Rapwi of het Roode kruis een uitkeering krijgt als plaatsvervangend gezinshoofd. Ik heb maandenlang gesukkeld aan een tropische zweer, maar nu is dat leed gelukkig weer achter de rug en wandel ik weer rond als een kievit.
Sinds die eene keer dat hij mij jouw adres gaf, heb ik Persijn niet meer gezien, maar nu ik rechtstreeks post van het kantoor ontvang, hoef je niet meer via hem te schrijven.
Ziezoo, Toetoe, ik heb weer een levensteeken van me gegeven en ik hoop dat althans één van deze twee laatste brieven terecht komt. Jammer dat je niet geschreven hebt, hoe het eigenlijk precies is met de gezondheid van de Tjimagoe-bewoners. Enfin, dat lees ik morgen of overmorgen misschien al.
Veel liefs en groeten en nogmaals veel dank voor al je moeite Jan

---

451112 Palembang Jan aan Allemaal

n° 9

Palembang 12-11-'45

Lieve Allemaal,

Wie beschrijft mijn blijdschap, opluchting en dankbaarheid, toen ik gisteren Dien's telegram van 8 dezer ontving? Aanvankelijk te Pakan Baroe afgestempeld, is 't prompt doorgezonden naar Palembang.
Dankbaar ben ik, omdat jullie allen gezond bent en beschermd worden in een concentratiekamp, ook dat eindelijk levensteekens zijn gekomen van Dolf en Raymond, waarvan ik nog minder afwist dan van jullie.
Ik hoop dat dit telegram een voorloper is van een brief met nadere bizonderheden en vervolgens van meerdere brieven. Waarom zou dit ook niet kunnen, waar omgekeerd al zes van mijn brieven door jullie zijn ontvangen. Deze is de negende, zooals hierboven links is aangetekend. Zoo zien jullie direct of er brieven zijn zoekgeraakt of niet.
Vóór den ontvangst van 't telegram was ik al op de hoogte van de toestand in Soekaboemi, omdat deze vrij uitvoerig was beschreven in het te Batavia uitgegeven „Dagblad".
Burgemeester Samsoedin heeft blijkbaar tijdig alle Europeanen in een kamp „op een heuvel buiten de gemeente" verzameld en doen bewaken. Dit klopt niet met de ligging van hotel Tjipellang, waar jullie nu onder gebracht zijn volgens Toetoe, maar vermoedelijk was 't kamp te vol, om alle geïnterneerden te bergen.

Dagelijks brengt de radio ons nieuws van Java en bepaald opwekkend is ’t niet. De algemeene indruk, gezien de gebeurtenissen te Soerabaia, Semarang en Batavia, is dat de toestand verslechtert en ik blijf dan ook bidden dat Soekaboemi gespaard moge blijven van excessen zooals in Soerabaia schering en inslag zijn en dat het verzet tijdig de kop wordt ingedrukt, hetzij door succesvolle besprekingen, hetzij met kracht der wapenen, al prefereer ik ’t eerste. Er is al meer dan genoeg geknald in de laatste jaren en het spreken alleen al over wapengeweld maakt me misselijk.
Als ieder mensch nu maar gelukkig was met het leven, dat God hem gaf, met zijn gezond lichaam en zijn gezonde geest, dan zouden er veel minder ruzie en oorlogen zijn.
Hier in Palembang zijn we bezig de z.g. Europeesche wijk te beveiligen, tevens begrenzen met prikkeldraad. Mocht de situatie verslechteren, waarop momenteel nog niets wijst gelukkig, dan komen natuurlijk overal langs die grens wachtposten en worden geen onbevoegden meer binnen deze wijk toegelaten.
Nu zijn er nog steeds warongs en Inheemse woningen voorzien van rood-witte vlaggen, binnen dit gebied en loopen er ook ettelijke Indonesiërs rond. Toen we hier pas waren kochten we nog van Inlandsche verkoopers, maar nu durven die niet meer, uit angst voor een pak slaag. Stiekum komen nu ’s morgens, aan de achterzijde van ’t kamp kleine Inlandsche meisjes en jongens met hun lekkernijen.
Chineesche verkoopers mogen het kamp binnen, omdat deze niet bang hoeven te zijn voor wraak zooals de Chineesche toko-houders, die vaak afgeranseld zijn als zoo’n pemoeda hun zag verkoopen aan Europeanen.
Mijn gezondheid laat niets te wenschen over, Willy Hartsteen herkende me haast niet vanwege m’n ongekend stevige postuur. Alleen doet ’t vette eten (Chineesche koks) m’n buik niet zoo goed, vooral omdat ik allang geen vruchten heb kunnen koopen, door de meer dan slechte regeling in de uitbetalingen van ons soldij. En dit wordt getraineerd, omdat de meesten van ons er geen been inzien, om de hun verstrekte kleeren en beddengoed gedeeltelijk te verkoopen, om aan hun snoeplust te voldoen.
Ik ben benieuwd hoe jullie daar eten in het kamp en ik hoop dat Dien er uitvoerig over schrijven zal.
Kom lieve menschen, tot over een paar dagen. Dit schrijf ik weer in de leeszaal van het Rapwi clubgebouw, waar ik dagelijks zit.
Allen omhelsd en Gods Zegen toegewenscht door Jan

451116 Palembang Jan aan Allemaal

n° 10

Palembang 16-11-’45

Lieve Allemaal

Nog steeds geen brief van jullie, maar het telegram, waarvan ik reeds in m’n vorige brief repte, is gelukkig al heel wat. Vermoedelijk hebben jullie daarna ook wel geschreven, maar omdat niet Batavia, maar Soekaboemi de plaats van afzending is, zal ’t nog wel een tijd duren voordat ik de eerste te lezen krijg. Overigens is ’t wel vreemd dat er van mij al zes brieven in Si zijn terechtgekomen. Afijn, gelukkig heb ik een grote

dosis geduld en bovenal vertrouwen in de Voorzienigheid die me tot nu toe nooit heeft teleurgesteld.
Dit schrijf ik nu eens niet in de leeszaal van de soos, maar aan 't schrijfbureau van de Hartsteens, die overvloeien van hartelijkheid en gastvrijheid. Toos verricht wonderen op 't electrisch kookfornuis en dient al dat lekkers op ter aanvulling van het potje, wat ze, net als de mannen in het kamp, geregeld verstrekt krijgen.
Door deze gezinsinternering krijg je bijna 't gevoel, te leven in normale omstandigheden en vaak is 't me dan ook vreemd te moede, als ik hier zoo gemoedelijk in een makkelijke stoel in een hel verlichte salon zit te praten na ruim 2 jaren van ontbering en rimboeleven. M'n gedachten dwalen dan onrustig van de ene plaats naar de andere, maar meestal naar jullie en tracht ik me een voorstelling te maken van jullie behuizing, van jullie bezigheden.
Als je me nu schrijft Pops, wat jullie doen om zoo'n dag te vullen, dan leef ik makkelijker met jullie mee.
Leest Ferry nog zoo graag en krijgt ie er nog geregeld een snoepje bij, al was 't maar kwee Sumatra? (deze eilandennaam zei mij twee jaar geleden nog niets, maar nu!) En die woelwater van een Gerard: hoe heeft die zich verder ontwikkeld?
Yvontje, ben jij een klein beetje dikker geworden en nog steeds dikke maatjes met Hil?
Eta, fijn dat je bericht van Dolf hebt: in de burgerkampen zijn er ook heel wat bezweken. Daar is nog veel en veel meer honger geleden dan onder de krijgsgevangenen. Schrijf je me ook wat over hem en over jezelf en de kinderen. Ik hoop dat Moes zich goed gehouden heeft tijdens de verhuizing en dat Wim en Ben goede diensten hebben gedaan. En Pa ook nog fit?
Wat zou ik graag bij jullie zitten om samen lief en leed te deelen, zoals hier de familie Hartsteen: Wil, Toos en Bing die me zoo aan Ferry doet denken. Dezelfde grijze oogen, open blik en gezonde beweeglijkheid.
Guus Persijn, de man van Lies (Toetoe's dochter) vertelde dat ik ook schrijven kon via Lies, Alataslaan 32, Batavia C. Van dat adres gaat de brief dan per bode, een speciale koerier, naar Soekaboemi. Nu heb ik drie keer naar Toetoe geschreven en ze zou die brieven doorzenden. Ik hoop nu maar, dat diezelfde bode met brieven van jullie naar Batavia is teruggegaan en dat Toetoe dan weer voor de doorzending heeft gezorgd.
't Is wel een geweldig verschil of je in Batavia zit of in 't binnenland. Dagelijks stroomen de brieven binnen, maar allemaal uit de kustplaatsen waar een bezettingsleger is, en dus meer controle is op postvoorzieningen.
Kom lieve menschen, een volgende keer weer wat. 't Vlot nog niet erg met m'n brieven; 't is alsof m'n hersens wat vastgeroest zijn.
God geve dat er vandaag of morgen een brief van jullie komt en dat 't gauw uit is met 't vechten.
Omhelsd en gekust door Jan

451118 Palembang Jan aan Allemaal

n° 11

Palembang 18-11-'45

Lieve Allemaal,

In de hoop, dat deze brief omstreeks 22 dezer in jullie bezit zal zijn, wil ik beginnen met mijn gelukwenschen aan Eta met haar verjaardag. We kunnen je in deze omstandigheden niets beters toewenschen dan een bestendige gezondheid en een spoedige terugkeer van het normale leven: manlief weer thuis en aan 't werk, waarvoor hij zich reeds en plaats in de burgermaatschappij veroverd had, de kinderen weer naar school en de volkeren wederom vreedzaam onderling handeldrijvend.
Daar moet 't weer naartoe en God geve onze vrienden, die met levensgevaar orde en rust moeten zien te herstellen, daartoe de noodige kracht en bescherming.
Ik weet helaas nog steeds geen nadere bizonderheden over jullie behuizing en jullie doen en laten in het interneringskamp, zoodat ik nog steeds niet zo goed met jullie kan meeleven.
Daarentegen deed het me goed te lezen, dat Dien al zes van mijn brieven uit Pakan baroe heeft ontvangen, zoodat ik geregeld zal blijven schrijven en jullie op de hoogte houden van de toestand hier.
De vorige brief schreef ik aan de schrijftafel van de Harsteens, waar ik al kind aan huis ben. Jullie kunt je niet indenken, wat een weldaad 't voor me is, in een gewone huiselijke omgeving te zitten van een eenvoudig, pretentieloos, rustig en sympathiek gezin.
Bedienden hebben ze niet, zoodat ik mijn diensten als tegenprestatie heb aangeboden, als tuinjongen, djongos en baboe strika, alles natuurlijk samen met Willy, want Toos heeft 't druk genoeg met koken wasschen en naaien. Bing, die elf wordt in Januari a.s. en die me erg aan Ferry doet denken, helpt vader en „oom"Jan ook gaarne. Ook met het oog op Wil's gezondheid – hij sukkelt nog steeds aan A-vitaminose vanwege de jarenlange ondervoeding bij de Kempei – help ik mee in de tuin, waar nuttige groenten goed gedijen, en in huis. Wil is bovendien leider van zijn wijk en heeft daarom ook vrij veel administratief werk.
In 't hotel lig ik in een kamer van 4 x 10 meter, met nog achttien anderen. Behalve dat het een oven gelijk is, als we allemaal thuis zijn, en je niet rustig kunt lezen, schrijven of zelfs mijmeren vanwege het rumoer, de vuile moppen en andere onhebbelijkheden van mannen met weinig innerlijke beschaving. Neen, ik heb meer dan m'n buik vol van 't barakkenleven en zoodra ik weg kan en de menschen waar ik kom niet derangeer, verschijn ik bij de Hartsteens.
Voor eventueele verdediging tegen de Rood-Witten kunnen we veilig een wissel trekken op de Jappen. Geregeld doen gewapende patrouilles de ronde en zelfs zijn er jongens, die zich buiten de grens hadden gewaagd en moeilijkheden kregen, door hen ontzet.
Binnen de Europeesche wijk is het rustig en we mogen werkelijk blij zijn, dat er nog Chineezen en Inlanders zijn, die, ontsnapt aan het wakend oog van de Nationalistische Jeugdtroepen, onze kampen of huizen weten binnen te komen, om de zoo noodige eieren, pisangs, lombok en andere levensmiddelen aan ons te verkoopen. Zonder deze dingen is ons „dagelijks brood" natuurlijk ook voldoende om gezonde magen te voeden, maar een ex-krijgsgevangene wil nu eenmaal wat meer, wat anders hebben dan zijn kampkeukenkostje.

Zoo gaan we nog steeds achter prikkeldraad 't leven door, maar zoolang we leven moeten we God dankbaar blijven.
Ik wensch jullie allemaal, Moes vooral, een blijvende gezondheid toe en eindig met veel liefs en zoentjes, steeds jullie Jan

---

451120 Palembang Jan aan Allemaal

N° 12

Palembang 20-11-'45

Lieve Allemaal,

Dit schrijf ik weer bij de Hartsteens. 't Is zeven uur en ik ben net terug van 't kamp, waar ik me gebaad en m'n portie eten heb gehaald, om het straks hier op te eten, al dan niet verdeeld met de anderen. Veel bizonders is 't niet: een mengelmoesje van katjang pandjang, terong, oebi en bruine boonen met een vleugje varkensvleesch. Toos vond 't zielig: één gerecht maar en dan zóó weinig bij zooveel rijst. Neen, dan was hun rantsoen – van de Juliana kazerne veel royaler: zoo ruim, dat ik er makkelijk van kan mee-eten. En als Toos er dan wat bijkookt, zooals ze in de regel doet, is het een rijkelijk maal.
Ik zit nu in de zitkamer in een hoekje van de divan met heerlijke kussens tegen m'n rug, rechts van mij zit Toos in een makkelijke stoel verstelwerk te doen en links zitten Wil en Bing elk in een makkelijke stoel, junior aandachtig luisterend naar senior, die uit een spannend jongensboek voorleest. Gewoonlijk ga ik tegen 6 uur naar huis, maar op aandringen van de hartelijke menschen, Bing incluis, die me 's nachts ook hier wil hebben, kan ik beter hier in een huiselijke kring zitten lezen tot half 10, dan in de soos tot 9 uur. Inderdaad is 't hier rustiger dan in de Rapwi-club-leeszaal, waar lang niet iedereen zich houdt aan de leeszaaletiquette , volgens welke men in de gelegenheid moet worden gesteld om zich te concentreren op lectuur en correspondentie.
Om 10 uur moeten we binnen zijn en kom ik om tien over 9 thuis van de club, dan loop ik me tot 10 uur (mijn klokje van gehoorzaamheid) te vervelen. 't Licht is te slecht om er bij te lezen en de atmosfeer te bedompt om rustig te blijven liggen afwachten, tot slaap je overmant. De menschen zijn dan allemaal thuis, praten luidruchtig over de bevindingen en nieuwtjes van de afgelopen dag en die drukte maakt de atmosfeer nog benauwder. Neen, 't beste is maar om zo min mogelijk thuis te zijn, want de gezonde longen en de gebronsde huidskleur, die nu mijn trots zijn dankzij het openluchtleven als krijgsgevangene zouden anders weer degradeeren. Wat zou ik weer genieten van de Soekaboemische atmosfeer als al deze misère achter de rug is en God het goed moge vinden, dat we allemaal weer bij elkaar zitten in afwachting van onze plaatsing ergens op een kantoor om mede te werken aan de wederopbouw van het land.
Van Pa Filet kreeg ik eergisteren een Roode Kruis brief: ze maken 't allen goed, ook de gezinnen van Meta enThea en Rudi is 16 Augustus naar Indië vertrokken. Met welk doel stond er niet bij. De brief was gedateerd 16 September en geadresseerd aan Java Camp, vandaar dat 't zoo lang geduurd heeft. Hun nieuwe adres is Regentesselaan 38 en ik heb dadelijk teruggeschreven, net op tijd voor 't K.L.M. vliegtuig.
Schrijven Dolf en Raymond regelmatig en zit Netty ook bij jullie? 't Wordt toch waarlijk tijd dat er een brief van jullie komt; ik ben een van de

weinigen, die nog heelemaal geen brief van huis hebben ontvangen. Maar daarom geef ik de moed nog niet op en blijf ik bidden, opdat God jullie blijve beschermen tegen al dat gespuis. Houdt moed allemaal.

Veel liefs en zoenen van Jan

451122 Soekaboemi Dien aan Jan

Soekaboemi 22-11-'45

Lieve Puckje,

Dit is de tweede brief die ik je door tussenkomst van Lies schrijf en hoop ik, dat ze meer succes zal hebben dan ik. Ik vind 't ontzettend, dat je op 30/10 nog steeds niets van mij ontvangen hebt, begrijp er niets van. Dit is de 6de brief vanaf 27 Sept '45, de eerste 4 naar Pakan Baroe, no 5 en deze via Lies naar Palembang + telegram naar Pakan Baroe. Morgen telegrafeer ik je naar Palembang, als 't kan. Dit schrijf ik je op de rand van onze slaapplaats in de barak terwijl Gerard en Yvonne slapen en Ferry is gaan kijken naar 't dansen in de recreatiezaal. Nogmaals, in 't kort dat we met ons allen 24 Sept van Tjimagoe naar Soekaboemi zijn gegaan in 't hotel Tjipellang, omdat we niet langer op Tjimangoe konden blijven.
De 15de Oct. zijn we in dit kamp gekomen, cultuurschool Soekaboemi, 26ste Oct. overgenomen door de geallieerden, toen konden we onze weelde niet op, goede voeding + zoveel andere dingen, alles gratis. Nu net, enkele dagen geleden een onderstand van f 192,- ontvangen.
Over ons hoef je je niet ongerust te maken, we hebben het uitstekend, zijn allen gezond. 't Lamme is alleen dat we naar je thuiskomst snakken en er zoo gezien geen kans toe is vooreerst. Zou 't ons gegeven zijn elkaar weer te ontmoeten, alles, alles uitvoerig te vertellen, te bepraten, ik kan me die weelde moeilijk indenken.
Dolf en Raymond zijn ook nog niet thuis. Dolf zit in Tjimahi en Raymond in Burma. Dolf kunnen we 't eerst hier verwachten. Wij zijn hier met ons allen, Moes, Pa, Wim, Bennie, Wies + kinderen, Nettie + 3 kinderen, Robby zit nog in 't jongenskamp in Bdg., Eta + kinderen, wij + de Coorengels, totaal 21 koppen sterk. Ferry werkt nu ook in de keuken, net als Bennie, die ploegbaas is, zoodat 't ons aan eten niet ontbreekt, de portie voor 't werkend personeel is geweldig groot. Gerard helpt mij in 't barakhuishouden, Yvonne ook zo'n beetje, maar ze speelt meer. Ze heeft van de dokter een bon voor extra voeding, omdat ze zoo erg mager is, prachtig hè!
Moes is op van de zenuwen, dit kampleven is een beproeving voor haar, maar 't valt erg mee zoals ze zich er doorheen slaat. Pa is erg oud geworden. Wat mij aangaat, ik heb 't liefst dat je op Palembang blijft, lijkt me rustiger. Forceer niets, wacht af wat het lot met je voor heeft. Tot zoover dan, ontvang van ons allen veel liefs met veel zoentjes van Popsje + 3tal

We zijn 24 Nov. naar 't Kamp Buitenzorg overgebracht (Gedoeng Halang). Voor hoe lang weten we niet. Gaan misschien naar Batavia.

451122 Palembang Jan aan Allemaal

N° 13

Palembang 22/11-'45

Lieve Allemaal,

Eindelijk de eerste lang verwachte brief van Dien en wel van het kamp Landbouwschool dd. 28/10. Weliswaar bepaald niet actueel, maar ik weet tenminste hoe het jullie is vergaan sinds het staken van de vijandelijkheden tegen Japan en hoe de nationalistische beweging in Soekaboemi zich heeft ontwikkeld.
Als ik dat alles zo lees, ben ik wederom overtuigd van de waakzaamheid van de Goede Herder, die ons tot nog toe steeds gespaard heeft.
En als ik uit de radio-berichten opmaak, dat de toestand op Java verslechtert, dan vraag ik God om jullie allen dezelfde rust, hetzelfde vertrouwen te schenken, die mij bezielt.
Geen moment heb ik gevreesd, maar enkel en alleen geloofd, en alleen voortdurend gebed geeft me berusting. Bedenk maar lieve menschen, dat éénmaal de redding moet komen en laten we zorgen, dat we dan fit zijn om een nieuwe maatschappij, een nieuw gezinsleven op te bouwen.
Ik ben ook blij dat Moes een krabbeltje heeft bijgeschreven. Houd goeden moed Moes, probeer de zenuwen de baas te blijven en blijf vooruitzien naar een spoedige bijeenkomst van de familie, au grand complet!
Ik kan me levendig indenken wat een vreselijke tijd, en wat een gevoel van opgejaagd zijn jullie hebt meegemaakt en nu nog, twee uren na de ontvangst van Dien's brief zit ik half versuft in het wachtlokaal te schrijven.
Vannacht sta ik op wacht in het autopark van 10 tot 11, van 1 tot 2 en van 4 tot 5, maar m'n gedachten zullen geheel en al bij jullie zijn en zal ik me afvragen of jullie 't net zoo slecht hebben als in Midden-Java, waar de nationalisten een voedselboycot zijn begonnen, terwijl Hollandsche troepen niet mogen ageeren op last van de Engelschen.
Ze zijn hier al aan het keuren begonnen: burgers zoowel als militairen. Ik ben volledig goedgekeurd en zal tezijnertijd dus weer bewakingsdiensten eens landstormers moeten doen.
De Hartsteens, alle drie, worden morgen gekeurd. Bij afkeuring worden gezinnen naar Australië gezonden om op te knappen en bij goedkeuring blijven ze hier. Ik heb al vrouwen en kinderen ontmoet, die uit Java zijn overgekomen om zich hier bij hun man en vader te voegen, maar deze was reeds voorheen hier werkzaam. Als goede vrienden van de Hartsteens, stadgenooten van Benkoelen, zit hier ook de fam. Dr Hoogezand.
Dien en Netty kennen Corry Goossens natuurlijk wel, nu Mevr. Hoogezand. Vandaag of morgen zal ik ze wel spreken.
De burgers krijgen hier heel wat barang voor de uitrusting van het huis en voor de garderobe, behalve nog diverse levensmiddelen, alles van het Roode Kruis.
Is dat bij jullie ook zoo? Ze krijgen zelfs 1 fl. whisky de man (wij militairen trouwens ook), maar ik zal de mijne maar in geld omzetten, want alcohol trekt me niet in 't minst aan (onthouding heeft me toch maar wat goed gedaan!) en Toos zal wel raad weten met 't geld.
Wist ik maar of jullie al m'n brieven ontvangen, dan zond ik jullie ook wat. Ik hoop, een deezer dagen weer een brief te krijgen. Een briefkaart heb ik niet ontvangen. Tot de volgende keer. Slamat Eta! Spoedige hereeniging met manlief toegewenscht. Lieve menschen, liefs en zoentjes van Jan

---

Boxtel 25 Nov 1945

Lieve Dientje en kinderen!

Mijn vorige brief heb ik zoo haastig moeten eindigen, zal dat nu verder vervolgen, hoop dat deze spoedig in jullie bezit mag komen en wij ook spoedig bericht van jullie krijgen, wij zijn er zeer verlangend naar. Vooral nu wij van Eddy en Eef, ja zelfs van Jan uit zijn kamp, lange soerats hebben gekregen, kijken wij vol verlangen naar een van jou. Waarom tot heden geen kabar, hoe is het met jou en kinderen en is Jan weer thuis?
We hopen het beste met jullie en dat Jan gezond en wel weer in zijn gezin is teruggekeerd.
Hoe hebben jullie het al die tijd gehad onder de vuile Jappen en nu dat gespuis van Soekarno en de vele rampokkers bandieten die alles wat europeaan is zonder aanziens des persoon, moorden, martelen, plunderen etc. etc. Dagelijks hooren we door de radio het barbaarsche optreden van die bandeloze bende, vreeselijk, we maken ons zoo bezorgd en erg ongerust over jullie daar allemaal daar in Indië.
Waar moet dat heen, wat van jullie terecht komen welk een angstig en onzeker leven, wanneer zal daar voor goed een eind aan komen, of ons Indië weer ooit ons oude Indië zal worden? Naar alles wat we zoo gehoord en gelezen hebben moeten jullie het ellendiger hebben dan hier, ik denk dat de moffen minder beesten zijn dan de Jappen, ofschoon in Europa ook duizenden en duizenden gemarteld en gedood zijn.
In Utrecht niet zóó van het oorlogsgeweld geleden, slechts enkele bombardementen, enkele huizen vernield, o.a. het station zwaar beschadigd en gelukkig niet erg veel dooden. Maar in het zuiden van Nederland is zwaar gevochten en heel, heel veel vernield ook hier in Boxtel midden in ’t vuur gezeten, Meta, Wim weten wat een oorlog is. Wij persoonlijk hebben niet zoo veel soesah, maar angsten des te meer.
Van de moffen hadden we niet zoo veel te verduren dankzij Beppie en haar man. (niet Voltz) Voltz in begin van de oorlog 1942 in Rusland gesneuveld en ruim een jaar later is Beppie hertrouwd met een Duitsch generaal, een veel aardiger man dan Voltz, en die hield ons de hand boven het hoofd, niettegenstaande wij heel erg anti Duitsch zijn. Vooral toen de kinderen van Beppie bij ons waren, ruim een jaar, hadden wij niets van de moffen te vreezen.
Nu zit de generaal gevangen in Frankrijk, Bep en kinderen in Duitschl. hebben ’t overleefd en maken het goed. Met heel veel moeite en zeer clandestine hebben we Bep en kinderen aan de grens op een afstand kunnen zien en spreken, want Duitschl. is hermetisch gesloten niets en niemand mag de grens door, zelfs geen post, door list van grensbewoners is dit ons ook bij toeval gelukt, ook maar ééne keer.
Zooals je ziet, zitten we op het ogenblik in Boxtel bij Meta en zooals je weet is Meta in 1940 met Wim getrouwd, bijna 2 jaar was Wim dokter in Utrecht, had een pracht praktijk, ’t ging schitterend, is toen met flinke promotie bij Philips overgegaan in Eindhoven, vanwege woningnood daar, in Boxtel gaan wonen.
Sedert de bevrijding is Wim in militaire dienst gegaan is nu al majoor dig off, v. gezondheid, moet helaas wel op reis en telkens een andere standplaats. Waar ze dan telkens ook in een hotel moeten verblijven en het niet erg prettig is, heeft Meta maar besloten in Boxtel te blijven met hun dochtertje van 3 jaar, 4 Dec. wordt ze 3 jaar. Wim komt dan af en toe thuis, naar gelang waar hij zit, dichter bij huis kan hij meer komen, ver dan in geen weken zien ze hem. En nu Meta één dezer dagen de 2de baby

verwacht, zijn wij maar naar Boxtel gekomen, anders is ’t Meta en Joke die veel in Utrecht zijn. Maar nu we toch maar met ons twee zijn en Meta ’t liefst in eigen huis wil zijn, zijn wij bij haar.
Thea is Nov. 1941 met Rel Westra getrouwd, Febr 1942 een zoon en Maart 1943 weer een, beide lekkere kereltjes, die wonen niet zoo ver van ons Maarssen, waar Rel werkzaam is, met de bus maar een half uurtje en waar Thea en Rel op de fiets zijn, komen ze met de jongens veel in Utrecht.
En Rudy is helaas in Augustus via Engeland naar Indië vertrokken.
Van 1939 was Rudy werkzaam bij de Schelde in Vlissingen, kwam met vacantie thuis en de laatste oorlogsjaren was de Schelde naar Breda overgebracht, een beetje dichter bij Utrecht, kon Rudy ook meer thuis komen. Zoo was hij dan Sept. 1944 thuis voor eenige dagen, toen de spoorstaking uitbrak en hij onmogelijk terug kon, aangezien in Breda en omstreken zwaar gevochten werd en niet van ’t Noorden weg kon, zoodoende vanaf September 1944 tot zijn vertrek Aug. 1945 bij ons was gebleven, wat voor ons een groot geluk was.
Het had zoo moeten zijn, want van Januari ’45 begon bij ons, heel Noord Holland een reuze voedsel gebrek en er was vanaf de spoorstaking begon, ook geen licht en geen gas meer. De menschen trokken erop uit naar Friesland en Groningen, te voet op de fiets om voedsel te zoeken bij de boeren, die je op een vreeselijke manier afzetten.
Waar wij niet kunnen fietsen en ook te oud zijn om er zoo op uit te trekken dagen op stap, van boer naar boer, er zijn wel menschen dood blijven liggen van vermoeienissen en gebrek, heeft Rudy al die karweitjes voor ons gedaan. En het was zoo’n strenge winter.
Al vroeg in de morgen pikdonker, koud sneeuw trok hij er op uit om melk of aardap. groenten. Van 8u. tot 4u. nacht mocht niemand het huis uit. Dus zóó was het 4u. of hij er op uit, om uren in die gure koude in de rij te staan of van boer tot boer te trekken en dan voor de kachel hadden we niet genoeg brand, dan er op uit om hout, boomen in den nacht te kappen, met de kans een kogel te krijgen, hij niet de eenige, honderden doen dat vele ook getroffen, maar wat doe je al niet voor de warmte en honger.
Niets, niets was voor hem te veel, hij is ’t die ons door de moeilijkste tijd van de oorlog erdoor heeft geholpen, als Rudy niet bij ons was, dan waren we of levende lijken of dood geweest. Want Dec. 1944 waren de kinderen van Beppie van ons weg. Zoolang ze bij ons waren hadden we en kregen we van de overheid (moffen) van alles ook brandstof maar toen het kritiek begon te worden, heeft Peter Hansen/de generaal hun zelf van ons gehaald en toen was ’t gedaan met de weelde. Toen Peter kwam, diep in de nacht, bracht hij ons zijn auto vol met allerlei eten, zelfs een zak met aardappelen, maar ja hoe veel ook toch niet genoeg voor 6 maanden en na Januari was er geen verbinding meer met hun, kon hij ons niets meer laten brengen, geen treinen.
Ook met Meta hadden we geen verbinding, geen berichten. Heel het Zuiden was afgesloten van ’t Noorden.
Het Zuiden in Oct. 1944 reeds bevrijd en wij pas 10 mei 1945.
Daarom ook, dat het ons erg zwaar is gevallen, dat Rudy niet meer bij ons is en bovendien is hij niet getrouwd en echt een moederskindje geworden, erg zorgzaam voor ons, zelfs nu, nu hij ver van huis is nog alle zorg voor ons en dan kan hij nog niet eens daar zijn, waar hij eigenlijk wezen wou.
Op ’t ogenblik zit hij in Malaka eerst Ceylon, trekken hier en daar, maar niet naar ons Indië, de heele reis heeft hij geschreven, steeds op de hoogte gehouden waar hij was, gelukkig alles per vliegpost en geregeld, 50 dagen is hij in Engeland, Londen etc. blijven hangen, van daar uit heeft hij ons

zooveel pakketten gestuurd, al zijn geld en tijd eraan besteed, nog altijd bezorgd, dat wij niet genoeg hebben.
Hij had toch zoo graag jullie willen ontmoeten, kan dan heel wat vertellen en nu wanneer zal dat mogelijk zijn. Mocht 't zoover zijn, staat hem dan bij en help hem wat. En zoo met hem, honderden, duizenden mannen en jongens. Direct na capitulatie van Japan, hebben zich duizenden voor Indië aangemeld alles wat hun lief en dierbaar is hier achtergelaten in de hoop Indië van nut te kunnen zijn, allen bezield met goede voornemens en nu allemaal blijven ze buiten Indië hangen en niets doen. Zoo is Tinus ook gelijk met Rudy naar Indië, zit nu in Australië, kan niet verder.
Van Vent hebben we uit Japan gevangenkamp veel briefkaarten gehad, na bevrijding de laatste uit Californië, heel slecht gehad in Japan, voor herstel naar Californië gebracht, hoopt tegen Kerstmis bij vrouw en kinderen terug te zijn. Tante Mien kreeg van Bob Filet uit Thailand, 3 ½ jaar daar in een hel geleefd, Tante Riek en zijn vrouw en kind in gevangenkamp Tegal, R.Kr. bericht, dat tante Riek daar overleden is.
Van Toetoe telegram gekregen, dat Sjoerd en Winnie gestorven zijn, rest gezond. Zou Oma nog leven, waar zit ze en hoe gaat het met haar?
Fam: Messchaert, schoonouders van Noesje Ehrencron bericht gekregen, dat oom George is overleden, Febr. 1945 in Bandoeng eigen huis en zoo zullen er wel honderden zijn, vooral waar de laatste tijd Soerabaja en andere plaatsen zwaar gevochten is en de bandieten de kampen aanvallen en moorden.
We hopen vurig dat het vliegtuig welke gisteren uit Indië is binnen gekoomen veel post voor ons heeft meegebracht. Woensdag gaat er weer een, hoop dat deze meegaat. Hier zijn er van fam en kennissen niet veel gestorven, tante Mina Febr. '45 gestorven, Johan Claassen en de schoonzoon van tante Mina in Thailand overleden. Jan schreef dat jullie bijtijds naar de goenoeng zijn gevlucht, waar Jan '43 toch nog gepikt is en naar Sumatra gebracht, geluk, dat hij tot de levende behoort. Maar nu, nauwelijks bevrijd van het gele gevaar of zitten jullie in nog grootere angsten en zorgen
Er zijn al wat weduwen en wezen uit Indië in Holland aangekomen. Kunnen jullie nog niet naar Holland, moet je maar gauw doen, zoodra mogelijk. Ook Eddy stond toen op 't punt om met verlof te komen, zal 't maar gauw doen zoolang wij er nog zijn. Wij zijn ook al oud en de oorlog heeft ons allemaal wel 10 jaar ouder gemaakt en we verlangen zoo naar jullie allemaal. Kom maar gauw.
Jullie allemaal hebben de hartelijke groeten van Meta en Thea man en allemaal daar onze groeten doen en laat hun ons gauw schrijven. We weten niet waar Wies van Vent en kinderen zitten, Toetoe Alataslaan 32 met Oma? weten we niet. Ik eindig maar, tot een volgende keer. Laat heel gauw wat van jullie hooren. Met de kinderen en Jan (als hij al thuis is en anders onze hart. groeten aan hem) ook van Papa vele hartelijke groetjes

veel liefs en zoentjes

je ma

Hoe groot zal Ferry, kleine Gerard en Yvonne al zijn. Stuur foto

Daag veel zoentjes je ma

Tot begin Dec. blijven we in Boxtel

N° 14

Palembang 25-11-45

Lieve Allemaal,

Wat een verassing toen ik gisteren Dien's tweede brief, gedateerd 1 Nov ontving. Abusievelijk was hij bezorgd bij Eddy, die in een ander kamp ook in Palembang zit, maar gelukkig is onmiddellijk voor doorzending gezorgd. Dit is de eerste keer dat zoo'n vergissing gebeurt; andersom is 't ook maar ééns voorgekomen. Toen werd een telegram voor Eddy bij mij bezorgd. Ik zat nog in Pakan Baroe en was wat teleurgesteld, toen ik 't telegram nader bekeek.

Die tweede brief van Dien gaf gelukkig geen onmiddellijke reden tot bezorgdheid en ik ben nu tenminste wat beter op de hoogte van het kampleven, zooals jullie 't daar meemaken.

Fijn dat Ferry ordonnans is en daardoor met diverse menschen in contact komt. Ook de noodige handigheid zal hij daarbij opdoen. En Gerard helpt Mammie, maar Yvonne toch zeker ook? Blijven de kinderen gezond en hoe is het met Moes zenuwen? Al wat aangepast aan de nieuwe omgeving?

Er zijn in zoo'n kamp altijd menschen, die de goede stemming bederven door allerlei verhalen te doen, dikwijls sterk overdreven, over de excessen en gruweldaden gepleegd door nationalisten, en 't beste is om het gezelschap van zulke menschen te mijden. Zoodra ze bij mij in de kamer over zulke onderwerpen beginnen (en van de 20 menschen luisteren er meer dan de helft en die praten dan ook nog mee) zwijg ik, ga liggen lezen of ga de kamer uit. Daarom zit ik ook practisch de heele dag bij de Hartsteens, waar ik 's middags zelfs een middagdutje doe.

Tegenwoordig heb ik daar echt behoefte aan, omdat 't 's nachts zoo warm en bedompt is in die kleine kamer vol menschen en de klamboe ook nog zo weinig lucht doorlaat. Wat nachtrust betreft geef ik waarlijk de voorkeur aan de Pakan Baroe barakken. Niet het comfort van een moderne stad, zooals deze Palembangsche wijk, maar volop frissche lucht en natuurbaden. Geen zin in ochtendgymnastiek vanwege slaperigheid en daarom begin van een embonpoint. Natuurlijk brengt de leeftijd dat met zich mee (m'n gezicht is ook dikker en m'n schouders en armen gevulder dan m'n dijen!) maar dat embonpoint bevalt me geenszins en daarom ga ik weer beginnen, maar dan met avondgymnastiek. Om half 10 ben ik thuis van de Hartsteens en vóór 10 uur kan ik dat nog makkelijk doen. Ik moet me bedwingen om niet teveel te eten, want Toos kookt zeer verdienstelijk. Vandaag was 't een pracht van een gevulde taart ter ere van hun koperen bruiloft.

Toen ik hier vanmorgen zat te ontbijten om 11 uur (na thuiskomst van prikkeldraadcorvée) fluisterde Bing me dat in 't oor en toen begreep ik meteen, waarom Toos mij gevraagd heeft, namens haar de Hoogezands uit te noodigen.

Gisteravond was ik daar op bezoek en natuurlijk een heele boom met Corry opgezet, die jullie hartelijk laat groeten. Ze hebben 13 jaar in Benkoelen gezeten en Ben had z'n proefschrift met moeite in 11 jaren in elkaar gezet, al klaar om in Holland te promoveeren voor Röntgenoloog, toen de oorlog uitbrak. Nu is 't kostbare werk verdwenen. Over een paar weken gaan ze naar Holland, voor specialistenonderzoek van zijn oogen. Ze hebben 2 dochters, oud 12 en 6 jaar: de jongste zuigt nog steeds op haar duim, net als Vontje op die leeftijd.

Omdat ik hier zoo vaak over de vloer ben, kunnen Toos en Wil tenminste eens samen uit, als de gelegenheid zich voordoet, en dan pas ik op Bing en het huis. Momenteel zijn ze ook aan de wandel en Bing doet heel zoet een patience-spelletje naast me.

Deze brief is vol voordat ik ’t weet en daarom schrijf ik morgen weer.
Hoop dat Dientje ook geregeld schrijft.
Daag, veel liefs en zoentjes van Jan

451126 Buitenzorg Dien aan Jan

Buitenzorg 26-11-’45

Lieve Puckje

Zoonet bracht de post ons je twee laatste brieven n°10 en 11 van 16/11 en 18/11. N° 9 hebben we dus nog niet ontvangen. Je begrijpt dat we weer doodgelukkig waren met bericht van je en zulk goed bericht nog wel. Ik ben erg blij dat je de Hartsteens hebt ontdekt, verder, dat je nu eindelijk bericht hebt ontvangen van ons, althans ’t telegram. Ik ben benieuwd of je nu ook de brieven zal krijgen. ’t Zal wel erg onsamenhangend zijn, maar in ieder geval weet je dat we intact zijn en gezond tot dusver en dat we naar je snakken.
Zooals je ziet zitten we nu op Buitenzorg op Gedoeng Halang, sinds 2 dagen. ’t Kamp Soekaboemi is hiernaartoe overgebracht, om welke reden is me duister.
We zijn hier weliswaar in huizen ondergebracht, maar ’t wemelt van de vliegen, er is gebrek aan water, er is geen licht in ons huis en dan is de voedselvoorziening een probleem. ’t Kamp in Soekaboemi was een paradijs hierbij vergeleken. We krijgen voldoende, maar hier komen helemaal geen djoeallans binnen, men zegt dat de gaarkeuken met moeite de dagelijkse hoeveelheden binnen krijgt.
Ik schrijf dit zittende op mijn bultzak, reuze beroerd. Ik zit hier met Gerard en Yvonne, Eta, Zusje, Hilda en tante Titi (totaal 71 menschen).
Moes en de anderen zitten in een ander blok, de mannen en jongens boven de 12 zijn weer ergens anders ondergebracht, wel in dit kamp, maar in en ander blok. Daarom mis ik Ferry en Eta Bertje en Moes mist Pa Wim en Benny, wat we niet prettig vinden. De mannen en jongens zelf vinden het niet zoo erg.
De kinderen zijn erg groot geworden. Aan Ferry, die zoo lang is als ik heb ik een reuze steun. Gerard is nog altijd even beweeglijk, hopeloos! Yvonne is lang en mager en nog altijd een moeilijk kind, maar als je mijn geduld met onze anaks kon meemaken, zou je versteld staan. Ferry wordt al een echte man met de baard in z’n keel en onderbroeken aan.
We hebben over het algemeen hard gewerkt om geen tijd te hebben voor piekerans, sliepen daardoor ook goed. Ik heb het altijd wel druk met huishouden, verstelwerk enz.
Hier hebben de 2 kinderen bij me weinig te doen, we zijn hier ook pas en vervelen zich een beetje, net als de andere kinderen. Ferry corveet gelukkig!
Heb je de brieven via Toetoe al ontvangen? Heeft ze je nog een telegram gestuurd. Ze is altijd erg lief voor ons geweest, stuurde me iedere maand een wissel van f 20,- voor snoepgeld wat erg goed te pas kwam.
In Si kreeg ik van ’t Roode Kruis een onderstand van f 192,- maar kan het op het oogenblik niet uitgeven.
Eta laat je bedanken voor de felicitaties met haar verjaardag, je brief kwam niet zoveel te laat.

Wanneer kom jijzelf toch bij ons? Ik zou wel kunnen huilen van verlangen naar jou, naar een eigen huis, naar alles waar we vroeger zo nonchalant mee omsprongen.
Ik bid voortdurend dat God me genadig zal zijn.
Voor Moes is 't ook een ontzettende beproeving, Pa is onherkenbaar oud geworden.
Nu lieveling, ik laat het hierbij, lange brieven schrijven kan ik niet in deze omgeving. Groet je de Hartsteens van me, ik ben hun erg dankbaar voor wat ze voor jou zijn. Ik hoop dat je deze brief mag ontvangen.
Daag veel liefs en zoentjes van Popsje, Ferry, Gerard en Yvonne.

Laat je eens kieken als 't kan en stuur het me.

451126 Buitenzorg Eta aan Jan

B'zorg 26-11-'45

Lieve Jan,

Dank voor je geluks en andere goede wensen ter gelegenheid van m'n eerste verjaardag in een kamp en ik hoop ook van harte dat de gezinnen weer spoedig in hun normale verband zullen gebracht worden. Fijn dat wij zoveel brieven van je krijgen. Van Dolf kreeg ik de 13de van deze maand het laatste bericht. Hij maakt het goed en staat op springen om het kamp te verlaten. Ik heb al het verzoek gedaan om hem hierheen over te brengen. Het 1ste transport uit Bandoeng met o.a. 5 geïnterneerden kwam enkele dagen geleden in Soekaboemi aan, net één dag voor ons vertrek naar Kedoeng Halang v. Heutzweg 3 Buitenzorg.
Misschien komt D. met het volgend transport. Bert, Zus en Hil zijn groot geworden. De meisjes worden door de goede voeding dikker en sterker. Doe je de groeten aan Wil Hartsteen, die nog op mijn bruiloft geweest is. Tot spoedig ziens en het beste ermee. Veel liefs van Eta

---

451126 Palembang Jan aan Allemaal

no 15

Palembang 26/11-'45

Lieve Allemaal

Toen ik gisteravond m'n 14de brief schreef in antwoord op Dien's 2de brief, was ik nog niet voldaan. Zooals gewoonljjk heb ik weer te lang uitgewijd over onderwerpen ten koste van andere, die jullie meer interesseren. O.a. over die linkerwijsvinger van Eddy Martel, maar ik meen, dat in een van m'n vorige brieven al melding is gemaakt van de oorzaak der amputatie. Bij 't lossen van rails en andere zware cargo op de steiger te Pakanbaroe is die vinger zoodanig bekneld geraakt, dat het behoud ervan niet meer mogelijk was. Lang heeft het slachtoffer er gelukkig niet over in de put gezeten, want vergeleken bij andere ongelukken die daar op de steiger zijn voorgevallen, is dit nog een kleinigheid.

Hoe liggen jullie daar in zoo'n gezinsbarak: zoodanig geïsoleerd door middel van tikers of gedek, dat je niet zoo'n last hebt van de buren, en is 't 's avonds stilte geboden na een bepaald uur? Een goede leiding en enige discipline is hierbij een eerste vereischte, want in zoo'n groote gemeenschap zijn er altijd menschen, die alleen aan hun eigen genoegen denken en geen rekening houden met anderen. Ik hoop dat jullie het getroffen hebben met de buren.
Van de namen die Dien noemde, ken ik er geen een, maar nu waren er ook twee kampen in Pakanbaroe en bovendien per kamp zooveel barakken, dat je lang niet alle kampbewoners bij naam kent.
Maar nu omgekeerd: er zijn hier mannen, die hun vrouwen ook in Soekaboemi of in de buurt daarvan hadden, zooals Rietberg die me in het Moearokamp geleerd heeft, welke planten als lalap gegeten kunnen worden en die me tijdens m'n bedlegerigheid regelmatig van lalap voorzag voor de bloedzuivering, tevens lekkernij voor de rijst. Hoe dikwijls ontdekte hij niet midden in 't bosch een tjabeplant of keerde hij terug van een verlaten ladang met een tasch vol groenten voor lalap, terwijl de anderen rustten. Z'n vrouw is volgens een foto, die hij me liet zien goed dik en ze hebben 5 kinderen. 't Laatst zat ze in Tjibadak. Dan is er een mevrouw Cohen, een Chineesche vrouw met één dochtertje, maar deze Cohen is geen vrind van me. Wel komt hij telkens vragen of ik al wat meer weet van de situatie in de Kota Soekaboemi, waar ze 't laatst gewoond hebben en waar hij zich tot Januari 1944 verborgen heeft weten te houden voor de Kempei.
Jammer dat je tweede brief ook al 3 weken noodig heeft gehad om in mijn handen terecht te komen, maar misschien wordt dat in de toekomst wel beter.
Van onze vrind Leigh (van de suikerfabriek Gempol en ook Rotarian) die nu ook al hier zit, maar vandaag of morgen naar Batavia gaat, hoorde ik al van 't overlijden van Dammers. Heel wat Cheribonners hebben deze oorlog niet overleefd, zooals Altman, Ferman, Alexander, Beukering, Standt, en nog een paar van de Cheribonsche suikerfabrieken zooals van Houwelinge, Pielon. Misschien weet Dien er nog wel meer via Ella Dammers of andere dames met wie ze correspondeert.
Zeg Popsje, zou je niet een foto kunnen opzenden, waar jullie duidelijk opstaan, want wat ik hier heb is al zoo oud, althans wat de kinderen betreft en van Vontje heb ik heelemaal geen duidelijke foto.
Momenteel, 't is 10 uur 's morgens, heb ik geen prikkeldraadcorvee en zit ik in m'n eentje in huize Hartsteen om op inboedel en uithangende wasch te letten. Toos en Bing zijn naar de kinderwedstrijden en Willy is naar kantoor. Ook de Hartsteens zijn nu geneeskundig onderzocht en helaas niet helemaal goedgekeurd, zooals ik, zoodat ze naar Australië mogen voor herstel van gezondheid. Ze geven echter de voorkeur aan Palembang, waar ze 't naar omstandigheden goed genoeg hebben en gaan dus niet.
Tot zover lieve menschen, ik hoop gauw weer een brief van jullie te ontvangen, al dan niet samenhangend van opbouw.
Veel liefs en zoentjes van Jan

451127 Palembang Jan aan Allemaal

n° 16

Palembang 27-11-'45

Lieve Allemaal

't Is alweer een drie dagen geleden, dat ik Dien's 2de brief ontving en ik vrees, dat deze lange tusschenpoos te wijten is aan de versperring van de toegangswegen naar Java's vliegvelden, die als regel immers buiten de steden liggen en dus makkelijk een object van „behandeling" zijn voor de nationalisten. Ik hoop dat mijn vrees ongegrond is en dat er vóór het bestaan van die obstakels al meer dan 2 brieven van Dien van Java weg zijn. Ze zullen voorlopig nog wel geadresseerd zijn naar Pakan Baroe, en 't is mogelijk, dat 't oponthoud gezocht moet worden in de doorzending naar Palembang.

Vandaag ben ik niet bij de Hartsteens geweest, vanwege een kleine buikloop, waardoor ik behoefte had aan rust. Ik heb de heele dag in bed liggen lezen en slapen, wat veel goed heeft gedaan en dat is een geluk ook, want momenteel zit ik onder de lamp in het garage-wachtlokaal te schrijven.

Wegens ziekte van een paar kampgenooten, die vannacht voor wachtkloppen aan de beurt waren, moesten anderen, waaronder ik invallen. Gewoonlijk wordt zoo'n wacht 24 uur tevoren bekendgemaakt om de slachtoffers in de gelegenheid te stellen, zich daarop voor te bereiden, maar door die plotselinge ziekten was 't ditmaal niet mogelijk. Morgen zal ik ook maar eens flink uitslapen en m'n ingewanden rust geven, want misschien neem ik bij de Harsteens meer tot mij, zooals gefrappeerde dranken, vruchten en ijsjes, dan goed voor mij is met het oog op de jarenlange onthouding, die m'n darmstelsel wel enigszins moet hebben verzwakt.

Boter, melk en kaas zijn we al ontwend en de overgang moet dus zeer geleidelijk geschieden om geen darmstoornissen op te loopen.

Morgen kan ik me hier meteen opgeven voor evacuatie, want Generaal Christison, die hier vandaag geweest is, heeft verordonneerd dat Palembang binnen 1 maand vrij van Europeanen moet zijn. Maar nu de keuze tusschen Java, Holland, Ceylon, Australie of Nw Zeeland! 't Is wel héél moeilijk, vooral voor mij, die rekening wil houden met de in Holland verblijvende schoonouders. Als ik opgeef Holland, dan zullen mijn vrouw en kinderen misschien ook meegaan – morgen zal ik dit pas te weten komen, althans dit wordt algemeen vermoed – maar 't is de vraag of al die évacuees wel bestand zullen zijn tegen de ontberingen, zooals kou en voedselgebrek, die de komende maanden overal in Europa, waar millioenen menschen verplaatst worden, zullen heerschen. 't Alternatief is Australië of Nw Zeeland, tenminste voor mij. Dichtbij Indië, maar een land ons totaal onbekend wat betreft volk, zeden en gewoonten. De taal hoeft geen beletsel te zijn, maar wel het feit dat we „Eurasians", halfbloeden zijn. 't Is niet eenvoudig een keus te doen, vooral waar we er niet eens rustig met onze vrouwen over kunnen praten. Popsje, ik zal niet overijld handelen, maar met allerlei factoren rekening houden, niet 't minst met het groote verlangen om de familie in Utrecht weer te zien, na zooveel jaren van oorlogsnood. Nu zou ik nog kunnen opgeven: Java (dit was ik vergeten toen ik hierboven schreef: alternatief is Australië) en dit is misschien 't beste, omdat mijn gezin daar zit. En zijn we daar eenmaal bij elkaar, dan kan er alsnog beslist worden, waar we heen zullen gaan, als Java tenminste ook verlaten moet worden.

De toestand is hier ook niet meer zoo rustig als voorheen en gisteravond hebben de heeren een aanval gedaan op het door de Japs bewaakte munitiedepot. Wij hoorden het geknal van geweren en het geratel van machinegeweren, maar niet lang en ik sliep dan ook weer rustig door.
’s Morgens hoorden we van de aanval en dat deze afgeslagen was met veel verliezen aan de Rood Witte zijde. Hier staan de Japs trouw aan onze zijde en God geve dat dit zoo mag blijven.
Ik las dat de Soekaboemische geïnterneerden naar Bandoeng en Buitenzorg worden overgebracht. Dat wordt jullie zooveelste verhuizing, vervelend. Houd je maar taai en blijf bidden voor kracht en om een rustig gemoed.
Veel liefs en zoentjes van Jan

451128 Buitenzorg Dien aan Jan

Buitenzorg 28-11-’45

Lieve Puckje!

Ach ach wat een weelde die brievenstroom van jou, heerlijk! Achter elkaar ontvingen we je brief van 10/11, van 12/11 (n° 9) de 27ste en n° 12 en 13 de 28ste Nov. De brieven n° 10 en 11 hebben we ook ontvangen, maar wanneer precies weet ik niet omdat ze op het ogenblik nog bij Pa zijn ter lezing.
In m’n vorige brief schreef ik al dat we nu niet allemaal bij elkaar in één huis zitten, maar wat verspreid, niet zoo heel ver, en dat de mannen en jongens boven de 12 jaar bij elkaar zitten in en mannenhuis. Gelukkig gaan we over enkele dagen weer verhuizen in gezinsverband, zoodat we weer bij onze jongens en mannen komen en wij weer bij elkaar in ’t zelfde huis worden ondergebracht. We zijn met tante Titi en oom Jacob 21 koppen sterk, zoodat we al een half huis vullen.
Ik ben blij dat we tot dusver goed bericht van je ontvingen, want wat we in ’t Dagblad dat jij ook leest, lezen over Palembang en omstreken is ook niet bemoedigend. Wees alsjeblieft voorzichtig, waag je niet buiten de beschermde wijk. Is het niet te laat als je pas om half 10 van de Hartsteens weggaat. Ik vind het erg prettig, dat je daar zo’n goed tehuis hebt na de 2 jaar ontbering, maar ik ben zo niets gerust als je bij avond nog over straat gaat, ’t is en blijft gevaarlijk. Ga maar weer om 6 uur naar je hotel terug, zooals je eerst deed, vooral nu ’t daar ook al hoe langer hoe meer gaat spannen.
Heb je de familie Hogezand al ontmoet? Doe ze, Corrie vooral, m’n hartelijke groeten. Deze brief schrijf ik rechtstreeks naar jou en hoop ik, dat je hem ontvangen mag. Ik ben doodgelukkig dat je nu tenminste één brief van mij hebt, ik ben benieuwd of je de andere nog ooit ontvangt.
’t Telegram hadden we ook al afgeschreven. Ik had je nu weer willen telegraferen, maar overal naartoe kon ’t, alleen naar Palembang helaas niet. Misschien een volgende keer lukt het wel. Ik zal je nog eens vertellen dat we 24ste Nov plotseling hiernaartoe zijn overgebracht. We zijn hier ondergebracht in huizen, hebben over ’t algemeen geen reden van klagen, maar ons kamp in Si was een paradijs hierbij vergeleken. We krijgen hier onze maaltijden uit de gaarkeuken, maar verder niets extra’s cadeau, ook geen vruchten, we zijn in Si werkelijk erg mee verwend. Kort voordat we

hierheen verhuisden hebben we ook een uitkering gehad, ik en Eta van f 192,- Moes Pa + 2 jongens f 420,- Nettie f 320,- Wies f 168,-.
Op het ogenblik hebben we niets aan geld, er is niets te koop, in Si hadden we nog een passertje iedere dag, waar we handen vol geld konden uitgeven. Op ’t ogenblik verdient Ferry f 2,50 per dag met corvée, ’t schoonmaken van de huizen waar we inkomen.
Hoe zit dat nu met de bewapening van jullie, heb je kans om gauw hiernaartoe gestuurd te worden? Zou het weer vechten worden? Als ik daar aan denk word ik ook misselijk, waar is het einde toch? Ik was al zo dankbaar, dat je de oorlog overleefd hebt, zou je ook nu voor ons gespaard blijven? Ik hoop dat het ons gegeven is!
De brieven die je aan Toetoe schrijft zendt ze trouw door, de goede ziel. Ze heeft inderdaad dikwijls gevraagd bij haar te komen wonen, maar je weet zelf hoe onmogelijk het voor me is om een reispas te krijgen en na de vrede wou ik niet op reis, omdat ik niet wist waar je was, en ik je misschien mis zou lopen als je thuis kwam. ’t Is ook vaak genoeg een hel voor me geweest, maar altijd heb ik me weten te beheersen met de gedachte dat Moes ontoerekenbaar is en Pa doodbeklagenswaardig. De omstandigheden kwamen me vaak te hulp. Zo is Ferry 27 Juni ziek geworden, ’t leek op mazelen. Moes was doodsbenauwd voor besmetting en moesten we naar het paviljoen verhuizen, 14 dagen heb ik niet in direct contact mogen komen met het hoofdgebouw, bang voor besmetting. Afterall was het helemaal geen mazelen, maar ik ben met de kinderen in ’t paviljoen gebleven.
Een prettige tijd hebben we bij tante Titi gehad, later hoop ik je alles uitvoerig te kunnen vertellen. Veel dank ben ik hun verschuldigd. Zo zoetjes aan werden de bedienden ontslagen of bleven weg, omdat we het loon dat ze vroegen niet konden betalen en zo heb ik van 3 Jan ’45 tot 24 Sept ons vertrek naar Si voor ons allen gekookt met Tineke als hulp, die vanaf April ’44 ongeveer bij ons is geweest. Dolf zit nog steeds in Tjimahi, maar kan iedere dag hier zijn, omdat Eta gevraagd heeft om hem hier te laten komen. Wat zal ik dan jaloers zijn! Nettie heeft hetzelfde verzoek gedaan voor Robby!
Raymond zit nog altijd in Siam. Nettie heeft gisteren ook een brief van hem gehad. En nu ga ik je vertellen wat me zo ontzettend hoog zit.
Gistermiddag bracht de post een brief van Mama uit Tuindorp. Jongen, jongen wat was ik dolblij en wat een goede berichten, wat ben ik daar dankbaar voor. Eenig dat Thea ook al getrouwd is en kinderen heeft en Meta ook al met een dochter en een 2de op komst. Ik hoop Rudy te mogen ontmoeten of dat hij Eddy ontmoet, want Eddy is naar Batavia voor werk, is daarvoor opgeroepen. En nu schrijf jij dat Papa jou ook geschreven heeft. Papa was een beetje in de war, hij gaf mij de voorletters D.L.Th, zou hij al suf zijn? Hoe schreef hij? Mama is in haar schrijven nog altijd als vroeger. We hebben genoten van haar brief. Ze hebben zelfs van Vent uit Californië een brief gehad. Vent heeft in Japan gezeten, net als de jongste zoon van Toetoe, die overleden is. Toetoe is er kapot van kassian. Ik heb vanuit ’t kamp Si een berichtje naar Holland kunnen zenden, ik hoop dat ze dat ontvangen. Van ons wisten ze door Eef en Eddy. Ik kon vanuit Tjimangoe zoo niets doen, je weet hoe moeilijk of dat allemaal is. De brief was van 5 Nov, vlug ja, ik ben toch zo blij dat ze allemaal nog in leven zijn. Zal ik hun ook nog terug zien.
Weet je dat Piet Dammers overleden is, in Mei ’44 al in Tjimahi, ik kan het me zo moeilijk indenken dat we hem niet terug zien. Ella schreef het me. Kom, ik ga eindigen. Ja nog even dit. Ken jij een zekere Wim Rijsewijk van

Haverkorn? Dat vraagt mevr. Holsboer, een nieuwe kennis van me uit 't kamp, wel aardig maar te jong.
Nu lieve Puckje, die geen datum vergeet, kom maar gauw bij ons, we snakken naar je. Ontvang van ons allen vele groetjes en liefs, met extra veel zoentjes van Popsje + 3tal

---

451130 Palembang Jan aan Allemaal
n° 17
ontv 14/12

Palembang, 30-11-'45

Lieve Allemaal.

Fijn dat ik zoonet weer een brief van je kreeg Pops, gedateerd B'zorg 26/11, want de vorige ontving ik de 24e en dat was een brief van de 1ste, nog uit Soekaboemi. Deze laatste brief is maar 4 dagen oud en daarom ben ik er dubbel blij mee.
Op diezelfde 26 Nov. schreef ik m'n 15de brief en wie weet of je die ook niet vandaag ontvangen hebt, zooals ik de jouwe.
God geve, dat de postverbinding zoo gunstig blijft. Dat zou waarlijk het gevoel geven van dichter bij elkaar te zijn, omdat we dan onwillekeurig ertoe zullen overgaan, elkaar dagelijks te schrijven. Ik zou wat blij en dankbaar zijn, als 't zoover mocht komen, want zooiets voel ik als een overgang naar de daadwerkelijke hereeniging. Geestelijk was ik in de afgelopen jaren doorloopend met en bij jullie, momenteel is 't contact al tastbaar in de vorm van brieven, en we weten daardoor practisch alles van elkaar af. Laten we voorloopig hiervoor dankbaar zijn en deze gelegenheid ten volle benutten. Jammer genoeg is 't nog niet zoover, dat verzending van andere dingen dan brieven net zoo safe gaat. Overigens is „safe" wel wat euphemistisch gezegd, want er raken nog teveel brieven weg. Dien's brieven via Toetoe heb ik nog niet ontvangen. Weet je nog wanneer ze verzonden zijn? Ik heb ook nog 3 brieven naar Toetoe geschreven, nadat ik één van haar ontvangen had, en ze zou die doorzenden. Tot nu toe heb je daar nog niet over gerept Pops. 't Is toch maar fijn, als we elkaar de eerste tijd zoo zonder omwegen kunnen schrijven.
Voor Eta hoop ik van harte dat Dolf inderdaad gauw overkomt. 't Schijnt dat de burgers - ex-geïnterneerden makkelijker overgebracht worden dan ex-P.O.W. 's, vooral als ze al op Java zitten. Ik ben al erg benieuwd naar z'n belevenissen als burgergevangene van de Nips, want ik heb zoo'n idee dat ze 't veel beroerder hebben gehad dan wij.
't Is toch vreeselijk met z'n 71en in één huis te zitten, zoodat je niet eens rustig kunt zitten schrijven. Wat hebben de burgers hier in Palembang 't dan weelderig: met z'n drieen in een huis zoo groot als Eta en Dolf 't laatst bewoonden in Laan Halte Dierentuin, en net zoo modern, met gratis gebruik van frigidaire, electrisch fornuis, strijkbout en naaimachine.
Zooals ik in m'n vorige brief schreef, moet uit Palembang geëvacueerd worden en heb ik Java opgegeven met de bedoeling, bij mijn gezin terecht te komen. Onze hereeniging kan dus binnen afzienbare tijd plaats hebben, als jullie tenminste niet uit Java zijn geëvacueerd. Pas nadat ik mijn opgave had gedaan, hoorde ik dat men van plan is alle vrouwen en kinderen buiten Indië te brengen. Dat zou wat moois zijn: ik kom daar aan in Batavia of B'zorg en jullie zijn alweer op de loop! Maar laten we ons geen zorgen

maken vóór den tijd en het Zuid-Afrikaansche gezegde voor ogen houden: „alles zal reg kom”.
De laatste berichten over de toestand op Java zijn lang niet slecht en als ’t zoo doorgaat zijn de extremisten, die de meeste last veroorzaken, opgeruimd en hoeven jullie niet eens meer weg.
M’n buik is weer in orde en in plaats van bij de Hartsteens m’n middagdutje te doen op de divan in de zitkamer, rust ik sinds gisteren in ’t kamp gedurende dit warme deel van de middag. Daar kan ik tenminste ongegeneerd in m’n tjawat liggen en als de deur dicht is, waardoor de kamer donker wordt, zijn er practisch geen vliegen. Klamboe neerlaten is bezwaarlijk overdag, want dat tjotokt zelden met de andere twee (we hebben nl. een 3 persoons klamboe, vroolijk gebloemd voile stof). Om 6 uur haal ik m’n kamp-avondpotje en ga hiermee naar de Hartsteens terug, die dan nog een kop thee met me meedrinken, gewoonlijk met koekjes of gebak. ’s Avonds eten we om half 8 en meestal blijft er van m’n kamp-avondpotje heel wat over, want ’t eten van de Juliana Kazerne, die ook deze wijk levert is veel smakelijker en omdat Wil blokleider, tevens etenverdeeler is, blijft er nog zooveel over, zelfs als de anderen al genoeg hebben gekregen, dat ze ’t alleen niet op kunnen. Anders zou ik hier ook geen stamgast zijn geworden, want ’s middags ga ik niet terug naar ’t kamp, om m’n lunch te halen. Dit maal is gewoonlijk niet zoo goed verzorgd als ’t avondeten. Toos krijgt vitamine B injecties, omdat ze gezwollen handen en pijn in de vingers heeft, waardoor ze niet slapen kan en Wil heeft ook nog water in z’n beenen (indruk-reactie); gelukkig heb ik niets van dat alles.
Tot zoover lieve menschen, veel liefs en zoentjes van Jan.

451200 *Dien aan Jan*

’t Is nu al $3^{1/2}$ maand na de vrede en nog zit ik je te schrijven, hoe ’’t met ons gegaan is na je vertrek. Wanneer kom je toch thuis? Maar forceer niets, laat ’t maar van de voorzienigheid over. Aan alles komt immers een einde.
Hier kennis gemaakt met Scheepe, kadasterman, die vertelde dat Plasman de oorlog ook overleefd heeft, maar dat Willems dood is. Bergamin + familie zit ook hier, heb ze nog niet opgezocht. Epi werkt op de polykliniek. Er wordt hier ook gedanst, ik ga er ook als toeschouwer naartoe, wacht op jou met dansen.
Ik bridge wel eens, maar ’t fanatieke is er bij mij uit.
Heb jij al getennist? Was je ’t nog niet verleerd.
Zoo geloof ik dat ik nooit meer zal kunnen autorijden. Als ik aan de laatste keer denk, daar in de buurt van Tasik Malaja. Zo dat is ook weer verteld.
Hou je taai en blijf zo stevig als je nu bent zo wil ik je toch ook zien.
Daaag, veel liefs en omhelsd door Popsje + 3tal.

451202 Palembang Jan aan Allemaal
n° 18
ontv 19/12

Palembang, 2-12-'45

Lieve Allemaal

Eergisteren schreef ik m'n 17de brief, antwoord op Dien's brief van 26 Nov., de eerste uit B'zorg. Ik was zoo vergenoegd met die brief, nog geen week oud, dat ik gisterenmiddag speciaal van de Hartsteens thuis kwam om op een brief te wachten. Natuurlijk werd ik teleurgesteld, maar zooiets overkomt me dikwijls genoeg, omdat ik gauw geneigd ben m'n verwachtingen te hoog te stellen. In Dien's laatste brief staat o.a. dat er 's avonds geen licht is en de watervoorziening slecht is. Dat zijn inderdaad ongerieflijke toestanden, maar gelukkig zijn we nog niet opnieuw ingesteld op het gemakkelijke leven van vóór de oorlog en ik denk dan ook wel, dat jullie er wel een mouw aan zullen weten te passen.
We hebben hier in 't hotel ook weinig water, althans in dit blok, waar de 5 kranen alleen op bepaalde uren van den dag loopen, maar om te baden, voor zoover ik dit niet bij de Hartsteens doe, die veel regenwater kunnen opvangen, kies ik die tijdstippen waarop de andere jongens nog slapen of aan 't eten zijn. Wat dat betreft heb ik me wonderlijk goed aangepast en ben ik er steeds op uit een manier te vinden, om 't me zoo comfortabel mogelijk te maken, en geen slachtoffer te worden van deze „zenuwen oorlog".
Ik heb zelfs kans beschuldigd te worden van indolentie, als ik m'n linker slaapie, de jurist de Boer, zou aanvallen over zijn allesbehalve heldhaftige houding. Sinds die nacht dat Rood-Wit probeerde een door de Japs in beslag genomen goedang met wapens en ammunitie en andere clandestiene voorraden te heroveren, waarbij flink geknald is zonder resultaat voor R.W., zit de man in questie heele nachten bij de wacht of ligt volledig gekleed te bed, klaar om elk oogenblik naar het Japansche kamp aan de overkant weg te rennen.
M'n houding is een reactie op die van de B. en waar deze lichtelijk opgeschroefd is, is de mijne misschien wat al te kalm en onverschillig.
't Gevaar van een zenuwachtige spanning ligt in een verlies van moreel en daar tracht ik me tegen te wapenen. In een toestand als deze moeten er nu eenmaal slachtoffers vallen en de houding van de B. is volgens mij niets anders dan een voorbeeld van lafheid en goddeloosheid, geboren uit de angst om zelf als slachtoffer te vallen. Bij het aanleggen van de prikkeldraadversperring vertikt hij 't gewoon om mee te helpen en blijft liever in de soos, omdat we tijdens 't werk niet beschermd worden door een gewapende colonne. De menschen denken, want de B. is lang niet de eenige, dat de Pamoeda's erop uit zijn om de Europeanen uit te roeien en lak hebben aan de afstraffingen, die ze geregeld van Japs en Gurkha's krijgen. Zoolang wij ze niet provoceeren en zij nog niet zoo goed bewapend zijn als op Java, moeten we niet doodsbenauwd zijn en spoken op klaarlichte dag zien.
Vanmorgen heeft de B. een request opgesteld aan van Mook, met de bedoeling niet zoo zeer om gedaan te krijgen dat we hier beter beschermd worden als ongewapende ex-krijgsgevangenen en burger-geïnterneerden, maar om publiciteit aan 't geval te geven. Dit is inderdaad de eenige methode om een verbetering te bewerkstelligen, want inderdaad laat de bewaking van de kampen veel te wenschen over en lang niet alle autoriteiten weten dit.
Maar nu genoeg hierover, we mogen heusch tevreden en dankbaar zijn om ons lot, vergeleken bij dat van die tienduizenden vrouwen en kinderen op

Java. Dat goede oude Java, momenteel toneel van strijd als gevolg van ophitserij, van giftige propaganda, wanneer kunnen er weer rustige en vreedzame huisgezinnen worden gevormd, kan er weer ongestoord gewerkt worden voor de opbouw en instandhouding van een geordende maatschappij, kunnen we weer werken met het vooruitzicht op een gezellige huiselijke avond bij vrouw en kroost en op een toekomst, waarin onze kinderen ook de gelegenheid krijgen, zich een plaats in de maatschappij te veroveren? Het geknal en de dagelijksche botsingen kunnen natuurlijk niet bij tooverslag verdwijnen en zullen wel als een nachtkaars uitgaan als de Britten (en Nederlanders!) flink blijven aanpakken „met de handschoenen uit", en mijn idee is dan ook, dat die algeheele evacuatie van vrouwen en kinderen uit Java niet doorgaat.
De z.g. „nationalistische beweging" gaat verworden tot zuivere rampok bewegingen en omdat dit de doorsnee Indonesiër eigen is, hoeven we ons daar niet extra druk en zenuwachtig over te maken.
Helaas kan ik nog geen foto laten maken, maar wel blijft dit doorloopend in mijn gedachte, om je zo gauw mogelijk te laten zien, hoe ik er uit zie. M'n gewicht schat ik op een kleine 80 kilo, want met 'n valies woog ik op 't vliegveld Pakanbaroe 100 kilo en veel meer dan 20 kilo zal m'n bagage niet geweest zijn. Maar wel is mogelijk, dat jullie mij een foto stuurt, als die losse kiekjes tenminste meegenomen zijn.
Hoe is 't met Ferry's oogen: brilt hij nog? En is Gerard nog steeds links? Wanneer krijgt Yvonne nu eens wat vleesch bij, als ze zoo lang wordt, moet ze toch ook wat gevulder zijn. Misschien is ze daarvoor te beweeglijk, met als Gerard. O, ik zou er wat voor willen geven, om die rakkers weer mee te maken en er stevige gezonde menschen van te maken, om Mammie eindelijk eens te verlichten van die moeilijke taak.
Moed houden lieve menschen, Moes vooral niet teveel piekeren, want God is met mij, met ons allemaal; Pa, ook voor U is 't hard, na zoo'n lange vrijheid een kampleven te moeten leiden op deze hooge leeftijd, maar U bent altijd gezond en taai geweest en ook deze beproeving zult U doorstaan, zoolang U blijft volharden en Uw gezondheid niet verwaarloost.
De mijne is nog steeds uitstekend, draag nog steeds geen hoed, kan geen ondergoed verdragen, behalve een tjawat (dit zal ik later ook blijven dragen) en eet als een wolf.
't Beste met jullie allen en veel liefs en zoenen van Jan

451204 Palembang Jan aan Allemaal

n° 19

Palembang, 4-12-45

Lieve Allemaal,

Dit schrijf ik weer aan de comfortabele schrijftafel bij een aparte schrijftafellamp van de Hartsteens. 't Is zeven uur n.m. en de muskieten dwarrelen om m'n beenen en steken onaangenaam, want een lange broek bezit ik niet, gelijk zoovele anderen. De burgers hebben 't stukken beter dan de militairen – en zegt dit alsjeblieft voort, want veel te weinig bekend is dit schandelijke feit – en zijn ook wat kleding betreft, beter voorzien. Ik ben gewoon jaloersch op de drie lange broeken van Willy en helaas kan ik niet ingaan op z'n gulle aanbod om er een te leenen, want Wil is een stuk kleiner dan ik. Maar ook voor de bestrijding van de muskietenplaag is

gezorgd: gisteren kreeg Wil als blokhoofd weer heel wat barang om te verdeelen, en daar was ook flit bij, compleet met spuit. En nu is Bing m'n beenen aan 't bespuiten, als intermezzo tijdens het voorlezen door Papa. En Mama Toos is weer zoo goed als beter, heeft gisternacht aan één stuk door geslapen, en zit nu bij ons verstelwerk te doen. Door een warm gevoel en zelfs pijn in armen en vingers (gebrek aan vitamine B) kon ze heele nachten niet slapen en had zelfs aanvallen van benauwdheid. Nu krijgt ze injecties, en moet veel rusten. Bovendien heeft ze nog malaria aanvallen, overblijfsel van de interneeringstijd en die onttrekken ook de noodige roode bloedlichaampjes aan 't bloed. Gelukkig is Bing een heel handige knaap voor z'n elf jaren en kookt zelfs als een groot mensch. Om de andere dag gaat hij naar school, van 10 tot 12, waar hij in de 2de klas zit; wel erg laag voor die leeftijd, maar blijkbaar heeft hij in 't kamp geen onderwijs gehad. Toos heeft weliswaar acte L.O., maar geen boeken. Nu pas is er een school opgericht en de toeloop is zóó groot, dat in ploegen les wordt gegeven.
Er is zelfs een kantoor voor de burgerlijke stand sinds 1 Dec. en vanaf 5 Dec. wordt een kantoor geopend waar ambtenaren zich moeten laten registreeren, liefst onder overlegging van het laatste besluit of van 't benoemingsbesluit (sic!).
Ik ben net terug van m'n kamp om te zien of er geen post voor me ligt te wachten en om m'n portie eten te halen. Er was geen post (de laatste brief van Dien was van 26 Nov. en ontving ik op 1 Dec.) en van 't eten haalde ik alleen m'n portie zoute visch. Sinds heden krijgen de Hartsteens nml. ook eten van Hotel Schwarz en heeft 't eigenlijk geen zin, dat ik m'n portie eten nog extra haal, omdat, zooals ik al eerder schreef, altijd genoeg is voor 4 man, als er verstrekt is voor 3 man.
Alleen lekkernijen als visch, ei, kolak of vruchten haal ik voortaan apart en breng dit bij de Hartsteens.
Zoojuist hoorde ik in 't kamp, dat er twee secties in ons kamp, d.i. 100 man, bewapend zullen worden. Als dat waar is, komt er dan eindelijk een wacht, zooals in deze dagen van spanning behoort te zijn: bewapend en dus in staat aanvallen af te slaan. Tot nu toe voelden we ons als lammeren in een bosch met wolven, want langs de geheele achterkant van ons kamp staan kamponghuizen, waar nooit gepatrouilleerd wordt door de Japs. Dan is 't hier bij de Hartsteens veiliger, weliswaar ligt aan de overkant van de weg ook een groote kampong, maar geregeld doen Japs de ronde.
Gisteren zijn een paar honderd Britsch-Indische Birma troepen aangekomen en hebben hun intrek genomen in een 20-tal woonhuizen, verspreid aan de randen van de Europeesche wijk. De aanwezigheid van deze goed bewapende mannetjes putters, die we vanochtend zagen oefenen, o.a. in hardloopen, is voor velen een geruststelling. De djoeallans zie je hier ook niet meer; zoodra zoo'n verkooper door een pemoeda wordt betrapt op het handelen met Europeanen, wordt hij afgeranseld. Hier bij Toos komen dagelijks twee Inl. en een Chineesche verkoopster stiekem binnen en die brengen dan pisang, ketimoen, peteh, tjabe, djeroek, tahoe, ananas, singkong of eieren, welke artikelen wat meer smaak geven aan de maaltijden. Deze zouden al gauw gaan vervelen en ook een nadeelige invloed op onze gezondheid hebben, omdat de groenten dikwijls te lang zijn gekookt, en 't menu veel te eenzijdig is.
Morgen is 't St. Niklaas en 't wordt gevierd ook in de Rapwi-club.
De gebruikelijke Sinterklaassnoep heeft Toos vandaag al klaar gemaakt: speculaas en een soort ontbijtkoek. Een proeve van dit kooksel hebben we natuurlijk gekeurd en flink ook, zoodat 't feest voor ons al vandaag is begonnen.

Ik mis jullie erg, vooral bij gelegenheden als deze en vergeleken met Java, is onze vrijheid hier werkelijk heel groot, stel ik me zoo voor.
Wat een vuurgevechten toch steeds, en in Batavia en in Bandoeng. Van B'zorg hoor je niks: wordt daar ook geschoten en gevochten, of zitten jullie daar betrekkelijk veilig?
Vandaag het ik Wil en Toos geholpen, de eerste met natellen van te verdeelen barang en salarissen, de laatste met kook en braadpannen wasschen, gevolg van de koekbakkerij.
't Is me nooit teveel , en het kazerneleven vergeet ik daardoor om inplaats daarvan te denken aan het knusse gezinsleven, waar ik zoo echt naar verlangen kan.
Weet je wie hier ook zit Pops? Mevrouw Steup, maar ik heb haar nog niet opgezocht. Net als de Hartsteens ben ik een echte huissloof; ben zelfs al langer dan een week niet meer in de soos geweest voor lezing of muziekavond. Corry Hoogezand Goossens heb ik ook pas éénmaal opgezocht.
Tot zoover lieve menschen. Omhelsd en gezoend door jullie liefh. Jan

---

451205 Buitenzorg Dien aan Jan

Buitenzorg 5-12-'45

Lieve Puckje!

't Is alweer een tijdje geleden, dat we post van je ontvingen en dat ik een letter op papier heb gezet. In die tijd is er weer veel gebeurd. De Buitenzorgsche families, die in 't klooster en Kotta Paris ondergebracht waren, zijn sinds een paar dagen ook hier en weet je wie ik weer ontmoet heb? Nonnie Vlasman-Ehrencron en man + kroost (4 kinderen), Nora Furstner-Duperé met man en 3 kinderen. De mannen zijn nooit weggeweest, pas 12 Oct '45 zijn ze door de Indonesiërs gevangen genomen. Ook hier kwamen de geallieerden ze op tijd uit hun benarde positie verlossen, om jaloers op te worden. Je begrijpt dat er over en weer heel wat afgepraat is geworden en nog zijn we niet uitverteld.
Verder liep ik hier Iet Kloet tegen 't lijf. Kloet zit nog in Thailand, zelf heeft ze nog geen bericht van hem, maar van 't Roode Kruis weet ze dat hij tot de levenden behoort. De 2 kinderen die we in Tg Pinang gekend hebben zijn onherkenbaar groot geworden, vooral Wim die nu 18 jaar is, is een aardige jongen. Emmy, nu 16 jaar vond ik als kind aardiger. Dan heeft ze nu 2 nakomertjes, jongens, geboren in Batavia. Iet is ook bijna onherkenbaar veranderd, mager en lelijk geworden.
De fam. Bergamin hebben we ook al opgezocht, hij heeft een lelijke knak gehad, heeft nog berrie[2] , Lotje is alleen oud geworden, maar nog dezelfde van vroeger. Ze gaan dan ook met de eerste beste gelegenheid weg, hebben al toestemming om naar Holland te gaan.
Vandaag is de keuring in volle gang voor de mensen uit Soekaboemi, die zich opgegeven hebben voor evacuatie naar buiten zoals Br Indië, Nieuw Zeeland, Holland enz. Hoe 't precies gaat weet ik niet. Of iedereen die maar gaan wil, gaan kan of dat alleen zij die het nodig hebben in aanmerking komen, geëvacueerd te worden, de tijd zal 't ons leren. Wij allen hebben ons nergens voor opgegeven, alleen als we met ons allen van Java weg moeten, ja dan is er niets aan te doen, maar anders blijven we hier op jullie thuiskomst wachten.

Vandaag is het alweer Sinterklaas en nog zijn jullie niet thuis. Wanneer toch, ja Pap.
De kinderen tot en met 10 jaar hebben gisteren een feestje gehad ter ere van de heilige man. Wij hebben voor de feestdag biscuit met boter en kaas (zalig!) voor ontbijt gehad, voor de lunch aardappelpuree met sardines + corned beef met vruchten op water als vruchten. We hebben gesmuld! Wat we voor avondeten krijgen is nog geheim. De kinderen zijn op 't feest onthaald geworden op een poppenkast, een echte Sint + Zwarte Piet en ouderwets lekkers met een glaasje stroop. Ze hebben genoten!
Toch geef ik de voorkeur aan een Kerst met desnoods niets geen lekkers en niets geen drukte. Zal je dan eindelijk komen?
Nu Papje, tot zover. De kinderen willen ook een briefje insluiten. Laat je gauw wat van je horen? Dat God je steeds behoeden mag.
Ontvang van ons allen de hartelijke groeten met veel zoentjes en omhelzingen van

Popsje + 3tal

451205 Palembang Jan aan Allemaal
n° 20
ontv 14/12

Palembang 5-12-45

Lieve Allemaal,
Om te beginnen wil ik m'n vrouwke hartelijk danken met een extra zoen voor haar gezellige lange brief van 28 Nov., die ik vanmiddag om 6 uur ontving, toen ik thuiskwam van de Hartsteens. Deze vroege thuiskomst houdt verband met de wacht, die ik vannacht weer eens op te knappen heb van 7 uur n.m. tot 7 u. v.m.
Men heeft mij helaas weer tot wachtcommandant gebombardeerd voor hedennacht, wat beteekent dat ik niet op post hoef te staan een uur lang, om daarna twee uren te rusten, maar dat ik de heele nacht door mag blijven zitten, behalve wanneer zoo nu en dan een controleronde moet worden gedaan, en wakker blijven.
Momenteel zijn alle niet-wachthebbenden naar bed ('t is middernacht geweest) de radio is stil en m'n slaperigheid verdreven door een lange rondwandeling in de koude nacht, zoodat ik alle aandacht aan het opstellen van deze brief kan besteden.
Vanmiddag heb ik op de divan van de Hartsteens weer lekker kunnen slapen tot 5 uur. Wil was alweer uitgegaan voor een B.B. vergadering tevens blokleiders bijeenkomst en Toos had intusschen visite gekregen van twee vriendinnen. Waar tegenwoordig zoovele families in één huis samenwonen en ieder z'n gang gaat zonder zich aan een ander te storen, zoolang de grenzen van fatsoen, hygiëne en orde niet worden overschreden, verwonderde niemand zich erover in het gezelschap van een slapend manspersoon te zitten, ook niet toen deze met verwarde lokken ontwakend overeind kwam. 't Was niet voor 't eerst dat me zooiets overkwam en als een doodgewoon iets liet ik me voorstellen en nam aan 't gesprek deel.
Al eerder schreef ik dat de atmosfeer in onze hotelkamer 's nachts te drukkend en benauwd is om een verkwikkende slaap te kunnen geven aan een tot natuurmensch hervormde kerel als ik, zoodat ik 's middags de scha

inhaal in een rustige omgeving met volop versche lucht. Op een bepaald uur schijnt zelfs de zon op m'n bovenlichaam, zoodat ik badend in 't zweet wakker wordt, maar dat is geen vreemd verschijnsel in een warme stad als Palembang.
Op Batavia en Cheribon is me dat dikwijls genoeg overkomen.
Voordat ik overga tot het beantwoorden van Dien's brief, eerst nog even vertellen hoe de Sinterklaasdag hier is geweest.
Na m'n gebruikelijke ochtendwandeling van 7 tot 8 (die ik morgen helaas moet laten vervallen vanwege deze wacht en de razzia die door de militaire politie in de kampongs zal worden gehouden en langs de straten) kwam er een Chinees met taartjes in ons kamp. Een zestal hiervan bracht ik op zoodanige slinkse wijze bij de Hartsteens naar binnen, dat Bing onder de indruk kwam van deze geheimzinnigheid, maar niettemin volhield ondanks mijn protest, dat ik de dader was. Wat later op de morgen ging de heele familie naar 't Sinterklaasfeest in de soos en bleef ik op huis en hof passen. Mocht ik honger krijgen – en die kreeg ik ook – dan stond er nog nassi goreng en zoute visch op het electrisch fornuis en een trommel met self-made speculaas in de etenskast. Een beetje wisky was er ook nog in de frigidaire, zei Wil. Toen ze thuis kwamen liet Bing zien wat hij allemaal gekregen had: een blauw shirt, een wit shirt en een broek, plus de noodige suikertjes en chocolade.
Bij de lunch vond ik een grijs shirt, zooals die hier aan ex-geïnterneerden wordt verstrekt bij mijn bord en voor dit prachtige en kostbare Sinterklaascadeau was ik natuurlijk erg dankbaar. M'n garderobe wordt aardig groot met deze aanvulling van niet-militaire zijde. De Hartsteens gaven me een shirt, een short en twee paar wollen half lange sokken en een vriend van hen, een N.K.P.M. er een paar stevige spijkerschoenen, passend en waterdicht! Van mijn kant kon ik Wil helpen aan een hoofddeksel (z.g. bivakmuts, militair model) door afstand te doen van de breede omslag van een nieuw model halflange broek, die we van de Engelschen verstrekt kregen. Nu de omslag eraf is, is 't een gewone short geworden, een short waarvan de omslag niet is vastgeknoopt, zooals de bedoeling is. Met de omslag is de broek halflang en moet dan met puttees of sportkousen gedragen worden. Verder heb ik Wil ook aan een paar Engelsche militaire schoenen geholpen, die mij te klein zijn en die niet tegen grotere ingeruild konden worden, omdat er geen grotere maten waren. M'n voeten zijn blijkbaar door het twee jaar lang op bloote voeten loopen (gedurende het grootste deel van de dag althans) iets groter geworden en nu heb ik minstens maat 43.
Toen ik van Pakanbaroe vertrok had ik geen passende schoenen en ik bereidde mij er al op voor, op bloote kakki's een transportvliegtuig binnen te stappen (hulde aan de militaire organisatie, die er niet eens voor zorgen kon, dat kwartierzieken ook gekleed moeten worden!) toen ik eens onder 't bed van m'n slapie keek, intusschen vertrokken naar Medan, en daar een paar afgetrapte en gelapte, maar toch best draagbare schoenen vond. De maat was weliswaar 45 of 46, maar hinderlijk bij 't loopen waren ze niet , zoodat de vliegtocht niet blootsvoets hoefde te gebeuren. Met die verloopen turftrappers verscheen ik zelfs in de soos en bij de Hartsteens. Deze vonden 't blijkbaar zoo hartverscheurend zielig, dat ze tijd noch moeite spaarden om me aan een beter paar te helpen.
M'n stroohoed van Hollandsch fabrikaat, verstrekt vóór onze afreis naar Sumatra, heb ik in Pakanbaroe laten hangen, want die heeft z'n diensten gedaan en goed ook. Een ander hoofddeksel heb ik nog niet, ook al vanwege de omvang van m'n schedel, maar een hoed mis ik heelemaal niet.

Kom, nu ga ik eens Dien's vragen beantwoorden, voordat zelfs dit groote formaat papier vol is. De bron van dit papier en de enveloppe is Willy, die er warmpjes inzit vanwege z'n blokleiderschap. Helaas is er nergens meer van dat mooie Engelsche luchtpostpapier, waarop tenminste met inkt geschreven kan worden.
Wat ellendig dat jullie daar niets verstrekt krijgen op het meest noodige voedsel na. Blijkbaar heb je ook geen schrijfpapier en enveloppen, Pops, maar gelukkig nog cahierpapier. Voorloopig sluit ik hierbij een enveloppe in voor je volgende brief.
Gelukkig dat bij jullie 't gezinsverband weer hersteld wordt – nu wellicht al hersteld is –
Een gezin dat nog niet compleet is, omdat de oorlog in feite nog niet afgeloopen is, moet men niet door dwaze indeelingen nog meer incompleet maken.
Deze laatste brief van jou Pops, schreef je rechtstreeks naar mij, waardoor 't precies 7 dagen duurde voordat ik hem ontving. Je vorige brief, die van de 26e schreef je door tusschenkomst van een ander (Toetoe zeker) en die heeft er korter over gedaan (ontvangen 30 Nov.). Daarvoor ontving ik 2 brieven, gedateerd 28 Oct. en 1 Nov., resp. door mij ontvangen op 22 Nov. en 24 Nov.
't Gaat dus beter met de verbinding en dat geeft den burger (als hoedanig ik me ook voel) moed.
Hier stop ik, want 't is inmiddels 4 uur geworden door al die onderbrekingen van rondes maken en heen en weer wandelen om niet in slaap te vallen.
Deze laatste anderhalve bladzijde schrijf ik vol in huize Hartsteens, waar ik weer terechtgekomen ben na een ochtendslaap van zeven tot twaalf uur. Eerder had ik trouwens toch niet kunnen uitgaan, vanwege de razzia, die vanmorgen gehouden is. Gewapende Punjabs liepen overal en nergens rond, maar we hebben geen enkel schot gehoord. Wel zijn er vijf ex-P.O.W.ers opgepikt, die natuurlijk weer de orders moesten negeeren en dan ook prompt aangehouden werden. Ze mogen van geluk spreken, dat de toestand niet zoodanig is, dat overtreeding van militaire orders met kracht van wapenen wordt gestraft, maar intusschen kunnen dergelijke sujetten 't voor de goeden bederven.
Dien schreef in haar eerste brief, dat wat betreft 't optreden van de extremisten om en nabij Tjimanggoe ook veel is bedorven door Indische jongens. Op welke manier? Provoceerend geweest en de „patstrapper" gespeeld? Dergelijke handelingen zijn de pest voor de gemeenschap en voor goede verstandhoudingen en daarom stuit dit kudde-leven me zoo tegen de borst. Net als jij vrouwke, snak ook ik naar een gezinsleven, waar we ons leven weer kunnen inrichten, zooals ons dat 't beste lijkt en zooals het Christendom ons leert.
Daarbij denk ik vooral aan de opvoeding van onze drie bengels, die geestelijk zoowel als lichamelijk eenigszins achter zijn geraakt.
Fijn dat jullie er financieel ook niet slecht voorstaan. Al kunnen jullie momenteel het geld niet gebruiken, eens zal de tijd komen, wellicht al eerder dan we denken, dat er weer verkoopers mogen binnenkomen en het noodige, zooals fruit en eieren kunnen worden bijgekocht.
Wat een groote kerel, hoe belangrijk zal Ferry zich niet voelen met z'n verdiensten van een riks per dag. Zie zoo lang en zoo veel mogelijk aan den slag te blijven, jongen, en staal je body en geest daardoor. Pappie wordt dik door 't niets doen en ziet aan meer spieren te komen door z'n eetlust te bedwingen en veel te wandelen.
Ik heb maar twee ochtenden getennist, vóórdat de Hartsteens in m'n leven kwamen en ik moet zeggen dat die sport me nog steeds goed ligt. Echter

zal er nu niet veel meer van komen, omdat de animo te groot en de kwaliteit van de ballen te slecht is. Als de gulden dagen van weleer in Tg. Pinang, heb ik ook eens het racket gekruist met de Haas, maar deze is er hopeloos uit, waarschijnlijk door teveel badminton en het luie leven als reserve-officier. Bovendien heeft de schipbreuk en de ontberingen daarna een onuitwischbare stempel gedrukt op deze man, die er ook behoorlijk grijs van geworden is.
Eindelijk is een gedeelte van 't hotel bewapend, en misschien wordt dit gedeelte bestemd om deel uit te maken van de 20.000 man Nederl. troepen, die Sumatra moeten bezetten.
Ik ben er niet bij, ben waarschijnlijk boven de leeftijd en hoop dan ook om die reden spoedig met m'n gezin hereenigd te worden. Als 't op vechten aankomt zal ik zoowel physiek als moreel nog wel geschikt zijn, maar waar er zooveel jongeren zijn, moeten ze die maar eerst het harnas omdoen. In ieder geval krijgt ons hotel vanaf morgen een gewapende wacht en dat is al een heele vooruitgang.
Wat heerlijk Popsje, dat je van Mama zoo'n lange brief hebt ontvangen. De Roode Kruisbrief die Papa mij stuurde was vanwege het kleine formulier te beknopt om uitvoerige familie berichten te geven, maar wel had hij 't over de gezinnen van Meta en Thea. Waarvoor is Rudy eigenlijk naar Indië gegaan, reeds op 15 Augustus? Pa's handschrift was nog even mooi als voorheen en het bracht mij weer de gezellige avonden bij kachel en radio voor den geest, Mama huiselijk babbelend en Papa in z'n stamstoel puzzelend. Ja, daar moeten we nog eens bij zijn vrouwke, zoodra ik met verlof weg kan. Ik kan me ook moeilijk indenken dat Thea en Meta al moeder zijn van kleuters, die heusch niet meer zoo klein zullen zijn als we straks als tante Dien en oom Jan uit de Oost komen. Dat zij naar Indië zullen gaan lijkt me niet waarschijnlijk. Zelfs niet voor Ma en Pa, die teveel vastgegroeid zijn aan Holland.
Een zekere Havercorn heb ik in Moeaso bij de baanaanleg gekend; een stevige Hollandsche jongen, die ook niet vaak ziek was, al was 't niet bepaald een harde werker.
Kom lieve menschen, tot een volgende keer. Zoonet van Fred Hartsteen uit Batavia een brief ontvangen. Hij is 1ste luit. bij de voedselvoorziening.
God zegen jullie in deze dagen van spanning en afwachting.
Veel liefs en zoenen van Jan

451207 Buitenzorg Dien aan Jan

Buitenzorg 7-12-'45

Lieve Puckje!

Gistermiddag werden je brieven no 14, 15 en 16 bezorgd, van de 25ste, 26ste en 27ste Nov. dus. Ze zijn met belangstelling door de hele familie gelezen, een prestatie hoor om iedere dag zo'n vel vol te schrijven. Ik haast me je te antwoorden, want we zitten te wachten op 't sein <u>oefening</u> „wegtrekken". Ik wil je n.l. dit zeggen, dat ik hoop dat je Holland uitgekozen hebt voor land van evacuatie, desnoods Holland definitief, want dat hebben wij ook genomen. 't Eerste bericht was dat evacuatie naar de diverse landen buiten Indië geheel vrijwillig was; dus hebben wij ons niet opgegeven, omdat we 't liefst op Java op jou blijven wachten. De 5de 's avonds kwam een circulaire, dat iedereen op de evacuatielijst moest voorkomen. Holland tijdelijk kon alleen op medisch advies, maar aangezien

de doktoren niet meer keurden, konden we dat niet meer kiezen. Ons bleef dus over Holland definitief of Br.Indië. Voor 't laatste voelden we niets, omdat de radioberichten melden dat ook daar de merdeka aan de gang is. Je komt dunkt mij van de regen in de drup. Kies dus Holland, dan komen we misschien weer bij elkaar.
Eigenlijk begrijp ik de gang van zaken helemaal niet. Je bent volledig goedgekeurd, moet je dan niet onder de wapenen om deze opstand te dempen? Is dat dan niet 't werk van onze jongens met de Hollandsche jongens. Ze zijn toch niet van plan om Indië prijs te geven. Waar moet dat naar toe?
Van mama kreeg ik vanmorgen weer een luchtbrief van 25 Nov. Ze schrijft o.a. dat Rudy in Malaka zit en niet verder mag en dat Tinus in Brisbane werkt bij de krijgsraad. Zij hebben ons ook graag in Holland. Van Toetoe ook een hartelijke brief ontvangen; zij dringt er in iedere brief op aan naar Batavia te komen, maar je begrijpt dat ik liever maar hier bij de familie blijf en de voorzienigheid voor ons laat zorgen.
Met ons gaat 't naar omstandigheden goed, maak je geen zorgen over de kinderen, op verkoudheid en hoesten na, zijn 't gezonde levenslustige kinderen. Ik ben blij dat je een 2de brief van me ontvangen hebt. De brieven aan Toetoe schijnen ook weg te raken, ik schrijf haar geregeld, maar ze heeft ook pas één brief van mij ontvangen.
Kom ik laat 't hierbij, hoop dat dit je bereiken zal. Zoojuist bericht binnengekomen dat de oefening niet doorgaat, voorbij zenuw-stemming. Papjelief tot een volgende keer, ontvang van ons allen veel liefs met extra zoentjes van Popsje.

Een foto laten maken kan nog niet.

451207 Buitenzorg Ferry aan Jan

7-12-'45

Lieve Pappie,
We zitten nu allemaal in Buitenzorg, maar het grootste gedeelte van de Soekaboemi-mensen zitten in het 2de kamp, het 14^{e} Bat.
In 't begin voelden we ons helemaal niet op ons gemak tussen al die vreemde snoeshanen „katjang Bogors" zoals we ze noemen. Maar dat begint nu al te wennen. Toch mis ik het Soekaboemikamp, dat werkelijk een lustoord was, erg.
Toen we in Buitenzorg aankwamen werden direct alle jongens en mannen van boven de 12 jaar in een apart gebouw ondergebracht. Ik zit met nog 13 jongens en de kamer-commandant in de garage. Ik vind het hier reuze lollig. Vooral omdat we 3 jaar in de goenoeng hebben gezeten, kan ik m'n zaligheid, om weer eens tussen een bende vrienden te zitten, haast niet op. Wel is 't hier erg onrustig. Eergisteravond nog is het kamp door de pemoeda's aangevallen. Gelukkig hebben we een sterke Punjab-wacht en is de aanval afgeslagen.
Vervelen doen we ons hier niet. 's Morgens moeten we corveeën, waarmee lui beneden de 18 f 2,50 en ouderen f 5,- verdienen en 's middags vermaak ik me met m'n vrienden.
Als jij nu bij ons bent, is ons geluk volmaakt.
Nou, tot zover. Daag. Ferry

451208 Palembang Jan aan Allemaal

N° 21

Palembang 8-12-'45

Lieve Allemaal,

Eergisteren ging m'n 20ste brief in zee, juister gezegd de lucht in, als antwoord op Dien's brief van 28 November, die ik de 5de Dec. ontving. Sinds eergisteren is er weinig gebeurd, maar dat is ook niet noodig om een vel papier als dit te vullen. 't Gaat mij niet zoozeer om nieuws neer te schrijven, maar om uiting te geven aan gedachten en me daarbij te verbeelden, dat jullie hier vlak bij mij zitten. Alleen is 't jammer dat de omstandigheden mij beletten, om me behoorlijk te concentreren. Nog steeds is het vinden van een rustig plaatsje, waar men je ongestoord laat, nog bijna even zeldzaam als in onze krijgsgevangentijd. Zoo staan op dit oogenblik ('t is 9 uur 's avonds en ik ben ongewoon vroeg vertrokken van huize Hartsteen omdat Wil na z'n nachtdienst van gisteren vroeg naar bed ging) precies voor m'n legerstede m'n linker buurman en op een na rechterbuurman een zware boom op te zetten met het gezicht naar mij gekeerd, alsof ik deelneem aan, of zelfs een klein beetje interesse zou hebben in het gesprek. 't Zijn natuurlijk van die ongelikte, onnadenkende boerenlummels, ook al is de een een jurist, maar deze was gelukkig nog niet zo glashard, of hij begreep de bedoeling van m'n vernietigende blik en maakte een eind aan de conversatie.

Ondanks incidenten als deze zal het hier niettemin veel rustiger zijn dan in een vrouwenkamp, waar kinderen krioelen en moeilijk rustig te houden zijn. Daar zal pas ongestoord een brief geschreven kunnen worden als het kleine grut naar bed is, maar dan ook alleen als er licht is.

Hoe is 't nu bij jullie met de verlichting? Is het een geval van sabotage door Rood-Wit evenals met de watervoorziening?

Buitenzorg is overigens een gezonde en koele plaats; alleen zal 't nu wel de tijd van de regens en de beruchte onweersbuien zijn. Hier regent 't ook, bijna dagelijks, maar bij vlagen, terwijl 't vóór zoo'n bui ondragelijk warm is. We hebben de laatste dagen niets te doen, behalve wachtkloppen en daarom is 't goed als je afleiding kunt vinden, hetzij door lezen of goedgekozen conversatie, hetzij door een aantrekkelijk gezinsleven. Het tweede middel lijkt me de minst geslaagde afleiding, want de bedoeling is om geestelijk niet achteruit te kachelen door een neerslachtige stemming als gevolg van de gedachten aan het lot van al die vrouwen en kinderen op Java, van wie velen onder ons al in geen weken een bericht hebben ontvangen, en conversatie, over welk onderwerp ook, gaat steeds over op het actuele onderwerp: de strijd tegen het Javaansche nationalisme en het feit, dat er niet krachtdadig genoeg tegen opgetreden wordt. De doorsnee Indischman die je hier hoort praten, popelt van verlangen om er op los te slaan en voelt zich op de grens van razernij, omdat hij machteloos is. De menschen hier, volkomen begrijpelijk zijn er vol van en bij de gesprekken laait dan het oratorische vuur op en onwillekeurig breek je jezelf af, zelfs als toehoorder.

De menschen lezen veel te weinig, misschien wel omdat de soos-bibliotheek te weinig Hollandsche lectuur biedt. Het Australische Roode Kruis heeft honderden boeken geschonken, een schat voor de Engelsch lezenden, waartoe ik me gelukkig rekenen kan. Kranten lezen moet juist zoo min mogelijk gedaan worden, want dat geeft weer aanleiding tot noodeloze opwinding. Neen, ik ben wat blij dat ik zooveel afleiding vind bij

de Hartsteens, niet het minst bij Bing, die me zoo sterk aan Ferry doet denken juist in die periode dat het gedwongen afscheid van Tjimangoe mij boven het hoofd hing als het zwaard van Damocles.
Vandaag, Zaterdag, heb ik het daar uitzonderlijk druk gehad, omdat er veel barang te verdeelen viel, veel regenwater te verzamelen en veel omwasch te doen was.
Bovendien zijn Wil en ik bij de Nederlandsche militaire Commandant, kapitein Rosier, geweest, om te probeeren gedaan te krijgen, dat ik definitief in hun huis wordt opgenomen. Zooals ik al vermoedde, kregen we nul op rekest, omdat ik als militair ingeschreven ben. Toen ik naar voren bracht dat ik begin Maart ’42 gedemilitariseerd ben en als burger misschien wèl overgebroekt zou kunnen worden, werd de Kapitein kwaad – hij staat trouwens bekend als een bullebak en zuurpruim - en vroeg, waarom ik dit niet eerder opgegeven had, want nu waren alle burgers al uitgezocht en in woonhuizen bij elkaar gestopt. Overschrijving wordt geregeld door een ander kantoor, waar Kapitein Schramm de Jong ’t hoofd van is en daar moest ik ’t maar probeerden. ‘t Was al te laat om diezelfde dag erheen te gaan, dus maar uitstellen tot Maandag. Alleen als mijn vrouw hier zou zitten, kan Kapitein Rosier mij de gevraagde overschrijving geven.
Eerlijk gezegd had ik inderdaad al eerder kunnen opgeven, dat ik op 5 Maart ’42 gedemilitariseerd werd, en dit is pas opgegeven bij de registratie op 2 December j.l., toen de uitzoekerij en het trekken van de grens tusschen burgers en militairen al gebeurd was. Boven m’n handteekening stond nog steeds „de landstormsergeant” en m’n geweten kwam daar niet tegen op, omdat ik in m’n hart die demilitarisatie aanvoelt als: terugvoering van het bizondere baantje van officier bij de kadastrale verkenningsdienst naar het oude beroep van landstormsergeant. Hoofdzaak bij mij was: laatstelijk bezoldigd als landmeter, dus door het kadaster en niet door eenige militaire administratie. Ik zag trouwens weinig heil in het lot van een burger, dat zich weinig aantrekkelijk liet aanzien toen zij bij elkaar in woonhuizen werden opgepropt. Ik wist wat ik had, (als krijgsgevangen landstormsergeant en ook daarna was er geen reden tot klagen) en niet, wat ik zou krijgen als burger. Bovendien waren er zooveel ander dingen, die meer m’n belangstelling hadden dan dit.
Ja, lezen kan ik hier gelukkig wel, ook Wil en Toos houden ervan en er is geen gedwongen stemming, geen onrustige atmosfeer als we hier alle drie zitten te lezen en Bing verdiept is in z’n patience-spel. Ik lees hem elke avond een half uur voor uit: Kakkerlak bij de padvinders en o wee als iemand in de rede valt, of als er wat anders tusschenbeide komt! ’t Boek is eigenlijk te moeilijk voor een jongen van elf jaar en er komt teveel politiek bij – allesbehalve geschikt in deze van politiek vergiftigde tijd -, daarom vlieg ik er maar doorheen en zoek dan zelf een goed boek uit om voor te lezen. Jammer genoeg wordt, nu Bing eenig kind is na het overlijden van de teere Tinte, deze knaap meer belangstelling gegeven dan goed voor hem is. Als hij aan tafel komt is de eetlust reeds weg door het ongebreidelde snoepen de heele dag door. ’t Zijn weliswaar geen onvoedzame dingen die hij eet, zooals melk, chocola en beschuitjes met boter en gelei of kaas, allemaal voedsel dat deze kinderen zoo gemist hebben onder het Japansche juk, maar we moeten toch zoo langzamerhand weer ordening brengen in de chaos van de lekkere-eten-roes, die al lang genoeg geheerscht heeft dunkt mij.
Krijgen jullie daar nog steeds niets extra’s naast het keukenpotje of tewel het eten uit de „trog” zooals ze ’t hier noemen? Toen ik gisteren thuis kwam, vond ik weer wat lekkers van de bedeeling, n.l. een 5 ponds blik Australische boter, te verdeelen over 4 man. We hebben afgesproken elke

morgen bij de rijstepap met suiker, één eetlepel boter te nemen en ik moet zeggen dat mijn ontbijt daardoor (m'n eerste ontbijt liever gezegd) heel wat smakelijker is geworden.
Waar je hier in Talang Semoet, dit is de Europeesche wijk, ook loopt, telkens stuit je op een Br. Indische patrouille en 's avonds wordt je wel eens aangehouden en ondervraagd; gefouilleerd hebben ze me nog niet, daarvoor zie ik er blijkbaar niet verdacht genoeg uit. 't Geeft ons een veilig gevoel, deze scherpe controle en ik wou van harte dat 't daar in B'zorg ook zoo gebeurt. Vooral ook bij het aanvoeren van het voedsel, dat zoo belangrijk is. 't Zou een ramp zijn als het kostelijke eten in verkeerde handen zou komen en de gunstige afloop van de oorlog tegen de terroristen daardoor vertraagd zou worden. Corrie Hogezand is al een paar dagen ziek door malaria, daarom ben ik er nog geen tweede keer geweest, maar van haar beide dochters, die vanmorgen bij de Hartsteens waren, hoorde ik dat ze Maandag a.s. klaar moeten zijn voor vertrek naar Holland. Dat vindt ze heelemaal niet leuk, zoo'n spoedig vertrek, en bovendien ziet ze erg tegen de reis op. Ziezoo, ik heb ongemerkt 't papier weer volgekrabbeld en groet jullie allen dan maar even. Blijft bidden voor een spoedige vereeniging van onze gezinnen en voor een kalm gemoed, U vooral Moes. Ook Pa kracht toegewenscht in een periode die anderen reeds achter den rug hebben, maar U nog niet.
Omhelsd en gegroet met veel liefs van Jan.

451210 Batavia Rudy aan Jan

Batavia-Centrum, 10-12-'45

Beste Jan,

Na lang zoeken en informeren ben ik eindelijk achter je adres gekomen. Allereerst heb ik hier natuurlijk bij de Rapwi geïnformeerd, echter zonder succes. Maar laten we bij het begin beginnen. Ik ben op 17 Aug. j.l. met een transport van 400 man, waarbij ook Tinus en Bout Voll waren, uit Den Haag, via Tilburg, Oostende, Dover in een kamp in Malvern Wells in Zuid-Engeland terecht gekomen.
Op 20 Aug. werden er 11 man uitgepikt, die met de grootste spoed naar London moesten komen, omdat ze bestemd waren om in Ceylon barakken te bouwen voor degenen die na ons zouden komen. 21 Aug. zijn we dus in London aangekomen en toen zijn ze ons vergeten. We hebben daar gezeten tot 8 October, totdat we eindelijk met de „Sumatra" van de My. Nederland naar Colombo konden vertrekken, alwaar we dan op 2 Nov. aankwamen. Hier werden we weer in een kamp op 14 mijl van Colombo afgeduwd en maar afwachten, wat er gebeuren zou. Van barakken bouwen is helemaal niets gekomen.
Ondertusschen kwamen in Trincomallee (een haven aan de noordelijke kant van Ceylon) een heel stel doctoren en juristen met de Nieuw-Amsterdam, ook bestemd voor Indië. Maar de N.A. ging niet verder, dus kwamen die lui ook in het kamp. Eindelijk op 20 Nov. werden we en bloc gepoot op de Blinjoe (van de K.P.M.) en vertrokken richting Java met onbekende bestemming. (Er was sprake van Signapore.) We voeren echter langs de westkust van Sumatra en kwamen op 30 Nov. hier in Batavia aan.

Hier werden we ondergebracht in de Grissee-flat. Maar direct den volgenden dag ben ik met 5 collega's door een of andere ingenieur van de spoorwegen gestrikt, en zijn wij verhuisd naar Molenvliet Oost 2, het voormalige gebouw van Siemens, precies tegenover Des Indes.
Alhoewel de kapt. nog niet iets bepaalds voor ons te doen heeft, wou hij ons toch direct onder zijn hoede nemen. En juist hierdoor had ik gelegenheid om eens bij Rapwi en Roode Kruis eenige informaties in te winnen.
Veel succes heb ik echter niet gehad en is alles van toevalligheden het gevolg geweest. Onder anderen moest ik eens naar het Dept. van Marine op Goenoeng Sahari, omdat onze brieven in Colombo bij de Royal Netherlands Navy bezorgd werden, zoodat het best kon wezen, dat we hier ook bij de marine moesten zijn.
Hier zag ik naast het Dept de straatnaam Vliegveldlaan en toen herinnerde ik mij ineens, dat Toetoe hier ergens moest wonen. Dus ik bij een van de huizen gevraagd, of v.d.Groen hier ergens woonde en kreeg ik het antwoord, dat ze naar de Lembang-weg geëvacueerd waren. Daar geïnformeerd, bleek het een andere v.d.Groen te zijn, maar kreeg ik toch het goede adres van Toetoe op en ben ik er Zaterdag j.l. heen gegaan, alwaar ik ook oma in goede gezondheid aantrof. Toetoe vertelde mij, dat ze geregeld met Dientje correspondeerde en heb ik ook het adres van jou gekregen en hoorde ook dat Eddy alweer in actieve dienst in Bandoeng zit. Ik moest gisteren (Zondag 9 Dec.) maar de heele dag daar komen, want oma was jarig, hetgeen ik dan ook gedaan heb. Hier heb ik dan het een en ander van jullie gehoord. Later op den middag is ook geheel onverwacht Doddy Ehrencron gekomen.

Nu zal ik eens het een en ander van thuis vertellen. Bij het uitbreken van den oorlog in 1940 zat ik op de Vliegtuigbouw in Vlissingen. Later is Zeeland tot zogenaamd sperrgebied verklaard, d.w.z. dat menschen buiten Zeeland er niet in mochten komen dan op speciale vergunning, die dan natuurlijk zo goed als niet te krijgen was. Wel konden de inwoners van Zeeland naar buiten komen en er ook weer in. Door bijzondere omstandigheden is Zeeland ook de streek geweest, waar met het steeds hooger gaan van de zwarte prijzen in het land, de artikelen in verhouding tot de rest goedkoper en gemakkelijker te krijgen waren dan elders, zoodat ik het een en ander naar Holland heb kunnen sturen in kisten van de Wehrmacht op naam van de Schelde. Deze bleven dan buiten controle van de C.C.D. en andere opsporings-ambtenaren.
Ten gevolge van de vele bombardementen in Zeeland en langs de Europ. Westkust, zijn wij met fabriek en al in April '44 naar Breda geëvacueerd en kon ik ook van hieruit elk weekend thuis komen.

Toen ik in Sept. '44 na Mama's verjaardag weer in Breda kwam, bleek dat het gedeelte dat uit Zeeland moest komen, niet kwam opdagen, zulks tengevolge van het steeds noordelijker opdringen van de geallieerden. Als gevolg hiervan is de fabriek stil komen te liggen. Ik ben nog tot 9 Sept. in Breda gebleven en ben toen maar naar huis gegaan, met achterlating van mijn heele hebben en houden. Daarna is het Zuiden van Nederland bevrijd geworden en was ik er dus helemaal van buitengesloten. Later brak de algemene spoorwegstaking uit en is het Oosten van het land ook bevrijd geworden.

In de 3 provincies Nd-Holland, Zd-Holland en Utrecht hebben we den heelen winter knel gezeten en werd de toestand steeds erger. Het begon

met geen kolen te krijgen, slechts 1 mud per gezin en was er dus een algemene roof naar hout. De bosschen (eerst de boomen langs de wegen en in de plantsoenen) werden finaal kaal gevreten, met het gevaar van oppikken door de moffen en handlangers, want dat was diefstal en ontsiering van het natuurschoon en zelfs met het gevaar van neergeschoten te worden.
Ik herinner me nog de keeren, dat ik in het holst van de nacht na 4 uur (want van 12 tot 4 uur mocht niemand op straat) gewapend met bijl en zaag door de sneeuw baggerde om ergens een boom te stelen. Tot overmaat van ramp werd eerst het gas en daarna het licht afgesloten (voor de clandestine radio's) en zelfs het water slechts op bepaalde uren en dan nog een heel klein straaltje. In het midden van de winter was de toestand aldus: in de huiskamer een vuurduveltje met hout erachter om te drogen en een kookplaat eraan verbonden. Om het duveltje heen de noodige droogrekken voor het waschgoed. 's Avonds zaten we bij een oliepitje en in de keuken alles wat inhoud had gevuld met water.

Zoo hebben we ruim 4 maanden geploeterd en ondertusschen ook onvoldoende eten. We kregen per persoon per week een half brood (en wat voor een kwaliteit!) en 1 kg aardappelen en verder nog andere dingen maar niet veel. Bovendien was er een gaarkeuken, waar de abonnees de aard.-bon, groentebon, vleeschbon en boterbon voor die week moesten inleveren, bovendien nog f 1,30 per week per persoon en waar je dan iederen dag watersoep (de blauwe Donau noemde men dat) voor terugkreeg. Je begrijpt, dat er natuurlijk een heeleboel zwart bijgekocht moest worden en naarmate de tijd drong stegen de prijzen. Zo kostte 1 brood f 20,-, een liter olie van slechte kwaliteit f 35,-, aardappelen voor f 660,- per mud, een ei voor f 3,-. Hout voor f 1,- per kg. en dan natuurlijk kletsnat en zoo ging het maar door.

En nu is het beroerds van het geval, dat Papa zwaar op de penning was en er daarentegen ook gekankerd werd, als er niets op tafel kwam. Het is dan ook herhaaldelijk tot uitbarstingen gekomen tusschen Mama en mij aan de eene kant en Papa aan den andere kant en wij als het ware het geld moesten stelen om het een en ander te kunnen koopen, want Papa wou met alle geweld het geld beheeren en hij wou niet „uitgeschakeld" worden. Daar kwam nog bij, dat op een gegeven oogenblik ten gevolge van de razzia's (alle mannen tusschen 16 en 40 jaar hadden zich moeten melden voor werk) ik heelemaal niet meer op straat kon koomen en huisarrest had, waardoor alles op Mama neerkwam. Ik heb Mama nog nooit zo bewonderd als toen.

De afgelopen winter is voor ons vele malen uitgekomen, dat als de nood het hoogst gestegen is, de redding dan het meest nabij is. Op een dag kregen we van Beppie een brief met het verzoek of de beide kinderen bij ons konden komen vanwege de al te vaak voorkomende bombardementen van Berlijn.
Zooals je misschien weet is Voltz in 1940 bij Parijs gesneuveld en is Beppie in '45 hertrouwd met een of andere generaal. De kinderen werden dus door de generaal gebracht, hetgeen veel bekijks van achter de gordijnen van de buren heeft gehad. De oudste, Trudel, is 14 jaar, flink uit de kluiten gewasschen en heeft Mama heel wat werk uit handen genomen. De jongste, Inge, is 7 jaar en was veel te veel verwend.
Doordat ik overhaast uit Breda ben vertrokken, moest ik er ook mijn fiets achterlaten en zat ik in Utrecht zonder fiets. En naarmate de artikelen

schaarser werden, moest je steeds verder en dieper het land in om nog eenige kans te hebben om nog wat te bemachtigen en was een fiets dus onontbeerlijk. En toen dat dan op een dag ook werkelijk nodig was, werd de fiets van Beppie bezorgd en nog wel een met nieuwe banden, hetgeen in dien tijd een heele exceptie was.

Zoo kon ik dus weer wat verderop gaan zoeken, met het gevaar dat ik of de fiets gepikt kon worden. Zoo heb ik, om maar wat ouder te lijken mijn baard laten groeien. Ik heb het geluk gehad nooit opgepikt te worden, ook de fiets niet en konden we weer een tijdje vooruit, totdat de winter echt inviel en het te gevaarlijk werd om erop uit te gaan, want naarmate de mof in eigen land meer klappen kreeg, werd er steeds meer op de bezette gebieden of wat er nog van over bleef gewroken.
Omstreeks Kerstmis was de nood dan ook zeer hoog gestegen en was er geen aardappel in huis. Omdat ik de straat niet op mocht is Papa met Trudel naar Maarssen gelopen. Dat is 7 kwartier loopen in de hoop dat Thea wat aardappelen voor ons zou hebben. Ze zijn toen in een stroomende regen druip en druipnat thuisgekomen en in plaats dat Papa nou droog goed ging aantrekken, ging hij weer met het natte goed in de regen om de konijnen te voeren. Die waren bedoeld als extra voeding en daar mocht ook niemand anders aankomen, want een ander deed het toch niet goed. De konijnen waren het speelgoed van Papa. Door het in- en uitloopen heeft Papa een zware bronchitis opgeloopen en eigenwijs dat Papa was, wilde er geen dokter bij hebben (het moest vanzelf slijten). Het heeft heel wat voeten in de aarde gehad om Papa medicijn te laten innemen.

Enfin, omstreeks Kerstmis dan was de nood weer zeer hoog gestegen. En op den Kerstnacht gebeurde er iets heel raars. In het holst van de nacht werd er herhaaldelijk heel zachtjes gebeld, waarvan Mama het eerst wakker werd en Papa waarschuwde. Denkende dat het weer een of andere razzia zou zijn, is er eerst een tijdje beraadslaagd, waar ik mij wel zou kunnen verstoppen. Teneinde raad is Mama maar naar beneden gegaan en heeft zonder de deur te openen gevraagd wie er was. Een stem antwoordde heel zachtjes: „Bin ich, Peter." Toen dat zo bleek moest Mama weer naar boven om de sleutel te halen, want ook dat wou Papa steeds bij zich hebben. En daar kwam dan Peter, dat is die man van Beppie met allerlei levensmiddelen: een zak aardappelen, heel wat brooden, een gebraden kalkoen, zelfs zout had ze niet vergeten.
Nou had Beppie van te voren geschreven om in verband met de toestand en het gevaar haar precies te willen zeggen, hoe het in Holland was en of het niet raadzamer was de kinderen weer terug te laten komen. Dat heeft Mama haar dan ook precies gezegd en Trudel zelf heeft het ook nog eens verteld. Dat was dan ook de reden waarom Peter toen is gekomen. Hij kwam namelijk de kinderen halen.
Voordien heeft Beppie er ook voor gezorgd dat we een en ander kregen, wat ze dan door een koerier liet brengen, die dan bij voorkeur in het holst van de nacht kwam aanzetten. Doordat de kinderen weg waren hadden we weer enkele bonkaarten meer, en konden we met ons drieën wat ruimer bewegen. Ook is de fiets achter gebleven en heb ik het nog vaak kunnen gebruiken.

Gelukkig kwam op 5 Mei onze bevrijding, een feit dat al eenige dagen tevoren in de lucht hing. Ik heb me dan ook direct opgegeven voor alles om in Indië te kunnen komen. In afwachting van de oproep ben ik maar niet

meer naar de vliegtuigbouw teruggegaan. Wel ben ik nog een keer naar Breda gegaan, met dezelfde moeilijkheden wat betreft vervoer als hier op het oogenblik. In Breda heb ik al mijn spullen opgehaald en in Utrecht kunnen krijgen (zonder vervoersvergunning). Toen bleek ook dat de Schelde allang weer naar Vlissingen terug was. Daar ben ik maar niet meer heen gegaan en heb per brief ontslag gevraagd, in afwachting dat ik uitgezonden zou worden.
Dit is ook weer door toevalligheden te werk gegaan. Tinus Muller is in Aug. ’40 in Holland gekomen. Later is hij als gevolg van den oorlog als represaillegevangene naar het kamp Buchenwalde in Duitschland gebracht. Daar heeft hij een tijd gezeten en is later naar Ruwenberg bij Den Bosch vervoerd. Gedurende zijn interneringstijd heeft hij heel wat connecties opgedaan. Kort voor de bevrijding van het Zuiden zijn zij allen losgelaten en is hij in Amsterdam verzeild geraakt, waar hij natuurlijk een vriendinnetje had, alhoewel al zijn spullen bij ons opgeslagen waren. Maar door de connecties van Teun (zoo heet hij tegenwoordig) ben ik in één dag gekeurd, getest en alles gereed om te vertrekken en heeft hij ook Bout Voll (heel netjes gezegd Hans Voll) een zoon van Toto, geholpen, zoodat we met ons drieën gelijk konden vertrekken.

Meta is ondertusschen in 1940 getrouwd met Wim Frederik, die eerst in Utrecht een praktijk had. Na zijn promotie is Wim bij Phillipsfabrieken gekomen en zijn ze naar Boxtel verhuisd. Na de bevrijding van het Zuiden is hij in dienst gegaan en was hij het ook, die na onze bevrijding als eerste van de familie als kaptein in een eigen wagen (met ster) het contact met het zuiden tot stand bracht. Later is hij nog herhaalde malen geweest, toen al als majoor. (De buren zullen wel gedacht hebben: Eerst een Duitsche auto voor de deur en nu een Canadeesche!!!). Meta heeft ook vele dingen bij ons gebracht, want na de bevrijding was de voedselpositie nog lang niet op peil. Daarvoor hadden de moffen teveel weggesleept. Meta heeft een dochter Joke, die ongeveer 4 jaar moet worden, de tweede is op komst. Ze hebben gedurende de dagen van hun bevrijding veel te lijden gehad van de straatgevechten en artillerievuur en hebben dagen achtereen in de schuilkelder moeten doorbrengen, en terwijl Wim weg was, kreeg Meta inkwartiering van Canadeezen, die de aardigheid hebben gehad om al hun tafelzilver weg te halen. Meta is ook al diverse keren met Joke in Utrecht geweest en heb ik op doorreis naar Breda daar gelogeerd. Op het ogenblik zit Wim bij de bezettingstroepen in Duitschland.
Thea is in 1941 getrouwd met Rel Westra en heeft 2 flinke zoons de oudste Robby ± 3 jaar, die wat op een Chinees lijkt en de jongste Freddy ± 1½ jaar, die veel van Wijk Muller weg heeft. Ze hebben altijd in Maarssen gewoond, waar Rel op het kantoor van een oliefabriek werkt (familie-kantoor) .

Mama en Papa zitten nog steeds in hetzelfde huis: Regentesselaan 38 Tuindorp-Utrecht, en hebben het geluk gehad niet uit huis gezet te zijn geweest, of geëvacueerd.
Ik heb vanuit London 2 Forces-letters gestuurd: aan jullie en aan Eddy. Verder ook 2 blanco aan mama gestuurd, die Mama dan zelf kan beschrijven. Ik hoop dat je die inmiddels hebt ontvangen.

Hoe is het overigens met je, heb je kans om gauw terug te komen en om met verlof naar Holland te gaan?
Ik heb in Colombo wat drill kunnen krijgen, het is witte stof om een pak ervan te laten maken. En waar Eddy misschien van de dienst zijn kleeding

krijgt, zal jij het wel heel goed kunnen gebruiken. Verder heb ik in London en in Colombo het een en ander ingeslagen voor jullie zooals zeep, cigaretten, drank etc, kortom vele artikelen, die in Holland schaars waren en waarvan ik dacht, dat het hier ook wel het geval zou zijn. Je moet maar een verlanglijstje maken, van wat je het meest noodig hebt, ik kan er dan zoo'n beetje rekening mee houden bij de verdeeling tusschen jou, Dien en Eddy. De moeilijkheid is echter, hoe krijg ik ze overgestuurd.

Toetoe vertelde mij dat ze nog geprobeerd heeft om Dien over te halen om toch maar naar Batavia te komen. Ik heb er ook eens mijn licht over opgestoken, maar het schijnt met ontzettend groote moeilijkheden gepaard te gaan.
Laat maar gauw wat van je hooren, vooral hoe het met je is. Mijn adres staat op de achterzijde van de enveloppe. Een soortgelijke brief gaat ook naar Dien en naar Eddy, zij weten dan ook hoe het thuis gesteld is. En als je nog wat noodig hebt van het een en ander, zeg het maar gerust. Misschien kan ik je eraan helpen. Verder het allerbeste toegewenscht en hopelijk tot spoedig weerziens.
Met een flinke poot van *Rudy*

P.S. Hoe is het met je Ouders en de verdere familie-leden? Heb je daar goede berichten van?

451212 Palembang Jan aan Allemaal

N° 22

Palembang, 12 Dec. '45

Lieve Allemaal,
Hartelijk dank voor Dien's brief van de 5de dezer met ingesloten briefje van Gerard en Yvonne, die ik gisteren ontving. Prettig dat jullie zoovele nieuwe kennissen hebben ontdekt, en ik geloof graag dat 't weken zal duren, voordat over en weer de diverse wederwaardigheden zijn verteld.
Verstandig gehandeld hebben jullie door te besluiten op Java te blijven zoolang de terroristische bedreiging niet zóó ernstig is, dat het voor de weerlooze vrouwen, kinderen en ouden van dagen te gevaarlijk wordt. Een afdoende beveiliging van een groot kamp vereischt minstens een paar honderd man, voorzien van moderne wapens, en als onverhoopt de Indonesische aanvallen zich gaan uitbreiden over héél Java, dan kan geen mannetje gemist worden voor zoo'n bewaking en is 't dus geraden tot algehele evacuatie over te gaan. Als er nu maar niet teveel gepraat wordt aan de conferentietafel en de Nederlandsche en Ned. Indische troepen worden ingezet, die al popelen om op Java voet aan wal te zetten, zal, God geve het, niet zoo ver hoeven te komen. Vooral onze Indische jongens zijn bekend met het terrein en het klimaat, en dus bij uitstek geschikt om aan het moorden en plunderen paal en perk te stellen.
De beroepsmilitairen en de jongeren van het niet-beroeps leger hier op Sumatra zullen achtereenvolgens ook wel naar het strijdtoneel worden opgeroepen. De keuringen daartoe zijn momenteel in vollen gang. Er zijn er heel wat, vooral onder de blanda's, die zich liever aan 't gevaar onttrekken en een min of meer ernstige kwaal uitbuiten om naar Holland te

evacueeren. Ik had ook wel kunnen probeeren om naar aanleiding van m'n pas genezen tropische zweer buiten de „fit-klasse" te blijven, omdat m'n voet door de nog niet normale bloedsomloop aldaar nog lichtelijk gezwollen is, maar ik kon zoo'n comedie toch niet in overeenstemming brengen met m'n geweten.
Ik zie er nu net zoo uit als toen ik pas uitkwam in Juli 1928, alleen zonder last van een hartklep dankzij het hardingsproces gedurende m'n krijgsgevangenschap. Iedere ochtend wordt ik getraind door een bekend bokser in hardlopen, touwtje springen en Zweedsche gymnastiek. Weliswaar zijn de mannen waarmee ik deze sport beoefen van alles behalve hooge maatschappelijke standing, maar daar stoor ik me niet aan omdat we hetzelfde doel voor oogen houden en wel: lichamelijk en geestelijk fit te blijven, om desnoods met geweld onze plaats te heroveren in het land waar we geboren en getogen zijn, zoodra we daartoe geroepen worden.
't Is heerlijk rustig om me heen. Wil, Toos en Bing zijn naar de dokter, bij wie Toos nog steeds vitamine injecties moet halen en ik pas weer op huis en hof. Met weinig fantasie waan ik me in m'n eigen home en verbeeld ik me dat de kinderen naar school zijn en Mammie Dien uit winkelen. Haar portret, zooals Yvonne dat heeft samengesteld in sprekende kleuren ligt naast me. Ook Bing heeft er lang naar gekeken en er hartelijk om gelachen. Hij moest eerlijk bekennen, dat Gerard, die immers even oud is als hij, netter schrijft dan hij. Toos vindt het een prestatie dat Yvonne al zoover is met schrijven zonder naar school te zijn geweest. Bij haar in het kamp zijn de resultaten van 't onderwijs over het algemeen slecht geweest. Gelukkig hebben we nu weer een school, zooals ik al schreef, maar de toeloop is zoo groot, dat er niet iedere dag aan ieder kind les gegeven kan worden. Bing zit in de 2de klas en gaat om de andere dag van 10 tot 12 naar school. Is 't in Buitenzorg nog niet zoover? 't Is toch zeer belangrijk dat de jeugd weer wordt gewend aan de onontbeerlijke studie en de moeders meer tijd krijgen voor zichzelf.
Het Sinterklaasfeest was bij jullie dus ook een feest voor de grooten, gezien het extra menu voor die dag. Je wist nog niet wat er 's avonds zou komen, maar dat zal wel een verassing bij wijze van klap op de vuurpijl zijn geweest. Hier zijn alleen de kinderen die in de soos waren getracteerd. Voor de rest heeft ieder voor zichzelf moeten zorgen en zoo heeft Toos zelf speculaas gefabriekt op haar electrisch fornuis, en wel zoo grootscheeps, dat we er nu nog van snoepen bij de thee. Gisteren was het Wil's verjaardag en was de verassing van de dag een enorme pastei van een buurvrouw. In plaats van aardappelen was de ons zoo welbekende singkong (hier oebi kajoe genaamd) gebruikt als bovenlaag. Het heele geval had bruin gebrand moeten worden in de oven, maar helaas was de electrische stroom afgesloten wegens reparatie-werkzaamheden bij de centrale, en omdat de pastei er veel te lekker uitzag om nog lager te laten staan, hebben we 'm rauw opgegeten. Als vruchten na de maaltijd hadden we een groote boomrijpe pisang ambon de man (kosten momenteel f 2,- per stuk!) en papaja uit eigen tuin, aangemaakt met whisky. 's Avonds dronken we op Wil's gezondheid een glaasje whisky met suiker. 't Is geen echte Schotse whisky wat ze hier verstrekken, maar tjap Kantjil, afkomstig uit Signapore, niet zoo koppig en zonder rookerige smaak als echte whisky.
Wat betreft 't verhuizen van hotel Schwarz naar huize Hartsteen, dit is voorloopig van de baan, omdat de omstandigheden gewijzigd zijn en zoo zoetjes aan alle fitte mannen, ook de burgers die geen speciale taak hebben zooals Wil, die civiel gezaghebber is en elk oogenblik hoopt weer

te werk gesteld te worden, ergens op Sumatra, zoodra de rust en orde is weergekeerd, zullen worden opgeroepen voor militaire diensten op Java. We zullen maar niet naar een bepaalde datum uitzien, Popsje, zooals Kerstmis of Oudejaarsdag, want alleen God weet wanneer we weer vereenigd zullen worden en als we gaan vlassen op een bepaalde dag in de nabije toekomst, in gedachten vooruitloopend op ons samenzijn, dan worden we teleurgesteld of ontevreden en ondankbaar als we op die dag nog steeds niet bij elkaar zijn. De vreugde van 't samenzijn zal er niet minder om geworden zijn, als we niet hebben vooruitgeleefd op die blijde gebeurtenis. Heel diep in m'n hart zie ik me ook in jullie midden tijdens de jaarwisseling en 't geeft me een prettige gewaarwording, maar ik laat die voorstelling toch niet aan de oppervlakte komen, omdat m'n common sense me waarschuwt, dat wij onmogelijk kunnen schatten, hoe lang deze wanorde nog duren zal. We kunnen alleen maar bidden om een spoedige terugkeer van de vrede in de waren zin des woords, en dat het met Kerstmis inderdaad zoover mag zijn. Anders zullen we het uitgalmen als een bede, die alsnog verhoord kan worden: „Vrede op Aarde. In de menschen een Welbehagen!"
Gisteren heb ik m'n hart opgehaald aan een landmeetkundig karwijtje, waar Wil me om gevraagd heeft. Van een drietal huizen, waaronder die van de Hartsteens, met erven, wordt een evacuatiecentrum gemaakt, te omheinen met prikkeldraad op een paar ingangen na. In geval van alarm trekt het heele blok, d.z. de bewoners van 19 huizen, binnen deze kern terug. Eerste vereischte is natuurlijk een kaart van dat versterkte centrum en daar heb ik bereids voor gezorgd. Ik ben 't werkje nog niet verleerd en heb blokleider Hartsteen dan ook na 4 uurtjes werken een pracht van een teekening overhandigd, ter indiening bij de plaatselijke militaire Commandant, volledig met opgave van 't aantal palen en draadlengte dat benoodigd is.
Nu ik Dien's brief nog eens overlees constateer ik weer, dat er stagnatie is (geweest, zullen we hopen) in de bezorging van mijn brieven, want m'n laatste tien heb ik geschreven en gebust met niet langere tusschenpoozen dan 2 dagen.
Wil ontving gisteren post van een vriend uit Holland en dat deed me weer verlangen naar bericht van Pa en Ma uit Utrecht. Mama schreef 't laatst uit Tuindorp, zei je Pops, maar dan zijn ze alwéér verhuisd, want ik kreeg Pa's Roode Kruisbrief uit de Regentesselaan n° 38. Volgens die Hollandsche vrind van de Hartsteens, zekere Smijter in Soestdijk, krijgen ze nog steeds geen eieren of spek te zien, en er is juist brandstof genoeg voor één kachel. Overigens is er voldoende te eten en dat is hoofdzaak.
Op een morgen ontmoette ik Kelder, boekhouder op de S.f in Sindang Lanet en echtgenoot van Lies Stroink. Lies zit in het beschermingskamp Kalektoarn in Cheribon, dat bewaakt wordt door de Jap en zijn oudste zoon vecht al mee tegen de extremisten in Batavia. Deze schrijft geregeld, maar van Lies heeft hij sinds 15 November niets meer gehoord.
't Leventje gaat hier rustig z'n gang en slechts zelden gebeurt er iets bizonders, zooals schoten in den nacht. Gisteren werd er weer geschoten door Japansche en Br. Indische wachtposten, een bewijs dat ook 's nachts de waakzaamheid niet verslapt. De meesten van mijn kamergenooten kleedden zich aan, om zich eventueel snel uit de voeten te kunnen maken, maar ik was zoo vervuld van een gevoel van rust, dat de slaap zonder moeite beslag op me kon leggen. Aan één stuk door heb ik dien nacht geslapen, ook toen er om een uur of twee wéér geschoten werd.
De meeste menschen raken in een paniekstemming door de gebeurtenissen op Java en ze gaan niet na, of dezelfde factoren die ginds hebben geleid tot die gebeurtenissen, ook hier aanwezig zijn.

Ik voor mij ben van meening, dat dit stadium waarin we hier in Palembang verkeeren, ook een maand geleden of eerder nog, op Java is geweest, maar dat er hier krachtiger tegen geageerd wordt door Jappen en Br. Indiërs. Daardoor bestaat de kans, dat de situatie hier niet meer verergeren zal, maar dat die eerst komt wanneer de extremisten op Java successen boeken.
Er worden nu al 3 x per week bonte avonden gehouden in de soos (ik ben er nog niet geweest), bridgewedstrijden en bokswedstrijden gehouden; zelfs zijn er al verlovingen en huwelijken tot stand gekomen. 't Is hier waarlijk rustig leven, als je tenminste niet schrikachtig bent geworden door het oorlogsnieuws van Java, en ik word zoo'n huismusch, dat ik er niet toe kom kennissen op te zoeken, die het toch heel goed met me meenen en die me tijdens m'n invaliditeit reusachtig en onbaatzuchtig geholpen hebben.
Ik zie dat ook de 4e pagina van dit epistel volgekrabbeld is en ik ga jullie dus weer groeten, in de hoop dat er vanavond weer een brief uit B'zorg op mijn tampatje ligt.
Daag, veel liefs en zoenen van Jan.

Wil vraagt of ik wel geregeld de groeten doe als ik jullie schrijf. Dat doe ik dan hierbij.

451214 Buitenzorg Ferry aan Jan

Buitenzorg 14-12-'45

Beste Pappie,
Voor de variatie schrijf ik je eens een lange brief. We hebben vandaag 3 brieven van je ontvangen, no 17, 20, 21. De laatste was no 21. Van oom Rudy hebben we ook een dikke brief gekregen. Hij zit nu in Batavia.
Wijzelf maken het uitstekend. Het eten is hier subliem. 's Ochtends krijgen we hier een heel pak biscuit met boter, kaas, melk en een glas zoete thee. Biscuit krijgen we zelfs zoveel, dat Mammie en Vonne het haast niet opkunnen. 's Middags krijgen we hutspot met als dessert vruchten op water en weer een glas thee met melk. We hebben zonet ook nog een half blikje zalm gekregen. En tenslotte eten we 's avonds aardappelen met kool en een zalmslaatje en ook nog blikke-melk. Alles wat we hier eten is uit blik, want sinds een dag of 5 wil de B.K.R. ons geen groenten en rijst meer leveren.
In de nachten van de 10de , 11de en 12de hebben de Indonesiers hevige aanvallen op het kamp gedaan. Het schieten begon altijd om ongeveer 12 uur om pas op te houden tegen de ochtendschemering. De eerste keer vielen we natuurlijk van ons stokje van schrik. De geweren, mitrailleurs, mortieren, handgranaten en landmijnen maakten zo'n lawaai, dat horen en zien je verging.
Gelukkig is het de twee laatste nachten rustig gebleven. Dit komt omdat de Engelsen gedreigd hebben al hun kampoengs plat te bombarderen, als ze nog door zouden gaan. Na die aanvallen zijn de Punjabs begonnen met wat hardhandiger tegen de Indonesiers op te treden. Alle omliggende kampongs hebben de Punjabs in brand geschoten; alle inwoners, mannen, vrouwen en kinderen werden doodgeschoten. Zelfs de honden en kippen

die ze tegen kwamen werden neergeknald. Ik heb de vrachtauto's met die Punjabs zien thuiskomen en allemaal hadden ze kippen bij zich. En de B.K.R., die zijn kantoor nog hier in 't kamp had, is er uit geknald.
Ik doe nu niet meer aan corveeën, maar ben bij de grasploeg ingedeeld. Elke ochtend moeten we met z'n drieën gras halen voor de koeien. We hebben hier een kleine boerderij. Er zijn 26 koeien en 19 varkens. Ik verdien nu f 5,- per dag en het werk is helemaal niet zwaar.
Eerst dachten we dat we allemaal geëvacueerd zouden worden, maar nu horen we, dat ze van plan zijn, om van de verschillende kampen, die hier zijn, één groot kamp te maken voor 7000 mensen. Dicht bij ons huis, vlak bij de grens van ons kamp, ligt een kampong. Eergisteren zijn de bewoners er uit gezet en vandaag hebben we toestemming gekregen om de boel te rampassen. Heren, dames en kinderen, iedereen deed mee. Gerard en ik hebben dapper meegeholpen. De huizen werden totaal gemold. Deuren werden opengebroken, ramen ingeslagen, kasten uit elkaar gemept en de barang over de grond geslingerd. In een minimum van tijd zag de boel er ontoonbaar uit. We leken wel een troep rasechte rampokkers. Zelfs de Punjabs deden mee. Ik heb heel wat thuisgebracht: 5 goloks, 2 messen, een grote pan, een nagelschaartje, een mooie vilten hoed, een compleet theeserviesje voor Vonne, een spiegel enz. We kwamen gewoon handen tekort om alles mee te brengen.
Van de Punjabs kunnen we hier ook veel krijgen.
Broeken, schoenen, vulpennen en zonnebrillen worden tegen hen ingeruild tegen jam, zalm, melk, kaas en andere dingen uit blik. Hiervan kunnen we ruim profiteren, want toen we uit Soekaboemi weggingen, heeft het Rode Kruis ons van alles gegeven. Ik heb o.a. 4 paar schoenen gekregen.
Ik slaap nu niet meer in 't mannenhuis, want na die aanvallen is het toegestaan dat de mannen weer gewoon thuis gingen slapen.
Omdat ik zolang geen brieven heb geschreven, kost het me nu zo'n inspanning, dat ik er maar mee zal uitscheiden.
Dus gegroet door ons allemaal. Daaag. Ferry

451214 Buitenzorg Dien aan Jan

Lieve Puckje, ik zal dit velletje volmaken. Ferry heeft je een duidelijk beeld gegeven van ons tegenwoordige leven in 't kamp. Ik ben blij dat hij in z'n potlood is geklommen, want door de gebeurtenissen van de laatste dagen kwam ik niet tot schrijven en als de post binnenkomt wordt ik zo goed bedacht, dat ik er bigoeng van word.
De 2de brief van Mama is nog steeds niet beantwoord, de lange gezellige brief van Rudy heb ik maar direct beantwoord, voor 't op de lange baan geschoven wordt.
Gisteren hebben wij vrouwen, huizen die vrijgekomen zijn, veroverd op de B.K.R., schoongemaakt voor de mensen uit de andere kampen Klooster en Kotta Paris en 14^{e} Bat, die hier komen.
Dan heeft Gerard 3 dg in 't ziekenhuis gelegen, voedselstoornis en mijnworm. Hij is nu weer springlevend, zooals Ferry schrijft en trouwens nooit beroerd geweest. Toen ik voor een hoestdrank kwam bij de dokter, liet deze me z'n ontlasting nakijken, met 't vermelde resultaat. Directe

opname volgde, opgehaald met de auto, maar na 3 dg was Gerard naar huis komen lopen voordat ik 't wist. 't Leed is weer geleden.
Zeg Pap, brief n° 18 en 19 heb ik niet ontvangen. De 3 brieven via Toetoe zijn in mijn bezit. De datum van mijn brieven weet ik niet meer.
Enig, zoals je aan je garderobe bent gekomen. Ik heb ook nog wat voor jou bij me, en als we niet overhaast moeten wegtrekken, hoop ik dat je er nog mee lopen zal.
Ga maar voort met zo trouw te schrijven, ik zal ook m'n best doen.
Krijg f 500,- toelage nu. Heb er niets aan, maar zal potten. Stuur nog meer enveloppen.
Daag, veel liefs en zoentjes van Popsje

451215 Palembang Jan aan Allemaal

N° 23

Palembang, 15 Dec. '45

Lieve Allemaal,

Allereerst meld ik de goede ontvangst van Dien's brief van de 7de met de interessante bizonderheden over de evacuatie en als bijlage de eerste brief van Ferry aan zijn vader. Bedankt, beste jongen, al was je erg beknopt in je verhaal over je dagelijkse verrichtingen en je kameraden, toch weet ik nu wat meer van je en ik hoop, dat je 't niet bij deze eene brief zult laten. Van de aanval op het kamp las ik al in de krant, maar mijn indruk was, dat het rustig is in Buitenzorg, juist omdat er zoo weinig gebeurt. Er zullen wel meerdere aanvallen door de heethoofdigen en niet meer reëel denkende extremisten worden ondernomen, maar ik ben niet bang dat de Punjabi wacht die niet zal afslaan. 't Laatste bericht is, dat de streek langs de weg B'zorg – Soekaboemi zal worden schoongeveegd en dat geeft me een nieuwe geruststelling. Ik hoop dan ook dat m'n voorgevoel bewaarheid wordt en de toestand weer normaal is voordat er scheepsgelegenheid is om jullie naar Holland te brengen. Stel je anders voor: vrouw en kroost in 't moederland, waar 't leven nog alles behalve rozegeur en maneschijn is, vooral in de winter, en manlief nog steeds in 's Koningsrok op Java, meewerkend voor het herstellen van rust en orde. Ik voor mij zie meer heil in de toekomst van Indië, dat zich eerder zal herstellen dank zij haar groote vruchtbaarheid, dan Nederland en ook zal er Indonesisch zelfbestuur komen, voor de Indische jongen moet er plaats zijn, vooropgesteld dat hij werken wil. Des te gunstiger wordt het voor deze groep, als de Hollanders naar Holland terugkeeren en daar blijven. De meesten zijn blij de dans te ontspringen in 't rustige Holland, maar ik kan al voorspellen, dat te zijner tijd deze lafaards weer zullen probeeren naar Jan Oost te komen, om de beurs te spekken en de Indo de kaas van 't brood te eten.
Net als jij Popsje, begrijp ik ook heel weinig van de maatregelen van de Rapwi en andere instanties, die beslissen moeten wat er met ons gebeuren moet. Dat opgeven waarheen we wilden evacueren, lijkt me je reinste poppenkast, want 't lijkt mij logisch dat alleen zieken en ouden van dagen weggevoerd worden naar veilige oorden en dat alle fitten hier worden gehouden om eventueel te kunnen worden bewapend en getraind.
Ik hoop dat je me tijdig kunt schrijven, zoodra 't vaststaat dat jullie Java verlaten moeten, maar 't voornaamste is dat jullie niet op stel en sprong vertrekken moeten.

Dit maakt Corrie van Hogezand momenteel ook ongedurig. Men heeft hun gezegd dat ze met de „Noordam” zullen vertrekken naar Holland, waar Ben zich onder behandeling van een oogenspecialist zal stellen, maar dat die boot de 25ste a.s. uit Belawan zal starten, zijn pas geruchten. Ben heeft zich hier ook al laten onderzoeken door een specialist, omdat hij ’s avonds bijna niets meer ziet en de krant leest met een vergrootglas, en deze heeft hem bovenaan de lijst gezet voor evacuatie naar Holland.
Ik was er gisteravond weer op visite en Corrie laat jullie hartelijk groeten. We hadden het natuurlijk weer over die goede oude tijd in het goede oude Batavia, en ze ziet erg tegen de lange reis naar Holland op.’t Zal alles behalve en plezierreisje zijn, dicht op elkaar gepakt, weer schreeuwende kinderen om je heen en weinig frissche lucht als je niet op dek slaapt.
Ik was naar Hogezand gegaan op verzoek van Wil, want Toos ligt weer in bed, heeft last van benauwdheid en de heele nacht geen oog dichtgedaan. Haar zware gedeprimeerdheid maakte Wil ongerust en daarom had hij graag medische raad van v. Hogezand en vooral diens opgewektheid als stimulans. Volgens Corrie kan Toos er zelf een hoop aan doen, als ze zich niet zooveel muizenissen in ’t hoofd haalt. Inderdaad kan ze gelijk hebben, want wat ik van Toos nu ken, is haar gebrek aan aanpassing en te weinig wil om het hoofd te bieden aan de ongunstige omstandigheden. Ze is diep in de put als Bing alleen aangewezen is op het eten van de „trog” en er weer eieren gebakken moeten worden terwijl de voorraad al sterk slinkt en de prijs al f 7,50 is. ’t Is een stevige vrouw, beter bestand tegen klappen door tekort aan voedsel dan ze zelf denkt. Bovendien krijgen de vrouwen en kinderen geregeld melk en boter, zoodat van hongerlijden geen sprake is. Wat haar ook tot piekeren brengt, is de gedachte weer gescheiden te worden van Wil, die weer popelt om aan ’t werk te gaan en niets voelt voor evacuatie, waarop Toos wèl kans heeft, omdat ze afgekeurd is.
Weliswaar heeft men haar gezegd, dat het gezinsverband gehandhaafd blijft, maar haar redernatie is: „Ze laten de B.B. menschen niet weggaan, ook al wordt de situatie zóó ernstig, dat alle vrouwen en kinderen weg moeten, want bij ’t herstel van de rust en orde, moeten die ambtenaren het eerst aan ’t werk.”
’t Is wel erg dat je je nu al laat neerdrukken door onaangenaamheden die nog hoog in de lucht hangen, terwijl er toch genoeg is waarover we blij om kunnen zijn en dankbaar.
Wil heeft het zoo druk met z’n blokleiderschap, dat hij eigenlijk te weinig tijd heeft voor z’n gezin, te weinig tijd en zin om eens uit te gaan en in aanraking te komen met andere menschen in een andere omgeving. Daardoor zijn menschen met aanleg voor pessimisme geneigd te versomberen en zich al te dikwijls over te geven aan hun gedachten. Daarom is Wil zoo blij als ik helpen kan, wat ik gaarne doe als tegenprestatie voor de huiselijke omgeving, maar om voor vast opgenomen te worden in het huis, is er nog teveel wat mij tegenstaat, waar ik me liever buiten houd. ’t Gaat me teveel aan ’t hart, dat het eten van de gaarkeuken, zij ’t dan ook eenvoudig en vaak eentonig, niet wordt aangeraakt als er weinig smaak aanzit en gewoon de vuilnisbak ingaat om door een Chinees later opgehaald te worden voor varkensvoer. ’t Is waar, we krijgen allemaal, ook de kinderen f 10,- per dag om bijvoeding en cigaretten te koopen, maar als je bij elke maaltijd een ei van f 7,50 moet hebben, ben je er gauw doorheen, zelfs als ’t één ei per dag is, want er zijn nog andere uitgaven. Ik zou er minder kostbare en toch voedzame artikelen voor koopen, als pisang, ketjap en uien.
Deze brief volgt niet zoo gauw op de vorige als gewoonlijk en wel om de volgende redenen: eerstens heb ik eergisteren weer nachtwacht gehad,

maar niet als wachtcommandant, zoodat ik tusschen m'n wachtbeurten geslapen heb en tweedens heb ik een puist op m'n hals, die erg hinderlijk is.
Zelfs de dag na de nachtwacht heb ik practisch aan één stuk door gemaft, zóó invalide en lui was ik door die puist. Gistermorgen is het ding behandeld door de verpleger van de polikliniek. Volgens hem was er al een oog op en na dit met een pincet te hebben verwijderd kwam er een verbandje met ichtiolzalf op. 't Ongelukkige is dat de pleisters niet plakken en dus houd ik het gaas op z'n plaats met een zakdoek, die telkens afzakt.
Met deze puist heb ik vandaag prikkeldraad helpen spannen om ons kamp, dat aangewezen is om te dienen tot verdedigingskring, d.w.z. tot evacuatiecentrum voor de burgers in onze buurt. 't Prettige is, dat honderd meter verder, aan de Boekit Ketjil de verdedigingskring (en wat voor één!) van het 57e bataljon van het Burma regiment Gurkha's ligt. Het wemelt er van de mitrailleurs en automatische geweren en op m'n dagelijkse wandeling erlangs, naar de Hartsteens, waar de derde verdedigingskring is, zooals ik in m'n vorige brief vertelde, zie ik de Britsch Indiërs geregeld oefenen.
Gisteravond ontving ik een lange getypte brief van Rudy uit Batavia. Hij is zoowaar sergeant-majoor en zooals gewoonlijk is z'n schrijftrant zeer ambtelijk en is hij erg royaal met z'n aanbod van artikelen, die hij op reis hierheen heeft weten te vergaren. Als ik maar een kik geef zou hij me een stuk wit drill, zeep, sigaretten en drank zenden. Erg sympathiek van m'n schoonbroertje, maar ik zal 'm schrijven om het goed en de drank voorloopig maar aan te houden, sigaretten worden hier als postpakket regelmatig ontvangen, zeep krijgen we volop. Hij zou jou ook zoo'n brief zenden, Pops, zoodat je ook te weten zult komen, hoe hij hier terecht is gekomen.
Dankzij de connecties met Beppie waren de bezettingsdagen voor Papa en Mama in Utrecht gelukkig niet altijd even moeilijk.
Zoojuist sprak ik een zekere de Graaf, burger, die wegens ziekte toestemming heeft voor evacuatie naar Ceylon, en die gisteren van z'n vrouw uit een Batavia-kamp bericht ontving dat ze de 11de scheeps zou gaan naar Ceylon. Dit heeft ze gedaan op zijn verzoek en nu is ze daar warempel nog eerder dan hij. Ik voor mij blijf toch maar 't liefst gezond en in Nederlandsch Indië.
Kom lieve menschen, tot zoover. Hoe is 't met Moes' nachtrust en houdt Pa zich ook goed?
Veel liefs en groeten van Jan.

451217 Buitenzorg Ben aan Jan

Buitenzorg 17/12-1945

Beste Jan,

Hierbij van mij een soerat in de rij brieven, die je van Dien zeker reeds ontvangen hebt. Bij gebrek aan beter papier moet ik dit keer wel op dit materiaal schrijven en hoop ik dat 't behoorlijk in je handen zal terecht komen.
Vanzelfsprekend valt er een heleboel te verhalen, wat ik beter straks mondeling dan nu schriftelijk kan doen. Wel weten we, dat onder de leiding Gods wij allen van Tjimanggoe op tijd zijn weggegaan en zodoende uit de

handen der extremisten zijn gebleven, hoewel ik een slag met een flinke stok te pakken heb (geheel zonder reden) wat me lang zal bijblijven.
Dien nacht hebben we allen in vreselijke angst doorgebracht, maar dank ik God, dat ik Moes vooral een hart onder de riem kon steken, en haar te wijzen toch te blijven vertrouwen op Hem, die ons noch nimmer in de steek heeft gelaten. –
Enfin, toen de algehele internering en de vreugde bij de komst der Geallieerden die ons onverwachts kwamen beschermen. Bijna al de belangwekkende gebeurtenissen heb ik met losse schetsen in beeld gebracht, evenals het kampleven hier in Soekaboemi.
Al je brieven heb ik met volle belangstelling gevolgd en benijd ik je om je vliegtocht naar Palembang!
Hoe gaat het overigens daar? Prettig dat je een onderdak hebt gekregen bij mede bekenden en zodoende in een gezellige sfeer zit.
Gaat jullie evacuatie naar Singapore nog door? Berichten horen we hier weinig, vanwege de slechte distributie van kranten. Hoe is de algemene toestand nog daar? Wie had ooit gedacht nog zulke oorlogsweeën te moeten doormaken, waarbij zoveel onschuldigen het slachtoffer zijn geworden!

Gelukkig hebben we hier in ’t kamp nogal veel afleiding, zoals het binnenkomen van nieuwe troepen, die de volle belangstelling der kampbewoners genieten. Geregeld knoop ik wel eens een praatje aan met een van die taaie kerels, waarbij vele gebaren een voorname rol spelen, aangezien hun gebrekkig Engels.

Eta is nu huiscommandante, wat als gevolg heeft een geweldige administratie in de vorm van talloze lijsten, die geregeld opgemaakt moeten worden. Ook is in ’t kamp een burgerdienstplicht ingesteld, bestaande uit vele diensten, zodat een ieder aan ’t werk kan gaan en aan ’t „alsmaar in huishangen” een eind wordt gemaakt.

Zo ben ik bij de kamp-politie ingedeeld en is ’t iederen dag zo’n beetje detective spelen en je ogen goed de kost geven. De ochtend heb ik vrij om de klerenwasch en de afwasch te doen en enkele kennissen op te zoeken. –

Het eten hier is, hoewel op rantsoen, krachtig en smakelijk, vooral gisteren toen we het gehele ontbijt uit blikjes kregen en smulden van ’t lekkers, dat we al die jaren hebben moeten ontberen. Vooral Moes is in de wolken met ’t stukje kaas, dat we iedere morgen uit de keuken krijgen.

Kom Jan. Op ’t ene vrije blad durf ik niet te schrijven, daar anders ’t adres misschien onduidelijk zal worden. Ik hoop gauw een epistel van je te krijgen.

Groeten van ons allen en jij een flinke poot van Ben.

451217 Buitenzorg Dien aan Jan

Buitenzorg 17-12-’45

Lieve Puckje!

Zoo juist bracht de blokcommandante me weer 3 brieven van jou, de vermiste n° 18 en 19 en brief n° 22. Ik zal in ’t vervolg proberen direct de binnengekomen brieven te beantwoorden, want als je ’t even uitstelt, kom je er zo moeilijk toe. Nu, de volgeschreven vellen heb ik weer met aandacht

en plezier gelezen en zal ik ze vanmiddag weer naar Moes, Pa en de anderen brengen ter lezing.
Ik ben God innig dankbaar dat hij zo genadig is geweest tot dusver en ik blijf dan ook vast vertrouwen op zijn leiding. Toch moet je ’t gevaar van Indonesische zijde niet onderschatten, ze zijn laf en onbetrouwbaar. Blijf dus goed op je veiligheid passen, wees niet te onverschillig. Ferry heeft ook dat ontzettend nonchalante, op ’t bravourachtige af, de jeugd eigen zullen we maar zeggen. Ik laat hem zo veel mogelijk z’n gang gaan, maar ben toch blij als hij gezond en wel weer thuis is en honderd uit vertelt over z’n beleefde avonturen. Ik kan ’t nog niet rustig noemen hier, je hoort zowel bij dag als bij nacht om je heen schieten, gelukkig dat er veel BR.Ind. troepen zijn in Btz, wat maakt dat we in ’t kamp ons gewone leven kunnen leiden. We eten al sinds een tijdje alles uit blik, op de gekookte rijst na, ’t is erg lekker allemaal en we krijgen volop, maar toch zal ik blij zijn als we weer verse groeten en vruchten kunnen hebben.
De watervoorziening is nog niet ideaal, sabotage v/d Indonesiërs, maar we mogen niet klagen, vooral nu ’t veel regent, kunnen we water opvangen.
’t Licht is uitstekend, maar ’s avonds is ’t druk van gepraat van bezoekers en ’t gespeel van de kinderen, verder gaan we vroeg slapen, zodat je ’s avonds niet tot lezen, schrijven of wat anders komt. We slapen al een paar nachten door ’t oorlogsrumoer heen, je went aan alles als ’t maar lang genoeg duurt. Toch zal ik zo in en in dankbaar zijn als we weer in ’t oude goede Java van vroeger leven.
Vanmiddag om half 6 wordt hier de Engelse vlag met enig ceremonieel gehesen. Wanneer zal ’t de Hollandse vlag zijn? We gaan er allen heen om dit historische feit mee te maken, vooral Ferry maakt dit zeer bewust mee. Hij brilt nog steeds, loopt er zelfs de heele dag mee, wat ik beter vond, omdat hij alsmaar z’n ogen dichtkneep, als hij maar een beetje in de verte keek.
Gerard is nog steeds links en een grote woelwater, net als Yvonne. Overigens is ’t een gezond stel kinderen. Jammer dat hier nog geen onderwijs wordt gegeven aan de Soekaboemi jeugd , voor de Buitenzorgse kampkinderen is een lagere school en een HBS. Wijzelf kunnen ze ook niet meer bijhouden, omdat we helemaal gen boeken hebben meegenomen. Ik hoop dat de kinderen niet zo erg ten achter zullen zijn, Gerard en Yvonne althans. Als Ferry niet gauw naar een HBS kan, wordt ’t moeilijker. Bing is wel erg ten achter hoor.
We vinden ’t erg prettig dat je je zo thuis voelt bij de Hartsteens, ik hoop dat eens terug te kunnen doen. Hoe is alweer de meisjesnaam van Toos? Doe ze maar vast m’n hart. gr.
……
……
……
…..

451218 Batavia Toetoe aan Dien

Bat 18/12-'45

Lieve Dien

En Dien, heb jij Rudie's brief al ontvangen. Wat leuk dat Rudie van tijd tot tijd hier bij ons komt. En weet je wat we dan doen? …… 21gen.
Dien ik lees in de krant dat het lang niet veilig is bij jullie. Kan je dan niet hier komen Dien? Kan jij van jou kant geen moeite doen? Heus Dien, hier heb je Rudie nog. Hij kan jou met raad en daad bijstaan. Dan zijn wij bij elkaar, wat er ook komen kan. Want ik denk dat Jan ook eerstdaags op Batavia komt en is hij dan eerder bij vrouw en kinderen. Hier kunnen wij jouw kinderen met van alles volproppen want alles is nog te krijgen. Daar bij jullie ook in het kamp of niet?
Heb jij mij laatst geschreven dat je Nonnie ook bij jullie ontmoet hebt? Wil jij deze brief aan haar geven als het kan hoor. Nu dan Dien, ik zal maar zeggen tot hier. De brief naar Jan zal Lies doorsturen. Al schrijven we elkaar een paar letters dan hebben we mekaar gerustgesteld. We weten dan dat de mensen nog leven want in deze tijd is het verschrikkelijk. Veel bidden Dien, dat we mekaar spoedig mogen ontmoeten.
Veel liefs en groeten voor jou en de kinderen gezoend

Door Toetoe

Als je Rudy schrijven wil via mij kan ook want zoonodig ontvangt hij dubbel de brieven.
Mocht je Nettie zien vertel haar dan dat ik al veel brieven van Tinus ontvangen heb. Krijg jij nog geregeld brieven van Jan? Waarom schrijft hij me niet meer?

451219 Palembang Jan aan Allemaal

N° 24

Palembang 19-12-'45

Lieve allemaal,

't Is alweer een drukke tijd voor me geweest, sinds ik m'n vorige brief schreef. Behalve 't prikkeldraadcorvée en ter variatie daarvan het openhameren van oliedrums voor het verzamelen van regenwater, help ik in 't huishouden van de Hartsteens, omdat Toos nog steeds moet rusten voor haar „honger-oedeem", ze is gauw moe, heeft last van benauwdheid en kan 's nachts niet slapen. 't Spreekt vanzelf, dat ik als tegenprestatie de taak van Wil en Bing help verlichten, en behalve dat de tijd daardoor omvliegt, kom ik 's avonds moe thuis en slaap als een roos.
Vandaag was ik voor 't eerst vóór 12 uur al klaar, omdat onze kleine groep van 5 man flink aangepakt heeft. Toen ik bij de Harsteens binnenstapte, lagen daar alweer diverse artikelen ter verdeeling onder de blokbewoners en dat geeft altijd een hoop werk, want er moeten verschillende categorieën gemaakt worden n.l. mannen vrouwen, ……..…
……kinderen beneden 16 jaar.
Vandaag lagen er blokken goed, lucifers, zeep, tandenborstels en

tandpoeder. Op ’t ogenblik zijn Wil, Bing en ik net klaar met het uitdeelen, ’t is 5 uur en de drukte is achter de rug. Intusschen is er visite gekomen van twee Punjabis, die gisteren ook al hier waren en heel wat lekkers voor Bing meebrachten, zooals jam, kaas en biscuits, waarvan ik mee moest eten, of ik wilde of niet. Ze zijn momenteel met papier en potlood aan het uitleggen wat voor soorten Br-Indiërs er zijn en waar ze vandaan komen. We hebben al in de gaten, dat ze van whisky houden, zij het dan met mate en Wil mag van geluk spreken dat hij als blokleider 4 flesschen heeft gekregen, een paar dagen geleden. Vandaag brachten ze voor Wil iets mede, te weten een splinternieuwe khaki short en als tegenprestatie staat hij graag 6 borrels af (voor 2 man).
Ik ben er maar niet bij gaan zitten, want de heeren gasten spreken ’t Engels slecht en ’t Maleis nog slechter, en dus laat ik gastheer Willy de eer van „entertaining”! Had ik nu maar m’n woordenboekje Engelsch-Maleis-Japansch-Hindustani bij me, dat ik in ’38 in Signapore kocht, maar dat helaas met onze inboedel in Cheribon is achtergebleven.
Ik onderbreek dit schrijven even om te kijken of er op m’n bed in ’t hotel geen brief voor me ligt. – Neen er is nog steeds geen bericht van jullie sinds de 13de (Dien’s brief d.d.7 Dec.) en we denken dat het komt door de opstootjes in Buitenzorg, waardoor de postverbinding met Batavia gestoord is. ’t Vliegtuig, dat eergisteren van hier naar Batavia vloog met passagiers, waaronder een vijftal militairen van ons hotel, was al boven ’t vliegveld aldaar, maar moest weer terug omdat er geen sein voor een landing werd gegeven. Gisteren hebben ze ’t weer geprobeerd en blijkbaar met succes, want het vijftal heb ik niet meer teruggezien.
Eergisteren zond ik Rudy een brief als antwoord op de zijne en heb ik gevraagd om toezending van wat Engelsche sigaretten. De Semangat-sigaretten die we hier krijgen, smaken me niet. Ik rook nog steeds zeer matig en in huize Hartsteen heb ik geen stimulans te vreezen, omdat de heer noch de vrouw des huizes rookt en bovendien ben ik op dit punt erg kieskeurig.
Volgende week is ’t al weer Kerstmis en wordt het de derde maal dat ik dat bij uitstek huiselijke feest niet in tegenwoordigheid van mijn gezin, van mijn ouders, broers en zusters, kan vieren. Weliswaar hebben we ’t niet meer zoo slecht als onder de Jap, maar de vrijheid missen we toch nog steeds en de teleurstelling is bij veelen misschien nog grooter dan tijdens de oorlog, omdat iedereen er al vast op rekende, dat Kerstmis 1945 eindelijk weer thuis herdacht kon worden. ’t Is ons niet gegeven elkaar dit jaar nog weer te zien, tenzij er een wonder gebeurt, maar laten we daarom niet treuren en dankbaar blijven, dat we nog in leven zijn en het dagelijkse brood ontvangen. Ik wensch jullie allemaal een Zalig Kerstfeest en als we in gedachten bij elkaar zijn en bidden om een Vrede op Aarde, laten we dan werkelijk blij en dankbaar zijn, dat we er toch beter aan toe zijn dan een jaar geleden, toen we nog practisch geen contact met elkaar hadden. Ik denk ineens aan deze woorden van de bekende Engelsche dichter G. Chesterton: „The only way to enjoy one’s possessions and to be grateful for them is: to loose them for a while”. Hoe langer ik van jullie weg ben, hoe meer ik jullie bezit waardeer en hoe heerlijker ik me het weerzien voorstel. ’t Is onze plicht om dan fit te zijn, niet verzwakt of gebukt door leed dat niet werkelijk geleden is, maar waarvoor gevreesd is, wat veel ernstiger gevolgen heeft voor ons geestelijk welzijn.
Zoolang het extremistische gevaar geen directe bedreiging is, moeten we er niet al te bang voor zijn, want er wordt immers gewaakt en zoolang we vertrouwen hebben in onze beschermers en geen waaghalzerijen uithalen

of orders overtreden, hetzij uit overmoed, hetzij uit ongeduld, houden we ons moreel hoog.
Ik zal mijn Kerstviering wel zeer eenvoudig bij de Hartsteentjes houden, waar we tenminste stil ons kunnen overgeven aan onze gedachten.
Zij hebben ook heel wat leed meegemaakt, werkelijk leed: het verlies van hun jongste zoon aan malaria tropica en aan Wil's ouders en onwillekeurig gaan onze gedachten terug naar zulke gebeurtenissen als het jaar ten einde loopt.
Met opgeheven hoofd zal ik vooruitzien naar het nieuwe jaar als een jaar vol hoopvolle mogelijkheden. Niet alleen zal ik onuitsprekelijk blij en dankbaar zijn, als ik in dat jaar weer met mijn gezin kan worden vereenigd, maar ook zal ik een zucht van verlichting slaken, wanneer ik weer een burger betrekking vervul en alles wat naar militarisme ruikt opzij kan zetten. Velen met mij, die voor de oorlog een behoorlijke, verantwoordelijke positie bekleedden, staan nu feller dan ooit tegen het militarisme met z'n vaak overdreven en misplaatste discipline, te pas en te onpas gebruikt, en met z'n kazerneleven, waarin je maar een nummer bent en niets te beweren hebt zoolang je geen officier bent.
Als krijgsgevangene bestond er practisch geen onderscheid tusschen meerdere en mindere: beide categorieën leden even zwaar onder de Jap en daardoor was er een betere verstandhouding, betere samenwerking tusschen officieren en minderen. Maar nu krijgen we weer het oude liedje, corruptie, connectie, concubinaat en nog meer van die mooiigheden met een „C". Iemand noemde er wel zes op, maar ik herinner me er nog maar drie van. Daarom voelde ik me als krijgsgevangene heerlijk onafhankelijk en ik kon de menschen beter verdragen dan nu. Nu zie ik weer zooveel wantoestanden, immoraliteit, goddeloosheid en oneerlijkheid om me heen, dat ik sterker dan ooit naar onafhankelijkheid, naar een eigen leven verlang. 't Zou goed zijn als ik nu al, dus vóór het inrichten van een nieuw, eigen home, met Dien van gedachten kan wisselen over het gezinsleven, de opvoeding van onze kinderen en onze eigen gedragingen in de nieuwe, tot rust en orde teruggekeerde maatschappij. Zooiets gaat moeilijk per brief, maar wel denk ik er dikwijls genoeg aan, zoodat we straks niet hoeven te zeggen, dat we er vreemd tegenoverstaan en er nog menig nachtje over slapen moeten. Wat een hoop zullen we te bepraten en te vertellen hebben!
Nu nog komt Toos met verhalen over het vrouwenkamp, die Wil voor het eerst hoort. Momenteel is ze weer op de been en de dokter is tevreden, al zijn z'n verhalen over de indruk-proef bij gezwollen beenen niet opwekkend. Zoo verkondigde hij gisteren dat de kleinste deuk in het vleesch van het been een bewijs is, dat er in dat been alleen al een ½ liter water zit. En bij Toos en Wil allebei doet zich dat verschijnsel voor. Ik heb Wil voorgesteld om met mij en twee anderen een estafette-ploeg te vormen voor de a.s. Kerst-sportwedstrijden, maar met zooveel water in z'n weefsel mag hij niet aan sport, vooral hardloopen doen.
Als je dit leed om je heen ziet, gevolgen van ondervoeding en verwaarloozing van je kostbare lichaam, moet je toch wel tevreden en dankbaar zijn, als je niets mankeert en zelfs het eten van de „trog" nog lust. Om de nieuwe betekenis van de afkortingsvorm Rapwi moet je dan waarlijk hartelijk lachen: „Rotzooi Achter Prikkeldraad Weer Ingetreden." Maar een goed ding bij die Rotzooi (dit behoort heusch met een hoofdletter geschreven) is, dat de Chineezen weer met koopwaar binnen de concessie komen. Zoo kocht ik juist een halve fl zoete ketjap voor f 20,- om 't „trogvoer" iets smakelijker te maken.

Kom ik ga weer afscheid van jullie nemen en hoop nog één brief te zenden, die nog vóór 1946 in je bezit is.
Voor allen veel liefs en zoenen van Jan.

451220 Batavia Plasman aan Jan

BatC 20-12-'45

Waarde heer Martel

Reeds enkele malen schreef ik u zonder resultaat en zijn die briefkaarten blijkbaar niet terecht. Ik hoop dat u mij spoedig goede berichten kunt zenden.

Gaarne de uwe
Plasman

451221 Palembang Jan aan Allemaal

n° 25

Palembang, 21 Dec, '45

Lieve Allemaal,

't Is een stralende middag, niet warm, want 't heeft gisteravond behoorlijk geregend tegen de tijd, dat ik naar 't hotel terugmoest en op 't voetbalveld naast dit blok kan ik de Punjabi's zien voetballen als ik uit 't raam kijk. Wil en Toos zitten op 't platje thee te drinken met en gast en ik zit in de eetkamer aan de etenstafel rustig te schrijven. Bing heeft een houten optrek gebouwd in de top van z'n cherry-boom, die ik ook kan zien als ik uit een der eetkamerramen kijk, en af en toe vraagt hij op de hem eigen rumoerige wijze mijn aandacht voor de diverse houdingen die hij kan aannemen in z'n verheven bungalow.
Een uur geleden kwam ik hier terug na een wandeling naar de Rapwi-club voor het halen van een ander bibliotheekboek en 't luisteren naar de nieuwsberichten van kwart over 4 uit Signapore, vervolgens via hotel Schwarz om een sporthemd te halen waarmee ik straks een rondje om de groote vijver ga hardloopen, en te zien of er misschien een brief van Dien ligt te wachten. Weliswaar wordt de post pas na vijven rondgedeeld, maar je kunt nooit weten: een verlangend hart kan nooit genoeg pogingen in 't werk stellen om voldoening te vinden.
Natuurlijk lag er geen brief, maar om 6 uur ga ik weer even kijken. De man die tegenover mij slaapt, Wouters, heeft ook al een heele tijd niets van z'n vrouw uit B'zorg (Kamp 14^{e} Bataljon) gehoord en zoodra er bericht van jullie komt, zal hij me wel het noodige vertellen over de toestand daar. Helemaal gerust zijn we niet en als 't nu maar is, dat jullie allemaal moeten verhuizen naar Batavia, dan vinden we 't heelemaal niet erg, want op deze plaats is 't ongewoon rustig en neemt de handel toe volgens het zoojuist gehoorde radionieuws. 't Is voor jullie natuurlijk weer een drukke, zenuwachtige beweging en beteekent het voor Moes weer een paar slapeloze nachten, maar het vooruitzicht van betere bescherming, betere voeding door de gelegenheid om bij te koopen en de ontmoeting met de

mannen uit Palembang, die toch ééns moeten overkomen, vooral als ze Java hebben aangevraagd.
Of zouden jullie al in aanmerking komen voor vertrek naar Holland of elders? 't Kan er bij mij maar niet in, dat ik straks op Java beland en m'n gezin intusschen „van onderen" is gegaan. Zóó levensgevaarlijk lijkt mij de toestand heelemaal niet, al zijn er natuurlijk plaatsen waar nog steeds gewelddaden worden gepleegd. Is die interneering in gezinsverband nog doorgegaan en zitten jullie nu met z'n 22^{en} bij elkaar? Misschien is die hergroepering wel de reden dat Dien geen tijd heeft om te schrijven. Bovendien moet ze ook nog in 't potlood klimmen om Mama's brieven te beantwoorden. Nu er tweemaal in de week een vliegtuig naar en van Holland vliegt, zal er wel een geregelde correspondentie komen tusschen Moeder, eindelijk vrij in een lang verdrukt land en dochter, sinds kort achter prikkeldraad beschermd tegen extremisten. Wat een geluk dat er op deze manier nog contact mogelijk is. Heeft Mama nooit melding gemaakt van de ontvangst van de twee brieven, die ik vanuit Pakan Baroe en de derde brief die ik hiervandaan zond? – Hierop kan ik waarachtig zelf antwoord geven, want intusschen ben ik weer naar 't hotel geweest en vond ik niet minder dan drie brieven liggen! Twee van jou Pops, van 14 en 17 Dec. rechtstreeks met de interessante verhalen van Ferry en Mama en een indirect via Lies Persijn. Dit was de brief van 22 November, door haar ontvangen 18 December. Eén brief van P. Baroe is dus in Utrecht veilig aangekomen en dat feit geeft mij het gevoel dichter bij Holland en dichter bij normale tijden te zijn. Ma's brief zend ik hierbij terug plus een blanco enveloppe en een restant strook papier, al met al wordt dit dus een zware brief, waarvoor in normale tijden aardig wat luchtpostfrankeering betaald zou moeten worden.
Kom, het lezen van de drie brieven met aanhangsels heeft zooveel tijd in beslag genomen, dat ik hier mijn schrijven onderbreek, om morgenochtend op m'n bed door te gaan.
't Werk aan de benzinedrums (maken van regentonnen en halve drums voor de hygiënische dienst v/h kamp) laat ik dan maar liggen tot overmorgen, want ik heb er al hard aan geploeterd, harder dan de andere vier vrijwilligers.-
Ziezoo, vandaag hebben we Zaterdag 22 December en 't is een gezellige rommel om ons heen op de tiker (dezelfde van Tjimangoe!) voor m'n opgerolde bultzak, waar ik nu tegenaan leun. Achter de bultzak, tegen de muur aan, staat de ijzeren trunk met mooie bloembeschilderingen, gekregen van de Rapwi en daarop prijkt de wekker die ik gisteren van Wil kreeg. Deze heeft juist als blokleider een luxe Big Ben wekker gekregen van de Rapwi bij wijze van Kerstcadeau en is nu in 't bezit van zóóveel tijdmeters, dat hij er best een aan mij kon afstaan. De andere jongens in mijn hotelkamer zijn opgetogen nu er een klok is, want dat bespaart het heen en weer geloop naar de kamer van de blokcommandant, in deze maand niet zelden door regen en modder. Tijdschriften en een boek van de bibliotheek, Engelsche kranten van Wil en brieven liggen in een knusse chaos om me heen. M'n linker slaapie de Boer ligt natuurlijk te slapen, want door z'n voordurende angst voor de Pemoeda's blijft hij 's nachts trouw de bescherming van de wacht opzoeken en komt pas tegen de ochtendschemering z'n tampatje opzoeken, om gekleed en wel in slaap te vallen. M'n rechter slaapie Pelinck, ook al zoo'n nerveuze blanda, die zoo snel mogelijk naar Holland ziet af te drijven nu er weer verbinding is, is niet zoo bang, maar kan door z'n zenuwen pas lang na middernacht in slaap komen. Momenteel overwint hij z'n slaap, kleedt zich aan en zal dadelijk ook wel naar z'n burgerkennissen gaan. Ook hij is landstormsergeant en

aangenamer buurman om mee te converseeren dan de jurist aan m'n linkerzij, die erg betweterig praat, bovendien opruiend tegen het militarisme. –
Ik ben blij dat Ferry niet bang is uitgevallen en de jeugdige nonchalance zal met de jaren wel gepolijst zijn tot een houding, die weliswaar lijkt op overmoedigheid, maar die toch rekening houdt met gevaar, met lafhartige aanvallen van onbetrouwbare Inlanders.
We moeten onze jongens natuurlijk niet heelemaal de vrije teugels geven, maar toch ook weer niet teveel in de schulp laten kruipen, omdat dit de ontwikkeling van 't zelfvertrouwen doodt. Gerard heeft gelukkig niet lang ziek gelegen aan die mijnworm en die arme Yvonne wil maar niet dikker worden. Hoe reageert ze op melk: kan ze de dubbele portie wel op en verteert het ook goed? Kon ze maar bezig zijn met een rustig spelletje, bijv. poppen op theevisite, zooiets zet misschien vleesch bij haar aan. Ik denk aan thee-visite naar aanleiding van Ferry's veroveringen in die Inlandsche ontruimde huizen, waarbij een theeservies was. Toen ik het relaas van dit rampassen las, voelde ik toch zooiets als afkeuring in mij, niet zoozeer om het verwerven van andermans bezittingen op zoo'n wijze, maar om de manier van dat annexeeren. We moeten het rampassen liever overlaten aan de menschen, die roofzucht als voornaamste eigenschap hebben en ons niet laten meesleepen.
Britsch-Indiërs zijn ook geen lieve jongens, en van dat ras zijn er genoeg, die in 't eigen land ook in opstand zijn tegen het blanke bestuur en waarschijnlijk ook rampokken. Daarom kan ik me voorstellen dat de knapen bij het optreden tegen de terroristen, zich niet strikt houden aan de orders en de gelegenheid om zich te verrijken niet voorbij laten gaan.
Enfin, 't is nog steeds oorlog en dan hoeven we niet alles zoo nauw te nemen. Zoo is 't ook met de corruptie: heb je de kans om er aan mee te doen, probeer dan je geweten wat te sussen, want die mode is zo algemeen, dat je anders met alles achter 't net vischt.
Ferry, die plaatjes waar Mamma handig omheen heeft geschreven als een hindernislooper, die een paar horden neemt, heb jij zeker getekend. Oefen je maar goed in deze kunst, misschien kan je me dan diverse toestanden en avonturen in woord èn in beeld vertellen.
De meisjesnaam van Toos in Franz, en ze hebben bijna hun heele leven op Mr Cornelis gewoond. Haar vader was directeur van de ambachtschool.
Voordat ik eindig sluit ik mijn allerbeste wenschen in voor het nieuwe jaar, dat in aantocht is en dat hoogstwaarschijnlijk de zoo vurig verlangde rust en orde zal brengen, zoo God het wil.
Moge de wenschen en beden van jullie allemaal worden vervuld en verhoord en dat ook de afwezige mannen en kinderen spoedig thuis mogen komen en Moes en Pa weer al hun kinderen en kleinkinderen gekoempoeld zien. Ik zal in gedachten bij jullie zijn en ieder afzonderlijk zien en gelukwenschen, maar wat ik jullie wil toeroepen is: Blijf kalm en vertrouw op onze Hoeder!
Veel liefs en groeten, ook met de beste wenschen van Wil en Toos, en sterkte toegewenscht door Jan

---

N° 26

Palembang, 23-12-'45

Lieve Allemaal,

Dit wordt een half vel papier, maar met de volgende voordeelen: eerstens kan ik dan vaker een brief bussen en m'n ondervindingen direct op papier zetten, en tweedens kan ik jullie meer enveloppen zenden, want van 't andere halve vel wordt een enveloppe gemaakt. Er blijft dan nog een strook over, hetgeen mij vannacht, toen ik commandant van de garagewacht was, inspireerde tot m'n oude hobby: teekenen. Het resultaat sluit ik hierbij in, met de belofte dat meerdere zullen volgen en met de hoop dat het moge dienen tot „leeringhe (voor jonge liefhebbers als Benny en Ferry) ende vermaeck".

Ja, als ik niet plots was geïnspireerd tot teekenen, was ik in dat wachtlokaal in slaap geknikkebold, zoo zwaar werden m'n oogleden van het lezen. Behalve deze caricatuur heb ik ook een ontwerp-Santa Klaus voor Toos getekend, die aan het Kerstcadeau voor Bing (een bivakmuts Engelsch model) zal worden gehecht. Ook deze poging is bevredigend uitgevallen en Toos en Wil waren er niet weinig mee in hun schik. Met een van m'n volgende brieven, neen toch niet, in deze brief sluit ik zoo'n plaatje ook voor jullie in.

Door deze bezigheid is het taaiste deel van de nachtelijke wake voorbijgevlogen, en was de dageraad er weer voor ik 't wist. De verloren slaap ben ik aardig aan het inhalen, vooral als ik zoo na de lunch, in de donker gemaakte kamer van Bing en in diens heerlijk veerend bed mag uitslapen, en m'n eetlust laat ook niets te wenschen over, voor het voedsel van de „trog" haal ik nog steeds m'n neus niet op, al zit er vaak gruis doorheen omdat de groenten en vleesch niet behoorlijk gewasschen kunnen worden wegens gebrek aan water.

De waterleiding is niet berekend op zooveel Rapwi-beschermelingen (een kleine vijfduizend) en in dit stadsgedeelte is het graven van putten niet aan te bevelen, omdat het grondwater bruin is en stinkt.

Na een onderbreking vervolg ik deze brief weer op 24 December. Er is vannacht weer niets gebeurd en ik heb heerlijk geslapen, al zaten de wandluizen weer in de reten van het plankier van onze slaapplaatsen. Voordat ik slapen ging, heb ik er een aantal van doodgedrukt onder m'n bultzak en toen een kamergenoot dat zag, bood hij wat van z'n benzine aan, waarmee je tenminste ook tusschen de planken opruiming kunt houden. Smerig gedoe toch, zoo'n tangsi-leven, vooral als je overgeleverd bent aan onhygiënische buren. Gelukkig ben ik ergere viezigheden gewend als krijgsgevangene (lees koelie) van de „godenzonen" en slaap ik er rustig doorheen.

In het blok van Wil is het vannacht niet rustig geweest, of liever wel rustig, maar er zijn dieven bezig geweest. Sinds de Br. Indiërs patrouilleeren , is de burgernachtwacht opgedoekt en dat was fout, want 't hoeft heusch geen intelligente dief te zijn om er achter te komen, dat direct na 't passeeren van de patrouille gelegenheid te over is om te kraken en aan de slag te gaan.

Dit heeft niets te maken met nationalisten, of zelfs rampokkerij. De doorsnee Palembangsche inlander lijdt honger, omdat hij niet verkoopen mag aan de Europeanen en dus maar op illegale wijze aan geld probeert te komen. En alsof het zoo moest zijn, de inbraak is gepleegd bij die menschen, die geweigerd hebben om deel te nemen aan de nachtwacht, omdat ze 't veilig genoeg vonden en liever lui dan moe zijn.

Wat er allemaal gestolen is weet ik niet, maar wel kwamen ze hier vanmorgen leentjebuur spelen en wel voor lepels, vorken, borden, koffie en suiker.
Er mogen weliswaar geen inlanders zonder pas meer binnen de concessie komen, maar de heeren dieven hebben kalm het prikkeldraad op een bepaalde plaats doorgeknipt en een doorgang gemaakt. Toen Punjabs vanochtend een speurtocht deden naar aanleiding van die inbraak, vonden ze in een kamponghuis nabij die onwettige doorgang eventjes 2 frigidaires, anders niets.
Verder heb ik het nieuws dat Wil blokleider af is. Hij had 't de laatste tijd zoo druk, zoowel met verdeelen van barang als met administratie, dat dikwijls barang te lang bleef liggen, ook al omdat Wil te concencieus is met verdeelen. Een paar kankeraars hebben toen geklaagd bij de kantoorchef en nu is Wils buurman, toevallig een dikke vriend van hem, blokleider. 't Is duidelijk te zien dat Wil blij en opgelucht is en Toos niet minder.
Ziezoo, morgen vertel ik verder lieve menschen.
Veel groeten en liefs van Jan

451225 Palembang Jan aan Allemaal

N° 27

Palembang 25-12-45

Lieve Allemaal

Zoo hebben we vandaag weer 1ste Kerstdag en links en rechts worden Kerstwenschen gewisseld. Bij de meesten wordt de verzuchting gehoord: „Alweer de wensch: volgend jaar beter, zouden we dan eindelijk thuis zijn?" Dat geluid, „volgend jaar beter" begint vervelend te worden, inderdaad, maar we moeten niet uit 't oog verliezen, dat er al heel wat mannen hun wensch van Kerstmis 1944 nu vervuld zien en weer thuis bij vrouw en kroost om de Kerstboom zitten.
Er is waarlijk geen reden om ontevreden te zijn, vooral als je hier in Palembang ziet, hoe bedrijvig Engelschen en Brits Indiërs bezig zijn om 50 ton levensmiddelen en kleren binnen onze concessie te bergen, aangebracht door een Britsch torpedobootjager die hier 3 dagen geleden is aangekomen, en bestemd voor alle ex-P.O.W's en geïnterneerden. De kinderen zijn door de Engelsche mariniers ontzaglijk onthaald geworden, gistermiddag, o.a. op boterhammen met boter en jam. Bing bracht voor ons ook een boterham mee; er bleef zooveel over, dat 't moest worden weggegeven aan de Chineesche boys van de soos.
Ja, in de naaste toekomst ontbijten we weer met brood, want er is een massa meel binnengekomen en met het bouwen van ovens is al begonnen. Als bakvorm worden de bekende jungle ration blikjes gebruikt, die jullie ook wel zult kennen.
En dan geven de Britten ook nog sportfestijnen, o.a. vanmiddag een voetbalwedstrijd op de aloon-aloon met gewapende bescherming tusschen Engelsche mariniers eenerzijds en anderzijds twee elftallen, een bestaande uit ex- P.O.W's en het tweede uit menschen van de N.K.P.M.. Omdat dit laatste team het eerst bij elkaar is gezocht en m'n sportleeraar van Milt de aanvoerder is, heeft hij mij ook gevraagd, maar voor reservist. Ik heb het aangenomen, omdat sportwedstrijden me meer aantrekken dan welke andere vermakelijkheid ook. Pas toen het olie-team was uitgezocht, werd

er pas bekend gemaakt dat er ook een ex-krijgsgevangenen elftal moest zijn. Een geluk voor mij, anders had ik waarschijnlijk geen kans gehad gekozen te worden: er zijn zooveel voetballers en jonge ook, onder die gewezen krijgsgevangenen.
En morgenochtend hardloop en estafetteloop om de groote vijver (800m). Bij de oefeningen doe ik die afstand in bijna 3 minuten, wat veel te lang is, maar dat geeft niets als je er niet op uit bent een prijs te winnen. Ik ga me in geen geval forceeren en doe alleen mee om fit te blijven. Ik eet zooveel, dat ik zonder lichaamsbeweging een lelijke embonpoint zou krijgen.
Toen ik vanochtend bij Wil en Toos kwam, waren ze er niet bepaald in een Kerststemming, want de waterleiding gaf geen druppel water. Alle regentonnen zijn leeg, omdat ’t in geen drie dagen geregend heeft en het putwater uit de primitieve en nog niet gemetselde put, is te vuil voor de wasch of ander huishoudelijk gebruik. Hoogstens kan er mee gebaad worden, maar ook dat is een twijfelachtig genoegen, omdat er een luchtje aan ’t water zit. Desniettemin is dat water gebruikt voor de wasch, en om te koken en te baden heb ik met twee emmers en een pikoelan water gehaald uit een put op het terrein waar het Palembangsche burgerkamp gestaan heeft.
Toevallig kwamen de Hoogezands op bezoek en Corry vroeg lachend of ik op Kerstdag ook nog corvee had. Ze zijn nog steeds niet op weg naar Holland en toch is ’t hoog noodig, want Ben’s oogen gaan met de dag achteruit.
Er komt al wat schot in het evacueeren van de ex-krijgsgevangenen. Dagelijks gaan er minstens 10 man naar het vliegveld, en als het Engelsche oorlogschip over 5 dagen al z’n barang gelost heeft, gaan er 300 man van ons mee naar Java. Transportgelegenheid is de voornaamste handicap, die een vlotte overbrenging naar Java in de weg staat.
Gisteravond vond ik op m’n tampatje weer geschenken liggen, ditmaal 4 pakjes Raleigh-sigaretten (U.S.A.), een pak scheermesjes en 6 yard gebloemd goed, geschikt voor jou Pops, of voor Vonne. Geen ordinaire kleur of patroon, maar wel Japansch vrees ik. We zouden ook nog een battle-dress (lange broek en shirt met breede band van khaki), een paar schoenen, puttees en ondergoed krijgen. Ik hoop ’t van harte, want die Japansche kleren zijn me te nauw en kleeren maken toch nog steeds de man. Als Wil me niet een grijs sporthemd, een fantasie-shirt, een bruin corvee-broekje en 3 paar groote wollen sokken had gegeven, en Hillink (die Wies en Wim Horst kent uit Bandoeng) een paar schoenen, dan had ik een ernstig minderwaardigheids-complex gehad van armzaligheid.
Ik keek zoonet weer naar het Kerstboompje in de zitkamer en ik hoop dat dit symbool van vrede en van licht, dat nieuwe hoop en nieuw geloof geeft aan hen, die zwaar getroffen zijn door deze tijden, ook bij jullie z’n heerlijke sfeer zal uitstralen.
Geen minuut gaat er voorbij, of ik denk aan jullie en ik vraag me dan af: wat zouden jullie momenteel doen? Schrijf maar veel Ferry, als Mammie ’t druk heeft. Dan leeft Pappie beter met jullie mee.

Gisteravond is er niets van bussen gekomen, omdat ik met het oog op de hardlooperij van vandaag vroeg naar bed ben gegaan. De voetbalmatch van gistermiddag is zonder incidenten verloopen. Een sterk cordon gewapende Punjabs was opgesteld langs de heele omtrek van ’t veld, maar ’t Inlandsche publiek was te verdiept in de wedstrijd om aan vijandelijkheden te doen en gemoedelijk stonden Indonesiër en Brits-Indiër naast elkaar te nontonnen. Natuurlijk hebben onze ongeoefende jongens verloren tegen de Engelschen, die niet de ontberingen van

krijgsgevangenen hebben gehad, maar het resultaat 5-3 is niet zoo kwaad. Gelukkig heb ik zelf niet hoeven in te vallen, hoewel twee van de spelers tegen het einde van de wedstrijd bijna niet meer rennen konden. Maar de goede wil hield hen op de been en bovendien was het samenspel al zoo goed, dat het invallen van anderen niet wenschelijk was.
Voor half zeven was ik weer thuis bij de Hartsteens, waar we een uur later een maal opgediend kregen dat klonk als een Kerstklok. Bowl, ketimoensla, taart, gevulde omelet, allemaal dingen die makkelijk te maken zijn nu alle ingrediënten weer door Chineesche verkoopers binnen de concessie worden gebracht. Zoonet deed ik zelfs een aardige ruil; zooveel rook ik niet en ik gaf twee pakjes Raleigh sigaretten in ruil voor een flesch whisky (voor bowl en geprepareerd ijs o.a.) en twee handen witte uien. Dat was m'n Kerstcadeau aan Wil en Toos.
Nu het relaas van de hardlooperij. Van al die ex-krijgsgevangenen en burgers maar 8 deelnemers boven de 30 jaar voor de 800 meter is wel heel droevig. De menschen doen liever aan rooken, drinken, dansen en nachtbraken dan aan sport en hebben dus nog bitter weinig geleerd in deze oorlog. En van die 8 waren er maar 3 geoefend, die hebben ettelijke malen die vijver rondgedraafd. Ik heb 't maar tweemaal gedaan en ben dus meer dan tevreden als vierde aan te komen met en tijd van 2 minuten, 55 seconden en met twee ontvelde teenen. 't Is ook eigenlijk niet te doen op bloote voeten zoo hard te loopen, vooral waar m'n voetzolen hun gehardheid weer verloren hebben.
Van de deelnemers beneden de 30 jaar waren er veel meer, maar tegen de Britsch Indiërs konden ze niet op, deze waren beter getraind en 't was een lust voor de oogen, deze gebaarde knapen met hun kondé's boven op 't hoofd, vastgemaakt met gekleurde strikken, te zien rennen.
Zoo is ook dat sportevenement achter de rug en ik hoop, dat er voortaan wat meer aandacht zal worden besteed aan het lichamelijk welzijn van de mannen, die straks weer op eigen beenen moeten staan om het dagelijks brood te verdienen.
Vannacht zijn er een paar schoten gelost uit de Inlandsche huizen op de Japansche wacht bij de ingang van de concessie, vlak bij hotel Schwarz. Er zal wel direct daarop een onderzoek zijn ingesteld, want 't is de heele nacht bij die enkele schoten gebleven.
Op de 700 Javaansche koelies na, komt er geen enkele Inlander meer binnen de concessie, hetgeen de ontdekking van spionnen en andere gevaarlijke individuen vergemakkelijkt.
Toen ik zoojuist bij de bibliotheek een nieuw boek voor Bing uitzocht, was er zoo'n spion op 't erf van de soos, die betrapt werd en geboeid weggevoerd door onze militaire politie.
Volgens 't radionieuws is 't in Buitenzorg onrustig geweest bij 't Museum, waar de raddraaiers met handgranaten hebben gegooid. Hebben jullie gehoord, wat voor soort granaten dat zijn? Ik veronderstel zelfgemaakte met behulp van leege flesschen en blikjes.
Fred Hartsteen schreef dat hij een dezer dagen weer in functie komt als B.B. man en wel in Morotai, gewezen lucht- en vlootbasis in de groote Oost. Daar is 't tenminste al rustig en moet de coprahandel weer ter hand genomen worden. En ook de Haas gaat met andere topografen gauw weg van hier. Wanneer 't Kadaster? Ik zou best weer in Batavia aan den slag gaan, zoodra 't daar heelemaal rustig is. En vooral als ik weet dat vrouw en kroost daar al zitten, waarvoor de gelegenheid zich op de 22^{e} heeft voorgedaan, volgens Dien's brief van de 21^{e} .
Dit laatste gedeelte van mijn brief schrijf ik weer op m'n bed, waar ik je brief zag liggen Pops, toen ik thuiskwam. Ik keur 't heelemaal niet af dat je kalm

in B'zorg bent gebleven en ik ben werkelijk blij dat je de familie en de omgeving, waar je zoolang deel van hebt uitgemaakt, verkozen hebt boven de familie in de Alataslaan 32.
Ongetwijfeld zal jij een gezellige tijd hebben bij Toetoe, maar of onze kinderen in het warme Batavia en in dat speciale milieu zullen floreeren, betwijfel ik. Als jullie 't nu voldoende naar den zin hebben en het kamp wordt goed bewaakt: blijf in 't koele Bogor. Er zal nog wel genoeg gelegenheid komen om naar Batavia te gaan. Ik geef je in gedachten en zoen voor je verstandig besluit, vrouwke en ik kan weer lekker slapen zoodadelijk.
Allen gezoend en gegroet door Jan.

451227 Buitenzorg Dien aan Jan

Buitenzorg 27/12-'45

Lieve Puckje!

Gistermiddag, 2de Kerstdag je brief no 23 van 15/12 in goede orde ontvangen, Ik was teleurgesteld, ja je hebt me verwend en verwachtte dus 3 brieven, zoals gewoonlijk.
't Is maar gekheid hoor, ik ben al dolblij met ieder postbezorging bericht van je te ontvangen. Maar waarom heb je er geen enveloppe bij ingesloten? Je krijgt dus weer een buitenmodel brief en hoop ik dat ook deze je bereiken zal.
Je doet nu dus weer wachtdiensten als landstormer, ik vind 't helemaal niet leuk en begrijp 't ook niet. Hier is er sprake, dat alle ex-krijgsgevangenen naar hun gezinnen teruggezonden zullen worden, waarom doe jij dan dienst? Informeer daar eens naar. Stel je voor dat jij ook naar hier mag, ik moet er niet aan denken , 't lijkt me te mooi om waar te zijn.
Hier komen ondertussen alsmaar versterkingen aan, de 1ste Kerstdag is een regiment Gurka's uit Madras aangekomen. Van de Rapwi heb ik een uitnodiging gehad om de 1ste Kerstdag in 't paleis te komen dansen met de Engelse officieren. 't Leek me wel de moeite waard en ik ben er heen gegaan met nog andere dames uit ons blok. We werden afgehaald in jeeps, 't is een gezellige, nette avond geweest, een welkome afleiding met geklede mensen, uitgebreide band, mooie grote, goede verlichte zalen, lekkere drinks en een koud buffet, ik heb genoten, voor 't eerst na zo'n lange tijd weer eens iets goeds. Maar ik heb ook nog nooit als dien avond naar jou verlangd en naar 't goede oude leven. Zullen we 't ooit weer zo krijgen?
Van die officieren hoorde ik dat ze eigenlijk voor Palembang bestemd waren, maar dat de politieke toestand op Sumatra van dien aard is, dat ze er niet nodig waren en order kregen naar Java door te stomen, waar ze beter op hun plaats waren. Ik hoop dat 't eerste inderdaad zo is. Wat 't laatste betreft, men zegt, dat Amerika zich met de Indonesische troubles gaat bemoeien en hoop ik dat de Engelsen nu eens krachtdadiger zullen optreden. Zijzelf hopen eindelijk eens te mogen beginnen en niet zoals nu het geval is, afwachten totdat ze doodgeschoten worden, voordat ze mogen schieten.
We zijn met de Kerstdagen goed bedacht geworden, lekker eten en getrakteerd op chocola, fruitdrup, cigaretten, cake. 't Lekkers is grotendeels met parachutes uit 't vliegtuig geworpen.

Enkele dagen voor Kerst hebben we onze toelage uitbetaald gekregen, ik kreeg f 500,- in m'n handje. Kwam goed van pas, want met de 2 Kerstdagen hebben we de hele dag kunnen toeren in jeeps en vrachtauto's naar de plantentuin. 't 14e Bat zelfs naar de passer. Je begrijpt, we hebben 't uitgebuit, je geld verdwijnt als sneeuw voor de zon, één pisang kost f 2,-, één ei f 3,- , één peteh f 1,-, een paar sloffen f 50,-, schoenen f 100 tot f 200,- en kip f 100,- enz.
't Zwembad Kedoeng Halang hoort ook al tot 't beschermde gedeelte, met feestdagen gaan de jongens zwemmen, anders hebben ze hun werk. Ik ben er ook al geweest op een zondagmorgen met Iet Kloet, maar nog niet gezwommen.
Ferry werkt nu bij de waterploeg, verdient f 10,- per dag, maar als de school met 2 Jan echt begint, gaan ze alledrie naar school. Voor Ferry probeer ik een plaats op de HBS te krijgen, Gerard is voor de 4de kl ingeschreven en Yvonne voor de 2de kl.. Ze kunnen naderhand nog altijd voor of achteruitgezet worden. Ik ben reuze benieuwd wat 't huisonderwijs oplevert.
Zeg, hoe kom je zo pro Indonesisch zelfbestuur, ik hoop van harte dat ze in de toekomst met de knoet geregeerd zullen worden. We zijn nu lang genoeg ethisch geweest en wat is 't resultaat geweest? Ik kan heus geen heil zien, vooral niet voor de indische jongens , in wat dan ook voor Indonesische regering. Ik hoop dat de Hollanders nu geleerd hebben, wat ze aan de Inlander hebben.
Enfin, de mens wikt en God beschikt. Kom, m'n blaadje is weer vol. Tot een volgend keer.
Is je puist al helemaal beter, griezelige plek zo aan je hals.
Ontvang van ons allemaal veel hartelijke groeten met veel liefs en zoentjes en een extra dikke zoen voor een gelukkig nieuwjaar van Popsje + 3tal

---

451227 Batavia Rudy aan Jan

ontv 30/12

Batavia Centrum 27/12-'45

Beste Jan

Even een berichtje dat ik gisteren een pakje aan je adres heb afgezonden. De inhoud ervan is: 1 pot inkt 1 tin Capitan sig. 1 doos Gold Flake sig. 1 st Lifeboy soap 1 stang waschzeep 1 pl chocolade 4 dozen lucifer 1 tube tandpasta ½ dozijn veters 6 potloden 1 pak enveloppen 2 pk chewing gum 1 Airmail schrijfblok en verder een enveloppe met 500 jap gld. Ik hoop dat je deze dingen kunt gebruiken en moet je het maar beschouwen als een verlaat Kerstpakket. Ik durf de drill voor eerst nog niet op te sturen en zullen we hiermee maar wachten, totdat je het persoonlijk in ontvangst kunt nemen, maar hierover straks.
Naar Dien en de kinderen heb ik een soortgelijk pakje gestuurd. Ik ben reuze benieuwd of deze beiden zullen aankomen.
Je brief van 15 Dec heb ik de 19de ontvangen en de ingesloten brief bereids met inlandsche postzegels op de bus gegooid (dus niet per Rapwi post). Naar aanleiding van deze brief heb ik het pakketje klaargemaakt gevuld met artikelen waarvan ik dacht dat je die wel zou kunnen gebruiken, zulks naar onze ervaring in Holland.
Mocht je soms nog meer op je verlanglijstje hebben, zeg het maar gerust. Ik kan ze hier allicht gemakkelijker krijgen dan jullie in het kamp. Vele

dingen zijn afkomstig van „krijgsbuit”. Ik zit nu namelijk in de knokploeg, dat is een groep van 12 man die zoo successievelijk de gebouwen van de roodwitten moeten overnemen. Als zo’n gebouw is schoongeveegd, moet het natuurlijk nog eerst onderzocht worden en hierbij is er altijd wat van je gading te vinden wat we dan als souvenir mogen behouden, behalve meubilair, kantoorinventaris en andere waardevolle artikelen.
Bij de eerste bezetting welke we hebben gehad, stonden er prachtige schrijf- en rekenmachines, zelfs ook zo’n vestzak schrijfmachine, daar zit ik al zoo lang op te loeren. Helaas was ik er dit keer te laat bij en was het al geïnventariseerd voordat ik het kon weghalen. Een volgende keer beter zullen we maar zeggen.
En nu even wat anders. Toetoe vertelde mij dat ze al herhaalde keeren heeft getracht om Dien bij haar te krijgen, echter zonder succes.
Derhalve heeft Toetoe mij gevraagd of ik niet ereis naar de Rapwi wou gaan. Misschien dat ik meer succes zou hebben. Dat heb ik dan ook gedaan en moest daar allerlei gegevens doen omtrent Dien en de kinderen welke ik naar beste weten heb opgegeven.
Zo moesten ze weten hoe oud de kinderen waren en ik heb de leeftijden 19, 16 en 13 opgegeven. Ik wist waarachtig niet meer hoe oud ze zijn. Maar enfin, dat mocht geen naam hebben.
Op mijn vraag wanneer ik ze kon verwachten, werd mij gezegd, dat ik ze wel zou zien verschijnen.
Nu zijn ze inderdaad bij Dien voor de deur geweest om haar op te halen, maar Dien vertikt het om naar Batavia te komen en wil liever in Btg blijven. Mede in verband dat jij misschien ook al gauw hier kan komen, zou het dan niet beter zijn dat jij ook even wat gewicht legde en probeerde Dien over te halen om toch maar hierheen te komen. Bij Toetoe is er altijd wel plaats om hen te bergen, vertelde ze me en zou het voor Toetoe ook een geruststelling zijn wanneer we allemaal bij elkaar zijn.
Dus zou jij het nog even willen proberen. Afgezien daarvan heeft Dien me toch wel even een rotfiguur laten slaan. Stel je voor, ik kom bij de Rapwi om evacuatie aan te vragen en de te evacueeren personen vertikken het. Nu zegt Dientje wel dat ze liever wil blijven waar het noodlot haar gepoot heeft, maar dat is toch flauwekul. De reis van Btzg hierheen behoeft geen beletsel te zijn, ook niet met het oog op de kinderen en het verblijf hier in de Alataslaan (beschermde wijk) is dunkt mij veiliger dan in het kamp. Denk er dan eens over na en probeer Dien ook over te halen.
Verder had ik nog een ander verzoek aan je. Van de fam. Lamping in den Haag kreeg ik het verzoek om uit te visschen waar hun jongste zoon zit. Van hun oudste zoon hebben ze persoonlijk bericht gehad, maar van hun jongste zoon via een tante gehoord, dat hij ergens in een kamp in Palembang zit. Inmiddels heb ik ook navraag gedaan op het K.D.P. en vernam daar dat de oudste zoon hier in het 10de Bat zit (ik heb hem inmiddels opgezocht) en dat de jongste zoon in Pakan Baroe zit. Zou jij misschien willen uitzoeken waar hij precies zit en hem vragen of hij mij een berichtje wil sturen welke ik dan aan zijn ouders kan doorzenden. Zijn naam is Mr A.F. Lamping Stb N° 38012 Pakan Baroe Palembang. Hierbij sluit ik dan een kattebelletje voor hem in, welke je misschien wel persoonlijk aan hem kunt afgeven. Bij voorbaat mijn hartelijke dank voor je hulp, mede namens de fam. Lamping.
Hoe gaat het overigens met je. Ik mag toch zeker wel het beste verwachten. Je zei dat er kans bestaat dat je gauw hierheen komt. Is het mogelijk dat je me dan even laat weten wanneer dat zal zijn, of moet ik hiertoe ook een aanvraag richten bij het K.D.P. De man van Liesje Voll (Guus Persijn) komt een dezer dagen uit Palembang hierheen. Ze heeft

ook diverse keeren aangevraagd of het niet mogelijk was, tot dat het haar eindelijk gelukt is. Misschien ken je hem wel. Laat dus maar even het een en ander weten, ook of het pakket goed is overgekomen, daar ben ik het meest benieuwd naar met het oog op verzending van een tweede pakket. Wat me ook verwondert, is dat ik nog maar steeds geen bericht heb gekregen noch van Eddy, noch van zijn vrouw. Ik heb toen toch de brief in triplo, gelijktijdig aan jullie verstuurd. Van Dientje heb ik inmiddels ook al antwoord ontvangen maar uit Bdg nog steeds niets. Mama schreef mij dat ze van Eddy een brief hebben ontvangen uit Bandoeng. Hij moet er dus nog zitten. Ik begrijp er niets van.
Ik zal het maar hierbij laten en wacht je besluit af. Ik moest je namens oma en Toetoe de hartelijke groeten doen. Ook zij verwachten je spoedig hier te zien. Laten we hopen tot spoedig weerziens.

Met een flinke poot van
Rudy

P.S. Het adres van Dien is inmiddels gewijzigd
Het luidt nu:
Kamp Kedoeng Halang
Blok II huis N° 75

Bij voorbaat een gelukkig Nieuwjaar en veel voorspoed toegewenscht

---

451227 Batavia Rudy aan Dien

Batavia C 27-12-'45

Beste Dientje en kinderen

Even een krabbeltje om je te laten weten dat ik gisteren als proef een pakje aan jullie verzonden heb, inhoudende: 1 pot inkt 1 bl corned beaf (van het rantsoen in London) 1 bl Gold Flake sigaretten (event. voor Ferry) 2 Jap petjes (voor Gerard en Yvonne) 1 stuk toilet zeep 1 st waschzeep 2 pl chocolade 4 dozen lucifer 1 doos pinnetjes 2 boekjes spelden 1 tube tandpasta ½ dozijn veters 6 potlooden, 1 pak enveloppen 1 pk chewing gum en 1 aangebroken doos waschpoeder. Ik hoop dat het pakje goed zal aankomen in welk geval het voor nazending vatbaar is. Aan Jan heb ik gisteren een soortgelijk pakket verzonden in de hoop dat ook hij het in goede orde zal ontvangen. Aan Eddy heb ik nog niets kunnen sturen. Alhoewel de getypte brief in 3 voud gelijktijdig is verzonden aan Jan Eddy en jou heb ik op 19 Dec van Jan antwoord gekregen, van jou op 20 Dec, doch van Eddy tot op heden nog steeds niets. Ik begrijp er niets van.
Nu eerst even wat anders. Je hebt me werkelijk een fraai figuur laten slaan bij de K.D.P.. Op verzoek van Toetoe ben ik erheen gegaan en heb ik er een aanvraag ingediend om jullie hierheen te krijgen, waarbij ik dan allerlei gegevens heb moeten vermelden. Zo vroegen ze me de leeftijden van de kinderen en heb ik …… 9, 7 en 4 jaar opgegeven. Maar dat mag niet hinderen.
Als resultaat van deze aanvraag komt men bij jullie aan de deur om jullie op te halen en nu hooren ze daar, „dat jullie toch maar liever in Btgz willen blijven". Wat is dat nou, je zegt wel dat je liever daar wilt blijven, waar het

noodlot je geplaatst heeft, maar nu komt datzelfde noodlot je ergens anders brengen en dat werk je tegen.
Mede in verband met het feit, dat Jan zei, dat hij al heel gauw hier in Batavia zal komen heb ik juist jullie overplaatsing aangevraagd, maar nu vertik je het om over te komen. Voor jullie onderdak en voeding wordt hier gezorgd. Je komt dan bij Toetoe in huis in de Alataslaan (beschermde wijk!) wat wil je nog meer. Bedenk dus wel wat je doet. Dit is een mooie kans om hierheen te komen. Je zegt wel dat ik moet proberen om bij jullie te komen.
Ik heb iets dergelijks al geprobeerd om in Bandoeng te komen. Maar men zei mij, dat ik als militair absoluut geen kans kreeg om in Bdg te komen. Op de vraag of het mij dan wel zou gelukken indien ik een burgerpakje zou aantrekken, kon men mij geen antwoord verstrekken. Ik kan het desalniettemin toch nog eens probeeren.
Je zult je wel afvragen hoe ik aan die artikelen in het pakket ben gekomen. Ah wel ik zit tegenwoordig in de zg knokploeg, dat is een ploeg van 12 man, die de gebouwen van de rood witten moeten overnemen. Zo moesten we onlangs een gebouw dat kennelijk iets met landbouw en veeteelt te maken heeft in beslag nemen. De baas zelf was natuurlijk nergens te vinden en moest de deuren opengetrapt worden. Eenmaal binnengekomen moest natuurlijk alles doorgezocht worden. En wat er van je gading bij was legde je vast opzij. Er waren ook een heleboel pracht schrijfmachines en rekenmachines, zelfs zo'n Hermes baby schrijfmachine. Nu zit ik al heel lang op een schrijfmachine te loeren. Maar toen later de kolonel ter inspectie kwam, werd er gezegd dat we het een en ander als „souvenir" mochten meenemen, behalve machines en meubilair. Dat ging dus mijn neus voorbij. Maar een andere keer zal ik vlugger moeten zijn. Ik zal en moet een schrijfmachine zien te krijgen. De vorige brief was getikt op eentje v/h kantoor.
We hebben ook „het een en ander" meegenomen. Die Jappenpetjes zijn er ook van afkomstig evenals die spelden pinnetjes inkt potlooden en enveloppen. Na afloop van het festijn werd de buit verdeeld. Zoo zie dus dat dit baantje wel een en ander oplevert. Sinds we in die knokploeg zitten was het gewenscht, dat we bewapend werden. We krijgen echter geen persoonlijke bewapening, wel wordt de eenheid als zoodanig bewapend, maar practisch komt het hier op neer, dat we elk toch een wapen hebben. Wel moeten we na elke excursie de wapens weer inleveren, maar dat gebeurt ook niet meer.
We krijgen nu ook schietles op het 10de Bat elke Maandagavond.
Verder niets bijzonders en zal ik het maar hierbij laten. Denk er dus nog eens goed over en laat me geen modderfiguur slaan.
Ik wil niet eindigen alvorens jullie allen een zalig uiteinde en Gelukkig Nieuwjaar toe te wenschen. Tot spoedig ziens zullen we hopen. Als de berg niet naar Mohammed wil komen zal Moh naar de berg moeten gaan.
Doe ook de groeten en beste wenschen aan de families Fürstner en Vlasman.

Met een flinke poot van Rudy

451228 Palembang Jan aan Allemaal

N° 28

Palembang, 28-12-'45

Lieve Allemaal,

Gisteravond is er weer niets van schrijven en verzenden gekomen, omdat er een brief weg moest naar Plasman, die ik maar zoo gauw mogelijk antwoord heb gezonden op z'n briefkaart, die gistermiddag op m'n bed werd gedeponeerd.
Ja, ik wist niet wat ik zag: het bekende tjap: „Hoofd v/d Kadastrale Dienst" en het bekende handschrift. P. is waarschijnlijk weer aan het werk voor de wederopbouw van het Kadaster, want zijn adres is: Departement van Justitie, Batavia C. De briefkaart behelst de mededeling dat reeds eenige malen vergeefs een poging is gedaan met mij in contact te komen en het verzoek om bericht, anders niet. Momenteel is m'n antwoord al in de bus en ik hoop, dat aan m'n verzoek om spoedig gedemobiliseerd en als Kadasterman weer werkzaam te worden gesteld zal worden voldaan. Ook heb ik een kort verslag gegeven van m'n wederwaardigheden sinds m'n vertrek uit Cheribon en meteen verteld dat Dolf spoedig uit Tjimahi te Buitenzorg wordt verwacht, om met z'n gezin in 't kamp te worden hereenigd. – Heeft hij nog nader bericht daarover geschreven Eta? Ik ben al erg benieuwd naar z'n wederwaardigheden sinds ik hem achterliet in die Kempe-cel, waar ik gelukkig maar 14 dagen gezeten heb. Veel Kadasterpersoneel zit er niet bij die 4000 man in de Palembangsche veiligheids-zône, nl één commies, Emmanuel, 't laatst in B'zorg werkzaam geweest, en één landmeter, c'est moi.
Emmanuel is afgekeurd voor militaire dienst, maar zou dolgraag weer z'n oude vak willen aanpakken: „desnoods tot 5 uur 's middags!" Nu, ik heb me voorgenomen niet meer langer op kantoor te zitten dan de dienst voorschrijft en weer de belangen van m'n gezin te dienen. –
Die sensatie van het hernieuwde contact met Plasman is nu weer achter de rug en voorloopig zal ik wel niets hooren, omdat waarschijnlijk naar vele richtingen de voelhorens moeten worden uitgestoken.
Dit schrijf ik aan de tafel van de wachtcommandant, als hoedanig ik vannacht weer optreed.
Vanmiddag heb ik eerst lekker geslapen, hier in 't kamp, maar als ik desondanks toch nog mocht gaan knikkebollen straks, ga ik weer wat teekenen. Makkelijk als je zoo'n zacht potlood met een stuk vlakgom aan het andere eind hebt: prijs f 7.50 (= halve dagsalaris).
Vandaag was er geen brief van Dien, maar wel het bericht dat er een pakket voor mij is aangekomen, morgen op 't postkantoor af te halen, tusschen 9 en 12 uur. Wat zou 't zijn? Dus toch nog een Kerstcadeau voor mij: misschien wel sigaretten van Rudy, maar dat zou wel heel vlug zijn!
Van het Amerikaanche leger kregen we als Kerstcadeau gisteren een legermenu, verpakt in kartonnen doozen en bestaande uit allerlei lekkers, wat Uncle Sam z'n jongens overzee maar sturen kan. Misschien kennen jullie die doozen wel: vier (twee first portions en twee second portions) in één groote doos. Van mijn aandeel heb ik nog niets gegeten, omdat ik nog steeds tegen wil en dank wordt volgestopt door Willy en Toos, en Bing heeft me met alle geweld laten proeven van zijn aandeel chocola en noga. O wat was dat zoet! Echte eetlustbedervers. Bovendien wordt het eten van de kampkeukens hoe langer hoe beter: geregeld spek, eieren, bajem en kolak van ananas, pisang, waloe en klapper. Veel behoefte aan bijvoeding is er dus niet meer.
In de krant las ik dat bij jullie in 't kamp het Kerstmannetje per parachute is neergedaald en royaal aan 't uitdeelen is geweest. Wel een evenement

voor jullie, de jeugd in ’t bizonder! Ik hoop dat dergelijke gebeurtenissen een aangename afleiding zijn voor Moes en Pa, die wel het meeste te lijden hebben onder de huidige situatie.
Vertel eens Moes en Pa, hoe is ’t met Uw gezondheid? Al eenigszins aangepast aan ’t kampleven? En Netty voelt zich zeker meer op haar gemak dan in Bandoeng, al is ze natuurlijk lang niet lekker dat Robby nog niet bij haar is.
Nog even geduld hebben menschen. We gaan de goede richting uit en tot nog toe is God steeds met ons geweest. Ik heb een vast en onwankelbaar vertrouwen in Zijn Leiding; ook toen ’t me zoo moeilijk werd gemaakt in Moearo, en als ik weet dat jullie allemaal ook de tanden op elkaar zet met de vaste wil om door de zure appel heen te bijten, voel ik me heelemaal gerust.
Kom ik ga de enveloppe beschrijven en zien de nacht verder zoo goed mogelijk door te komen. ’t Is alweer elf uur geweest, vlugger dan ik dacht.
Veel liefs en zoenen van Jan

451230 Palembang Jan aan Allemaal

n° 29

Palembang, 30-12-’45

Lieve Allemaal,

Daar zit ik weer in een gemakkelijke stoel bij de Hartsteens met en groot boek op m’n schoot als onderlegger. Aan één stuk door ben ik tot nu toe (half 7 ’s avonds) bezig geweest en het eten verdeelen over de 28 menschen (een vierde deel van dit blok) is mij weer goed afgegaan. ’t Lukt me zelfs beter dan Wil, die altijd zoo royaal geeft aan de eerste helft van de queu, dat er voor hemzelf niets overblijft. Een vaste maat, bijvoorbeeld een of twee scheppen de man, kan ook niet toegepast worden, omdat de te verstreken hoeveelheden niet altijd even groot zijn. Het avondpotje was vandaag rijst, soep van bajem, vleesch en bouillon (zooals gewoonlijk behoorlijk vet), atjar, ketimoen en pisang. Natuurlijk waren er weer vele gekneusde pisangs bij en als je hierbij niet tactisch tewerk gaat, kan ’t voorkomen dat een familie uitsluitend bonjokke pisangs krijgt. Omdat ik geregeld tel hoeveel porties ik uitgeef, ben ik altijd goed uitgekomen, zoodat Wil ’t verdeelen maar aan mij heeft overgelaten, zonder protest van de etenhalers. Het eten komt per vrachtauto en koelies laden het af. ’s Middags komt het vrij laat, ongeveer half twee en ’s avonds heel vroeg, half zes. Voor Toos en Wil haal ik om twee uur „rauw rantsoen”, vergezeld door Bing, zooals afgebeeld op bijgaand plaatje, want Wil werkt tegenwoordig op ’t kampkantoor van half 9 tot 12 en van half 3 tot 5. Dit „rauw rantsoen” krijg je alleen op doktersadvies en bestaat uit beras (één 5 ponds boterblik bijna vol per dag), eendenei, bajem, katjang pandjang, terong, ketimoen en vruchten (pisang of ananas) en dikwijls nog beschuit (Britsch Indische, in pakjes van 4 stuks, één pakje de man). ’t Nadeel is dat er geen boemboe of zout bij verstrekt wordt. Zout, suiker, koffie en thee wordt zonder onderscheid aan allen verstrekt in gelijke hoeveelheden.
De verloren slaap gedurende m’n nachtwacht heb ik vanmiddag eindelijk ingehaald door een heerlijke siesta in de donker gemaakte kamer van Bing. Toen ik om 5 uur wakker werd, zat de familie al gezellig op het terras thee te drinken.

Het bad in de witbetegelde badkamer, evenals in de meeste Europeesche woningen binnenshuis met W.C. frisschte weer op en de beschuitjes met boter en jam smaakten weer overheerlijk bij de thee. Van de bedeling kregen we eindelijk weer margarine en ik heb maar dadelijk m'n portie (een drinkglas vol) aan Toos gegeven, die er meer raad mee weet dan ik. Vitamine-houdende margarine is trouwens goed voor Toos en Wil, die nog steeds honger-oedeem-verschijnselen vertoonen. Misschien dat ze daarom zoo huiselijk zijn en niet de minste behoefte hebben, om uit te gaan, op een kleine wandeling in de avonduren na. Daarom ga ik er ook altijd op uit om eens in de week boeken in de bibliotheek te halen voor hun drieën, in een moeite door met een boek voor mij. 't Is werkelijk een uitkomst, die bibliotheek, en als je van lezen houdt, verveel je je geen moment.
Gisteravond (Zaterdag) ben ik met Jimmy Simons, de sobat van m'n krijgsgevangentijd en redder in den nood, naar de dansavond in de soos geweest. We hebben in een gezellige groote kring gezeten met Jim's beide schoonzusters (de dames Erhardt en Huffensenter, die beide hun echtgenooten hebben verloren tijdens hun krijgsgevangentijd in Bankok) en ik was blij eindelijk gehoor te hebben gegeven aan hun uitnoodiging en niet dag in dag uit mij vast te klampen aan één en dezelfde familie. Behoefte aan dansen had ik niet, de zaal was trouwens te vol, maar daarentegen heb ik weer aangenaam met andere menschen geboomd. Na afloop ben ik met 't clubje blijven eten bij die dames en met m'n kampgenoot Chris Curiël om half 10 huiswaarts getogen.
Morgen ga ik Toos helpen in de keuken, omdat Wil op kantoor zit en dus niet assisteeren kan bij 't klaarmaken van 't Oudejaarsavond menu, maar 's middags zal ik toch zien Mevr. Steub op te zoeken, want dat heb ik nog steeds niet gedaan.
En na Nieuwjaar moet ik hoognodig naar de tandarts, anders blijft er heelemaal niets van m'n kiezen over. In m'n eerste kamp in Batavia heb ik al m'n rotte kiezen laten uittrekken en gaten laten vullen en me toen een heel ander mensch gevoeld. Dus dat ga ik nu ook weer doen, om met een schoon, zij het dan ook incompleet gebit thuis te komen.
Vanmorgen kwam er een postpakket van Rudy met de volgende inhoud: zwarte inkt, enveloppen, veters, zeep, sigaretten, lucifers, kauwgum en …..500 gulden aan Japansch geld. Een begeleidende brief was er niet bij, anders had ik meteen geweten waarvoor die 50 bankjes van tien er eigenlijk bij waren. Misschien zijn die biljetten met de wajangfiguur niet geldig op Java en kon hij ze niet inwisselen? 't Was een keurig verpakt pakket en ik ben er heel blij mee. –
Ik zit nu weer in 't hotel op m'n bed en vond er Benny's brief van de 17de (nu pas ontvangen!) en een brief van Rudy. 't Geld is heusch voor mij! Heb jij ook al een pakket van hem ontvangen Pops? Hij heeft alle moeite gedaan bij de Rapwi, om jou naar Batavia te krijgen en voelt dat hij een rotfiguur heeft geslagen omdat je geweigerd hebt B'zorg te verlaten. Ik denk dat hij 't mis heeft, want jij hebt toch nooit gevraagd om naar Batavia te gaan? Enfin, morgen schrijf ik er meer over, ook Ben krijgt een epistel van me.
Fijn dat Moes zoo geniet van die kaas!
Daag, allen gegroet en omhelsd door Jan.

Buitenzorg 1/1-'46

Lieve Puckje!

't Is me vreemd te moede de datum boven deze brief. Zou dit jaar nu werkelijk brengen waar we zo hard naar verlangen? Er moet toch een einde zijn, dus ook aan deze ellendige tijd. In ieder geval hoop ik, dat dit jaar ook voor jou een gelukkig jaar zal worden, dat dit jaar 't jaar van hereniging mag zijn. 't Is mijn voortdurende bede.
't Kampleven staat mij zo tegen, ik probeer van alles, probeer me zo goed mogelijk aan te passen aan dit gemêleerde leven, heb me zelfs gegooid in de maalstroom van vermakelijkheden, wat hier op 't ogenblik hoofdgedachte is, maar 't bevalt me niet, niets bevredigt, 't gevoel geleefd te worden, in plaats van je leven in te richten, zoals je zelf wilt, is ontzettend.
Zelfs Moes is op oudejaarsavond in de kroeg geweest voor verstrooiing, met Eta en Nettie gekeken naar 't bal costumé, maar de volgende dag heb je er al spijt van. Ik heb me nu vast voorgenomen me op huishoudelijke zaken te werpen, er is per slot van rekening zoveel te doen, vooral als morgen de kinderen naar school gaan.
Ferry heeft 1 dag op de HBS gezeten, maar ze zijn al zover voor, dat 't me beter lijkt de 7de klasse nogmaals grondig door te nemen.
Hoe heb jij 't gehad op de laatste avond van 't jaar? Ben je bij de Hartsteens geweest? We zijn die avond letterlijk naar huis geknald, van alle kanten was 't weer schieten. Enfin, je went eraan.
Je brief van 19/12 n° 24 heb ik de 29ste ontvangen. De ontvangst van brief n° 23 op de 26ste heb ik geloof ik al gemeld. Ik ben altijd dolblij als er een levensteken van je komt.
Van Rudy ontving ik op de 2de Kerstdag een pakket met van alles en nog wat erin, aardig ja. Er was o.a. ook een blik Gold Flake bij, wat voor jou, ik rook toch niet. Hoe krijg ik 't bij je? Een pakket durf ik niet goed aan, wat zou ik nog meer kunnen sturen.
Van Raymond ontving Nettie eindelijk weer bericht met ingesloten kiekjes van de stad. Er zijn al 1500 vrouwen en kinderen naar Bankok geëvacueerd om met hun krijgsgevangen familieleden verenigd te worden. Raymond raadt Nettie aan ook naar Bangkok te komen, maar ze heeft geen moed om te gaan, klampt zich vast aan Moes en Pa. Ik in haar plaats was allang weg. Kan jij geen overplaatsing vragen naar een oord waar we wel bij je kunnen komen? Van een zekere mevr Beretty, wier man ook in Palembang zit hoorde ik, dat er uit Palembang al 500 vrouwen en kinderen geëvacueerd zijn naar Ceylon geloof ik, met achterlating van de mannen. Is dat zo?
Verder zegt men dat er 30.000 man Hollandse troepen in Priok zijn aangekomen. Wanneer nemen we 't van de Engelsen over en maken we een einde aan deze rotzooi. De laatste dagen mogen we niet meer overal in de plantentuin wandelen en naar de passar mogen we al helemaal niet meer. Teken van sterkte kan ik 't niet noemen. Heb jij Benny's brief al ontvangen? En mijn brief met ingesloten briefje van Eta? Schrijf dat ons. De betekenis van Rapwi is niet onaardig bedacht en de mogelijkheden met een C zijn treurig genoeg waar.
Van mama al lang geen brief ontvangen en Eddy laat helemaal niets meer van zich horen. Van Dolf krijgt Eta sporadisch bericht, de verbinding met Bandoeng is slecht en daar is 't alles behalve rustig, zoals Wim Horst in z'n laatste brief schreef. Ik ga nu mijn brieven ook nummeren voor de controle. Kom de kinderen willen nog een lettertje schrijven en ik zie dat Ferry zich de luxe van een nieuw vel heeft gepermitteerd. De brief wordt anders te

zwaar. Deze enveloppen zijn ook van Rudy, een uitkomst. Tot een volgende keer dan.
Ontvang veel groeten van ons allen, ook van tante Titi en oom Jacob (schrijf eens wat aan hun, ze trekken ’t zich aan, dat je helemaal niet aan hun denkt),
met veel liefs en zoentjes van Popsje

460101 Buitenzorg Ferry aan Jan

Kedoeng Halang 1-1-’46

Lieve Pappie,
Hierbij wens ik je een gelukkig nieuwjaar. Ik hoop dat je dit jaar dan toch eindelijk thuis kan komen.
Oud en Nieuw hebben we hier uitbundig gevierd. Overal werd gedanst, gehost en gezongen. Er was zelfs een gecostumeerd bal. De hele familie, zelf Oma is er heengegaan. Het was al half één toen ik in bed lag. Morgen worden de scholen geopend. Yvonne, Gerard en ik gaan er alledrie op. Ik kom in de zevende klas. In welke klassen Yvonne en Gerard komen weten we nog niet. Ik vind het natuurlijk wel prettig, dat ik weer naar school kan gaan, maar aan de andere kant vind ik het jammer van het mooie baantje, dat ik had. Je weet dat ik eerst gewoon corveeër was van f 2,50 per dag. Toen werd ik gras-snijder en kreeg ik f 5,-, maar naderhand kwam ik zelfs bij de waterploeg en verdiende ik f 10,- per dag. Werkelijk een aardig sommetje. Maar nu ik naar school ga, verdien ik natuurlijk niets meer.
Nu, ik zal maar eindigen, want Vonne en Gerard willen ook nog schrijven.
Weer hartelijk gegroet door Ferry.

veel geluk pappie
dag veel zoentjes van yvonne

Lieve Pappie, veel geluk met ’t nieuwe jaar. Ik ga vandaag naar school dag Pappie! Gerard

---

460101 Palembang Jan aan Allemaal

N° 30

Palembang, 1-1-’46

Lieve Allemaal,
Daar begin ik dan de eerste brief van ’t nieuwe jaar en allereerst richt ik me tot vrouwtjelief, tot m’n zoo snel opgegroeide zoon Ferry en de woelwaters Gerard en Yvonne, die zich volgens Mammies berichten nog steeds gedragen als kwik. En ik wensch jullie dan een bestendige gezondheid en God’s bescherming toe in dit komende jaar, waarin de familiekring moge worden gecompleteerd door de terugkomst van Pappie.
In gedachten heb ik in jullie midden vertoefd gisteravond en ben ik om half elf al naar het kamp teruggegaan, omdat ik liever in m’n eentje de jaarwisseling wilde ondervinden. Trouwens, Wil en Toos gaan ook nooit

laat naar bed, zelfs niet op Oudejaarsavond, en daar ik de eenige visite was gisteravond, konden ze zonder bezwaar ook om half elf naar bed. Nog vóór middernacht, met m'n geest bij jullie, gleed ik heerlijk in slaap, want van de 18 kamerbewoners waren er maar 8, en wel de rustigste en de kwartierzieken, thuis. Maar tegen half één, toen het hoog tijd werd om thuis te komen, begon het lawaai. Dronkenmansliedjes en lallend gebrul wekten me ruw uit m'n diepe slaap, en een uur lang bleef ik wakker, in stilte de rustverstoorders verwenschend en niet begrijpend diegenen, die nog konden lachen om de onzin die uitgekraamd werd. Weliswaar veroordeelde ik deze alcoholische uitbundigheid, maar niemand protesteerde omdat ook zij redeneerden dat éénmaal in een jaar zooiets maar verdragen moest worden. Totdat een driftkop onder de nuchtere thuisblijvers 't niet langer kon uithouden en heftig opkwam tegen dit rumoer. Gevolg: bijna een vechtpartij, waarbij olie op 't vuur was de controverse dronken blanda – nuchtere indo, omdat de blanda z'n zinnen niet meer meester was. Gelukkig kwamen vele vredelievenden tusschen beide en wonder boven wonder was 't een kwartier later rustig. 't Protest van de driftige indo had dus wel degelijk effect. –
Vanmorgen om 7 uur sliep iedereen nog tengevolge van de gestoorde nachtrust en ook ik was allesbehalve frisch. Een verkwikkend bad in de badkamer naast onze kamer en een warme mok koffie knapten me weer op en als eerste ontbijt smaakten de oliebollen met poedersuiker van de vorige avond best.
Gedienstige geesten onder m'n kamergenooten halen altijd 't eten voor me en deponeeren 't op m'n bed, als er wat bizonders is zooals eieren, pisang, kolak, oliebollen en dergelijke, omdat ik de heele dag bij de Hartsteens zit. Vanmorgen kregen we brood als ontbijt en ik hoor dat dit voortaan dagelijks verstrekt zal worden. Helaas krijgen we er geen boter bij, maar Toos zegt dat ze vollop heeft, dus ook voor mijn boterham. Om er iets tegenover te stellen breng ik dan kaas, jam, chocola e.d. mee, en af en toe kom ik ook met eieren (nog steeds f 6,- per stuk) , pisang of ananas. –
Wil doet nog steeds z'n best om mij te laten demobiliseren, zoodat ik van dit militaire gedoe af ben. 't Is raadselachtig maar waar, dat ik voor de demobilisatie een rekest moet indienen bij het D.v.O., terwijl ik toch voor m'n personeelstaat eind November al opgegeven heb, dat ik op 5 Maart 1942 gedemilitariseerd ben. Enfin, ik zal 't weer eens bij een andere meneer van het L.O.C. (Leger Organisatie Commissie) probeeren.
Een andere vrind, lang een slaapie van me geweest bij de spoorbaanaanleg, probeert me bij hem in de Juliana kazerne te krijgen: een ruime kamer, veel makkelijke stoelen, radio en eigen bediende. Hij is bij de technische dienst en kan desnoods m'n verhuisboedel per vrachtauto laten halen. Allemaal erg aanlokkelijk, maar ik geef toch de voorkeur aan huiselijk verkeer zooals bij de Hartsteens. –
Heeft Rudy je ook enveloppen en postpapier gezonden Pops? Ik hoop het gauw van je te lezen, want sinds de 26^{e} heb ik geen bericht meer van jullie ontvangen.
Gelijk met deze brief gaat ook een schrijven naar Benny, als antwoord op z'n brief van 17 Dec. die ik pas de 26^{e} ontving.
Kom, lieve menschen, tot zoover. Morgen vervolg ik m'n praatje. Dit heb ik geschreven op de achterzijde van 't Kerstnummer van de Julianabode, een krant die ons dagelijks nieuwsberichten brengt.
Daag, allemaal gegroet en omhelsd door Jan.

460103 Palembang Jan aan Allemaal

N° 31

Palembang, 3-1-'46

Lieve Allemaal,

Vandaag was er voor 't eerst héélemáál geen post, voor niemand hier in Palembang, waarschijnlijk vanwege „nieuwjaarsrecès" van de postmenschen op Batavia.

Dan maar weer uitkijken naar morgenmiddag. Vandaag heb ik weer lekker en gezellig gegeten en gelezen dankzij het goede tarwebrood, dat we nog niet dagelijks verstrekt krijgen, boter (helaas niet van het kamp, maar van Toos) en ananasjam, zelfgemaakt door Toos, die geen raad meer weet met de ananassen, die dreigden te rotten en waarvan consumptie in rauwe staat niet wenschelijk is. Na het afhalen van rauw rantsoen om 2 uur, waarbij ik de laatste dagen gebruik maak van Wil's kantoorfiets met Bing achterop de bagagedrager, ben ik kampwaarts getogen om de noodige slaap op te doen voor de nachtwacht, waar ik nu weer voor opzit in het autopark. Als straks Morpheus mij weer dreigt te overrompelen, ga ik wat teekenen.

Willy vindt 't jammer dat ik dat plaatje van „rauw rantsoen halen" zoo gauw weggezonden heb, want hij had 't nog niet eens gezien. Zoo spoedig mogelijk heb ik hem daarom getroost met een conterfeitsel van z'n zoon, terwijl deze zwoegend zat te zweeten aan de tafels van 1 tot 20.

Tegenwoordig hebben de Hartsteens een Chineesche bediende Foe Sang die hun (ik kan gerust zeggen: ons) heel wat werk uit de handen neemt, nl. de wasch, afwasch vaatwerk, water halen en grasmaaien. Meneer krijgt van de Rapwi f 15,- per dag en periodiek beras en zout, dus bijna evenveel als wij, die sinds de 1^{e} Januari f 20,- per dag verdienen. Ik ben bang dat Willy hem verwent, want van het restant kampvoedsel moet hij ook altijd wat hebben. „Wij eten 't toch niet", is dan de verklaring en dat komt omdat aan de zelfbereide spijzen plus een aantal blikjes de voorkeur wordt gegeven. Jammer dat ze zoo kieskeurig zijn en jammer vooral voor Bing, die natuurlijk 't slechte voorbeeld volgt en hoe langer hoe meer overhelt naar het lekkerste van het lekkere. Enfin, ik houd mij erbuiten en moedig het niet aan, maar bedien me steeds van het „trogvoer", niet alleen om m'n weldoeners niet arm te eten, maar omdat het dikwijls zeer goed smaakt.

De rijstepap voor ontbijt wordt niet aangeraakt, maar in plaats daarvan eet Wil drie zachtgekookte eendeneieren en Bing twee, Toos maar een, aangevuld met zelfgekookte groente speciaal op doktersadvies. Men is aardig royaal bij 't verstrekken van 't rauw rantsoen: vandaag kreeg ik tenminste weer een flinke hoeveelheid bajem, prei, katjang pandjang, terong en ketimoen.

Zijn jullie daar in B'zorg nog steeds aangewezen op blikjes? Op den duur kan 't toch niet gezond zijn en moeten jullie eens probeeren iets voor lalap te vinden.

Ferry schreef laatst dat hij zooveel kleeren en schoenen verstrekt had gekregen in Soekaboemi. Hier zijn ze eindelijk ook wat royaler en heb ik gisteren ontvangen: een lange khaki broek, khaki shirt met lange mouwen, een hemd, een onderbroek, een paar sokken en een paar schoenen, alles van het Amerikaansche leger. Vooral met de schoenen: soepel leer, gegalvaniseerde rubberzolen en iets aan de ruime kant ben ik blij. En als ik straks de tennisschoenen van Wil krijg voor m'n gymnastiek ben ik nog

gelukkiger: als hoofd van ’t burgerkampkantoor krijgt hij makkelijker zooiets als ik.
M’n eerste wacht van 1946 laat zich lang niet onprettig aanzien. Er is nu in ’t autopark een behoorlijk verlicht vertrek met een bureau ministre en zes makkelijke rottan stoelen ter onzer beschikking. Toevallig zijn er guitaar en ukulele en bridgespelers bij, zoodat deze wacht wel zal omvliegen.
M’n schrijflust is de laatste tijd wat verminderd omdat ik door de hitte ’s ochtends niet frisch opsta. Om ’t minste geringste zweeten we nu als ploegpaarden en vooral als een regenbui op komst is, wordt de drukkende hitte bijna ondragelijk. ’t Is me opgevallen dat ’t hier nooit onweert (dus een zuivere tegenstelling met Buitenzorg), vandaar misschien die spanning in de atmosfeer. ’s Middags kan ik tegenwoordig ook slapen als een os, wat toch m’n gewoonte niet is, en ’s avonds om tien uur zijn m’n oogleden weer loodzwaar. Ik zou ’t kunnen verhelpen met sterke koffie, maar daar deins ik voor terug omdat ik liever gezond blijf.
Hierbij sluit ik maar weer een paar enveloppen in, omdat ik niet weet of Rudy die ook naar Dien heeft gestuurd. Morgen zal ik wat van dit schrijfpapier zenden: heb net een kleine voorraad op de kop kunnen tikken.
Allen gegroet en omhelsd met veel liefs van Jan

460103 Batavia Plasman aan Jan

BatC 3/1-’46

Waarde heer Martel,
veel dank voor uw brief dd 28 dezer en uwe goede wenschen. Het doet mij genoegen de hooren dat vrouw en kinders het goed maken. Wilt u ze, ook namens mijn vrouw, hartelijk groeten? We hopen dat 1946 spoedig U en de Uwen zal vereenigen.
Overigens zijn we collega-spoorarbeiders geworden, want ik werkte aan een dergelijk grapje tusschen Madjalaja, Tjitjalengka.
Hoe staat het met het kadaster in Palembang? Ik wist niet dat U er zat en daarom was ik doende van Rhee uit Mil. dienst te halen om dit kantoor weer te openen. Daar U hoopt spoedig weer aan den slag te kunnen gaan: meldt me hoe het met dit kantoor, het archief, het instrumentarium e.d. staat! Ondanks veel moeite heb ik van Palembang nog geen bericht. Ik weet zelfs niet hoe de toestand in Palembang is, is de bezetting van regeeringsgebouwen over. Laat me spoedig weten hoe e.e.a. ervoor staat.
Intusschen het beste en tot spoedig ziens,

als steeds gaarne de Uwe
Plasman

460104 Buitenzorg Dien aan Jan

ontv 9/1

Buitenzorg 4-1-'46

Lieve Puckje!

Zonet bericht ontvangen dat de post met 't transport van vanmiddag mee kan. Alzo maak ik er gauw gebruik van om je een krabbeltje te schrijven in de hoop dat je dit ontvangen mag. Hoe is 't met je? Welke brieven heb je al ontvangen? Met ons allen gaat 't uitstekend, ik ben tot rust gekomen, de kinderen zijn al naar school gegaan. Met de HBS beginnen ze opnieuw, zodat ik Ferry morgen weer voor de 1ste klasse laat inschrijven. Ik ben werkelijk in m'n schik met deze regeling.
Van Moes moest ik je al zo lang zeggen, dat ze niet meer schrijven kan, omdat haar bril niet meer goed is.
Jouw brieven worden geregeld door de hele familie gelezen en moet je natuurlijk altijd de hartelijke groeten hebben.
Van Dolf krijgt Eta sporadisch bericht, we vinden het sneu voor haar en onbegrijpelijk van hem.
Nu lieverd, tot zover. Ontvang van ons allen vele hart gr met veel zoentjes van Popsje + 3tal

---

460105 Palembang Jan aan Allemaal

no 32)

Palembang, 5-1-'46

Lieve Allemaal,

Nog steeds geen bericht van jullie, of van wie dan ook. Wel iets om er eenigszins down van te worden, vooral als je hoort dat evacuatie uit en naar Palembang voorloopig gestopt is. Ik kan er niet meer bij met m'n hersens, maar ik weet wel dat er heel wat ontevredenheid heerscht onder de mannen, die nog steeds niet met hun gezin hereenigd zijn. Dat dit feit gevolgen heeft als echtscheiding, echtbreuk en andere teekenen van een gebrek aan zelfbeheersching en geestelijke beschaving, is onvermijdelijk, omdat zoovele mannen teleurgesteld zijn in hun verwachtingen, die toch zoo logisch en natuurlijk zijn door de verklaringen en beloften van de hoogste autoriteiten, belast met de regeling van de gezinshereeniging.
Die ontevredenen en die ontrouwe mannen vergeten dat de toestand op Java nog lang niet normaal is, en dat de aanwezigheid van een te groot aantal Europeanen vooral Indo-Europeanen, die uiterlijk geen verschil vertoonen met Indonesiërs, provoceerend zou werken op de huidige stemming onder de Rood-Witten, zoolang er nog „gepraat" wordt, en bovendien een krachtdadig optreden tegen de extremisten in den weg zou staan.
Hoe 't ook zij, ik vertrouw in de mannen die de zaak moeten regelen en wacht geduldig mijn beurt af, zonder evenwel een goede gelegenheid te laten voorbij gaan, zooals dat contact met Plasman, waarbij ik liet weten, dat ik liever vandaag dan morgen weer aan 't werk zou willen op een of ander Kadasterkantoor.

Ook neem ik m'n maatregelen, als iets me de keel uithangt of als ik ergens recht of aanspraak op heb en het niet krijg.
Zoo heb ik ook al meer dan genoeg van het militaire leven, niet in 't minst van het kazerneleven, waarover ik al in meerdere brieven heb gemopperd. Ik zal er dan ook niet langer meer over schrijven, maar volstaan met te vertellen, dat er vandaag een brief weg is naar de Legercommandant, met een verzoek om een verklaring dat ik 5 Maart '42 gedemilitariseerd ben, met welke verklaring ik hier kan overgaan van de militaire naar de burgeradministratie. Natuurlijk heeft 't burgerschap ook z'n nadelen, maar die wegen mijns inziens niet op tegen die van een militair, ook al is 't een sergeant.
De kampcommandant heeft me nu ook al gebombardeerd tot commandant van de gewapende groep van blok 6, die in geval van alarm moet optreden. Hoe meer ik van die baantjes krijg, hoe minder ik me militair voel, ja 't is net als een contra dictio interminus, maar toch is 't waar. Ik leef hier eigenlijk volkomen in en burgermilieu, maar ben toch genoodzaakt de militair uit te hangen. Een dubbelzinnig bestaan dus, gelijk een amphibie.
Dat ik niet eerder werk gemaakt heb van die overgang naar 't burgerschap, is eigenlijk een gevolg van scrupules, van de stem van m'n geweten, die mij zegt dat ik m'n gezondheid en m'n grootere taaiheid te danken heb aan m'n levenswijze als krijgsgevangene. Toen heb ik geprofiteerd van het militair zijn, en nu het burgerschap me aanlokt wil ik op grond van m'n demilitarisatie 's Koningsrok aan de kapstok hangen. Ik voelde dat aan als een soort ontrouw, als fortuin zoekerij. Maar nu er diverse dingen gebeurd zijn, waaruit de machtswellust van de officieren en de onmacht van de minderen blijken, voel ik 't anders aan. Nu maar afwachten op de goede afloop van deze stap.
Gisteravond was ik waarnemend heer en meester ten huize Hartsteen, want Wil en Toos waren naar een cabaretvoorstelling in de Soos, een z.g. „bonte avond" en ik bleef Bing gezelschap houden. Deze warmde tegen half 8 't eten op, bakte spiegeleitjes en dekte keurig de tafel, zoodat we tegen 8 uur, de gewone tijd, met 't avondeten konden beginnen. Daarna natuurlijk weer voorlezen en om kwart voor 9 naar bed. Zooals gewoonlijk viel hij ook nu als een blok in slaap, in dezelfde houding waarin hij zich had neergevlijd. Kwart voor 10 stapte ik op en deponeerde de sleutel van de achterdeur bij buurman Dolmans, de nieuwe blokleider, die beloofde af en toe naar Bing te komen kijken.
Op weg naar huis kwam ik soosgangers tegen, waaruit bleek dat de voorstelling afgeloopen was, maar Toos en Wil zag ik niet, omdat die aan de andere kant van de vijver liepen. Lang heeft Bing dus niet alleen gelegen.
Voor vanavond, Zaterdag, had voor T. en W. weer een uitgangetje op 't program kunnen staan, want de Engelsche Naval Officiers „with pleasure request the company of Mr. and Mrs. Hartsteen at a New-Year's dance, on Saturday, January 5th in Hotel Buys at 9.30 p.m." en links onder de kaart stond 't aanlokkelijke woord „Buffet". Geen dansliefhebbers zijnde hebben Mr. and Mrs. Hartsteen voor de eer bedankt. En daar zitten we nu dan weer gezellig bij elkaar te schrijven en te lezen, terwijl de gonzende fan de muskieten wegblaast. Bing is net naar bed en hij klaagt dat 't zoo warm is in z'n kamer. 't Is de laatste tijd ook ongezond warm en drukkend, zelfs als 't regent, maar desondanks floreer ik nog steeds en kennen m'n oude medekrijgsgevangenen me haast niet terug. Vanmorgen heeft Corry Hogezand hier koek zitten bakken voor haar jongste dochter, die morgen 7 jaar wordt.

Nu groet ik jullie weer en wensch allen voor hedennacht een welterusten. Dat ’t weer een rustige nacht moge worden zonder knallen. Buitenzorg is rustig zei gister Singapore radio. Geruststellend voor mij.
Daag, omhelsd met veel liefs door Jan.

460106 Batavia Toetoe aan Jan

Bat. 6/1-46

Best Jan,

Waarom heb ik een hele tijd al niets van je gehoord? Van Dien hoor ik wel dat ze al jouw brieven ontvangen heeft – voor ik verder schrijf wensch ik je een gelukkig jaar toe en dat jullie spoedig herenigd mogen worden-
Jan, weet jij het al dat Guus sedert 27 Dec hier zit. Waarom doe jij geen moeite om ook hier te komen en van hieruit is het toch makkelijker om naar Holland te gaan.
Je moet weten dat Rudy moeite gedaan heeft om Dien hierheen te krijgen en de Rapwi van Bz heeft haar al opgeroepen maar Dientje wou niet vertrekken. Mijn bedoeling was Dien bij mij te halen en als zij hier al ingeschreven is, dadelijk moeite te doen om jou hierheen te krijgen want zoo heeft Lies ook alle moeite gedaan om Guus hierheen te krijgen want jij moet kunnen toonen dat je je man huisvesting kan geven. Hoe denk jij over mijn voorstel. Ga je ermee accoord? Zoo ja schrijf dan aan Dien. Zijn jullie eenmaal bij elkaar en willen jullie zelfstandig wonen, dat laat ik aan jullie over. Vinden jullie ’t hier prettig bij mij, blijft gerust. Financieel ben je niemand tot last, want jullie krijgen allemaal voorschot op jullie salaris. Ik noem maar wat Guus + gezin krijgt aan geld f 3500,- s’maands, beras, blikjes, meel. zout enz enz alles krijgen wij ook.
We hebben het goed, geen zorgen, alleen de toestand is rot en de kinderen zijn niet compleet. Nu dan Jan, krijg ik spoedig een brief van je?
Het beste met jou en de h. groeten van

Toetoe

460107 Palembang Jan aan Allemaal

N° 33

Palembang, 7-1-’46

Lieve Allemaal,

Eindelijk na lang wachten , zoonet twee brieven van jou Popsje, die van de 27^{e} en van de 1^{e}, genummerd 1, zoodat ik voortaan beter kan nagaan, welke brieven zoek zijn geraakt.
In een vorige brief schreef ik al, dat Benny’s brief in mijn bezit is gekomen, evenals het briefje van Eta om te danken voor mijn gelukwensen met haar verjaardag. Maar dit laatste is alweer zoo’n tijd geleden en ik kan me niet indenken, dat ik daar nog geen melding van gemaakt heb. De brief van Benny heb ik pas eind December ontvangen, terwijl toch de datum van schrijven 17 Dec. was! Neen, de postverbinding is nog lang niet zooals

’t wezen moet en voor velen oorzaak van ongerustheid en zelfs nervous breakdowns. Daar komt nog bij, dat het met die beloofde gezinshereeniging ook nog alles behalve klopt. Er zijn de laatste vier dagen zelfs geen mannen meer vertrokken, die een E (evacuatie) of H (bestemd voor Holland) mutatie hebben en vóórdien alleen zij, wier diensten op Java speciaal verzocht, dus werkelijk noodig zijn.
Ik zou dus alleen naar Batavia kunnen als bijvoorbeeld Plasman de militaire overheid weet te overtuigen van de noodzaak daarvan. Misschien zal ’t jou, Pops, eerder lukken om met de kinderen hier te komen, want Eddy Martel heeft Toetie nu ook bij zich.
Toen ik gisteren op weg was naar de goedangs voor rauw rantsoen, kwam ik Eddy tegen, die me dat groote nieuws vertelde. Bizonderheden kon ik niet vragen omdat ik haast had, maar in m’n volgende brief schrijf ik er meer over. Ik denk dat Toetie en kind voor evacuatie in aanmerking kwamen.
Zoo langzamerhand ga ik het gevoel krijgen, dat er ook met mij veranderingen op til zijn, want nauwelijks was m’n rekest aan de Legercommandant te Bat. C weg, of er kwam een tweede briefkaart van Plasman, met het bericht dat hij doende was om van Rhee uit militaire dienst te halen om het Palembang kantoor weer te openen, omdat hij niet wist dat ik hier zat. Nu vraagt hij om inlichtingen over dit kantoor, hoe het archief, de instrumenten enz. ervoor staan. Ik zal hem moeten teleurstellen, althans voorlopig, want het kantoor staat buiten de Rapwi-concessie en is in handen van de Rood-Witten. ’t Residentiekantoor, waar ik kwam informeren, ontnam me alle hoop om iets te weten te komen van dit kantoor.
Ferry, Gerard en Vontje ook bedankt voor jullie Nieuwjaarswenschen. Blijf maar trouw bidden op een spoedig weerzien met Pappie. Ferry zit dus in de zevende klas, wat me inderdaad beter lijkt dan een tour de force op de H.B.S.. Misschien is hij daar in Augustus a.s. wel rijp voor, als het onderwijs tenminste normaal voortgang vindt. Inderdaad jammer van die mooie dagverdiensten, Ferry, maar daar is weinig aan te doen, want onderwijs gaat voor. En Gerard schrijft wel dat hij de 2de naar school gaat, maar niet in welke klas. Toch in de 4de klas, zooals Mammie schreef, en Vonne in de 2de?
Ik kan me indenken dat je je hart ophaalde tijdens de Xmas dance in ’t Paleis. Pops en ik had er wat graag bij willen zijn. Dat is tenminste wat anders dan het op elkaar gepropt zitten en dansen in een burgemeesterswooning, thans Rapwi-sociëteit te Palembang, waar een kieskeurig danseur als ik niet de minste lust heb gevoeld om een zweetbad op de overvolle dansvloer van nog geen tien meter in ’t vierkant te ondergaan.
’t Was een aardige gelegenheid om een boom op te zetten met de Engelsche officieren. Er zijn zeer geschikte kerels bij, ook hier in P., die mij, hoewel onbekend, bij een ontmoeting op straat ’t eerst een good morning of good afternoon toewenschen. Als wij hier als echtpaar gezeten hadden, zouden we waarschijnlijk ook een invitatie voor hun NW Years dance op 5 dezer gehad hebben. De muziek is goed, zoodat zelfs Toos, de huismusch er enthousiast over was op die cabaret-avond waar ze met Wil is geweest, terwijl ik me ontfermde over Bing.
Wat het Indonesische zelfbestuur voor Java betreft, vrees ik dat je me verkeerd begrepen hebt Pops. ’t Was in die brief, dat ik het had over die speciale Hollanders, die alleen willen profiteeren van Indië als alles hier pais en vree is, dus alleen de beurs willen spekken in rozengeur en maneschijn. Er voor vechten om te voorkomen dat dit mooie en rijke stukje

van Gods aardbodem geregeerd en getyranniseerd wordt door Indonesiërs, neen, dat laten ze over aan de liefhebbers. Als ze ’t goed willen doen, dan dienen ze land en volk behoorlijk te leeren kennen, en de taal ook, en meevechten om te beletten dat Rood-Wit er een soepje van maakt.
Ik ben blij, eindelijk met het troepje van blok 6, waarvan ik commandant ben, in ’t bezit te zijn van een lekkere lichte karabijn met honderd patronen de man. ’t Geeft weer voldoening, in geval van alarm, niet meer het weerlooze schaap, maar de weerbare verdediger van de Nederlandsche driekleur te zijn.
Tenslotte een vraag aan Tante Titi en Oom Jacob: houden ze zich taai en heeft Oom Jacob zich weer geworpen op z’n hobby van tuinieren of leent de tuin zich daar niet voor? En Tante Titi nog steeds aan ’t bakken en braden van allerlei lekkers en nieuwigheden met behulp van Dien, die zich dapper voorgenomen heeft, zich te werpen op huishoudelijke zaken? Probeer eens Palembang aan te vragen Pops, dan kan je hier aan de slag.
Daag, tot m’n volgende brief.
Groeten van Wil en Toos en voor allen veel liefs van Jan

460108 Palembang Jan aan Allemaal

N° 34

Palembang, 8-1-’46

Lieve Allemaal,

Dien’s laatste brief van ’45 en de eerste van ’46 met de krabbels van Gerard en Yvonne en het nette en duidelijke handschrift van Ferry, liggen hier naast me, en ik ga weer door met m’n praatje, allereerst in antwoord op het relaas in die brieven.
Vervelend, dat er bij jullie geen rustig plaatsje, bijv. een groote kamer in een bepaald huis, ingericht als leef- en schrijfzaal te vinden is, om tenminste op bepaalde uren van de dag ongestoord te lezen of te schrijven. Een goed ingericht kamp moet zoo’n gelegenheid toch zeker hebben. Misschien is er wel een bibliotheek annex leeszaal daar, maar niet zoo dicht in de buurt van jullie blok. Zooals ik al schreef, heb ik nog nooit zoo’n kalme Oudejaarsavond als de laatste gehad. Alleen de Hartsteens en ik: geen geknal van vuurwerk of vuurwapens, geen geloop op straat (en nu is Poentjak Sekoening aan de N.W. rand van de concessie altijd al vrij stil) en misschien ook door de bowl begonnen we tegen half 11 al te knikkebollen. M’n gedachten waren trouwens ver weg, in Buitenzorg, en ik had alleen maar zin om met die gedachten alleen te zijn. ’t Is natuurlijk niet goed, om te blijven piekeren en dat overkomt me alleen, als ik in een vroolijke kring zit in de soos of waar dan ook. Dit klinkt tegenstrijdig, maar toch is het zoo, want dan dwalen m’n gedachten weer af naar huis en naar die goede tijd in Riouw en Cheribon, waar we zulke gezellige vrienden hadden. En dan voel ik een hevige heimwee en verval in m’n oude kwaal: een ongezellige gast te worden, die de stemming bederft omdat hij er niet met z’n gedachten bij is. Daarom verdiep ik me ’t liefst in lezen, schrijven en teekenen en andere bezigheden, die me geen tijd tot piekeren geven, en op die manier heb ik in mezelf de harmonie gekweekt, noodig om ’t te kunnen uithouden zoolang ik van jullie gescheiden moet blijven. Ik kan me makkelijker van ’t kampleven onttrekken dan jij Pops, omdat je moeilijk met de kinderen zoo’n heele dag buiten ’t kamp kunt rondhangen zooals ik doe, en daarom kan ik me

levendig indenken, dat je het gevoel hebt, geleefd te worden in plaats van 't leven in te richten, zooals je zelf wilt. Daarom is 't goed dat je je gaat concentreren op huishoudelijk werk, een van de bezigheden, die je later van nut zullen zijn. De geest bezig en levendig houden door middel van hoogstaande werkzaamheden en gepaste verstrooiing instede van laag–bij-de-grondsch vermaak is het eenige middel om later weer als eerzaam burger goedbeslagen op het ijs der wederopbouw te komen.
Ik hoop, dat de kinderen goede vorderingen op school maken en Ferry gauw verzoend zal zijn met het verlies van z'n verdiensten als waterdrager. Kunnen jullie nu niets meer bijkopen, nu het bezoeken van de passar weer verboden is? Hier binnen onze concessie staat een Europeesche toko die alleen maar whisky, brandy, schoenen, sloffen, potloden en obat matjan verkoopt. Pisang en eieren, de voornaamste artikelen wordt door Chineesche verkoopsters binnengesmokkeld, want ze wonen in de stad (buiten deze Europeesche wijk) en als de Pemoeda's ze in de gaten krijgen, wordt het leven hun zuurgemaakt. Een paar dagen geleden moesten er weer tientallen Chineesche families naar de Rapwi-concessie vluchten, vanwege die extremistische bedreigingen.
Aardig van Rudy, om jou ook sigaretten te sturen. Houd ze maar voorlopig aan, Pops, al is het m'n lievelingsmerk, want mij heeft hij een doos met 50 Gold Flakes gestuurd, en die kunnen niet zoolang bewaard als een blik. Een blik Capstan sigaretten heb ik ook nog van hem gekregen en staat ook nog te wachten, want Wil heeft van Freddy uit Batavia een bende Kova-sigaretten gekregen, waarvoor hij in mij een grage roker heeft gevonden en met m'n 5 of 6 sigaretten per dag is die voorraad nog lang niet uitgeput.
Zoo, Netty, heb je van Raymond uiteindelijk nu eens bericht en dan nog wel met kiekjes! Ik geloof dat onze vrijheid en het vertier hier in Palembang nog niet in de schaduw kan staan van die te Bangkok, waar de nederzetting van ex-P.O.W.'s voor uitbreiding vatbaar is en waarschijnlijk ook een meer blijvend karakter krijgt. Als de toekomst op Java onrustig blijft, zullen zoo langzamerhand alle vrouwen en kinderen weg willen hebben en is het dus helemaal niet gek Dien en kinderen straks ook naar Palembang te zien vliegen. Het is voor Netty natuurlijk een heele onderneming met al haar kinderen naar Siam te reizen, maar als Raymond nog lang wegblijft, waar alles op wijst, is de gezinshereeniging op die manier het eenige middel om met elkaar weer een eigen huishoudentje op te zetten. Ik heb geen idee, hoe 't in Bangkok toegaat, maar hier moet je eten wat je voorgezet wordt en dat wordt de laatste tijd hoe langer hoe beter. Palembang is een vruchtenstad en je wordt hier doodgegooid met pisang en de bekende ananas, mooie groote. De Rapwi is zeer diligent bij het installeren van zoo'n hereenigd gezin, wat ik meegemaakt bij Eddy Martel, Toetie en Robby, nu een groote jongen van 5 ½ jaar. Gistermorgen zocht ik Toetie op in 't doorgangshuis voor net gearriveerde reizigers en ik werd allerhartelijkst omhelsd met een paar klinkende zoenen. Ook zij vond me er stevig en goed uitzien, wat me opnieuw deed voornemen m'n best te doen om zoo te blijven, totdat ik m'n eigen vrouw zal terugzien. Eddy en Robby waren aan de wandel, en toen na een ½ uurtje de vrachtauto voor kwam rijden om Toetie naar haar nieuwe home: Bernardlaan 32 te brengen, heb ik maar helpen inpakken en reed ik mee naar de garage op genoemd adres, waar men nog bezig was de vloer te schrobben. Een uurtje hebben we zitten praten in 't hoofdgebouw bij Mevrouw Gijsbers, waarna Eddy en Robby van de wandeling terug kwamen en Eddy me beschuldigde, zijn vrouw te hebben gekidnapped, omdat de vogel gevlogen was, toen hij in 't doorgangshuis terugkwam. Toetie zag er heelemaal niet moe uit ondanks de zes colli die ze van Batavia meegesjouwd heeft, maar ze vertelde dat

het door die Rapwi-kennis van hun in Batavia heelemaal niet moeilijk was, om toestemming te krijgen voor de overtocht naar Palembang. Daar heb je alweer de macht der connectie!
Wat Beretty vertelde van die 500 geëvacueerde vrouwen en kinderen naar Ceylon via Batavia is waar, maar Wil zegt dat ’t allemaal zieken waren, die eigenlijk voor Holland bestemd waren, maar eerst in Ceylon op krachten komen. Ik ken die Beretty wel, maar heb ’m de laatste tijd niet meer gezien. Ken je misschien ook een mevr. Florentinus, verpleegster? Haar man, afkomstig van ergens bij de Poentjak, heeft samen met mij en Dolf in de Soekaboemische Kempe cel gezeten en verder gelijk met mij vervoerd naar Batavia. Andere mannen, die hun vrouwen in B’zorg hebben voor zoover mij bekend, zijn Wouters en v. Minos.
Zooeven meldde de radio, dat jullie kamp voortaan bewaakt zal worden door de T.K.R. ; ik hoop dat dit corps ook in B’zorg uit Indonesiërs bestaat, die inderdaad loyaal zijn en met de Hollanders willen samenwerken voor het herstellen van rust en orde.
Te beginnen met deze regel schrijf ik deze brief verder in het nieuwe dagverblijf van hotel Schwarz. Eindelijk een plaats om bij behoorlijk licht te lezen en te schrijven. Weliswaar staat de radio aan, maar dat hindert mij niet als gepraat van de menschen, die nu zwijgend zitten te lezen, schrijven of luisteren zonder meer.
Op m’n bed vond ik Dien’s briefkaart van de 4^{e} liggen, genummerd 2, en een gelukwensch van Toetoe. Ze stelt voor, om jou, Pops over te laten komen naar Batavia en dan moeite te doen mij bij je te krijgen. Zoo moet Lies ’t gedaan hebben en is ’t Guus gelukt op 27 December weer thuis te zijn. Erg lief van Toetoe om ons haar huis aan te bieden en ik vind ’t niet zoo makkelijk om haar teleur te stellen. In de eerste plaats is ’t sinds de eerste dag van ’t jaar practisch onmogelijk geworden voor de fitten, om Palembang te verlaten, en in de tweede plaats weet je niet, hoe lang je op Batavia zou moeten wachten. ’t Beste lijkt mij, om nog even de kat uit de boom te kijken, want men verwacht deze maand nieuwe ontwikkeling van de situatie. Houd oogen en ooren maar wijd open, opdat we een eventueele gunstiger gelegenheid direct bij de haren kunnen grijpen. Mijn raad is dus: blijf nog maar rustig in Kedoeng Halang, waar jullie ingeburgerd zijn en ’t klimaat jullie eerder goed dan kwaad zal doen.
Ik besluit deze brief met m’n hartelijke gelukwenschen voor Pa’s verjaardag en Eta’s huwelijksdag. God schenke U kracht naar kruis, Pa en een bestendige gezondheid. Eens zal de vrijheid weer aan de deur kloppen en dankbaar zult u weer een eigen leven gaan leiden, als God het wil. Sterkte Pa, en nog menig jaartje hierna!
Eta, het volgend jaar heusch samen met Dolf de herdenking van je huwelijksinzegening: blijf vooruitzien naar een spoedige hereeniging en pas goed op jezelf en kinderen.
Jammer he Moes, dat U geen goede bril meer hebt: is er geen te krijgen in ’t kamp? Ook U gefeliciteerd hoor met Pa’s verjaardag: onder welke omstandigheden ook, U bent nog steeds samen en samen zult u ook door deze zure appel heen bijten, als U de moed maar niet opgeeft.
Gisteren zond ik m’n tweede brief naar Plasman, waardoor hij volledig ingelicht zal zijn over de toestand te Palembang in ’t algemeen en die van het kadasterkantoor in ’t bizonder. Hij zal wel teleurgesteld zijn, want ’t kantoor ligt buiten de veilige zone, in handen van Rood-Wit. Ik weet alleen van de Gemeentesecretaris, die in December uit angst voor z’n hachje ook al deze concessie moest binnenvluchten, dat het Kadasterkantoor nog in running condition is, onder leiding van een Javaansche hoofdmantri.

Kom lieve allemaal, dadelijk is er buslichting en dus stop ik hiermee.
Voor allemaal groeten en liefs van Jan

Kan Benny mij bij gelegenheid niet een schets sturen van het Kedoeng Halang kamp met de ligging van de huizen waar jullie zijn ondergebracht?

Ingesloten een vel vliegpostpapier, Pops, net geschikt voor een brief naar Mama en Papa.

460109 Buitenzorg Dien aan Jan

nr 3

Buitenzorg 9/1-'46

Lieve Puckje!

Gistermiddag werden we verrast met een stroom van brieven van jou, geweldig! De brieven van n° 26 t/m 31 zijn nu in m'n bezit, alleen n° 27 heb ik niet ontvangen. Dank hoor, je bent een schat om zo trouw te schrijven. Leuk dat je zo'n gezellig Kerstfeest hebt gehad. De soosavond is ook in de smaak gevallen, ik heb er nog steeds genoeg van. Wees op je hoede voor oorlogsweeuwtjes, wat ik zo om me heen van hun meemaak, is alles behalve fraai.
Heb je al antwoord van Plasman? Ik hoop dat hij je in Batavia kan krijgen. Van Dolf horen we nog steeds niets, onbegrijpelijk. Verder heb ik van Toetoe en Rudy een brief gehad, waarin ze erg boos waren, dat ik geen gehoor heb gegeven aan hun oproepen naar Batavia te komen. Ik ga er nu ernstig werk van maken, waarschijnlijk zal 't me wel lukken, want je moet weten dat Guus Persijn al thuis bij Toetoe is. Als ik nu in Bt ben gaan we op dezelfde manier er werk van maken, dat jij ook komen kan, maar dat kan alleen wanneer ik op Batavia zit. Schrijf dus in 't vervolg maar weer naar 't adres van Toetoe, tot je meer van ons weet.
Wies en kinderen zijn met 't vorige transport vertrokken, evenals Jo v.d. Mark en haar moeder. Van de laatste heeft Moes al een lange brief ontvangen met allemaal heerlijke berichten.
Overigens vind ik 't radionieuws weinig bemoedigend, ik ben benieuwd waar 't uiteindelijk op uit zal draaien.
Van Rudy heb ik net zo'n pakket ontvangen als jij, schattig ja. Ook al gerampokte goederen uit een huis dat hij heeft helpen ontruimen, want hij zit in de knokploeg. 't Idee van rampokken stuit mij ook tegen de borst, maar zoals je zegt, 't is de laatste modeziekte.
Kom Pappetje, ik eindig hierbij, Moes wil ook nog een krabbeltje schrijven. Van Eddy en uit Holland al lang niets gehoord.
Ontvang vele zoentjes en omhelzingen van Popsje

Lieve jongen,

Hartelijk dank voor je Kerst en Nieuwjaarswensen. God geve dat ze alle in vervulling mogen gaan en dat we elkaar spoedig terug mogen zien. 't Klimaat hier doet me wel goed, want ik kan weer kleine wandelingen maken, wat ik in Soekaboemi en Tjimangoe de laatste 2 jaar niet meer kon doen. God heeft ons altijd wonderlijk gezegend tot nog toe. Heb je Bennies brief ontvangen? Daarin heb ik ook nog wat bijgeschreven.
Daag, veel liefs en kusjes van ons allemaal van Moes

460109 Buitenzorg Ferry aan Jan

nr 3

Buitenzorg 9-1-'46

Lieve Pappie,

Ik schrijf je deze brief op mijn bultzak, die ik vandaag haast niet verlaten heb, omdat ik niet helemaal O.K. ben. Ik heb nl. een grote steenpuist precies op m'n voorhoofd, die in de loop der dagen zo gezwollen is, dat mijn ene oog haast helemaal dicht is en het andere in een niet veel betere conditie verkeerd. Gisteren ben ik naar de polikliniek gegaan en heb ik een pleister op de puist gekregen.

Het is hier in Bzg de laatste tijd opmerkelijk rustig geweest. 't Is zelfs zo veilig, dat er 5 dagen geleden een bus-dienst is geopend op het Klooster en het 14de Bataljon. Kaartjes krijgen we gratis. Dagelijks vertrekt er om 't uur een bus. Je begrijpt dat ik van deze verbinding gretig gebruik maak, want dan kan ik mijn vrienden bezoeken, die samen met mij in 't Soekaboemikamp zaten. Sinds eergisteren mogen we zelfs naar 't Klooster, een kamp dat nogal dichtbij ligt, wandelen. Het prettige was, dat er bij het klooster altijd toekan djoewalans kwamen, waarvan we allerlei nodige etenswaren, zoals vruchten, suiker, ketjap, olie enz. konden kopen. Maar dit werd gisteren verboden, omdat bij het inkopen dagelijks vechtpartijen voorvielen. We kunnen ook in de plantentuin, die aan ons kamp grenst, wandelen. We mogen verder iedere dag zwemmen in het zwembad „Kedoeng Halang". Dit vind ik één van de fijnste dingen.

Er is hier nog steeds een groot watergebrek. De kranen lopen alleen 's nachts en 's morgens heel vroeg. En dan nog straaltjes, dunner dan mijn pink.

Het eten is nog steeds hetzelfde, 's middags rijst met corned-beef en sardientjes. Die corned-beef en sardientjes kan ik haast niet meer zien. Gelukkig werd er hier een toko geopend, waar we allerlei verse levensmiddelen konden kopen zoals pisang, ramboetan, manggistan, witte en bruine suiker, ketjap, olie, azijn en groenten.

Gisteren ontvingen we eventjes 8 brieven, 6 van jou, 1 van oom Rudy en tante Toetoe. We waren er reuze blij mee. Vooral ook met de mooie tekeningen die erbij waren.

Van oom Rudy ontvingen we een tijdje geleden een postpakket. Er zaten allerlei dingen in, die we best konden gebruiken, behalve natuurlijk de corned-beef, die erbij was.

Ziezo, het papier is vol. Wees hartelijk gegroet, ook door Vonne en Gerard

Ferry

460111 Buitenzorg Ben aan Jan

Buitenzorg

Beste Jan

Zonet van de post je brief met ingesloten tekening in orde ontvangen. Many thanks hoor. Op het ogenblik heb ik vrij van dienst en zal ik de tijd benutten je weer eens het één en ander over ons allen in 't kamp te verhalen, wat in verband met de Kerstdagen en de Oudejaarsavondviering nogal uitgebreid is.

In bijna alle huizen kon je tegen de 25e reeds een Kerstteken vinden, in de vorm van een eenvoudig samengesteld boompje of gekleurd versiersel omlijst door dennengroen. Op 2de Kerstdag werd een Kerstconcert gegeven, waarbij onze kamp-band een goed figuur sloeg.-
Vanzelfsprekend keken we toen verlangend uit naar de Kerstpakketten, die zouden worden uitgedeeld. Per persoon kregen we 1 plak chocolade, 2 rolletjes pepermunt en 1 pakje sigaretten dat ik omruilde tegen 't pepermuntaandeel van een fanatiek roker, die dadelijk op m'n ruilbod inging, wetende dat ik niet rook.
Op Oudejaarsavond hebben we een dansavond gehad in 't kamp en op 't paleis. Het laatste alleen voor genodigden. Ook bij ons werd voor dien avond de avondklok gesteld op 1 uur, wat natuurlijk wel profijt met zich meebracht. Naderhand hoorde ik dat er van 't dansavondje in 't Paleis niet veel is terechtgekomen, daar 't al spoedig in een hoge drinkpartij overging, waarbij lichtkronen als slingerapparaten werden gebruikt door de drinkebroers. Zo vertelde een kennis van me (hr Rotteveel), die klarinet in onze band speelt, dat hij door een van die onstuimigen achterna werd gezeten, waarbij deze laatste schreeuwde „die gemene toeter te zullen breken, als je niet onmiddellijk stil staat." Gelukkig is hr. R er nog heelhuids van afgekomen (+ klarinet) , dankzij een meesterlijke sprong uit een raam, waartoe hij zich eigenlijk niet in staat achtte en 't ook nauwelijks begrijpen kon, toen hij weer opkrabbelde.
Enfin, erger dingen zijn niet voorgekomen en lijkt 't me bijna gewoon toe, dat op zo'n avond als de 31e December, de fles en kruik behoorlijk worden aangesproken, overal en nergens.

Alles overigens O.K. met je Jan? Fijn dat je daar ook trainen kan. Van de kamppolitie ben ik overgeplaatst vaan de officiële Rapwi-politie, welks benoeming een mooi Amerikaans uniform met zich meebracht en wat me goed zit, hoewel de knopen erg nonchalant vastzitten, waardoor ik soms naald en draad moet hanteren. De diensten zijn in 2 ploegen verdeeld, nl. de ochtend-dienst van: 7 u. tot 1.30 n.m. en de middag-dienst van 2 u. n.m. tot 8 u. n.m. - Binnenkort worden we ook nog voorzien van wapens, waarna we dan compleet zijn, want nu voel je je wel wat halfbakken.-

Over het algemeen maken we 't verder allen best. Eta is onderwijzeres aan de kamp-school en kan ze haar hart weer ophalen aan 't lesgeven.
Moes naait een beetje voor 't Rode Kruis, wat ze thuis mag doen. Pa is bezig de bibliotheek af te lezen, daar hij wegens de leeftijd niet in aanmerking komt voor enig werk of corveedienst
Nu Jan, Eta wou ook nog wat krabbelen. Ook nog bedankt voor je raad wat het tekenen van mensen aangaat, wat ik ook al toepas, maar nu met meer aandacht zal doen. Stuur als 't kan nog meer schetsjes van je, dan krijg je er een volgende maal enkele van mijn hand te zien.
Tot 't volgende epistel, groeten van ons allen en jij een flinke poot van Ben.

Tegenwoordig speel ik weer in 't Rapwi-politie-voetbal-elftal en kunnen we eerstdaags uit!
Ook grondturnen en boksen behoren tot m'n geregelde bezigheden als ik vrij ben.

460111 Buitenzorg Eta aan Jan

Buitenzorg 11/1-'46

Lieve Jan

Ook van mij krijg je deze keer een krabbeltje, omdat ik je wil bedanken voor je goede nieuwjaarswensen en de gezellige brieven, waarvan ik ook geniet. Gisteren kreeg ik een brief van Dolf, waarin hij o.a. schreef: „ [1] Plasman heeft Lelieveld gevraagd of hij al fit genoeg is om zijn baan in Soerabaia weer aan te vangen. [2] Ik werd van de keuring weggezonden met de mededeling dat ik alsnog zou worden opgeroepen als de officiersgroep wordt opgecommandeerd. In Januari worden alle weerbare mannen van 18-49 j. opgetrommeld."
Dit is dan het laatste nieuws van 30 Dec.'45. Dolf is overigens gezond en voelt zich ook weer sterk.
Sinds 3/1 sta ik weer voor de 1e en 2e kl. Bert, Zus en Hilda gaan ook graag naar school.
Het beste hoor Jan en tot spoedig ziens. Groeten en liefs van Eta

Kraayenoord, Jumelet en Vlezenbeek zijn ook bij Dolf in Tjimahi

Hierbij 't adres van Dolf
A.Kamp
No 34678
Kamp 4
Blok VII
Tjimahi sectie 5

460111 Buitenzorg Moes aan Jan

Buitenzorg, 11-1-'46

Lieve Jan,

Benny vraagt, of ik je nog wat schrijven wil, omdat zijn brief naar jou klaar is en natuurlijk maak ik van deze gelegenheid gebruik, om een klein velletje in te sluiten (papier is bijna op). Onderaan de brief van Dien heb ik de laatste keer ook nog wat bijgeschreven.
Gisteren is Dien z.g naar Batavia vertrokken, maar zoo pas hoorde ik van een kennis uit 't 14de Bataljon, dat Dien en kinderen daar nog zitten, en als 't doorgaat, misschien vandaag nog doorreizen naar Batavia. 't Transport naar Batavia gaat van Kedoeng Halang altijd via 't 14de Bataljon. Adresseer je brieven voorlopig maar naar ons adres hier, omdat 't nog niet zeker is of Dien door mag gaan naar Batavia. De situatie verandert met den dag.
Ik begin me wat sterker te voelen, naai ook een beetje voor 't Roode Kruis, maar kan niet lang m'n bril gebruiken, omdat de glazen niet goed meer zijn. De laatste tijd, doorgebracht in angst, spanning en gevaar hebben me erg achteruitgezet, maar ik vertrouw op God. Hij geve me een spoedig wederzien met jou, met de andere aangetrouwde kinderen Dolf en Raymond.
Dag lieverd, veel groeten en liefs van Pa en de anderen en gekust door je liefh. Moes

---

460111 Palembang Jan aan Allemaal

N° 35

Palembang, 11-1-'46

Lieve Allemaal,

Dit schrijf ik in 't nieuwe, snikhete dagverblijf van hotel Schwarz na een loome dag van uitrusten en bekomen na een lange nachtwake. Als nachtcommandant kon ik weer de gansche lange nacht onder de lamp van het wachtlokaal blijven zitten lezen of schrijven. Alleen als de oogleden wat zwaar begonnen te worden even een rondje langs de wachtposten om te zien of de heeren niet in slaap waren gevallen, wat niet te verwonderen zou zijn in deze afmattende hitte. De moeilijkste uren, tusschen 2 en 4, ben ik makkelijk doorgekomen door m'n onverwoestbare hobby: teekenen, en het resultaat sluit ik hierbij in. Ik heb zelfs twee gelijke exemplaren gemaakt, maar het meest geslaagde zend ik aan jullie. Als je eenmaal het critieke punt van de nacht gepasseerd bent, is 't 7 uur voordat je 't weet en zoo stond ik dan vanzelf weer met m'n mannetjes aangetreden voor de vlaggenparade, waarna ik met een „ingerukt marsch" de zaak opdoekte!
't Was toen al zoo warm en drukkend voor een vroege morgen, dat ik maar tot 9 uur heb kunnen slapen. Na een verfrisschend bad naar de Hartsteens voor 't ontbijt en zoowaar Wil thuis aangetroffen, die zieke Toos verplegen moest, want ze heeft liggen overgeven en geen oog dicht gedaan.
Toen ik Bing van school haalde om 12 uur, heb ik gelijk Ben Hogezand, de eenige dokter waar Toos vertrouwen in heeft, even gevraagd langs te komen kijken naar de patiënt, maar helaas was Corry alleen thuis, die de boodschap zou overbrengen.
Na 't halen van de rauwkost en de nieuwe verstrekking klapperolie (3/4 flesch de man) om half 3, tolde ik zoo om van de slaap, dat ik in Bing's bed heb gemaft als een blok tot half 6. Bing wekte me om half 5, gedreven door z'n liefdevol hartje, voor een kop thee met Br. Indische pannekoeken, maar ik voelde er niets voor en heb me weer omgedraaid. Om half 6 een lekker bad genomen en toen verscheen eindelijk v. Hogezand (door Wil en Toos genaamd „de Pil"). Maar voor hem was de wijkdokter al geweest (v.d.Mark, wiens vrouw ook in B'zorg – 14^{e} Bat.- heeft gezeten, maar nu hier is) en die achtte opname in 't ziekenhuis noodzakelijk. Daar is Toos tenminste verzekerd van rust en dieet, want de nieren functioneeren niet normaal. Veel melk en vruchten zal ze moeten gebruiken. Dat wordt duur, f 25.- per flesch melk, maar 't is te betalen. De Pil vond mijn gezicht ook ongezond dik en zoo bewees ook het indrukken van een potlood op m'n voorhoofd. Ik kreeg de raad: niet te veel aan sport doen, het lichaam geleidelijk aan op peil brengen, bijna net zoo geleidelijk opbouwen als het is afgetakeld door insufficiënt voedsel.
Nu, ik voel er weinig voor ook in 't ziekenhuis terecht te komen voor een week of twee, zooals Toos zal moeten meemaken, ik heb me trouwens nooit geforceerd.
Om half zeven naar de soos gegaan, om als toehoorder de dansavond bij te wonen. Wil zou wat eten bewaren voor 't geval ik nog zou terugkeeren, vóór de avondklok. En inderdaad kwam ik al om 8 uur weer binnenstappen, tot groote opluchting van Bing, wien ik zonder te groeten verlaten had en die daar echte bittere traantjes over gestort heeft. De hitte, rook en stof, op en om de dansvloer waren van dien aard, dat m'n oogen branderig werden. En waar ik meer nog dan ooit tevooren de democratische leuze „Vrijheid, blijheid" aanhang, heb ik het gezelschap, dat zich over me had ontfermd, gegroet met schoonklinkende excuses en heb ik met volle teugen

de reine atmosfeer van de „open spaces outside” ingeademd en me weer naar huize Hartsteen gespoed.
De bruine boonensoep, rijst met poejong hai en papaja na smaakten me best en om 9 uur heb ik m’n doodvermoeide gastheer met rust gelaten en de beenen genomen.
Thuis vond ik weer artikelen van de bedeeling, ditmaal 1 paar witte (Japansche) sokken, 1 pak Raleigh sigaretten, 2 boekjes sigarettenpapier, 1 scheerkwast en 1/3 stuk scheerzeep.
Zoo zoetjesaan raakt m’n trunk propvol en m’n oude valies kan al afgeschreven worden; en we zitten nog steeds zóó op elkaar, dat je zoo ongelukkig de barang kunt ordenen.-
Gisteren moest ik me nog even verantwoorden bij de pl. mil. Commandant, omdat ik het rekest aan de Legercdt. niet via hem, maar rechtstreeks had gezonden. Die ellendige oude bureaucratie weer! Wat geeft dat nou, als je toch al een doordruk hebt gegeven aan de P.M.C.; gelukkig was de commies tevreden met een potlood aanteekening ter verduidelijking. Als de Legercdt. nu maar m’n rekest wil behandelen! Ik vergat nog te vertellen dat ik gisternacht ook nog een brief geschreven heb en wel aan Toetoe, om te zeggen dat ik ’t beter vind dat jij Pops, nog in B’zorg blijft, vooral waar ik voorloopig toch niet weg kan uit Palembang. De vrouwen en kinderen die hier komen, hebben ’t ook niet ruim, want er is practisch geen kamer meer vrij. Toetie zit met Eddy en Robby in een garage, zonder eigen gemakken.
Ik groet jullie weer, lieve menschen en tot de volgende keer. Goede en knalvrije nachtrust toegewenscht, vooral Moes, en allen omhelsd door Jan

---

460113 Palembang Jan aan Allemaal

N° 36

Palembang, 13-1-’46

Lieve Allemaal,

Mijn gedachten gaan bij het aanvangen van deze brief het eerst uit naar onze jarige pater familias, en ik zie jullie weer voor me, gezellig tezamen, de jubilaris in ’t midden en het centrum tevens van aller belangstelling. En een bizondere belangstelling mag de jarige inderdaad wel hebben, als we voor oogen houden, dat in het afgesloten levensjaar Gods hulp wederom niet is weggebleven en Pa nog fit is, althans vrij van ernstige ziekten of kwalen. Laten we in onze belangstelling daarom ook onze dankbaarheid tot uiting brengen voor dat feit.
Alsof Wil ’t voelde dat z’n huisvrind de geboortedag van z’n vader herdacht, want ik heb ’t hem nog niet verteld, maakte hij vanmorgen als aperitief een „advocaatje” klaar (geklutst ei met whisky, suiker en een tikkeltje koffie-extract) en toen hebben we dan op Pa’s gezondheid kunnen drinken.-
Groot was mijn blijdschap toen ik gisteren weer een brief uit B’zorg zag liggen, waaraan meegewerkt hebben Ferry, en niet zuinig ook, en Moes, die zich gelukkig aangepast heeft aan de nieuwe omstandigheden en zelfs kleine wandelingen pleegt te doen. Dat vind ik waarlijk goed nieuws, want die lichaamsbeweging houdt U gezond en waarschijnlijk slaapt U ’s nachts ook een ietsje beter dan de laatste 2 jaar, niet? God geve dat we zoetjesaan weer normale toestanden krijgen, zoodat U nog meer gezondheid, weerstandsvermogen en wilskracht kunt opdoen ter onderdrukking van die sloopende zenuwen. En dat neemt natuurlijk al

dadelijk een aanvang, zoodra U alle kinderen en kleinkinderen weer om U heen vergaard ziet, een bede die me dagelijks uit 't hart komt.-
Ferry's klaaglied op de „corned-beef" kan ik heel goed aanvoelen, want in Pakan Baroe werden wij er ook mee doodgegooid, maar we bleven 't toch dankbaar slikken totdat de grens van 't genot was bereikt. Er werd zóó dikwijls gegeven, dat we er nu nog steeds een dégout van hebben. En met sardientjes zal dat natuurlijk ook zoo gaan, al heb ik daar geen persoonlijke ondervinding van. De eenige visch in blik die we nu sporadisch krijgen is zalm, overigens geen versche visch. Trouwens, blikjes krijgen we als regel niet, omdat de gaarkeukens (totaal vier voor de 4000 kampbewoners) over meer dan voldoende groenten en vleesch beschikken. We hebben zelfs een tempé-fabriek gekregen. En met bruine boonen, katjang idjoe en dadar krijgen we werkelijk zeer gevarieerde menu's. Als je geen sportbeoefenaar bent, loop je de kans om dicht te groeien. En als je geen verwend schepsel bent geworden zooals Bing, die alleen van datgene eet, dat is bijgekocht als extra gerechten, zooals sajoer asem, sajoer lodeh, sajoer pindang, smoor of sate van het rauwe vleesch of spek of een slaatje.
Toos heeft vanwege haar slecht functioneerende nieren al heel lang weinig eetlust en alleen de lucht van het „trog-eten" alleen al maakt haar onpasselijk. Wil doet nog z'n best om met mij 't goede voorbeeld te geven, maar door het te vette eten krijgt hij puisten.
Inderdaad is een wondje bij mij ook lang niet zoo gauw beter als gewoonlijk, maar nu eet ik ook meer vet en spek, waar ik zoo'n liefhebber van ben, dan goed voor me is.
Pops, je schrijft wel, dat ik deze brief maar naar Toetoe moet adresseren, omdat je alle moeite zult doen om naar Batavia te verhuizen met het oogmerk mij dan makkelijker bij je te krijgen, maar naar aanleiding van hetgeen ik daarover in m'n voorgaande brieven al schreef en ook rechtstreeks aan Toetoe, zal je je plannen wel herzien hebben, dus adresseer ik dit gewoon aan je oude adres, en sluit ik weer een teekening in, de eerste waar de heele familie Hartsteen compleet op voorkomt, zoo natuurgetrouw mogelijke uitgebeeld. Maar jullie moeten in aanmerking nemen dat niemand ooit voor me poseert, zoodat een juiste gelijkenis onmogelijk is. Toos voelt zich lang niet happy in het Charitas-ziekenhuis, en met de eetlust is 't nog slecht. Vandaag had ze vóór 4 uur 's middags pas twee glazen melk en wat ramboutans binnen, die Wil voor haar meebracht.
Over de watervoorziening hebben we hier ook te klagen, alleen 's morgens van 6-8 en 's middags van 5-7 loopt de leiding, voor de rest moet je maar regenwater gebruiken. En regen hebben we ook al in 5 dagen niet gezien. Gelijk een vervulling van de wensch in de vorige zin opgesloten, gaat 't nu opeens regenen, en hard ook. Dat betekent: morgenochtend van 7 tot 8 niet tennissen. Jammer van die afspraak met de Haas, Jimmy Simons en Mevr. Huffenreuter, maar een troost is zeker de ontspanning in de drukkende atmosfeer.
Kom lieve menschen, ik ga sluiten en zal zien droog in m'n hok aan te komen, want 't dagverblijf ligt er nog honderd meter vandaan.
Daag, veel liefs en groeten van Jan.

460114 Buitenzorg Dien aan Jan

Buitenzorg 14/1-'46

Lieve Puckje!

Dit is om je te vertellen, dat wij nog steeds op 't 14de Bat zitten te wachten op een transport naar Batavia. De transporten worden n.l. hier gevormd. Vanmiddag komen hier nog meer evacués uit de kampen K.Halang en 't Klooster, zodat de kans om hier weg te komen nog niet helemaal verkeken is. Heb je m'n laatste brief uit K.Halang ontvangen? 't Is hier overigens best uit te houden. Gisteren bezoek gehad van Wim, Benny, Eta + Bertje. Hoe is 't met jou? Al wat naders gehoord van Plasman? Lelieveld heeft een oproep om weer te komen werken.
Voorlopig dit levensteken. Veel groetjes van allen met zoentjes van Popsje

---

460115 Palembang Jan aan Allemaal

No 37

Palembang, 15-1-'46

Lieve Allemaal,

Ziezoo, daar gaat m'n zooveelste brief weer beginnen op de etenstafel van de Hartsteens om te worden beëindigd in het ontspanningslokaal, tevens lees- en schrijfzaal van hotel Schwarz. We hebben net ons avondmaal gehad en in de zitkamer zijn Wil en Hillink, die ook een trouwe bezoeker is, neergestreken voor 't lezen van de laatste kranten: het Dagblad, de Oranjebode, de Julianabode, de Straits Times, de Malay Tribune en de Sunday Times. Je ziet dat we heel wat nieuws uit diverse bronnen te lezen krijgen en dat komt omdat Wil ook belast is met de distributie van die kranten in dit blok en vanzelfsprekend eerste lezer is. 't Lijkt momenteel een mannentehuis hier, nu Toos in 't ziekenhuis ligt en 't ziet er ook niet meer zoo kraakzindelijk uit. Als Toos ziet hoe de frigidaire volgepropt zit met pannen en rationblikjes met restant-eten wordt ze vast wild.
De Chineesche boy, voor 't eerst als djongos werkzaam blijkbaar, wordt niet meer intensief geïnstrueerd en gecontroleerd en maakt er af en toe een soepje van. Zoo gebruikte hij royaal van Wil's kostbare tandpoeder om pannen schoon te poetsen, hoewel Toos hem eens een doosje met minderwaardig Japansch tandpoeder had gegeven voor dat doel, maar dat natuurlijk is opgeraakt intusschen. En op een goeden, of liever kwaden dag had hij voor zichzelf zooveel theewater van het fornuis weggehaald, dat we van het restant met pijn vier kopjes thee konden schenken!
Vanmorgen was ik om kwart over 7 al hier, zoodat ik met Wil en Bing kon meeontbijten. En toen deze twee om half 8 opstapten omdat de school om kwart voor 8 begint, zat ik nog te eten omdat er gewoonlijk zooveel in de frigidaire staat wat noodig opgemaakt moet worden, dat Wil me animeert om m'n volle capaciteiten aan te wenden en me rustig m'n gang laat gaan. Nu ben ik nog steeds een langzame genieter bij het eten, kauw nog steeds dezelfde hap, terwijl anderen allang een nieuwe hap in de mond hebben gestoken en gun me echt de tijd, nu ik ook werkelijk en eindelijk weer eens alle tijd heb voor deze belangrijke levensverrichting. 't Huis heb ik dan heelemaal voor me alleen tot half één , als Wil met Bing, die om 12 uur van school is gehaald, thuiskomen.
Eén uur komt de vrachtauto met 't eten, dat ik dan even over de 25 menschen van dit blok verdeel en om twee uur, na 't eten, fiets ik met

Bing naar de centrale keuken voor ’t rauwe rantsoen. Hoewel Toos in ’t ziekenhuis ligt, heeft Wil gedaan gekregen, dat hij toch mag blijven halen voor twee personen. En vandaag was ’t weer royaal: beras, klapper, pisang en reboeng van bamboe. De goeni-zak was propvol en Bing had moeite om zich met die zak in evenwicht te houden daar achterop de bagagedrager van de fiets!
Om half 4 gaat Bing naar Wil’s kantoor om samen naar ’t Charitas-ziekenhuis te gaan per auto en om 6 uur zijn ze thuis. Dan heb ik gewoonlijk ’t avondeten alweer verdeeld en ’t theewater opgezet (reuze gemak zoo’n electrisch fornuis!) en zoo is ’t dan langzamerhand weer half acht, tijd voor de laatste maaltijd van den dag.
O, wat verlang ik er niet dikwijls naar, dat jij Pops, met ons drietal hier bij mij konden zitten om mee te genieten van het rustige leven!-
Als ik uit wil sluit ik ’t huis af en deponeer de sleutel van de achterdeur bij de achterbuurman. Zoo was ik gistermorgen niet zoo vroeg vanwege een tennispartijtje met m’n ouwe vrindje de Haas, die er hopeloos uit is. Sinds die schipbreuk en de ontzettende ontberingen daarna, is hij erg oud geworden. Aanvankelijk erg vermagerd, is hij momenteel weer de dikkerd van voorheen, maar de oude vitaliteit heeft hij nog niet terug. Niettemin was ’t een aardig sportuurtje van 7 tot 8 en m’n hart ging weer open: aldoor singlen en ook nog ballenjongens, die we na afloop een tientje te verdeelen gaven. Andere tennissers brengen eten, weer andere sigaretten.-
Gisteravond Eddy en Toetie opgezocht. Erg klein wonen ze daar in die garage, waar door een tusschenschot nog twee vertrekken zijn gevormd, en ze schijnen dagelijks aanloop te hebben van Eddy’s kennissen, opgedaan tijdens krijgsgevangenschap. De kleine Robby is keurig opgevoed en eet al met lepel en vork als een groot mensch. Dat heb ik al lang niet gezien, want Bing gebruikt alleen een lepel en zit er bovendien bij als een zoutzak. Jammer dat Wil en Toos hem ook hierin de vrije hand laten; er zit zoo’n uitstekende kern in die jongen.-
Ik vind het geen prettig idee, dat een heele serie van m’n brieven niet direct bezorgd wordt, maar als een stortvloed na een heele tijd van wachten op jullie neerkomt. En die onzekerheid van adres, nu je plannen hebt Pops, om naar Batavia te gaan, is ook vervelend. Volgens de krant kunnen alleen evacuees van Midden - en Oost Java naar Batavia.
Kom lieve menschen, tot overmorgen, als ik weer op wacht zit en dan weer zal zien, een plaatje in te sluiten.
Hierbij zend ik de ander helft van dit vel voor jullie gebruik.
Dag, veel liefs en groeten van Jan.

460117 Palembang Jan aan Allemaal

N° 38

Palembang, 17-1-’46

Lieve Allemaal,

Toch nog geen wacht vanavond, dat valt warempel mee, want de laatste keer was precies een week geleden en in den regel zijn de tusschenpoozen maar 5 à 6 dagen. ’t Zou overigens niet zoo gelegen gekomen zijn, want vanochtend heeft Wil z’n Chineesche boy ontslagen, omdat mijnheer ’s morgens te laat gelieft op te staan en teveel pretenties heeft. En wat hij niet krijgt van ons, neemt hij als we ’t niet zien. ’t Is niets

gedaan met die Chineezen, want de buren hebben hun bedienden ook al aan de dijk gezet. De een dobbelt, de andere steelt en ook de vrouwen hebben veel noten op hun zang, willen bijv. voor de vijftien pop per dag Rapwi-salaris maar halve dagen werken, en zoo meer.
Mijnheer Fu San is dus de laan uit en dus heb ik 't extra druk gehad in afwachting van de Javaansche bediende, die momenteel gezocht wordt. Door de groote invloed die Wil nu heeft als assistent-kampleider, kan 't rauw rantsoen ook vroeger dan om 2 uur gehaald worden, en wel tusschen 11 en 12 uur, wat mij beter schikt.
Ik kan me voorstellen dat corruptie vanwege connectie zoo welig tiert, want ik maak 't nu van heel dichtbij mee en profiteer er nolens volens van. Wil schrijft bonnetjes uit voor het afhalen van meubilair en servies van de distributieplaats en nu de uitgevers van 't rauwe rantsoen aanvulling van hun servies noodig hebben, zijn ze angstwekkend royaal bij het vullen van Wil's rantsoenzak. Vandaag kreeg ik twee ananassen, een vijf ponds boterblik eerste soort beras, twee eendeneieren, vijf bossen prei, een heele sisir pisang, twee heele ikan gaboes, katjang pandjang, twee brokken vleesch en tien groote garnalen.
Waar de noodige gerechten van gekookt kon worden, ging naar buurvrouw Dolmans nu Toos er niet is om dat te doen!
En een betere kok kunnen we waarschijnlijk niet treffen! 't Is de laatste dagen bijna een complete rijsttafel, waar zelfs kip niet ontbreekt, zij 't dan ook niet dagelijks. De kip, die Toos voor Bings verjaardag op 28 dezer had gekocht, begon gisteren teekenen van kippenziekte te vertoonen en is daarom maar geslacht.-
Gistermiddag maakte ik deel uit van de partij van 500 man (dames en heeren ex-geinterneerden en P.O.W.'s) voor het bijwonen van een bioscoopvoorstelling annex zwemgelegenheid in Pladjoe. Als gezelschap had ik een kamergenoot bij me, die zoo'n tochtje al eerder gemaakt had. Ik heb eerst de kat uit de boom gekeken, maar toen bleek dat er hoegenaamd geen gevaar bij dit utstapje verbonden is, en een nieuwe film zou worden vertoond, „Alibaba and the forty thieves" in techni colour, onlangs in Signapore gedraaid bij de opening van het welbekende Capitol-theater, heb ik me ook als deelnemer opgegeven.
Telkens wordt er geloot, omdat er meer liefhebbers zijn dan het aantal uitnoodigingen. 't Aantal autobussen en vrachtauto's is niet toereikend, en 't grootste gedeelte wandelt dan ook gewoonlijk naar de Irene-steiger, geëscorteerd door gewapende BR. Indiërs. Ik was natuurlijk onder de wandelaars en kon daardoor op m'n gemak in de kotta van Rood-Wit rondkijken. De watertoren is een majestueus bouwwerk en volgens mij hooger dan eenig gebouw dat ik ooit in Indië gezien heb.
De groote sleepboot met passagiersaccommodatie, die makkelijk een tweehonderd man bergt, bracht ons stroomafwaarts binnen een half uur in Pladjoe en de aanblik van Palembang vanuit de breede Moesi is werkelijk eenig in zijn soort, en ik kreeg een goede indruk van de uitgestrektheid der stad, want wel een kwartier lang vaar je tusschen huizenrijen en behoorlijk groote zeestoomers, baggermolens, drijvende kranen en motorbooten, bestuurd door Engelschen en Jappen zoowel als Inlanders.
De Rapwi-concessie ligt aan de zuidelijke oever van de Moesi, evenals Pladjoe en het aangrenzende verder stroomafwaarts gelegen Soengei Gerong van de N.K.P.M.. De tijd in Pladjoe, van van 3 tot 5 uur, heb ik uitsluitend besteed aan Alibaba, de schoone prinses en de veertig roovers en alleen in de pauze een bezoek gebracht aan het aangrenzende zwembad. Mocht deze film ook in B'zorg komen, dan moeten jullie vast gaan kijken, want 't is werkelijk sprookjesachtig mooi en de kleuren zijn

natuurlijk en typisch Oostersch. Alleen is het origineele verhaal onherkenbaar gemaakt op de veertig kruiken na, want daar zaten de roovers werkelijk in, maar alleen om ongemerkt Bagdad binnen te komen, gelijk de Grieksche belegeraars in het Trojaansche paard. 't Was ook imponerend de rots Sesam te zien open- en dichtgaan. Er was ook een andere boot, die de gasten naar en van Pladjoe bracht, maar die was klein en open. Ik zat op de groote overdekte en had gelukkig een regenjas bij me, want op de terugtocht goot 't pijpestelen, hetgeen ik met m'n ondervinding voorzien had.-
Ofschoon niet op wacht, heb ik toch een rustig uurtje kunnen vinden om bijgaande schets te maken, uiting van voorgevoelens, en inderdaad: zoonet kwam de blokcommandant mij vertellen, dat ik morgenavond de leiding van de garagewacht weer eens op mij mag nemen. Enfin, teekenen en een paar mokken koffie (in petroleumblik naast de schrijftafel) houden me wel wakker.
Tot zoover, lieve allemaal, groeten aan tante Titi en oom Jacob en veel liefs van Jan.

Is Robby nog niet bij Netty thuis? Kan Benny me niet een schets sturen van de ligging van jullie kamp?

460119 Batavia Dien aan Jan

0ntv 22/1

Batavia 19-1-'46

Lieve Puckje!

Zoals je ziet zitten we goed en wel bij Toetoe waar we de 17de 's middags beland zijn. Ik hoop dat je mijn laatste brief uit Kedoeng Halang ontvangen hebt, waarin ik schreef, dat ik besloten was om naar Bt te gaan om moeite te doen om jou hier te krijgen na 't bericht van Liesje dat Guus thuis was.
We hebben 't hier reuze goed, de ontvangst was allerhartelijkst en ik heb nu spijt dat ik niet direct gegaan ben.
Ferry zegt net dat hij deze keer niet schrijven kan, omdat hij z'n zaligheid nog niet op kan. Ik zal je in 't kort vertellen hoe onze tocht hiernaartoe is geweest.
De 9de s middags kwam de Rapwi me zeggen, dat ik met 't transport van de volgende dag mee kon. Om half 10 prompt kwam de vrachtauto ons ophalen en werden we met de andere transportgenoten naar het 14e Bat gebracht, waar de colonne gevormd wordt, met de mededeling dat we om 2 uur zouden afreizen. Maar dat feest ging niet door en werden we gebracht naar de logeerbarak v/h 14e Bat. in afwachting wanneer we wel zouden vertrekken. Heb je m'n briefkaart vanuit deze barak ontvangen? Enfin, 't was er best uit te houden, maar we waren toch blij toen we de 16de om 11 uur 's morgens te horen kregen dat we met een transport meekonden. Om half 2 zaten we gepakt en gezakt, lekker, niet teveel mensen en niet teveel bagage in de laatste truc, op 't laatste moment mochten de bultzakken niet mee.
En wie stond daar plotseling voor ons? Eta met de woorden: ik heb een reuze verassing voor jullie. Toch niet Jan? was 't eerste wat ik zei. Neen! toch niet een telegram van Jan? Neen, wel brieven en een brief van Ella,

maar ik kom jullie Rudy brengen, hij staat daar te praten met de transportleider. En ja hoor, een grote verassing was ’t! Hij kwam eigenlijk met 3 dagen verlof om onze overkomst te regelen, maar kon nu meteen met ons mee terug. Rudy is een reuze type, zo’n droge, maar erg behulpzaam, ik heb erg veel hulp van hem.
De tocht Btz. Bt. hebben we in één ruk in 2 ½ uur volbracht, een vreeselijke rit, omdat de weg hopeloos kapot is. Hier in Bt wisten ze blijkbaar niet waar we afgezet moesten worden, een uur hebben we rondgetold en werden tenslotte in ’t Rapwi logeer gebouw afgeleverd waar men ons verwachtte. Dien nacht hebben we daar gelogeerd, voor ’t eerst brood met boter en suiker gegeten, heerlijk en lekker geslapen op de grond op gestikte dekens en onder groen tulle klamboes. Rudy is naar z’n eigen adres gegaan, maar was de volgende morgen weer vroeg bij ons.
Terwijl we zaten te wachten op de vrachtauto, die ons verder zou brengen, ben ik er met Rudy op uit getrokken om m’n zaken te regelen. Ik ben ook direct naar Plasman geweest om over jou te spreken, maar die zak kan jou niet hier krijgen, zolang je militair bent. Hoe staat het nou met je request aan de legercommandant. Is ’t al in zee, heb je er al antwoord op? Zit er maar een beetje achterheen, want als je eenmaal burger bent kunnen we je veel makkelijker via de Rapwi hier krijgen.
Wat is Eddy Martel eigenlijk, burger of militair? Leigh is ook al hier, wat was hij en hoe komt hij hier? Ella heb ik helaas niet gesproken, ze was net vertrokken naar Holland, maar wel heb ik Anneke van Harencarspel gesproken en zij zal Leigh naar me toesturen. Ik zal hem alsnog de kunst afvragen. In ieder geval ga ik maandag naar de Rapwi voor de eerste stappen. Ik zou ook naar jou toe kunnen gaan, maar de verzorging in ’t algemeen is hier stukken beter, dus zullen we eerst moeite doen om jou hier te krijgen. Doe jij van jouw kant ook alles om hier te komen. Als jij eenmaal burger bent, kan Plasman ook helpen. Hij vindt ’t in ieder geval best, dat ik zelf probeer je hier te krijgen, ben je eenmaal hier, dan kan je altijd bij hem op kantoor komen werken.
Ondertussen heb ik m’n toelage v/h kadaster over Januari, groot f 2900,- al binnen.
Dus Puckje, blijf niet stil zitten afwachten tot je een ons weegt, probeer hier te komen, informeer links en rechts. Ik wil je graag in al je glorie bewonderen.
De brieven die Eta me op de dag van vertrek bracht waren van 5,7 en 8 Jan. n° 32, 33 en 34. Ik ben alweer in de war met ’t nummeren van mijn brieven, dus laat ik ’t maar. Ik heb nu in mijn appartement een schrijftafel + stoel waar ik rustig aan kan schrijven. Ik ben werkelijk reuze goed behuisd. De achtergalerij is met kasten en een gordijn voor ons afgeschut, er is nog alleen een gang voor passage. We hebben één kast, we slapen op de grond op een bultzak en gestikte dekens, onder de bewuste groen tulle klamboes, die we van de Rapwi gekregen hebben en dan is er nog een kero bed met klamboe voor Yvonne.
Als Rudy hier slaapt, wat erg veel voorkomt, kruipt hij in dat bed en komt Yvonne bij mij op de grond. Verder heb ik al een distributiekaart, waar ik eens in de 10 dg levensmiddelen en kleding op krijgen kan en een broodkaart.
Hier wordt zelf gekookt, we zijn bij Toetoe in de kost tegen kostgeld + f 1500,- en we zijn goed af. Kom maar gauw, je kan er makkelijk bij en bent van harte welkom.
Ik heb al een hoop kennissen op straat ontmoet, hier in huis wonen mensen die ik ken uit m’n jeugd, je hebt ’t gevoel van thuis te zijn. De fam. Bergamin woont om de hoek, Rivierlaan, heb ze al opgezocht. Epie is al

weg naar Holland, zij wachten hun beurt af. Vanmiddag ga ik Wies opzoeken, Ronnie die ergens werkt heb ik ook op straat gesproken.
Nu Pappetje, 't voornaamste weet je nu. Doe je best. Ik ben al zeer benieuwd naar je volgende brieven.
Van de hele familie krijg je de hartelijke groeten met veel liefs en zoentjes van Popje + 3tal

Rudy is aan 't uitpakken geweest, een koffer vol met van alles en nog wat kreeg ik van hem. Heerlijk chinees gegeten met hem, hij is werkelijk zeer royaal.

460119 Palembang Jan aan Allemaal

N° 39

Palembang, 19-1-'46

Lieve Allemaal,

Hè, hè, die nachtwacht heb ik alweer gehad en reden tot zuchten heb ik eigenlijk niet, want ik heb alsmaar zitten teekenen, lezen, eten en praten. Heb me geen moment verveeld, want als 't lezen me slaperig maakte en toen ook eten niet meer ging, want achttien pisangs goreng eet je niet alleen in één nacht op na een lekkere nasi goreng van de kampkeuken, sloeg ik maar weer aan 't teekenen en heb ik daardoor niet minder dan vier zorgvuldig afgewerkte schetsen afgekregen. Twee ervan zijn bestemd voor de collectie Hartsteen (een afbeelding van Bing in nachtgewaad, bezig inbrekervallen oftewel „booby-traps" bij de ramen te spannen, en een van een bekend Joods echtpaar bij het halen van rauw rantsoen), de andere twee, voorstellende en onharmonisch paartje, product van Rapwi-romantiek en een dansavond in de Rapwi-soos met afbeelding van drie uiterlijk zeer verschillende paartjes.
Met het oog op je plannen, Pops, om naar Batavia te gaan en 't feit, dat ik na je brief van de 9de dezer nog geen nader bericht van je heb ontvangen, wacht ik liever met het zenden van de plaatjes, totdat ik zekerheid heb omtrent je adres. Ik zend m'n brieven liever niet via Toetoe, omdat ik haar geen illusies, noch de moeite van 't doorzenden wil bezorgen, zoolang ik niet zeker weet, dat jij naar Batavia gaat.
Toen ik gisteren om half 12 rauw rantsoen wou gaan halen, om tenminste om twee uur, na het afwasschen van het vaatwerk in m'n hotel te kunnen slapen om fit op te komen voor de nachtwacht van 18 uur tot 6 uur, kwam er bezoek van een Engelsche officier, die wou weten waar 't Inlandsche huis stond met de barang, gestolen van een van Wil's blokgenooten. Een bediende van het slachtoffer had daar in de buurt rondgeneusd, is tot die ontdekking gekomen en heeft z'n werkgever 't huis gewezen vanaf een bepaald punt op een veilige afstand ervandaan, want bedoeld gebouw staat uiteraard buiten de veilige zone. Omdat de betrokken meneer geen Engelsch spreekt, ben ik als tolk meegegaan en 't was me vreemd te moede toen we met z'n drieën door 't prikkeldraad kropen op de plaats, waar de dieven de draad doorgeknipt hebben. De officier was op 't ergste voorbereid, want hij vroeg of ik dacht, dat de dieven vuurwapens bij zich hadden en dit was ook 't eerste wat hij vroeg aan de loyale Inlandsche bewoners van een huis even buiten de kawat, waar ook heel wat van 't meubilair was gerampokt. Toen het bewuste huis was aangeduid, en we

stonden er nog geen honderd meter vandaan, had de bestolen meneer 't liefst dat we er maar meteen op afgingen, want de officier had immers een revolver bij zich. Maar daar voelde deze krijgsman niets voor en hij zei dan ook, dat een patrouille om 2 uur een raid zou doen. Daarmee was m'n taak afgeloopen en tevens was m'n kans voorbij om vóór de lunch 't rauwe rantsoen te halen, met 't gevolg dat ik om 2 uur terug moest en pas tegen 3 uur op m'n bultzak in hotel Schwarz lag. Ik was toen al over m'n slaap heen, de grootste hitte was voorbij, maar niettemin heb ik toch gelegen en gerust tot 5 uur en dat heeft voldoende geholpen.-
Vanmiddag ben ik met Wil en Bing in de doktersauto meegereden naar 't Charitas-ziekenhuis om Toos op te zoeken. Ze is heel wat opgeknapt, niet meer pafferig dik, maar moet toch nog minstens een week blijven om te rusten en dieet te houden van melk en groenten.
Ik viel met m'n neus in de boter, want van een van de vele verkoopers, die met diverse waren 't ziekenhuis binnenkomen had Toos een paar doerians gekocht, die we stante pede met z'n vieren verorberd hebben. 't Eerste wat Toos vroeg of ik goede berichten van jullie had, omdat ze weet hoe reikhalzend ik altijd naar brieven uitzie en verder vindt ze 't ellendig, dat mijn hulp in de huishouding zoo verzwaard is door haar afwezigheid. De nieuwe teekeningen die Wil haar liet zien, vroolijkte haar erg op, evenals haar zieke buurdame, die er op stond de heele collectie te bekijken.
Voor 't eerst ben ik na de nachtwacht niet onmiddellijk m'n nest ingekropen, maar heb ik een ochtendbad genomen en daarna gewandeld naar huize Hartsteen voor een uitgebreid ontbijt.
Toen ik de vaat gewasschen had, en wou gaan lezen, kreeg ik slaap en niets weerhield me, om Bing's bed in beslag te nemen en te slapen tot Wil van kantoor thuis kwam om half een. Zoo heb ik heel wat van de verloren nachtrust ingehaald. 't Is nu 9 uur 's avonds en natuurlijk ben ik slaperiger dan gewoonlijk, zoodat 't mij goed zal doen, na beëindiging van deze brief, dadelijk onder de sprei te kruipen. Maar eerst zien of er in 't hotel geen brief voor me ligt.-
Neen, jongen, nog eventjes geduld, misschien overmorgen, Maandag. M'n kamergenooten vertellen me, dat Abdoel Gani, de „resident" van Palembang volledige samenwerking heeft toegezegd met de geallieerden, de wapens zou inleveren inclusief de extremistische elementen. Stel je voor, dat we nog deze maand vrij in Palembang mogen rondwandelen!
Er komen weer ruim honderd dames en kinderen uit Java, om hier gezinshereeniging te vinden. Om jaloersch te worden! Maandag komt de volledige lijst met namen in de Juliana-bode; stel je voor dat ik te lezen krijg: Mevrouw D. Martel en drie kinderen!
Kom lieve menschen, ik eindig m'n praatje weer en wensch jullie welterusten. Slapen jullie goed in die heerlijke Bogorsche kou? Hier wemelt 't van de muskieten.
Omhelsd met veel groeten door Jan

460122 Palembang Jan aan Allemaal

N° 40

Palembang 22-1-'46

Lieve Allemaal,

Na vele contactlooze dagen eindelijk weer bericht van B'zorg en wel Dien's briefkaart van de 14de uit het 14de Bat. en een brief van Benny met een velletje van Moes en Eta d.d. 11 Jan.
Ik heb de indruk, Pops, dat er minstens één brief vóór die briefkaart is geschreven, dus tusschen de 9de en de 14de , maar die nog niet in mijn bezit is. Want in die briefkaart heb je 't over: „we zitten nog steeds in 't 14de Bat." en „heb je m'n laatste brief uit K.Halang ontvangen?" Vreemd is ook dat je geen melding maakt van ontvangst van mijn brieven. Misschien is dat wel gebeurd in je laatste brief uit K.Halang.
Er is weer een verslechtering te constateeren in de postverbinding, maar de oorzaak kom je voorloopig niet te weten, dat is 't beroerde van deze toestand. De kranten en de officieele instanties laten alleen los wat ze kwijt willen, maar de juiste en volledige toedracht van zaken krijg je nooit te weten of langs een omweg. Ik wacht met smart op de dag, dat ik niet meer afhankelijk ben van de goedheid van Engeland, de Rapwi of welke organisatie ook, om contact met m'n gezin te krijgen, niet meer m'n potje eten krijg bij de gratie van zoo'n instelling. Ook ik voel me hoe langer hoe meer geleefd worden, in plaats van zelf te leven, een dummy te zijn in plaats van een wezen met eigen wil en eigen initiatief.
Niet 't minst komt dat door de meening van onze regering, dat de meeste ex-P.O.W.'s nog niet fit genoeg zijn om orde en veiligheid te herstellen, en dat we een zoet en onmondig kind naar Engeland luisteren. Eerst had ik wel vertrouwen in de leiding, die natuurlijk gehandicapt wordt door moeilijkheden zooals bijv.: voldoende transportmogelijkheden, maar nu ga ik ook ongeduldig worden en als de nog niet door Rapwi beschermde geïnterneerden in 't zelfde tempo worden beschermd en daarna hereenigd met hun gezin, zijn we eind 1946 nog niet klaar! En er zullen dan nog steeds „prisoners of peace" zijn, nog steeds werklooze beschermelingen achter kawat.
In Soerabaia is 't leven weer zoo goed als normaal, volgens hier ontvangen brieven, daarom kan Lelieveld daar natuurlijk weer z'n kantoor openen. Plasman dacht misschien van Palembang misschien 't zelfde, omdat je nooit leest van relletjes in deze contreien, maar dan heeft ie 't glad mis.
De Engelsche commandant, kolonel Conmichael is heel erg voorzichtig en ondanks de rust, blijven we opgesloten en streng bewaakt achter prikkeldraad buiten het hart van Palembang, waar 't gezellig druk is en de Inheemsche handel en scheepvaart bloeit, tenminste als er een behoorlijk bestuur is.
Kom ik ga straks in m'n hotel door met deze brief. Toos is zooeven thuisgekomen omdat ze bij Bing wil zijn, die met mazelen ziek ligt sinds gisteren. Eigenlijk mag ze morgen pas weg van 't ziekenhuis, maar die ene dag te vroeg zal haar geen kwaad doen. Ik was net bezig de kleine patiënt, die zoo slap als een vaatdoek was, te wasschen op de W.C. en hem daarna te helpen bij het vomeeren, toen Wil met Toos de kamer binnenkwamen. Bing kikkerde dadelijk op en nu slaapt hij als een roos, bijna zonder hoesten en vergeet z'n onlesbare dorst.
We gaan nu tafel dekken voor het aardappel menu van hedenavond.-
Daar zit ik weer in m'n hotel en ik was blij verrast met je brief van de 19de , zoo heerlijk kort geleden Popsje, van de Alataslaan. Gelukkig dat je 't daar

zoo goed naar je zin hebt, ook de kinders en ik ben er Toetoe echt dankbaar voor.
M'n rekest aan de Legercdt. is de 5de al in zee gegaan, rechtstreeks en in doordruk aan het L.O.C. alhier, dat mij met die gevraagde verklaring kan overschrijven naar de burgeradministratie. Eddy Martel is ook als burger ingeschreven. De eenige manier om schot te krijgen in mijn kwestie, is bij het Dep. v. Oorlog op Batavia op spoed aan te dringen en volgens een hier gegeven verklaring kan ik nog vlugger gedemobiliseerd worden, als mijn dienstchef een verzoek daartoe indient wegens de noodzaak van mijn diensten als landmeter. Als hij nu beweert mij te kunnen gebruiken op het Batavia-kantoor, dan is er geen vuiltje meer aan de lucht! Ik ben wel benieuwd hoe D.v.O. reageert op m'n rekest, dat alweer wat anders inhoudt dan het doorsnee verzoekschrift om demobilisatie. Mijn rekest komt hierop neer, dat ik een verklaring wil hebben, dat zegt, dat ik geen militair ben omdat ze 't geheele personeel van de kadastrale verkenningsdienst immers gedemilitariseerd hebben op 5 Maart '42. Ik ben alleen maar bang, dat ze heel lang gaan zoeken naar de gegevens voor die verklaring, omdat er destijds zooveel paperassen vernietigd zijn.
Ja Pops, ik kan me nu best begrijpen, dat 't tegenwoordige leven op Batavia beter is dan hier, zoodat ik op 't oogenblik inderdaad beter naar Java kan komen. Maar zal 't zoo blijven in de naaste toekomst?
Een zekere professor Gerretson in Utrecht heeft een serie artikelen geschreven, waarin hij v. Mook beschuldigt de instructies van de Nederlandsche regeering te hebben genegeerd en onderhandeld te hebben met de opstandelingen. Op die manier zal hij Java verbabbelen zooals de Hollanders België hebben verbabbeld, toen de Zuidelijke Nederlanden in opstand kwamen. Baantjesjagerij, 't verlangen om in 't paleis te B'zorg te mogen wonen, zou v. Mook er toe hebben gebracht, met opstandelingen te praten. Enfin, 't zijn artikelen die een felle beschuldiging inhouden, behoorlijk geargumenteerd en gedocumenteerd zooals een prof. in Staatsrecht dit alleen kan en zooals alleen in een democratisch land gepubliceerd mag worden. Wacht even, gepubliceerd zijn ze (nog) niet, want alleen 't kampkantoor heeft ze, maar ik denk wel, dat Holland volledig op de hoogte is, omdat die artikelen zijn overgenomen uit partijbladen. En zoolang de regeeringsvoorlichtingsdienst die aantijging niet behoorlijk bestrijdt en publiceert, houd ik m'n hart vast voor 't behoud van Java, voor een blijvende rustige toestand in Batavia, waar we ons zouden kunnen hereenigen.
De toekomst ziet er dus nog donker uit momenteel, tenminste voor een rustige en vaste standplaats en werkkring op Java, maar we zullen ons 't hoofd daarover maar niet breken.
Bestaat straks de mogelijkheid of de wenschelijkheid om naar Holland te gaan met z'n allen, dan zal ik de laatste zijn om daar niet op in te gaan. In ieder geval zijn we dan bij elkaar en 't zal makkelijker zijn van Batavia weg te komen dan van Palembang.
Fijn dat je daar zooveel kennissen ontmoet, en dat bij Toetoe thuis zooveel jeugdvrienden zijn, die je 't gevoel geven thuis te zijn. In deze tijden kunnen we ons nog niet onttrekken aan 't samenwonen gelijk kuddedieren, vooral in Batavia, waar alles naar toe gaat, zooals indertijd in Bandoeng toen we in huize Kruyt op elkaar woonden. 't Was een bof dat ik hier het kuddeleven in 't militaire kamp kon ontvluchten en m'n heil kon zoeken in huize Hartsteen, waar geen andere inwoners zijn, een toestand die werkelijk uitzonderlijk is en alleen mogelijk is bij officieren en burgers-met-positie; 't is wel goed, dat ik in deze rust en kalmte zooveel mogelijk reservekrachten kan vergaren, om straks goed beslagen op het ijs te

komen, in casu de drukte en ’t werk op Batavia. Want ik vrees dat m’n stralende lichamelijke pracht weer zal gaan tanen, zoodra ik ’t luie leven vaarwel zeg, gelijk in 1928 na m’n zorgelooze studententijd.
Hoe is ’t mogelijk dat we nu bijna 18 jaren verder zijn; ik voel me nauwelijks ouder en m’n sportleeraar benijdt me m’n prestaties voor een kerel van bijna 40 lentes. Zijn meening is, dat de zware spoorwegarbeid tijdens m’n krijgsgevangenschap een training is geweest die voor sportmenschen goed was om fit te blijven, terwijl over ’t algemeen de burgers die gemist hebben en daardoor achterop zijn geraakt. Is daar op Batavia al gelegenheid om te tennissen en te zwemmen? Danssport zal er natuurlijk wel zijn, net als hier, en ik zal er daar voor ’t eerst weer gebruik van maken, want van behoorlijk dansen komt hier niets terecht vanwege de volte. Neen, geef mij maar een halfvolle zaal, zooals ingesloten prentje toont, maar dat voor Palembang onbestaanbaar is.
Tijdens m’n laatste nachtwacht heb ik me in de kritieke uren tijdens de strijd tegen Morpheus wakker gehouden met ’t teekenen van vier prentjes, een record aantal. Twee voor de Hartsteens, omdat de afbeeldingen persoonlijke aangelegenheden zijn, en de ingesloten twee voor jullie.
Ik hoop dat je Leigh intusschen gesproken hebt. Waarom hij naar Batavia ging en hoe hij ’m dat gelapt heeft, ben ik alweer vergeten, omdat ’t toen nog zoo’n bende was op Java, dat ik er geen heil in zag om ook moeite te doen van hier weg te komen.
Heb je m’n brieven, geadresseerd naar B’zorg nog nagestuurd gekregen, Pops? Schrijven jullie mij maar veel, jij ook Ferry, en probeer kiekjes te laten maken, want ik leef graag nu al met jullie mee als ware ik er zelf bij. En nu Mammie Dien een schrijftafel ter beschikking heeft, in een rustig hoekje, kan ’t makkelijk nietwaar?
Hoe is de berekening van die f 2900,- geweest en gaat dat pas in met Januari? Want voordien kreeg je toch veel minder? De Bergamins zou ik ook wat graag weer willen ontmoeten; doe hun maar mijn hartelijke groeten als je hun weer ziet.
En Rudy, hoe obstinaat en koppig hij dikwijls in Holland was, een behulpzame en goede ziel was hij toen al en ik ben hem dankbaar voor alles wat hij voor jullie gedaan heeft en nog doet. Momenteel zit ik weer bij de Hartsteens te schrijven en Wil douwt me weer wat lekkers onder m’n neus: een bord roedjak van bankoeang, ketimoen met echte heete saus, zoo pedis dat ik aan jou moet denken, Pops, met je liefde voor tranenwekkende sambalans. De lombokplanten groeien hier levensgroot langs ’t terras voor ’t huis en je maaltijden kan je hier makkelijk op z’n Padangsch bereiden.
Ja, dit wordt weer eens een lange brief, in antwoord op die eerste lange brief uit Batavia met al die nieuwe indrukken. Anneke van Harencarspel is ook al weduwe, net als Ella en zoovele andere Cheribonsche dames; gaat zij ook niet naar Holland?
Heeft Toetoe een frigidaire of electrisch fornuis? ’t Is een geweldig gemak deze dingen te hebben en een luxe is ’t toch niet. De frigidaire voorkomt dat je etenswaren moet weggooien en geeft je hygiënisch ijswater, het electrisch fornuis houdt de keuken schoon en geeft minder omkijken naar ’t eten, dus meer tijd voor andere werkzaamheden.
Kom lieve menschen, tot de volgende keer. Hoe is ’t nu met de school van de kinderen: is Yvonne in B’zorg nog leerlinge geweest?
Doe m’n hartelijke groeten aan Toetoe, Oma en de anderen en voor jullie zoentjes en pakkerds van Jan.

460124 Kedoeng Halang Moes aan Jan

Lieve Jan,

Graag wil ik ook nog een paar regeltjes schrijven aan m'n oudsten jongen, alhoewel ik me niet al te best voel. In Tjimangoe kon ik me niet onder doktersbehandeling stellen, omdat 't onmogelijk was. Een vreselijke hobbelige weg naar Soekaboemi, waar naartoe een kar f 40 heen en terug hoste, en …… geen geld. Dit moest voor voeding gebruikt worden. Afin, even wil ik je wel zeggen dat we 't grootste gedeelte van ons hebben en houwen verloren hebben, maar laat me niet achteruit blikken, dan raak ik echt de kluts kwijt en zijn m'n zenuwen me heelemaal de baas. Vooruitzien op een spoedig herstel van alles en een prettig wederzien met de nog afwezige zoon en schoonzoons, daaraan wil ik me vasthouden, en dat geeft troost en wat moed en kracht.
Dolf en Raymond, ook Wim Horst schrijven hartelijk en lief. Raymond was zelfs aangedaan toen hij m'n klein kort briefje, onderaan Netties brief, onder de oogen kreeg.
De dokter hier heeft me 3 soorten obat voorgeschreven, waaronder ook vitaminetabletten. Ik slaap gelukkig vrij goed, maar in hoofd en rug voel ik toch dat er iets niet in orde is. Daarom heb ik van den dokter acetocal en atofaan gekregen, maar véél helpt 't nog niet. Zodra ik veel loop of buk, dan krijg ik nare pijnlijke steken in den rug. En toch moet ik zelf wasschen en al die kleinigheden doen, die hier elke vrouw moet doen. Nettie en Eta hebben hun handen al vol met eigen werk en huiscorvee.
Kun je ons geen kiekje sturen, Jan? Raymond ziet er best uit volgens z'n laatste kiekje.
Kom lieverd, ik groet je maar omdat ik m'n oogen moet sparen, want verstelwerk staat ook steeds op 't program. Ik geloof niet dat er hier in 't kamp een bril te krijgen is, afin, geduld dan maar weer, zooals met alles. We hopen natuurlijk dat je op Batavia kunt komen, maar als 't niet gaat, lijkt 't me ook 't best dat Dien bij je komt, vooral waar je zoo'n heimweh, ook naar je gezin hebt.
Dag jongen, veel liefs van ons allen en gekust door Moes.

460124 Kedoeng Halang Pa aan Jan

Kedoeng Halang, 24-1-'46

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je brieven n° 32/34 dd 5/1-7/1 & 8/1, die ons bereikten toen Dien en kinderen reeds een paar dagen van dit kamp zijn vertrokken (10/1) naar het andere kamp bij de 14de Bat. in de Kotta voor doorreis naar Batavia. Reeds op 16/1 zijn Dien en kinderen met 't transport naar Batavia vertrokken, tezamen met haar broer Rudi, die haar dien zelfden morgen kwam ophalen. Rudi wist echter niets van Dien's vertrek, zoodat hij tenslotte bij ons, tot onze groote verwondering, terecht kwam. Veel konden wij niet met hem praten, daar hij direct naar Dien moest gaan, onder geleide van Eta, die van 't kampkantoor (gelukkig hier dichtbij) gedaan kon krijgen om met een toevallig gereedstaande truck, naar den overkant te rijden. In het andere kamp aangekomen, ± 1 u n/m vonden zij

Dien. Kinderen reeds op de vrachtauto, gereed om met het transport naar Batavia te vertrekken. –
Dus het was op het nippertje dat Eta en Rudi er kwamen, terwijl Eta nog even tijd had, op den valreep, voor de retourrit naar K Halang, om Dien je brieven te overhandigen. Deze zond Dien ons weer terug ter lezing en ontvingen wij gisteren gelijk met haar 1ste brief dd 18/1 met verslag over de goede reis en behouden aankomst. Vertrokken te 2 u 30 en aankomst op Batavia te 5 u n/m, zonder stoornis of oponthoud, alleen door elkaar geschud vanwege de abominabele toestand van de weg. Je zult intusschen ook bericht ontvangen hebben van Dien met alle bizonderheden.
Alvorens ik verder ga, moet ik je nog hartelijk danken voor je felicitatie met m'n 68ste geboortedag. God geve dat je goede wenschen in vervulling moge gaan, dat ik getuige mag zijn van weer normale tijden, zij het onder heel andere omstandigheden dan voorheen, als toeschouwer van den wederopbouw van ons geboorteland.-
Wij hebben steeds met levendige belangstelling al je brieven, die het karakter dragen van een dagboek, gelezen en wij zijn dankbaar, dat je zoowel geestelijk als lichaamlijk het goed is gegaan na de capitulatie. – Dat je je gedachten behoorlijk kunt concentreeren om die dagelijks op papier te zetten om ons allen, je eigen gezin vooral, met je mee te laten leven, doet ons goed. Het stemt ons vooral prettig en rustig, dat je in het huiselijk milieu v/d Hartsteens bent opgenomen en je daar thuis voelt.-
Het verrast ons te vernemen, dat mijn broer Eddi tenslotte toch op Palembang terecht is gekomen en dat zelfs Toeti en zoontje ook daar zijn aangekomen.- Je vind 't zeker wel zoo prettig om onze bloedverwanten op dezelfde plaats te hebben, omdat beiden zoo hartelijk en gastvrij en hulpvaardig zijn, waarvan wij destijds zoovele bewijzen hebben ondervonden.- Wil je zoo goed zijn om bijgaand briefje aan Eddi of Toeti bij ontmoeting te overhandigen, opdat ook zij wat van ons vernemen. ÷ Ik zal dit tot een volgenden keer uitstellen, omdat ik wat moe ben. Van jou zullen beiden trouwens één en ander gehoord hebben.÷ Ik was altijd van plan om Toeti te schrijven naar Batavia, waar zij volgens Wies in de Cheribonstr. 3 (N.Menteng) woonde, maar ik stelde 't steeds uit. –
Dat je wel eens last hebt van "nervous breakdowns" beste Jan, kan ik mij levendig indenken. Ook ik en Moes (de anderen denkelijk ook) hebben daar last van in de laatste jaren, maar wij verzetten ons ertegen, hoewel of trots het kampleven met het ongewone van het dagelijkse leven, de samenleving met andere vogels van diverse pluimage, die veel eischen van ons aanpassingsvermogen, zelfbeheersing en geduld. Beschouwen wij dit alles als een zuiveringsproces, een smeltkroes, veel goeds valt er nog niet te bespeuren, daar overal zelfzucht nog een rol speelt, terwijl het begrip van het mijn en dijn in vele gevallen zoek is geraakt. –
25/1 Heden vervolg ik m'n epistel. Gistermorgen kwamen tante Titi en Oom Jacob op bezoek, wie wij je belangstelling overbrachten. Van de door jou toegedachte hobbies is natuurlijk geen sprake, waar alles ontbreekt, behalve een golok (mes) voor brandhout bestemd voor koffiewater 's morgens vroeg. Onze voeding krijgt men van de gaarkeuken en voor de maandelijkse onderstand f 200.- per individu kan tot fancy-prijzen extra voedingsmiddelen z.a. pisang, eieren, ketjap, klapperolie suiker enz. behalve rijst, in de centrale kamptoko gekocht kan worden. Dien schrijft dat zij te B'via voor deze maand al direct f 2900,- uitgekeerd kreeg, een fiks bedrag, dat echter evenredig is aan de diverse prijzen op B'via. Voeding zal zij denkelijk niet krijgen, omdat Toetoe de heelen dag kookt en braadt op ouderwetsche manier.

Nu over de jeugd. Alle kinderen gaan om den anderen dag naar de lagere school voor een paar uren slechts en waarvoor de noodige onderwijskrachten bereids gestrikt zijn, w.o. Eta à raison van f 20,- (Jap. f) per dag. Wim is corveeër bij de reinigingsdienst en Ben als kamp-politie, maar deze heeft ontslag gevraagd en is thans H.B.S.er , 3de kl. wat wij toejuichen. Verdere geestelijke ontwikkeling voor jongelieden prefereeren wij boven het den heele dag lanterfanten als politieman.-
Het watervraagstuk is in het gansche kamp werkelijk nijpend, omdat alleen de buitenkranen aan de wegen buiten de huizen open zijn, zoodat iedereen, jong en oud, hun porties dagelijks moeten pikelen in allerhande blikken, blikjes emmers, teilen etc.
Van de radio zul je dagelijks wel op de hoogte blijven van de algemeene toestand op Java en elders, althans Raymond schrijft over gebeurtenissen hier, die hij zoowel door radio als middels ontvangen correspondentie door kampgenoten van hunne resp. echtgenotes te Bogor o.a. incidenten met dames & Punjabis tijdens een dansavond in 't paleis en in de plantentuin! Alles bij elkaar genomen wordt het naar mijn (menschelijke) meening werkelijk hoog tijd, dat er betere tijden aanbreken, dat de menschen weer in de geordende maatschappij leven, edoch, ons aller lot is in Gods handen. Wij hebben op Zijn tijd te wachten en dienen dagelijks om kracht te bidden voor de grootste inspanning, het wachten, die aan onze geest gesteld wordt.
Dolf meldde aan Eta, dat hr Plasman de diverse adressen van alle nog levende landmeters heeft opgevraagd, maar verscheidene oud-collega's behooren niet meer tot de levenden, o.a. Strick, Wellens en anderen, die ik mij niet meer herinneren kan. Hemmes zit op Balikpapan, z.a. ik van iemand kort geleden vernam die er vandaan kwam en Theo kent. Deze vraagt in de krant (Het Dagblad) om inlichting over z'n vrouw en kinderen. Raymond vraagt telkens in z'n brieven aan Nettie of zij met de kinderen en ons niet naar Siam zou willen evacueeren, maar zij wil alleen er heen onder mannelijke geleide. Wij voelen er niets voor, mochten wij ooit overzee evacueeren, vrijwillig, dan prefereeren wij Nederland. Met onze postspaarbankboekjes en de deposito bij de Factorij behooren wij niet tot de armlastigen, zoodra het bankwezen weer hersteld is. Van de familie Bruinier uit Holland hebben wij tot nog toe tittel of jota vernomen, niettegenstaande een geregelde luchtpostverbinding tot stand is gekomen. Wij vreezen het ergste naar aanleiding van geruchten, dat alle N.S.B.ers in Holland om 't leven zijn gebracht door Jan Pet en z'n maats. –
Kom Jan, ik zal 't maar hierbij laten, 't beste met je. God geve dat wij elkaar spoedig mogen terugzien, hartelijke groeten aan de fam. Hartsteen en jij veel liefs van ons allen hier, als altijd je liefh. Pa.

460126 Palembang Jan aan Dien

No 41

Palembang, 26-1-'46

Popsjelief,

Daar zit je mannetje weer op wacht en 't gaat me geducht vervelen, omdat ik de verloren slaap zoo moeilijk inhaal. Misschien nog meer dan tevoren, vóór de oorlog, geldt voor mij het: „Wie aan m'n nachtrust komt, komt aan m'n leven." en het Fransche spreekwoord van de slapenden, die

eten: „Qui dort, dine”. Ik kom de nacht wel door, al lezende, schrijvende, teekenende en wandelende, daar niet van, maar ’t is juist the day after the night before. Ook de moeilijkheid om hier weg te komen zit me dwars en dat alles beneemt me alle lust om de dingen van de zonnige zijde te bezien.
Plasman laat me ook niet met rust en verwacht van mij, dat ik de autoriteiten overhaal om het kadasterarchief van het Palembangkantoor te redden voordat extremisten het vernielen of beschadigen uit wraak, zoals in Makasser en Soerabaja is gebeurd. Als de Resident niet eens zijn archief gaat redden, moet een kadasterman zeker een in ieders oogen minder belangrijk archief gaan beveiligen, alsof die ambtenaar ook een stem in ’t kapittel heeft. Alleen als ’t gaat om in de meest noodzakelijke levensbehoeften te voorzien, laat de Engelsche commandant, kolonel Conmichael zijn mannetjes, behoorlijk bewapend in de Kotta verschijnen en anders niet. Plasman heeft weer eens extravagante ideeën en ik zal me dan ook bepalen tot het verzoek aan de betrokken gezagslieden, mij tijdig te waarschuwen zoodra de concessiegrenzen worden opgeheven.
Wat er momenteel naar Batavia vertrekt zijn: 1^{e}) zij die door hun dienstchef zijn opgeroepen en 2^{e}) als militair op Java dienst gaan doen, hetzij als magazijnmeester, bij de marine, politie of technische dienst.-
Zij die in aanmerking komen omdat ze òf zelf onfit zijn en hier dus overbodig, òf wiens vrouw of kinderen ernstig ziek zijn, wachten al langer dan een maand. Ik ken geen geval van een vertrek naar Java enkel en alleen om bij vrouw en kinderen terug te zijn. Altijd was er een bepaalde reden of doel bij. Toch geef ik de moed niet op en God geve, dat ik een of andere akal vind om weg te komen van hier, desnoods als militair, want eenmaal op Batavia kan ik beter aantoonen, dat ik eigenlijk burger ben.
Dat maken van onderscheid tusschen officieren en minderen is hier zóó overdreven ver doorgevoerd, dat er een algemeene haat heerscht tegen alles wat sterren draagt. Misschien komt dat ook door het langdurige barakkenleven. Waar zooveel menschen samenwonen in de kampen, zijn daar houten plankieren aangebracht en tusschen de planken zit ’t nu vol: koetoe boesoek, ja ook in mijn kamer. Heele nachten heb ik niet kunnen slapen omdat de lieve beestjes over me heen wandelden, totdat we flit kregen en ik de planken grondig ingeborsteld heb, zoodat m’n klamboegenoot en ik er twee nachten bewusteloos van zijn geweest.
De heeren totoks lieten de bloedzuigers rustig hun gang gaan, waren te lui om de bultzak eens naar buiten te brengen en de planken te reinigen. Indolentie is blijkbaar niet typisch Indisch. Misschien moet ik wel medelijden hebben met die zielen, want de een is een trouwe malariaklant en de ander een zenuwpees, die de auctor intellectualis is van het rekest aan de Indische regeering om Palembang zoo gauw mogelijk te doen evacueeren, omdat we hier „dagelijks in ernstig levensgevaar verkeeren”. Dat is Mr. de Boer, vroeger B.B. man, nu arbeidsinspecteur.
En behoorlijk plaats om je bezittingen op te bergen hebben we ook niet allemaal. Zoo staan m’n oude valies en m’n nieuwe trunk in ’t stof onder m’n beddeplanken en hangen de dagelijkse kleren in bonte mengeling aan mijn aandeel van het ijzerdraad, waaraan ook de klamboe wordt vastgebonden, zijnde een lengte van 1 meter. En als ik niet bij de Hartsteens zou eten, ben ik verplicht tafelloos op de rand van m’n bed te zitten en te lepelen uit m’n krijgsgevangen blikken bord.
Vanmiddag had ik willen slapen in dit hotel om ’s nachts fit te zijn, maar ’t mislukte jammerlijk door de hitte, de vliegen en het schelle licht. Ik had ook wel bij de Hartsteens kunnen slapen, maar dan zou ik te laat kunnen

zijn voor ’t avondeten, dat gewoonlijk in ’t hotel tusschen 5 en 6 uur wordt verdeeld.
Dat is nu ’t leven hier voor een landstormsergeant , die er alweer naar snakt om weer wat in de melk te brokkelen te krijgen, zooals hij als burger vóór de oorlog mocht doen. De eenige genoegens die mij in evenwicht houden zijn: het huiselijke comfort en de ongedwongenheid bij de Hartsteens en de luchtige kleeding. Momenteel heb ik voor ’t eerst m’n Amerikaansche lange confectiebroek aan van glimmend bruin linnen, omdat de muskieten me anders niet rustig laten schrijven, maar gewoonlijk loop ik in shorts en shirts met korte mouwen.
Ik vrees dat de jaren van krijgsgevangenschap me nog minder geschikt voor het societyleven hebben gemaakt, want m’n lichaam heeft zich aangepast aan licht en lucht, aan wind en weer en ik ben zooals Curwood ’t zegt: „a strong and silent man of the big open spaces” geworden, niets voor een salon of volgepakte danstent.
En diezelfde man verlangt momenteel meer dan ooit naar z’n vrouwtje en kinders en neemt op ’t ogenblik weer afscheid, terwijl ze al heerlijk liggen te ronken in Toetoe’s huis.
Groet allen hartelijk voor me en wees jullie geknuffeld en gekust door Jan.

460126 Batavia Dien aan Jan

ontv 29/1

Batavia 26-1-46

Lieve Puckje!

Zojuist van ’t 10de Bat. terug om te vragen of ze je hierheen kunnen overplaatsen. Daarvoor ben ik bij een kapitein geweest die daarmee belast was. Helaas kon hij me niet helpen, omdat Batavia potdicht is voor evacués, met ’t oog op de 14000 evacués uit Midden en Oost-Java hiernaar toe. Alleen als ik een doktersattest kon overleggen, dat mijn gezondheidstoestand jouw overkomst gewenst vindt, kan jij opgeroepen worden. Dat jij goedgekeurd bent schijnt de zaak nog moeilijker te maken. Dit was de laatste Rapwi order, maar ’t kan iedere dag veranderen en dan krijg ik ’t direct te horen. Ondertussen zit ik hier en jij daar, ik ben benieuwd wanneer jij hier kan komen. ’t Is toch wat. De tijd onder Japan ben je doorgekomen en als ’t een beetje wil wordt je neergeschoten door een Indonesiër, zonder dat ik je terug heb gezien.
Naar de Rapwi hoef ik eigenlijk niet meer te gaan. Toch ga ik ’t proberen, ik ben benieuwd wat ik daar te horen krijg.
Hoe is ’t eigenlijk met jouw proberen gesteld? Je kan toch niet blijven wachten tot je een ons weegt, voor we bij elkaar zijn. Heb je al wat gehoord van je request, heb je al navraag gedaan of ’t al doorgestuurd is? Dan nog ben in benieuwd of je als burger hierheen kan komen. In ’t uiterste geval probeer ik naar Palembang te gaan. Ik weet alleen dat ik op ’t ogenblik reuze de pest in heb.
Terwijl ik dit aan ’t tikken ben, komt de post jouw brief van de 22ste no 40 brengen als antwoord op mijn brief van de 19de. Werkelijk vlug; er is inderdaad een brief van mij zoekgeraakt. Heb je die nu al ontvangen?
Ik dacht dat ik in de brief van de 19de ook de ontvangst van je laatste brieven gemeld heb, te weten no 32 t/m 34. Eta kwam ze me brengen, met Rudy samen.

Zo je request is dus de 5de in zee gegaan. Ik ga Maandag (vandaag is nl Zaterdag) eerst naar de Rapwi, horen wat ze daar te vertellen hebben. Dan ga ik naar Plasman vragen, nog eens, om je voor dienst op te roepen voor je demilitarisatie d.w.z. de demilitarisatie van de K.V. bij de inval van Japan. Daarmee kan ik dan naar D.V.O. gaan en zien wat ik verder doen kan. Ik zal in ieder geval alle moeite doen om je hier te krijgen, al zie ik er op 't ogenblik geen gat in. Houd er de moed maar in! In ieder geval zit ik hier beter dan in Buitenzorg. De kinderen zijn hier ook al op school, Ferry op de H.B.S., Gerard in de 4de klas en Yvonne in de 3de. Of ze mee kunnen kan pas over een tijdje beoordeeld worden.
Wat de toelage betreft ben ik hier ook bon af; Als hoofd van 't gezin krijg ik f 1100,-, de kinderen ieder f 600,-, dus totaal f 2900,-, wat we gemakkelijk aankunnen, gezien de verscheidenheid van artikelen en de prijzen. In Buitenzorg hadden we aan de toelage van f 500,- meer dan voldoende, omdat we toen niets konden kopen van buiten. Hoe het nu is weet ik niet. De toelage van f 2900,- krijg ik van 't Kadaster, de Rapwi toelage zou voor ons f 2000,- in de maand geweest zijn. Ik heb 't voordeeligste gekozen, wat mocht. Hoeveel krijg jij daar uitbetaald? Dan hebben we een broodkaart, waar we voor f 3,- per persoon per dag 2 grote broden krijgen. Verder hebben we een distributiekaart, waar we om de 10 dagen gratis beras, blikjes, zout, suiker enz krijgen. Voorts krijgen we van tijd tot tijd kledingbonnen, Rode Kruis pakketten , 't is hier best in orde. Dan is Rudy er nog, die ons met alles en nog wat toestopt. Als militair krijgt hij nog meer dan wij. Met deze schrijfmachine kwam hij ook aandragen, vandaar dit kunstproduct. Ik ga me flink oefenen, want als ik eens uit werken wil, is tikken een eerste vereiste. Ferry is ook druk aan 't oefenen, krijgt van Bea methodisch les. Ik doe 't maar op mijn eigen manier. Mettertijd ga ik 't ook volgens de regelen der kunst leren. Naar Moes en Pa heb ik ook al een lange brief geschreven over mijn wederwaardigheden hier.
Heb jij nog wat uit Holland gehoord? Ik heb al lang niets gehoord en heb ook al lang niet geschreven. Eddy verwachten we eind dezer hier op doorreis naar Balikpapan, waar hij bij de M.T.D. geplaatst is. Eef en Bientje gaan ook mee en hoop ik ze terug te zien. Zo zie je, dagelijks krijg ik allerlei mensen te zien, alleen m'n bloedeigen man komt niet opdagen. Treurig! Gisteren oom Aatje, Louisa, de vrouw van Benno Diepering ontmoet, vandaag Els den Daas en zo gaat 't maar. Annie Klopper en de oudelui Kamp een paar dagen terug opgezocht. Scheffer, Leigh, Boetje Dirksen, mevr. Stadelman, mevr. Holsboer ook al tegen 't lijf gelopen. Leigh heb ik gevraagd eens rustig te komen praten; ik ben erg benieuwd hoe hij hier is gekomen. Hij moet alsnog komen. Je laatste brieven heb ik naar Moes gestuurd ter lezing; van de laatste tekeningen heeft het hele huis genoten. Graag nog meer impressies. De familie Bergamin is nog steeds niet weg! Met de Bloemfontein gaan vele bekenden uit Buitenzorg naar Holland o.a. de fam. Kloet. Iet kreeg hier pas te horen dat Loet in '43 al overleden is aan dysenterie in Thailand.
Kom nog even vertellen dat de kinderen hier een goede eetlust hebben, misschien van de vitaminetabletten die ze slikken. Stel je voor dat Gerard en Yvonne dik worden! Ferry heeft hier ook veel oude vriendjes ontmoet, waar hij veel naar toe gaat. Die kan zijn zaligheid niet op!
Kom Puckje, ik ben voor deze keer weer uitgebabbeld; tot een volgend keer. Ontvang van allen hier veel hartelijke groeten en wees door ons omhelsd en gezoend, met vele extra zoentjes van Popsje.

Ik ben met Ferry ook al bij de oogarts geweest en krijgt hij nu een nieuwe bril, alles gratis! Mooi ja! Z'n ogen zijn erg achteruit gegaan. Ik wou me ook

een leesbril aanmeten, maar de glazen waren niet voorradig, jammer! Over een tijdje maar weer informeren. Daag Popsje

Zondag 27-1-46

Guus zegt, dat kapitein Rosier hier in Batavia zit. Is zijn vervanger geen geschikte man om mee te praten? Kan hij geen moeite doen voor jouw overplaatsing?
Gisteravond ben ik met Rudy, Lies en Guus uit eten geweest. Toen we naar huis gingen was 't hartstikke donker. Geen straatverlichting, op de tast zijn we naar huis gefietst, hobbelende door de gaten in de weg, werkelijk een sensatie!
We zijn heelhuids thuisgekomen en vinden 't de moeite van een herhaling waard.
Dit is heus 't einde, veel zoentjes van Popsje

460129 Batavia Dien aan Jan

Ontv 1/2

Batavia 29-1-'46

Lieve Puckje!
't Was gisteren een emotie volle dag!: 's morgens liep alles me tegen, voor niets ben ik in de vroege morgen naar de Rijswijkstraat gefietst, om een bril voor Ferry te halen; op de deur stond n.l. te lezen dat de letter M pas de 5de aan bod was om geholpen te worden. Op de terugweg sprong op Menteng m'n voorband, gelukkig voor een fietsstalletje, zodat ik de band direct kon laten maken. Ondertussen zat ik hem toch te knijpen, dat ik te laat was om Yvonne om ½ 10 te halen. Maar ook dat liep weer los.
Toen Liesje's morgens thuis kwam van de kinderen naar school te brengen, wat zij altijd doet, vertelde ze me, dat de onderwijzeres van Yvonne haar gezegd had, dat Yvonne niet met de klas meekon. Ik vond 't wel niet zo erg, maar prettig is ook anders. Met 't afhalen van Yvonne heb ik de juffrouw zelf gesproken en kreeg tot m'n opluchting te horen, dat 't vandaag juist erg meeviel en dat ze 't nog een weekje zal proberen. Apres tout viel alles mee, maar ondertussen had ik al de pest. Na het halen van Yvonne, distributie halen, wat ook geen pretje is.
Enfin met dat al was de ochtend alweer voorbij. Na 't eten, wat hier altijd verrukkelijk is, al zijn we geen electrisch formuis rijk, maar wel een frigidaire, zaten we genoeglijk met z'n allen een cigaretje op de voorgalerij te roken, toen de post kwam. Voor mij waren er eventjes 8 brieven. Een van Moes, een van Eef, een van Thea uit Maarsen en een foto van haar beide jongetjes, dotjes zijn 't en 5 brieven van ……jou! T.w. de 5 mankerende van n° 35 t/m 39. Enig vind ik zo'n brievenregen! Alles met belangstelling gelezen en de illustraties zijn weer door 't hele huis bewonderd. Hoe is't nu daar? Is Toos alweer thuis en is de Javaanse bediende er al? 't Lijkt me niet prettig voor Toos, om thuiskomende van 't ziekenhuis direct in de rommel en drukte te vallen. Is dr v.d.Mark niet een broer van Jo v.d.Mark? Zijn de Hogezands nog niet vertrokken? Ze stonden toch op 't punt van vertrek naar Holland? Doe ze allemaal m'n groeten maar.
Om op m'n verhaal terug te komen, na 't genieten van al die brieven, ben ik gaan baden en kleden; net dat ik aangekleed was, kwam Rudy in z'n jeep binnenrijden en wie zaten erin? Eddy, Eef en Bientje! Enig, ze zijn dus bijna gelijk met hun brief binnengestapt. Ze zien er patent uit, Eef is nog nooit zo

dik geweest, maar toch nog slank en Bientje is een hondje! Eddy ziet er ook goed uit en toornt boven me uit. Hij lijkt wel gegroeid, of ben ik soms gekrompen? Hoeveel zal jij dan wel boven me uitsteken? Ze zijn overgevlogen en hebben een vracht bagage mee kunnen nemen, alweer een gevolg van connectie, zonder dat kan je tegenwoordig wel op ’t dak gaan zitten. Ik heb ze direct gevraagd of ze geen connecties hadden om jou hierheen te krijgen en zullen ze alles doen wat ze kunnen. Tot zolang geduld, alweer geduld. Eddy vroeg ook waarom jij je niet als officier hebt opgegeven, toen je eenmaal krijgsgevangene moest zijn, wat je toch ’t laatst was. Volgens hem hebben de officieren altijd een streepje voor gehad, wat niet wil zeggen, dat ze ’t niet beroerd hebben gehad. Verder lijkt ’t hem beter dat jij je laat afkeuren, dan kom je ook makkelijker weg.
Hoe is ’t nu met je gezwollen gezicht? Hou die oedeem even en laat je afkeuren voor de dienst. Dan wisten ze te vertellen dat in Februari alle mannen van Sumatra hier komen. ’t Lijkt me te mooi om waar te zijn; dus moeite blijven doen om op een andere manier hier te komen. Ze zijn hier blijven eten en zijn bij tienen naar huis gereden. Weet je waar ze logeren? Bij Verhoeff. Eef heeft z’n vrouw in oorlogstijd leren kennen. Ze blijven een paar dagen hier in afwachting van hun vertrek naar Balikpapan, wat ook per vliegmachine gaat. We gaan eens samen naar een dancing om dat mee te maken. Rudy voelt niet erg voor zulke dingen.
Leuk dat jij genoten hebt van ’t uitstapje naar Pladjoe. Als die film hier komt zal ik er naar toe gaan. Tot nu toe ben ik nog niet naar de bios geweest, ’t is geen onverdeeld genoegen; je moet vroeg komen, dan sta je nog in een ontzettende queu en word je bij opening van de deuren erin geperst, niets voor mij, met nog de kans dat je door de M.P. er uit wordt gezet, als je geen plaats hebt. Ferry gaat er iedere zondag naartoe en is leep genoeg om een zitplaats te veroveren. Ronnie Keilman is een van zijn trouwe kameraden.
Ik ben nog niet bij de Rapwi geweest voor informatie. Eerst wil ik weten of jij plaats voor me hebt in geval wij naar Palembang komen, als ’t inderdaad onmogelijk is, dat jij hier komt. Schrijf me dit dus zo gauw mogelijk.
Toch ben ik bang om van Java weg te gaan; jij kan overgeplaatst worden en dan zijn we nog verder van honk. Kun je begrijpen in wat voor moeilijke positie ik verkeer. Ik heb er dan ook zwaar de pest over in. Kom ik ook niet verder mee, we zullen maar ’t beste blijven hopen. Van Buitenzorg goede berichten, evenals van Thea.
Kom Puckje, tot zover. Nu ik deze machine rijk ben kom ik meer tot schrijven (tikken).
Ontvang van ’t hele huis vele hartelijke groepen, met veel liefs, omhelzingen en zoentjes

Van POPSJE EN 3TAL

460130 Buitenzorg Ben aan Jan

Ontv 3/2

Buitenzorg 30-1-'46

Beste Jan,

Je laatste brief in goede orde ontvangen en zoals gewonelijk alles met algemene belangstelling gevolgd. Ook de drie schetsen gaven een duidelijk beeld van je gevoelens in de verschillende drachten, die je hebt doorgemaakt.
Hierbij gaan ook een aantal producten van mij mee, die ik zonet gekrabbeld heb. Ik teken 't liefst zo los mogelijk uit de hand, dus niet 't zorgvuldig afmaken van elk onderdeeltje, welks laatste methode ik dan pas volg, als 't voorwerp tot in de finesses in m'n geheugen bekend is. Bekijk deze schetsen dus niet al te serieus Jan, maar zoo op 't eerste gezicht.
Jouw tekeningen zijn zorgvuldiger afgewerkt en is duidelijk de begin-verhouding tussen de verschillende lichaamsdelen in losse omtrekken te zien. Een heel enkele keer, indien ik 't onderwerp zo typisch vind, dat 't alleen wat zorgvuldiger afwerking nodig heeft, om een enigszins behoorlijk geheel te leveren, besteed ik er meer aandacht aan (kop militaire politie). Jammer dat je niet wat dichter bij zit, dan kon ik je m'n schetsboek toesturen, om 't dan met opbouwende critiek terug te krijgen na inzage.-
Op 't ogenblik zit ik reeds een volle week op de H.B.S. hier in 't kamp, wat me tenslotte beter lijkt dan 't soms doelloos op wacht staan bij de politie, wat ik erg geestdodend vind. Ik heb me in de 3^{e} klas ingeschreven, met 't oog op verscheidene vakken, die ik in de hoogste klas van de CAS destijds niet heb gehad. In de talen, aardrijksk., biologie, geschied. en algebra ben ik vrij goed, maar heb toch nog niet helemaal inzicht in een nieuw vak voor me: goniometrie. De grondstellingen snap ik wel en de ± 40 formules krijg ik er zo langzamerhand wel in, maar sta ik nog wel wat vreemd in de toepassing daarvan, wat wel jammer is, daar ik me wel voor 't vak interesseer. Ik betreur het feit, dat ik me met eventuele moeilijkheden niet tot jou kan wenden, aangezien onze leraar geen beroepsleraar is en erg oppervlakkig in zijn uitleg.
Nu Jan, 't blad is vol – tot next time dus.
Hartelijke groeten van ons allen en een flinke poot van Ben

Juist verzond ik gisteren m'n brief aan jou, toen Ben me dit epistel gaf, even te laat.
Enfin, ik hoop dat je alles in orde ontvangen zult.
Omhelsd door je Moes.

460130 Buitenzorg Moes aan Jan

Buitenzorg 30/1

Dank voor je aardige teekening Jan.

Lieve Jan,

Gisteren ontvingen we je brief van 23 dezer, waar we natuurlijk weer erg blij mee waren. Fijn dat je er een enveloppe en blanco papier ingestoken hebt. We zijn zoo gerust als er teeken van leven van je komt, vooral als we dan kunnen vernemen dat je 't goed maakt. Ik zie nu

reikhalzend uit naar den dag van wederzien, konden we maar vooruit weten wanneer hè! Vorige week hebben we je reeds een lang epistel gestuurd, en hopen we dat je die in gezondheid moogt ontvangen. Heerlijk als je al goed en wel in Batavia bent, dan pas wil ik alle moeite doen er ook te komen, met ons allen. 't Is hier nu niet al te best met de gezondheid. Alle kinderen zoowat lijden aan kinkhoest, en door 't druilige weer zijn er veel influenza-patiënten. Zoo ligt momenteel Nettie met influenza, Hilda met kinkhoest en Bertje is ook al een paar dagen in de lappenmand. Gelukkig dat dokter en apotheek bij de hand zijn, hè! De kleinen van Nettie hebben vroeger al die nare kinkhoest gehad, dus die zullen 't nu wel niet meer krijgen.
Van Dien en Wies kregen we gisteren ook weer bericht; afin, van Dien hoor je natuurlijk al alles, ook dat Dorus v. Maanen nog steeds vermist is en dat de oudelui Ramp ergens in Batavia zitten, gevlucht uit Oengaran per vliegtuig. Van Dolf kreeg Eta gisteren ook weer goede berichten. Weet je, dat heer Plasman Eta ook geschreven heeft! Hè, ik hoop zóó dat jullie binnenkort weer op een kadasterkantoor zullen zitten, veilig en rustig!
Ga asjeblieft niet de stad in jongen, waar rood-wit nog de macht heeft. Straks loop je kans ontvoerd te worden, net als Dorus v. Maanen. Blijf voorzichtig zijn, denk om je gezin, ouders en familieleden, en stel je niet bloot aan gevaren. Er komt nog maar geen eind aan de lange reeks van ontvoeringen. Vreeselijk.-
We zijn blij dat je bij de Hartsteens zoo'n prettig tehuis hebt. We hopen dat ook daar de zieken spoedig op de been zullen zijn.
Raymond vraagt ons steeds om maar daar te komen, omdat hij denkt dat Java geen toekomst meer heeft. Maar ook wij blijven afwachten. Ik heb Dien gevraagd, of ze voor Pa een 2de hands pyjama kan sturen, want Pa heeft bijna niets meer; hij is nog 't minst bedeeld. De jongens krijgen kleeren, maar Pa, die ze echt noodig heeft, niet. 't Wordt wel beloofd, maar we zien nog niets tot nog toe.
Ik lijd nog steeds aan hoofd- en rugpijnen, vooral als ik veel gebukt heb of van 't een of ander geschrokken ben. Ik denk, dat ik weer gezond zal worden, als de toestand weer normaal is. Want ik trek me die ellende overal hier zoo erg aan; vooral dat vreeselijke behelpen, vooral wat water betreft. Je moet einden loopen om een beetje water machtig te kunnen worden. Jammer ook dat er geen areng te krijgen is, zoodat we echt scharrelen moeten met houtjes zoeken.
Afin, kop op! God verlaat de Zijnen niet en ik ben hem dankbaar, dat hij tot nog toe al m'n lieve kinderen gespaard heeft, ook de aangetrouwde kinderen. Maar 't is in dezen tijd heel erg moeilijk om God en Geloof vast te houden. Zeg Jan, heb je 't bijbeltje nog dat ik je in Tjimangoe met 't afscheid gaf? Wat een vrééselijke dag was dat, een groote knak voor me! En heb je nog 't zilveren tabaksdoosje van je overgrootvader Wijngaard?
Dag lieverd! 't Andere velletje zal door Pa of jongens beschreven worden; maar ik zal er maar niet op wachten en dit maar eerst opsturen. We weten nooit vooruit wanneer er weer een transport gaat.
Houd je maar goed hoor! Veel kusjes van je Moes.
Liefs en groeten van allemaal.

460130 Palembang Jan aan Dien

N° 42

Palembang, 30-1-'46

Vrouwkelief,

dank voor je mooi getypte brief van de 26e, die op 't Postkantoor werd afgestempeld 28/1 en door mij is ontvangen 29/1, dus gisteren.
Toen ik thuiskwam waren diverse rijkdommen keurig geëtaleerd op m'n plank, nl. het laatst uitgereikte Roode Kruis pakket (made in Canada) (één pakket de man) en daarop vier pakjes Raleigh-sigaretten (die ik niet rook en dus ga verkoopen à raison van f 45.- per pakje), 2 brieven (een van jou en een van Pa en Moes, in antwoord op mijn gelukwenschen met Pa's verjaardag), een glas met mijn aandeel boter en 1/3 ananas. Daar hebben m'n vrienden van m'n kamer voor gezorgd, omdat ik de heele dag de deur uit ben. Ik was die avond zelfs op 't nippertje thuis, omdat de kring van Jimmy me weer eens had uitgenoodigd de dansavond in de soos bij te wonen. Kwart over 9 terug bij Wil en Toos, moest ik nog verkleden en eten, zoodat ik klokslag 10 de hotelpoort inwandelde, waar de wacht de ingang al afgesloten had met de Friesche ruiter. Niets erg overigens, want als wachtcommandant maak ik 't ook dikwijls genoeg mee, dat er zelfs na tienen nog plakkers binnenkomen, die zich dan te verantwoorden hebben bij de kampcommandant, omdat ze bij het avondappèl niet op hun slaapplaats present waren. 't Zou bij mij wel losgeloopen zijn, want 2e luit.
Zondag kent mij goed genoeg omdat hij regelmatig de Hartsteens opzoekt.
Je hebt dus ook ondervonden, hè Pops, hoe moeilijk 't is om mij naar Batavia te krijgen. 't Wordt zelfs hoe langer hoe moeilijker, vooral nu de duizenden evacuées uit Oost en Midden Java prioriteit krijgen.
Hoe erg ik ook naar jou verlang, ik mag niet van je vergen dat je met de kinderen in het veel minder comfortabele en ongezondere Palembang bij mij gaat wonen, want daar zal nog bij komen, dat men ons hier vergeet en rustig laat zitten.
Plasman heeft nu eenmaal het vroegere hoofd van 't Palembang kantoor: van Rhee bestemd om naar z'n oude standplaats terug te keeren en dus ben ik hier overbodig. Van een bezoek aan 't kadasterkantoor, laat staan een herbezetting ervan, komt voorloopig niets, want de toegang tot de stad is zelf nòg meer beperkt sinds er een aantal automatische vuurwapens van de Brits Indiërs worden vermist. Dit ga ik Plasman natuurlijk nog niet schrijven in antwoord op zijn laatste brief, want dat doe ik pas zoodra er wat schot komt in de goede verhoudingen tusschen de Indische regeering en de Nationalisten. En dit hangt weer ten nauwste samen met de besprekingen, die bij aankomst van Sir Archibald Kerr Clark Kerr zullen beginnen. „Wachten" is dus het parool nog steeds: „wachten", maar niet tot ik een ons weeg, vrouwke.
Neen, daar zorg ik terdege voor en Wil en Toos ook, die zich danig ongerust maken, omdat ik de laatste tijd zoo weinig eet. Dit is geen begin van aftakeling hoor, maar een teeken van weldoorvoed zijn. Mijn body wil nu eens wat anders dan eten, en daarom ga ik weer meer aan sport doen, speciaal tennis. Daarbij speel je tenminste met nette lui, terwijl hardloopen en gymnastiek de sport zijn van Boeng, Tjoh en Pèh, tenminste de laatste tijd.
Mijn partners voor de heerendubbel zijn nu Joop van der Schuyt, Jim Simon, en de theeadministrateur Altingh Siberg (broer van Lientje) en er wordt ouderwets hard en venijnig gespeeld!
Rackets en ballen gratis van de Rapwi, geen baanhuur, maar ook geen ballenjongens.

Ik zou me zoo graag willen wegen om m'n gewicht te kunnen regelen, maar tot nu toe nog geen weegschaal kunnen vinden, 't is toch wat.
De organisatie zit hier slecht in elkaar en Wil doet al z'n best om meer orde en zaken te scheppen, maar de noodige medewerking ontbreekt, vandaar dat hij dikwijls tierend en scheldend thuiskomt, vooral op de „heeren" officieren en op andere „big shots" die meenen recht te hebben op een reeks faciliteiten, waar je van omvalt!
Wat vreemd dat er uit Utrecht al zoo lang niets gekomen is; op mijn laatste brief van medio December heb ik ook nog geen antwoord gehad, maar sinds Mama weet dat jij en ik mekaar al geregeld schrijven, zal ze natuurlijk volstaan met naar jou te schrijven. Ik denk dat Mama ziek is, of is geweest, wat met deze winter en nog gebrek aan kolen, niet zoo vreemd is en Papa schrijft nu eenmaal niet, dat is overbekend. Vandaag of morgen krijg je wel weer bericht, maar blijf van jouw kant schrijven.
Als je Leigh spreekt moet je hem maar eens vragen hoe ik er uitzie. Is hij nog altijd zoo vet als ik hem hier 't laatst zag: tweemaal de omvang van vroeger?
Heerlijk dat m'n Yvonne zoo flink eet! Probeer haar wat dikker te krijgen Mammie, maar hoofdzaak blijft dat ze gezond is.
De radio in dit dagverblijf schalt op 't oogenblik dansmuziek uit en m'n voeten jeuken om met jou bevrediging te zoeken van m'n honger naar rhytme en dans. Zoolang 't dansen niet ontaardt in een bevrediging van „sexueele honger " is de algemeene danswoede, die overal heerscht, geen teeken van verwording, maar helaas kan dat niet van iedereen gezegd worden.
Krijgen jullie daar genoeg melk voor de kinderen? Anders stuur ik m'n blik Klim-poeder op, zoodra pakkettenverzending weer mogelijk is.
Rosiers opvolger is ook aan handen en voeten gebonden!
Kom meisje, tot de volgende keer, slaap lekker en groet de anderen voor me.
Pakkerds en zoenen van je Puck

460202 Batavia Dien aan Jan

Batavia 2-2-'46

Lieve Puckje!

Ik ben ietwat opgekrabbeld (wat is 't trekken van een kies toch een drama!), maar helemaal 100% ben ik nog niet. Even wou ik je de goede ontvangst van je brieven van 28/1 en 30/1 , resp. op 1 en 2 Febr. melden. dat gaat nu wel een beetje vlugger, een van de voordelen van 't verblijf hier. In je 1ste brief was ik blij je ongeduld over onze hereniging te lezen. Weet je, dat ik wel zou kunnen huilen, Batavia is z.g. potdicht, maar enkele dagen geleden stapt Henny hier binnen, uit 'Spore en nu vanmorgen stond Vent voor ons uit Balikpapan. Vent is toch ook landstormsoldaat, militair dus. Hij zegt me te blijven zeuren en zaniken bij je commandant, net zolang tot ze je niet meer kunnen zien, ze je vervelend vinden en wegsturen. Desnoods vraag je om een verlof hier naartoe te komen, dat is Vent momenteel ook, maar nu gaat hij zelf moeite doen om voorgoed hier te blijven. Hij is ook komen vliegen.
Verder moet je je laten afkeuren voor de dienst, hoe is 't met je gezwollen gezicht? Kan v. Hogezand je geen attest bezorgen, dat je voor je

zenuwgestel naar je gezin terug moet, al is ’t voorlopig even. Ben je eenmaal hier, kunnen we verder zien. Blijf Plasman zeuren om je terug te roepen voor ’t Kadaster. ’t Is toch een lamzak dat hij dat niet doet. Laat v. Rhee in Palembang blijven voor mijn part, maar laat Plasman jou hier op kantoor werken. Als hij ’t wil gaat ’t ook best, maar de vent wil niet. Wees overigens voorzichtig met je correspondentie naar Plasman, al je brieven komen in ’t archief en je weet hoe onbetrouwbaar Pl is.
Weet je wat je ook nog doen kan. Dreig met weglopen, als ze je niet kunnen wegsturen, dat heeft Vent ook gedaan.
Heb ik je al eerder geschreven van Eddy, Eef en Bientje hier zijn, op doorreis naar Balikpapan? Ze zien er patent uit, Bientje is een kleine schat. Balikpapan is volgens Vent een vreselijke stad, een tentenplaats, de huizen zijn er weggeschoten.
Op ’t ogenblik zit Rudy in Bandoeng voor 3 weken, we missen hem wel. Van Thea kreeg ik een brief met een kiekje van haar 2 zoons ingesloten. ’t Zijn ook dotjes van kereltjes, flinke grote kinderen.
Kom Puckje m’n getrokken kies gaat weer steken. Wat gek dat ’t zo lang pijn doet. ’t Is een kies die in Djember geplombeerd is en waarvan de plombe uitgezakt was. Er kon niets meer aan gedaan worden, dus ging hij er in z’n geheel uit. A.s. Dinsdag moet ik terugkomen voor de behandeling van m’n overig gebit. Aan m’n linkerbeen, bij de buitenenkel heb ik een vervelende wond, infectie door krabben, waarvoor ik om de andere dag naar de polikliniek ga. Daar heb ik ook pijn aan. Dus zo alles bij elkaar voel ik me helemaal niet happy. Kom maar gauw hier en zoen alles weg
Daag lieve pappetje, maak een opstand om hier te komen, desnoods met verlof voorlopig. Ontvang van allen vele hart. gr. Met veel, veel zoentjes van Popsje + 3tal

De tandarts dr v. Huls is de broer van de landmeter v. Huls, die in Thailand zit. Ken je deze tandarts. Lijkt op de landmeter, maar is knapper en sympathieker.

460202 Batavia Ferry aan Jan

Batavia 2-2-1946

Lieve Pappie,
Dit is de eerste brief die ik je vanuit Batavia schrijf.
Na eerst 6 dagen in het 14e Bat. te hebben gezeten, konden we eindelijk mee met een transport. Gelukkig werden we onderweg helemaal niet aangevallen, waar ik erg bang voor was, want ik zat, om niet autoziek te worden, naast de chauffeur en vormde dus een heerlijk mikpunt voor de extremisten. De weg zelf is vreselijk slecht en we werden grondig door elkaar geschud. Maar de aankomst in Batavia was werkelijk overweldigend. In Bzg waren we al dolblij als er 10 Hollandse soldaten in een truck vanuit Batavia, een bezoek aan ons kamp brachten, maar hier krioelde het werkelijk van Nederlandse en Engelse soldaten en mariniers. Rood-Wit is bijna niet meer te zien en de vlaggen die er waaien zijn haast allemaal Hollandse, Engelse en Amerikaanse vlaggen.
We wonen hier reuze prettig en tante Toetoe is erg lief. Het eten is uitstekend; voor het eerst na 3 ½ jaar eten we weer elke dag brood.

Ik heb weer een stuk of wat nieuwe vrienden, allemaal geschikte lui, maar mijn beste vriend is weer Ronny Keilman, die op Tjikini woont niet zo ver van ons vandaan. Henk Scheffer heb ik ook weer gevonden. Van Ronny is z'n vader en van Henk is z'n moeder overleden. Werkelijk kassian voor hun.
Ik ga samen met Ronny naar de H.B.S. in het Kramatkamp. Dat is tenminste een behoorlijke school en niet zo'n nood H.B.S.-je als op Bzg. Weliswaar hebben we, door gebrek aan ruimte en materiaal, maar vier keer in de week school, maar dat wordt spoedig uitgebreid. Tijdens de twee vrije ochtenden worden we dan in wiskunde, waar Ronny en ik en nog 5 anderen tamelijk in achter zijn, bijgewerkt door een speciale leraar. Je begrijpt dat ik me heel gewichtig voel met al die grote mensen vakken, zoals: meetkunde (planimetrie), algebra, Engels, Frans, biologie enz.
We kunnen hier ook elke dag zwemmen en naar de bioscoop gaan. Capitol en Astoria mogen we gratis binnengaan op vertoon van onze K.D.P. kaart. Na afloop van de voorstelling gaan we dan meestal, op kosten van een royale vriend, een ijsje pikken in een restaurant.
Het is hier in Bat. Centrum erg veilig, alleen in Bat-beneden-stad en Meester is het nog reuze onsafe.
Op 't ogenblik ligt Mammie ziek in bed door een getrokken kies.
Op de verjaardag van prinses Beatrix is er hier een denderende parade gehouden van de geallieerde troepen: Hollandse en Engelse militairen en mariniers, Brits-Indiërs, Schotse hooglanders en op 't eind de N.I.C.A. dames. Ook aan militaire muziek van de verschillende afdelingen ontbrak het niet. En alles onder het commando van den nieuwe legercommandant luit. gen. Spoor. Het was werkelijk schitterend.
Die avond werd er door onze school een knalgezellige fuif georganiseerd, waarop ook veel zeelui genodigd waren. Het was al half tien, toen Ronny en ik te fiets naar huis toe gingen.
Van tante Lies heb ik een zo goed als nieuwe jongens-fiets in bruikleen gekregen; er zit ook al een mooie Hollandse vlag op, die mevrouw Keilman voor me gemaakt heeft.
Ik vind het hier werkelijk heerlijk; we hebben zo'n reusachtige vrijheid van beweging, de Indonesiërs doen helemaal niet vijandig of zo en we kunnen hier van alles, maar dan ook van alles krijgen en de prijzen zijn veel lager dan in Bzg. En onze school is ook zo'n leuk hok.
Was je maar hier, dan kon je mij met je wiskunde-kennis schitterend helpen.
Nu Pap, ik zal maar eindigen, want m'n oogleden beginnen al zwaar te worden.
Je krijgt de groeten van ons allemaal en vooral van Ferry

460203 Batavia Dien aan Jan

Zondagavond 3-2-'46

Lieve Puckje!

Dit is een vervolg op de brief van gisteren. Vanmorgen ben ik bij Eddy en Eef geweest, die bij Verhoeff logeren en natuurlijk kennis gemaakt met z'n vrouw. Een reuze aardig ding, voor Verhoeff iets bijzonders. Maar dat is niet wat ik je vertellen wil. Ik heb er n.l. ook kennis gemaakt met een luit. v.d. Broek, die bij de Rapwi werkt, afdeling evacuatie en hereniging

militairen. Hij kan me helpen, mits ik de attest van de dokter kan overleggen, dat jij afgekeurd bent. Zorg dus voor een attest van afkeuring, zend 't naar mij op, ik ga daarmee naar hem toe en hij zal dan verder ervoor zorgen dat jij hier komt.
Verder ga ik Plasman vragen zwart op wit te verklaren, dat hij werk voor je heeft, als je eenmaal hier bent. Ten 3de moet je hier een onderdak hebben, dus als ik die 3 dingen heb, kunnen we zien wat we bereiken kunnen. Doe dus je best, Hogezand kan je toch aan een attest helpen, of is v.d. Mark de aangewezen persoon om je te keuren. Hij is inderdaad een jongere broer van Jo v.d. Mark. Ik heb haar o.a. ook vanmorgen gesproken. Dus dat is ook een bekend iemand, als ze je helpen willen kunnen ze je makkelijk een attest geven, desnoods op grond van „algemene malaise", zoals ze 't hier noemen, d.w.z. je hele gezondheidstoestand vindt 't nodig, dat je naar je gezin toegaat. Dat Batavia potdicht is, is ook maar betrekkelijk, als je C en C hebt kom je er heus wel. 't Is misselijk, maar onontbeerlijk, zonder C en C kan je op 't dak gaan zitten, dus gebruik de C en C die je hebt.
Vanmorgen stapte hier weer een neef uit Penang binnen, een zoon van een zuster van Mama. Mark Bodmer, een kleinzoon van Oma dus. Hij is serg. cadet en is met 108 man hier gekomen + 600 Nica mannen en vrouwen + 350 Engelse troepen. Dus weer een kleine 1000 man die de Boissevain hier heeft gebracht. O, iedere keer als er iemand van buiten weer hier binnenstapt, ben ik hels. Vandaag of morgen zullen we ook Fried Voll uit Bangkok zien komen en dan wordt 't toch heus tijd, dat jij aan de beurt komt. Wacht dus niet op 't antwoord op je request, maar zie in de eerste plaats een afkeuringsbewijs machtig te worden.
Nu genoeg hierover, ik hoop dat ik duidelijk genoeg ben geweest.
Eddy en Eef zijn vandaag afscheid komen nemen en vliegen morgen naar B'papan.
M'n kiespijn is gelukkig ook weer over. Vanmorgen heeft Ferry voor 't eerst in Mangarai gezwommen, een beetje teveel misschien, want hij is er doodmoe van. Van Eddy heeft hij extra vitamine tabletten gekregen. Gerard krijgt al een bolle toet en met Yvonne gaat 't ook de goede kant uit. Ze slapen alledrie al.
Kom lieve schat, ik tol ook om van de emotievolle dag. Welterusten, met vele, vele zoentjes van Popsje

---

460205 Palembang Jan aan Dien

n° 43

Palembang 5-2-46

Vrouwtjelief,

Ziezoo, m'n zooveelste wachtdienst is alweer achter de rug en ik ben weer volkomen uitgeslapen, dankzij een volmaakte nachtrust in de vrije, luchtige garagekamer bij de Hartsteens. De garagedeuren, vroeger voorzien van vier ruiten, zijn momenteel ruitloos, zoodat er volop frissche lucht kan binnenstroomen, en dat moet ik hebben.
M'n wachtbeurt zou maandagnacht zijn, maar omdat Wil en Toos dien avond naar een toneelvoorstelling gingen en pas tegen 10 uur thuis zouden komen, heb ik die wacht laten verzetten op Zondagavond de 3de en heb ik nachtpermissie gekregen voor de nacht van 4 op 5 Febr. Tijdens m'n wacht heb ik m'n slaap overwonnen door 't maken van ingesloten prentjes en

’t pennen van een lange brief aan Dolf, de eerste en waarschijnlijk ook de laatste, want ik ben nog steeds geen liefhebber van correspondeeren en volsta met brieven naar jou en eens in de week naar Moes en Pa. Gelijk met je laatste brief kwam er ook weer een soerat van B’zorg met een serie schetsjes van Benny met opschrift: „Kampbeelden.”
Hoe fit ik ben, dankzij dit luie leventje blijkt wel uit ’t feit, dat ik na de nachtwake en een ochtendbad direct naar de ontbijttafel van de Hartsteens kon wandelen, gevolgd door een tocht naar de bibliotheek om 9 uur en naar de tennisbaan om 10 uur. Maar om half 2 na de lunch vond ik ’t welletjes en gaf ’t bed in de garage mij tot half zes een groot gedeelte van de verloren nachtrust terug. En ’s avonds van half 11 tot 6 was de rest zoo goed als ingehaald. Natuurlijk nog niet heelemaal, maar dat komt vanzelf terecht.
Overigens vind ik dit waken ook een bron van ergernis, want waarom moet een sergeant wel en een sergeant-majoor, die toch ook nog een onderofficier is, evenals een adjudant en een onderluitenant, géén wacht kloppen? Er zijn zooveel sergeants-majoor, die niet een bepaalde functie hebben en dus net zoo goed als een sergeant zonder baan voor wachtcommandant zouden kunnen spelen. Dat verlicht de taak van de wachthebbenden, en zoo’n wijziging van de oude gewoonten en militaire voorschriften zal de opstandige stemming in dit overgangstijdperk zeker verbeteren. En dan geven ze je voor zoo’n nacht opblijven de simpele som van f 15,- waarvoor je dertig doekoes koopt momenteel, evenveel als één dag soldij.
Als jullie hier zouden komen, krijgen we natuurlijk geen kadasterbetaling, maar Rapwi-steun, t.w. f 15,- p. dag per persoon, dus 5 x f 450.- = f 2250.- per maand, terwijl jullie met z’n vieren f 2900.- krijgen op Batavia. Een behoorlijk verschil!
Ik vond ’t prettig te lezen hoe je een bepaalde dag doorbrengt. Ga zoo voort, opdat ik op elk uur van de dag tegen mezelf kan zeggen: nu doet m’n vrouwtje dit en straks zit ze op de fiets, of zit ze daar en daar.
Houdt Yvonne ’t nog steeds vol in de 3de klas en fiets je daar al veilig door de heele stad?
Volgens Moes is Dorus van Maanen nog steeds zoek. Heb je eenig idee, waar hij is? En welke menschen zitten er eigenlijk bij Toetoe: allemaal familie? Ik hoop dat je eindelijk geslaagd bent in een goede bril voor Ferry, vandaag zou je immers weer gaan? Kan Rudy je niet brengen met z’n jeep, of gebruikt hij dat uitsluitend voor dienst? Hier in Palembang gaat ’t heel gemoedelijk toe met die dingen: kinderen toeren rond in jeeps en vrachtauto’s en de concessie is te klein voor lange afmattende queue’s.
Er is maar één Rapwi kapperswinkel met 4 kappers, maar als je om 8 uur komt ben je toch om 10 uur klaar en de tien rottan stoelen zijn genoeg voor de wachtenden. Bij de tandarts is ’t drukker, daarom ben ik er nog steeds niet geweest; wacht liever op normale omstandigheden en volsta nu maar met veel en regelmatig tandenpoetsen. De Odol-tandpasta van Rudy komt daarbij schitterend van pas.
Om terug te komen op de barbier, waarover ik ’t zoonet had: tijdens m’n kaalhoofdigheid als krijgsgevangene kwam ik tot de ontdekking, dat m’n natuurlijke haarsnijding rechts zit (bij de meeste menschen zie je ’t links, indien althans aanwezig) en zoo draag ik die nu nog.
Bij gebrek aan Stacomb, gebruik ik Chineesche brilliantine met een ordinaire lucht, f 70.- per potje, maar ik ben er uiteraard zoo zuinig mee, dat nog niet eens de helft eruit is, hoewel reeds een maand oud. Hoe is ’t met jouw lange lokken Pops? Toch niet erg uitgevallen, uitgedund door teveel piekerans? Houd dit vrouwelijke sieraad in eere en verzorg het goed. En

Yvonne: nog steeds haar American bob? Je hoeft de kinderen nu toch niet meer zelf te knippen, wel? Vertel eens wat meer hierover: ik weet nog lang niet alles en ik leef toch zoo graag met jullie mee. Misschien nog meer dan jij heb ik er de pest over in, dat ik jullie daar alleen moet laten ploeteren voor allerlei boodschappen en karweitjes, waarin ik zoo getraind ben, en telkens vraag ik me af: wanneer hoef ik dit nu niet meer te doen voor Toos en Wil, maar voor m'n bloedeigen lievelingen?
Hoe meer ik thuis raak in de huiselijke sfeer van de Hartsteens, hoe meer heimwee ik krijg en 't egoïstische beeld voor me zie van een Palembangsch huis met jullie erin.
Kom meisje, tot de volgende keer en 't beste met jullie, Toetoe, Oma en huisgenooten.
Slaap lekker, voor de kinderen een stevige zoen, twee extra voor 't kleine meiske, en voor m'n groote meisje een compleet stel nachtkusjes van haar Puck.

460207 Buitenzorg Moes aan Jan

Buitenzorg, 7-2-'46

Lieve Jan,

Je brief van 30-1 kwam eergisteren behoorlijk in ons bezit en we danken er je hartelijk voor. Heerlijk voor ons Ouders, dat je je Geloof in Onze God niet verloren hebt, je hebt ons een mooi beeld gegeven van Gods Leiding en Bestiering.
Ik schrijf je maar weer eens, omdat er bijzonderheden te vermelden vallen. Eta is doende, om Dolf hier te halen en wordt ze gesteund door haar Hoofd v/d school en deze weer door de Directeur v/d H.B.S., die wiskundekrachten hoognoodig hebben, anders wordt dit vak hier afgeschaft voorloopig, wat natuurlijk jammer is. Verder is Robby alhier eergisteren behouden aangekomen, tot groote blijdschap in 't bijzonder van Nettie. Hij ziet er flink uit en is zeer in z'n voordeel veranderd. Per vliegtuig is hij van Bandoeng naar Batavia gevlogen, en met 't eerste transport hierheen gebracht.-
Benny heeft je vorige week geschreven en er ook wat bij geteekend. Wim zal je ook nog schrijven zei hij, hij heeft 't erg druk met z'n werk en daarbij correspondeert hij met een meisje, Conny Labrijn, dat hij hier in 't kamp heeft leren kennen en veel met haar is omgegaan. Ze zit nu in Batavia, voor haar zieke moeder en waar Wies en kinderen nu in huis zijn. Conny is een aardig, handig meisje, zoo'n type als onze Nettie. 't Kampleven heeft Wim veel goed gedaan, makkelijk onder de menschen gelukkig!
Van Dien verwachten we nog bericht als antwoord op ons schrijven. Benny kreeg gisteren een oproep voor Holland als malaria-patiënt, maar zonder z'n ouders gaat hij liever niet, ook omdat we van onze familie in Holland nog niets gehoord hebben. Benny wil uitstel vragen, misschien gaan we in de zomer wel allemaal ernaar toe.
Dag lieve jongen, ik voel me nog wat slapjes van de influenza.
Veel liefs van ons allen, gekust en omhelsd door Moes.

Wanneer krijg ik een kiekje van je? Wacht er maar mee tot je je op een veilige manier kunt laten fotografeeren. We hebben veel kiekjes kunnen

meenemen*, de foto's aan de wand zijn achter gebleven, omdat we hals over kop zijn moeten vluchten.

* aantekening Jan: stuur mij er eens een paar van! J

460208 Palembang Jan aan Dien

no 44

Palembang, 8-2-'46

Popsjelief,
't Was de goden verzoeken, zooals de zegswijze luidt, om me te laten doen wat je schreef in je brieven van 2 en 3 dezer. De vervolgbrief van de 3de kwam de 6de in m'n bezit, en die van de 2de kreeg ik een dag later!
Maar de nacht na de ontvangst van die vervolgbrief, de nacht van 6 op 7 dus, kreeg ik een ongeluk, alsof de goden je een beetje wilden helpen om dat afkeuringsbewijs afgetroggeld te krijgen, en waardoor ik nu met een groot verband om m'n hoofd loop.
Dien nacht dan om 2 uur kreeg ik een soort darmkoliek of kramp, weet ik veel, maar in ieder geval zoo'n pijn, tevens aandrang dat ik naar de W.C. ben gegaan.
Maar de pijn maakte me zóó wee om m'n hart, dat ik voortijdig afkneep en naar m'n bed terugliep om wat te drinken. Zoover kwam 't echter niet, want voordat ik er erg in had, viel ik van m'n stokje en de bons van m'n hoofd op de steenen tegelvloer moet belangrijk zijn geweest, want toen ik bijkwam lag, m'n hoofd in een flinke plas bloed en m'n beenen in 't restant van de faeces, die ik afgeknepen had. Ik schaamde me diep toen ik daar bijkwam omringd door de twee verplegers van dit blok en vele belangstellenden. De koude thee, die ik te drinken kreeg knapte me zóó op, dat ik mezelf behoorlijk schoon kon sirammen in de aanliggende badkamer, nadat een stevige dot verbandgaas met perubalsem op het kaalgeknipte gat in m'n achterhoofd was gebonden.
M'n eerste gedachte na 't bad was: nu krijgt m'n vrouwtje haar zin en word ik zonder corruptie (en dit doe ik liever dan met corruptie) afgekeurd. Met die troostrijke gedachte probeerde ik in te slapen, de verpleger gaf me nog een slaaptablet, maar de emotie liet me niet los, en ik heb geen oog meer dichtgedaan, ook van de pijn. Overgegeven heb ik niet, dus geen hersenschudding: voordeel van een harde kop.
En de volgende dag, toen het voorlopige verband eraf ging, zag de wond er zoo goed uit, dat een hechting niet eens meer noodig bleek.
In 't Rapwi-ziekenhuis, waar ik naartoe gereden werd, bonden handige zustersarmen een stevig verband om m'n hoofd voor vier dagen tegelijk. Gebruik makende van m'n toestand heb ik de dokter om herkeuring gevraagd, hem het sprookje aan de neus hangend, dat ik veel last van duizelingen heb en daardoor dat ongeluk gekregen heb.
Met een briefje van deze kampdokter word ik a.s. Woensdag gekeurd door de Rapwi-dokter. Deze keuringen gebeuren maar ééns in de week, ook al zoo'n snert organisatie. Alsof de heeren 't zo druk hebben met andere besognes gedurende de andere dagen van de week!
Dit over 't ongeluk dat misschien een geluk zal blijken te zijn, bezien in 't licht van gezinshereeniging. Nog heb ik een linoe-gevoel in m'n onderbuik, maar hinderlijk is 't niet.

Ik heb liever niet Pops, dat je Moes schrijft over dit ongeval, want ze is al nerveus genoeg en je weet, hoe ze kan gaan piekeren. Momenteel doet m'n wond nog wel pijn, maar suf of duizelig ben ik niet, zoodat ik vrees nog moeilijkheden te krijgen bij m'n a.s. keuring. Als 't van Hogezand of v.d. Mark afhing, kreeg ik misschien zóó een attest van afkeuring, maar ongelukkigerwijs geschiet de keuring door een mij volkomen onbekende dokter Abdoerrachman.
Ik vind 't prachtig dat jij zooveel moeite voor mij doet en dat is de juiste weg: het L.O.C. Batavia moet het L.O.C. Palembang opdragen, mij van hier weg te zenden en ik wensch luit. v.d. Broek succes met z'n pogingen.
Van mijn kant zal ik probeeren afgekeurd te worden zonder te „ngaloep", zooals de Indische uitdrukking luidt voor godenverzoeking en deze smak in den nacht is al een goed begin; laten we hopen, dat de ongelukken niet zóó realistisch worden, dat ik niet eens meer naar jou toe kan reizen!
Ferry, ik ben trots op je lange brief, de eerste uit Batavia, en al 't nieuws en de prettige omgang met je oude kameraden hebben mijn volle belangstelling.
En Gerard, krijg je al een bolle toet? Dat had ie vroeger ook al, alleen z'n lichaam niet evenredig dik. Nu nog Yvonne een begin van dikte vertoonen, dan is Pappie tevreden. Sterkte met je kiespijn en de naweeën van de behandeling door de tandarts. En wees voorzichtig met die geïnfecteerde enkel; heb je geen last meer van feit aan je vingers?
Je kunt in Palembang tegenwoordig al Chineesch eten: op de verdieping van de Soos is een Chinees restaurant geopend.
Men fluistert, dat vanuit Palembang ook rechtstreeks naar Holland geëvacueerd zal worden, zoodat een flinke opruiming wordt verwacht.
Een ander bericht zegt dat de vliegtuigen naar Batavia zijn volgeboekt tot 2 April a.s. Ik word er werkelijk suf van en als ik zoo ga piekeren, doet m'n wond weer pijn
Dag lieveling van me, slaap maar lekker en knuffel de kinders voor me.
Groeten aan de huisgenoten en voor jou de welbekende welterustenkusjes
van Puck

460210 Palembang Jan aan Dien

N° 44

Palembang, 10-2-'46
Zondagochtend

Vrouwkelief,

In afwachting van een brief van je, die vanavond naar ik hoop op m'n bed ligt te wachten, begin ik vast een nieuw praatje. Vanaf 't terras bij de Hartsteens zagen we zoonet 't vliegtuig uit Batavia binnenkomen, waarschijnlijk met een aantal vrouwen en kinderen aan boord ter hereeniging met hun gelukkige echtgenooten en vaders, en natuurlijk ook post!
Met m'n wond gaat 't goed, maar natuurlijk loop ik nog steeds met m'n tulbandverband de concessie rond en ik denk er hard over om het relaas van het ongeluk in 't kort op een leitje te schrijven ter lezing voor iedere belangstellende, want ik ben doodmoe van de ettelijke herhalingen en daaraan vastgeknoopte verlengstukken met Jan en Alleman op straat. Bij de eerste ontmoetingen en kruisverhooren stond ik nog beleefdheidshalve

stil, maar dat bleek later te vermoeiend, want ik houd niet van telkens onderbroken wandelingen, zoodat ik me onder het praten met zoo'n informeerende tegenligger rustig door blijf loopen. En nog steeds ken ik menschen, die ik nog niet ontmoet heb sinds het ongeval, zoodat de reeds versleten grammofoonplaat nog niet opgeborgen kan worden.
't Zonderlinge van mijn toestand is dat de kampdokter mij „kwartierziek" heeft gegeven, wat betekent dat ik op of in de omgeving van m'n legerstede dien te zijn voor eenige dagen, zooals iemand met zoo'n levensgroot verband om z'n hoofd betaamt. De dokter zag 't blijkbaar donkerder in dan de patiënt zelf, want deze had heelemaal geen behoefte aan bed-arrest en kwam hier ook rond voor uit, met de mededeeling dat hij gewoon was bij goede kennissen aan huis te komen, waar hij meer rust zou genieten en eerder genezen zou dan in 't kamp met die drukdoende lawaaimakers om je heen. En zoowaar, deze dokter was menschelijk en zeide: „Zoolang je je goed voelt ga je je gang maar, maar ik heb je nu eenmaal kwartierziek gegeven en zal dat maar niet meer veranderen." Wat zooveel zeggen wil als: „Ga toch maar uit en zoo en profiteer van de gelegenheid, dat je wegens kwartierziekte wordt vrijgesteld van wacht." Natuurlijk is dit niet positief gezegd en ga ik ook geen slapende honden wakker maken, maar zoo zal 't vermoedelijk gaan. Met die herkeuring van me word ik, zooals iedereen hier, van 't kastje naar de muur gestuurd en als ze je rauw hebben gekregen door 't vele heen en weer loopen en in de queue staan, word je pas geholpen. Enfin, Woensdag zal 't er hoogstwaarschijnlijk wel van komen en hoe ellendiger ik me voel van pijn en vermoeienis, hoe gunstiger voor de afkeuring.
Daar gaat momenteel (half één) een vliegtuig weer over 't huis in de richting Batavia; uit 't raam aan m'n linkerhand kan ik ze allemaal zien binnen- en uitvliegen.
Hoe is 't nu met de behandeling van je gebit, Pops, moet je nog vele gaatjes laten stoppen? Ik moet ook hoognoodig naar de tandarts, maar wacht liever op de gezinshereeniging. Ik heb al misère genoeg zonder naar een tandenbeul te gaan.
Die broer van van Huls ken ik niet, was zelfs niet bewust van z'n bestaan.-
Gisteren hield de opvolger van Kapitein Rosier een uiteenzetting over gezinshereeniging en daarbij bleek, dat nu alleen nog maar ziekte van de vrouw gezinshereeniging ten gevolge kan hebben. Ik zal me hier niet aan storen en Luit. van de Broek z'n advies blijven volgen, hoewel Rapwi en L.O.C. orders met de dag kunnen veranderen zooals je weet.-
Op dit moment is 't 's avonds 7 uur en Bing, die ik op de fiets naar m'n bed heb gestuurd om te zien of daar brieven liggen, kwam terug met leege handen. Komt zeker vanwege de Zondag, dan maar wachten tot morgen, maar deze twee bladzijden gaan in ieder geval straks de bus in. Ergens zal ik nog wel een paar korrels rijst vinden om de enveloppe dicht te plakken, maar 't zullen geen versche korrels zijn, want 't menu was hedenavond: bruine boonen, speksaus met uien en eieren en gebakken visch. Bijna dagelijks eten we visch van de kampkeukens: een tractatie waarnaar ik al zoo lang verlangd heb. En iederen dag brood met boter en jam en vleesch uit blik. Vanmorgen openden we pas 't tweede blik Wiener saucijsjes van de vier. En die Canadian Maple Leaf Cheese is ook al zoo heerlijk!
Gelukkig dat jullie 't daar in Batavia ook zoo goed hebben. Pa schreef dat hij geen pyjama meer heeft en dat hij er jou om gevraagd heeft. Ben je al geslaagd? Ik begrijp overigens niet waarom hij geen kleeren van de verstrekking heeft gekregen.

Kom meisje ik ga sluiten en wensch je weer met de gebruikelijke kusjes welterusten. Groeten aan de huisgenooten en met de kinders geknuffeld door je Puck

---

460210 Batavia Dien aan Jan

Zondagmiddag 10/2-'46

Lieve Puckje!

Vanmorgen bracht de post je brief n°43 van 5/2 met de 2 ingesloten tekeningen. Van je brief heb ik alleen genoten, de tekeningen zijn weer rondgegaan, want behalve de familie die hier woont, waren Henny Voll en z'n vrouw hier op bezoek. De andere huisgenoten, niet familie krijgen ook vaak je potloodvruchten te zien.
Ik zal je precies zeggen hoe en met wie we hier in huis zijn.
De open voorgalerij wordt hoofdzakelijk gebruikt door 't gezin van Toetoe. In de woonkamer, die daar op uitkomt, woont de fam. Persijn: Guus, Lies en 3 kinderen. De binnengalerij is onze eetkamer. In de kamer die daarin uitkomt, dus de kamer achter die van de fam. Persijn, slapen oma, Toetoe, Bea, Jetteke, een dochter van Tinus, die altijd door Toeote opgevoed is geworden en Paultje en Willy, de 2 kinderen van Fred, de oudste zoon van Toetoe. Lucy, hun moeder is de slechte weg op gegaan en gaat dan ook van Fred scheiden. Toetoe ontfermt zich over de kinderen, oud 6 en 4 jaar. De oudste van Lies wordt 7 jaar, n° 2 wordt 5 jaar en n° 3 wordt 4 jaar, allemaal jongens. Dan komt de achtergalerij, waar wij wonen. Daar komt kamer n° 3 in, waar de fam. Rozenberg in woont, geen familie, bestaande uit mevr. Rozenberg + dochter van 13 jaar en een echtpaar Rozenberg + 3 kinderen van 7 tot 5 jaar.
In de bijgebouwen wonen de fam v.d. Ley + 2 kinderen van 5 en 3 jaar en de fam. Wannnee + 3 kinderen van 5 tot 2 jaar. In 't paviljoen wonen de fam. Driesmans + dochter van 7 jaar, de vriendin van Yvonne + fam Croes + 3 kinderen van 7 tot 3 jaar. Je ziet een heleboel van 't kleine grut. 't Is overdag dan ook gezellig druk, enfin, 't zou bij Toetoe niet druk zijn, altijd is er bezoek.
De dagen vliegen dan ook om, want ik ben bovendien nog iedere ochtend de deur uit. Om half 8 de kinderen naar school brengen, om 9 uur naar de …….
…….
……..
……ligt Yvonne met influenza, alle kinderen zijn om de beurt ziek geweest. 't Haar van Yvonne heb ik laten groeien, ze draagt 't in vlechtjes en we hebben afgesproken dat 't pas geknipt wordt, als jij haar zo gezien hebt. Mijn haar is ietsje dunner geworden, ik draag 't nu anders, met een rol om m'n hoofd en iedereen zegt dat 't me goed staat.
Kom me maar gauw bekijken, zo, een attest van afkeuring en je bent hier. Jij draagt je scheiding toch in 't midden? Zo zie ik je 't liefst, zal je er aan denken? Woensdag de 6de ben ik bij Mr Jansen geweest van EZ op aanraden van Eddy. Hij heeft hem over jou ingelicht en nu kan hij moeite doen om jou voor de gemeente hier te laten komen, mits je een attest van afkeuring hebt. Daar valt of staat alles mee. Heb je mijn vorige brief ontvangen waar ik hierop aandrong. Heb je er al moeite voor gedaan?

Verder heeft Eddy me nog een andere weg gewezen, als ik je afkeuring v/d dienst heb, alweer. Wil je dus erg je best doen.
Weet je wie ik opgezocht heb? De Picardts! Rudy is hier bij 't algemeen Hoofdkwartier bij de generale staf. Leuke ontmoeting was dat! Prul is nog even knap en de kinderen zijn groot geworden. Ik heb hem nog geen hulp voor jou gevraagd, als al 't andere niet helpt, doe ik dat ook nog. Verder is hier aangekomen Kees v.d. Meyde, officier b.d. marine in Palembang, een oude kennis uit m'n meisjestijd. Hij is overgevlogen en had nog plenty plaats in 't vliegtuig. Als hij geweten had, dat ik jou zo graag hier wil hebben, had hij je meegenomen zegt hij, wat natuurlijk onzin is. Enfin, ik hoop dat je binnenkort ook in een vliegtuig hiernaartoe zit.
Tante Truus den Daas ook al opgezocht. Haar jongste zoon is uit Balikpapan wegge…….
Makassar en vandaar als verstekeling gekomen. Maar doe dat in Godesnaam niet..
Ontvang van ons allen …….

460212 Batavia Dien aan Jan

Dinsdagavond 12/2-'46

Lieve Puckje!

Vanmorgen bracht de post je brief n° 44, gedateerd 8/2 en op 't blanco velletje beantwoord ik die brief. Hoe is 't nu met je? Ik vond het lezen van het ongeluk helemaal niet leuk, ik vind 't geen kleinigheid wat je overkomen is. Dat heb je nooit eerder gehad en moet je 't ook niet te licht opvatten. Ik ben dan ook erg benieuwd naar de uitslag van de herkeuring. Maak de zaak niet mooier dan 't is, je bent immers een hartpatiënt, vertel de dokter maar precies hoe het met je is. Dik 't desnoods een beetje aan. Vertel hem o.a. dat je voor een levensverzekering afgekeurd bent geworden, dat alleen een gecombineerde levensverzekering voor jou mogelijk was. Zeg verder dat het piekeren over en het verlangen naar je gezin je helemaal niet goed doet, allemaal toch waarheid, nietwaar.
Volgens Guus is dr Abdoerrachman een geschikte man, waar best mee te praten valt. Jammer dat deze brief na de dag van je herkeuring pas in je bezit is, grijp de gelegenheid aan, die als 't ware van hogerhand is gezonden.
Toch had ik je liever met corruptie hier gekregen, dan op deze manier, want ik vind heus 't ongeluk, de oorzaak van 't ongeluk te ernstig, om er lichtvaardig overheen te stappen. Laat dus goed uitkomen wat er aan hapert, een hartgebrek en ik vind, dat ze je heus rust mogen geven en je piekerans wegnemen, door je met je gezin te herenigen.
Dat de vliegtuigen volgeboekt zijn is maar onzin, de vliegtuigen waarmee de marinemensen overgevlogen worden, zijn niet vol. Vraag daar een plaatsje in. Vergeet niet om een afschrift van 't afkeuringsbewijs naar mij op te zenden, dat is 't voornaamste, wat ik hier nodig heb. Mocht je eventueel Holland voor evacuatie krijgen, vraag in ieder geval eerst met je gezin herenigd te worden, zodat je samen met je gezin naar Holland kunt gaan.

Ik hoop van harte dat door deze samenloop van omstandigheden, jouw tijd aangebroken is om weer bij ons te zijn. Ik zal Moes er niet over schrijven, dat lijkt me beter. Wat zeiden de Hartsteens ervan? Hoe lang heb je in 't hospitaal gelegen? Bing zal je wel gemist worden. Neem je nu verder in acht, doe voorlopig ook niet meer aan sport. Een dokter heeft Guus gezegd, dat alle mensen die in een kamp gezeten hebben, de eerste maanden alleen rust moeten houden, hoogstens mogen ze wandelen, omdat ze anders een hartvergrooting krijgen. Dat zie je nu alweer met jou, je bent veel te hard van stapel gelopen, dus kalmpjes aan maar voortaan. Gisteren ben ik bij justitie gaan informeren, wanneer ik weer geld kan halen en heb ik Tuinenburg v.Kesteren gesproken. Hr Pl was ziek en heb ik rustig met hem kunnen praten. 't Voornaamste wat ik je wil vertellen is: hij raadt 't me af verder bij Pl over jou aan te dringen omdat Z Ed niet te spreken is, dat hij Jansen en v.Huls, die in Thailand zitten, niet hier kan krijgen. Moeite doen voor jou, waar hij niet om zit te springen, vindt hij z'n kansen verzwakken om die 2 hier te krijgen. Enfin, laat hem in z'n vet gaarkoken, ik zal zien wat mr Jansen doen kan en anders 't andere adres.
Op 't ogenblik ligt Yvonne ziek, vandaag de dokter erbij gehad, die influenza constateerde. Als ze beter is krijgt ze wat om dikker te worden, hij zegt tenminste dat er wel wat aan te doen is. In ieder geval laat ik haar dan grondig onderzoeken. Ferry is alweer beter en gaat ook alweer naar school. Kom Pappetje, tot zover, het beste met jou, ik ben al reuze benieuwd naar 't nieuws in je volgende brief.
Heb je 't Dagblad van de 11de gelezen? Hoe vind jij 't? Maar dit is op 't ogenblik not so important, schrijf eerst over onze zaak.
Daag lieve Pappetje ontvang vele groetjes van ons allen, met vele vele zoentjes van Popsje + 3tal

---

460212 Tjimahi Dolf aan Jan

Tjimahi 12/2

Beste Jan
Je brief van 3/2 ontving laatste Za 6/2 en heeft dus 6 dagen over de reis gedaan. Vrij vlug voor de Rapwi. De moeilijkste verbinding schijn toch nog Bdg Tmi te zijn, waar de convooien nog altijd last hebben van schietpartijen of barricades, zoodat het wel eens gebeurt dat zoo'n convooi terug moet. Ja rustig is 't hier nog lang niet en de genietingen van een goede wandeling zonder dat je op dat vervloekte prikkeldraad stuit behoort nog altijd tot een onmogelijkheid.
Met genoegen het relaas van je ondervindingen gelezen, vooral waar dat alles zoo goed is afgeloopen. De mijne zijn misschien gelukkig niet zoo vol variaties geweest, hoewel de strijd tegen de honger en het oedeem er niet minder om geweest zullen zijn. Bij de Kempe dan heb ik het tot 12 Januari 1944 weten uit te houden op één dag na 3 maanden dus. Tot de eer van de heeren daar moet worden gezegd, dat ze me niet hebben aangeraakt, trouwens de eerste klap van een Jap moet ik nog krijgen. Hierbij moet evenwel bij gezegd worden, dat ik ze altijd zoo veel mogelijk uit den weg ben gebleven. Ook het eten was er nadat het grootste gedeelte van de „djahats" weg waren beter. Zo nu en dan vond ik nog wel eens een vischje in verscholen, wat m.i. te wijten was aan het medelijdend hart van de tolk daar.

Op die 12de Jan (n.b. mijn trouwdag) ging ik dan naar Kedoeng Badak, (Bzg). Het eten was er vrij fatsoenlijk, terwijl je er voor een kleinigheid wat kon bij koopen. Een maand later evenwel, op 13 Febr werden we op transport naar hier gesteld. De reis die alles bij mekaar 6 uurtjes duurde was nog wel te verdragen, ook mede omdat we 's avonds afreisden. Hier begon de rotzooi dan ook pas goed. Bij de toko kon je haast niets krijgen en wat binnengesmokkeld werd ging tegen fancy-prijzen van de hand. Werd zoo'n smokkelpartij betrapt dan kwam de Jap met collectieve straffen aan, zooals verminderd rijstrantsoen voor een 10 dagen en zoo meer. Bovendien waren de corvée's vrij zwaar. Ik wist me er vrij goed uit te houden door eerst sectie-ondercommendant te spelen en daarna vond de Jap het noodig, dat er ook een paar landmeters op het kampkantoor zaten. Aangewezen werden Tannebaum (praktijk lm) en ik. Het werk was niet veel, het grootste gedeelte van de tijd bracht ik al lezende door. De Jap was ook zeer tevreden over onze prestaties ook, omdat hij ons toch niet kon controleeren. Niettegenstaande dat had ik toch last van het oedeem. In Juli vorig jaar werden een 1500 man van ons kamp, waartoe ook ik hoorde aangewezen voor een spoorwegcorvee in Tjitjalenka. Dat was dan de klap op de vuurpijl, en ik ben nu nog niet erachter gekomen wat de Jap op dat moment bezielde. We werden ondergebracht in loodsen van een steenbakkerij. Geen druppel water was er te krijgen. In de keuken stond maar één heele drum. Met de tijd verbeterde dat alles wel een beetje, maar na 14 dagen speelde de oedeem me zodanig parten dat ik de ziekenboeg indraaide en in aanmerking kwam voor het 3de retourtransport. De 15de Aug. werden evenwel de corvée's afgelast en de Jappenvlag gestreken. Dat gaf natuurlijk veel te denken.
19 Augustus werden we allen teruggezonden. De terugreis was voor me een marteling, omdat ik de heele tijd kon staan. Het gevolg was dat ik hier in het hospitaal moest worden opgenomen, omdat het water al tot mijn onderbuik was gestegen. Ook hier werd pas op 25 Aug bekend gemaakt dat de Jappen de strijd hadden gestaakt op herhaald verzoek v/d Amerikanen. Momenteel ben ik volkomen genezen van mijn oedeem en zelfs een 10 kilo zwaarder dan mijn normaal gewicht. Dat dit kapoenen bestaan verfoei en alle mogelijke moeite doe om bij Eta en de kinderen te zijn begrijp je wel. Nou Jan tot zoover. Tot spoedig ziens zullen we blijven hopen.

Een poot van Dolf

Ben hier met veel geharrewar en kletsen geadministreerd als „burger" (noodform)

460213 Palembang Jan aan Dien

N° 45

Palembang, 13-2-'46
Woensdagmiddag

Vrouwkelief,

Slecht nieuws voor ons: 't is me niet gelukt, een bewijs van afkeuring van de Rapwi-dokter te krijgen. Hoe ik ook klaagde over duizelingen, hartkloppingen, nervositeit, hartzwakte en flauwvallen, dokter Scheffer liet zich niet vermurwen, maar beweerde, na mij grondig te hebben onderzocht en ondervraagd, dat hij een ongeloovige Thomas is, en me onmogelijk kon afkeuren voor militaire dienst. Wel heeft mij me willen overbrengen van de A-klasse (heelemaal fit) naar de B-groep (half fit) Ik voel me nu werkelijk nog verder van huis met deze halve fitheid: zooiets als te klein voor een tafellaken en te groot voor een servet. Want voor bepaalde functies, zooals Militaire Politiediensten vragen ze alleen A-menschen en voor evacuatie naar Java of Holland komen alleen H-mutaties in aanmerking. Met een „6" kom je ook al een heel end, want dat beteekent dat je voor 6 maanden naar Australië mag. Maar „B"! Ik had net zoo goed met de handen in de schoot kunnen blijven zitten en „A" houden. „Die duizelingen en dat flauwvallen zijn naweeën van die krijgsgevangentijd", zegt de dokter, „niets om je ongerust over te maken. Gaat uw gang maar. De volgende zuster." En zoo trok ik met een lang gezicht de deur uit langs de zuster, en de queue buiten, naar huis toe. Blijkbaar heb ik teveel weerstands- en incasseringsvermogen en te weinig connecties. Maar wel ving ik al anti-chambreerende een gezegde op van Dr Abdoerrachman, 't hoofd van de Rapwi-dokters, die iets zei tegen een luitenant-patiënt: „U moet me niet kwalijk nemen, maar ik doe niet aan C. en C. Een ieder heeft bij mij dezelfde rechten." of iets in die geest. Als dit algemeen werd toegepast komen we eerst recht in een betere wereld terecht. Anders blijft de menschheid rot en krijgen we binnen 10 jaar een nieuwe oorlog, maar dan een die de aarde zal doen vergaan vanwege de losgelaten atoomenergie.

Nu maar afwachten of die verklaring van D.v.O. nog komt, want de facto ben ik toch burger, omdat ik op 5 Maart 1942 gedemilitariseerd ben en er daarna geen wijziging is gekomen in die status door een of andere militaire verordening. 't Ellendige is alleen dat ze hier een bewijs willen hebben van die demilitarisatie. 't D.v.O. op Batavia heeft zeker ook geen archief meer, omdat alles is verbrand voor de capitulatie van Indië? Misschien kan Ruud Piccardt hiermee helpen? 't Is toch te gek, dat er daar op Batavia geen akal kan worden gevonden, om de door mij gevraagde verklaring ook zònder archief te kunnen geven? Want ben ik eenmaal burger verklaard, dan krijgt Plasman me wel naar Batavia, zooals hij jou gezegd heeft.

Ziezoo, genoeg over dat onderwerp in deze brief. Nu ga ik de goede ontvangst melden van je brief van Zondag 10/2 met opsomming van alle huisgenooten van Toetoe. Wat een klein grut! Ik zou een verademing slaken, telkens als die naar bed zijn en de rust voor de grote menschen is weergekeerd. Zestien volwassenen en drieëntwintig kinderen bij elkaar op één perceel is een aardige bezetting, die bijna overhelt naar overbevolking. Gelukkig dat jij die drukte gezellig vindt.

Met m'n wond gaat 't schitterend, en als 't verband eraf is, kan ik met Wil en Toos a.s. Zaterdag naar de Plantersfuif in Hotel Buys ('t Palembangsche Hotel des Indes, zeer luxueus en ruim). Wat zou ik met jou een boel kunnen afdansen met de vele fuifjes hier: we zouden ernstige concurrenten

zijn voor de enkele goede paartjes hier, die nu nog met hun neus in de lucht dansen.
Dr Boeke behandelt m'n hoofdwond, Dr Uittenboogaart is m'n kampdokter en Dr Scheffer m'n Rapwidokter, die me de kous op de kop gaf. En Dr van Hogezand kon ik gisteren vaarwel zeggen, vanwege z'n eindelijk aangebroken reis naar Holland. Nog nooit heb ik in zoo'n kort tijdsbestek met zooveel doktoren te maken gehad. Ik word er gewoon ziek van. En telkens nog die grammofoonplaat over dat hoofdverband! Cor is natuurlijk blij, maar zij vindt het vreeselijk om de heele reis per vliegtuig te maken. 't Is ook haar eerste luchtreis.
Kom meiske, tot zoover. Met de kinderen gezoend en voor jou extra knuffels van je Puck

---

460216 Batavia Dien aan Jan

Batavia zondagavond 16/2-'46

Lieve Puckje!

Hiermee kom ik je de ontvangst van je brieven n° 43 en 44 melden; de laatste met de treurmare van je afkeuring, of beter gezegd van je goedkeuring. 't Verwondert me niets, als je dan ook niet meewerkt, je niet wil voordoen als patiënt, door 't kamp rondwandelt als je van de dokter kwartierarrest hebt, ja dan moeten ze je wel super-fit keuren. Enfin, dat is dus ook verkeken, ik zal in de loop van de week naar mr Jansen gaan en naar lt. v.d.Broek om 't te vertellen en hun vragen of ze me zonder dat bewijs kunnen helpen, misschien, dat ze er wat opweten. Tot dusver was onze hoop daarop gevestigd, je begrijpt zeker wel, dat ik ontzettend teleurgesteld ben, maar enfin, ik zal zien wat ik nu doen kan. Ruud Picardt zal ik ook om hulp vragen. Van Tuinenburg van Kesteren hoorde ik, dat Plasman, die op 't ogenblik ziek is, 't eindelijk gedaan heeft gekregen om Jansen uit Thailand hier te krijgen. Nu komt v.Huls aan de beurt en misschien kom jij dan aan de beurt, als hij tenminste niet nog meer vriendjes heeft die voorgaan. Tuinenburg zal voor zover 't mogelijk is een goed woordje voor me doen, in ieder geval de gang van zaken in de gaten houden. Ik voor mij heb geen vertrouwen in een oplossing van die kant. Dan heb ik gehoord dat je ook naar hier kan komen, als je één of andere militaire baan hier kan krijgen; als je dan toch zo fit bent, probeer dit eens, maar dat moet jij doen, geef je b.v. op voor de militaire politie hier, of voor magazijnmeester, of wat dan ook, voor alles wat ze nodig kunnen hebben. Als je eenmaal hier bent kun je altijd nog wel zien, want als je wacht op Plasman wegen we heus een ons voor we elkaar terugzien.
Dan schreef je verder, dat er nog steeds vrouwen en kinderen in Palembang aankomen, zou jij in dat geval voor ons onderdak hebben? Schrijf dat eens. Ik blijf erbij dat ik liever hier blijf en jou hier laat komen, voor de kinderen, voor de voeding, enfin voor alles bij elkaar. Maar als en <u>nu</u> geen ene manier is om jou hier te krijgen, zullen wij naar Palembang komen. Dus Puck, informeer of wij daar geborgen kunnen worden, maar probeer eerst <u>alles</u> om hier te komen.
Nu genoeg hierover. Yvonne is aan de beterende hand, eindelijk heeft ze mazelen gehad, op 't ogenblik heeft Paultje 't en wij denken wel, dat de kinderen 't allemaal om de beurt zullen krijgen. Voor Ferry en Gerard is

’t niet zo prettig, omdat ze al zo groot zijn. Op dit moment is er nog geen vuiltje aan de lucht.
Hoe is ’t nu met jou? Is ’t indrukwekkende verband al van je hoofd af? Ik voor mij kan ’t geval nog steeds niet licht opvatten. Hoe is de plantersfuif geweest? Heb jij nog gedanst?, met of zonder verband? Ik snak er ook al naar om de blommetjes buiten te zetten, vooral hier is er zoveel gelegenheid voor.
Van Moes en Pa allang niets gehoord. Wel schreef tante Titi dat Robby eindelijk bij Netty is. Wat zal ze blij zijn.
Kom jongen, tot zover. Ik hoop gauw weer een soerat van jou te ontvangen. Doe je de Hartsteens m’n hart. gr. Maks gesproken, Henk en Wim zijn in Thailand overleden, Annie zit bij hun fam in Belgie.
Ontvang van allen hier vele groeten, met vele, vele zoentjes van Popsje

---

460217 Palembang Jan aan Dien

N° 46

Palembang, Zondagavond 17-2-’46

Popsjelief

Eergisteren je brief van de 12de in orde en dank ontvangen.
’t Antwoord op je vragen inzake dat ongeluk van me heb je intusschen al ontvangen. ’t Was helaas niet zoo erg als je dacht, zooals ik in m’n voorige brief al heb laten uitkomen. Geen moment heb ik in m’n bed liggen genezen, laat staan in ’t hospitaal gelegen. Als ik wat eerder was gaan liggen, dus toen ik die flauwte voelde aankomen, was er niets gebeurd. De ongelukkige samenloop van omstandigheden was, dat ik op de w.c. zat met een onbehoorlijke pijn in m’n buik, daarom kon ik niet bijtijds in bed komen en kwam ik bij op de koude grond in plaats van op de warme bultzak.
’t Verband was zóó keurig aangelegd, dat de wond als ’t ware met de minuut genas. En ’t feit, dat de dokter niets bizonders aan m’n hart kon ontdekken, hoewel ik me wel wat nerveus maakte over de uitslag, waar zooveel van afhing immers, bewijst dat de opeenstapeling van toevallige ongunstige factoren nml warmte, vermoeidheid en pijn een flauwte hebben veroorzaakt en niet een ziek hart. Inderdaad is Dr Abdoerrachman een heele geschikte baas (lijkt sprekend op m’n vader), maar helaas doet hij geen Rapwi-keuring meer. Kon jij maar op grond van die nierkolieken een doktersattest krijgen, want als moeder wegens ziekte niet voor haar kinderen kan zorgen, moet vader ’t wel doen. Op die manier zijn vele fitte militairen hiervandaan gekomen. Prettig is ’t natuurlijk niet, als je vrouw werkelijk ziek is, geopereerd moet worden of iets dergelijks, maar misschien ben je in Batavia niet speciaal aangewezen op een Rapwi-dokter om zoo’n attest te krijgen.
Een dezer dagen gaat m’n slaapje Peelinck ter Hazeborg als translateur voor de Maleische taal naar ’t L.O.C. kantoor Batavia en hij heeft me vast beloofd, bij jou aan te keeren. Hij is planter van origine en heeft een talenknobbel, is een zware malariapatiënt, maar kan ondanks dat maar niet wegkomen, zoodat hij maar dit militaire baantje heeft genomen. Is getrouwd met een Indisch meisje , dat ’t laatst in Tjibadak heeft gewoond, maar tot nog toe geen teeken van leven heeft gegeven. Hij is gelukkig bekend in Batavia en hoeft dus niet lang naar de Alataslaan te zoeken. Is

’t niet de eerste zijweg van RadenSaleh, komende van Tjikini? En hoe heet dan die zijweg tegenover ’t ziekenhuis?
Dat dagblad van de 11de moet ik eerst eens opsnorren, ik weet niet meer wat er instaat.
Wil Hartsteen zeurt ieder oogenblik waarom ik toch niet een baantje op ’t burgerkampkantoor wil aannemen. Vrouw en kinderen mogen dan overkomen en we krijgen een aardig huisje heelemaal voor ons alleen. Maar dan zeg ik altijd, dat jij en de kinderen daar in Batavia al goed behuisd zijn, meer koopen kunnen en prettige kennissen en familie hebben. Overigens is ’t eten van ’t Chineesche restaurant hier ook heel smakelijk. Zaterdag jl de 16de, Toos’ verjaardag, hebben we bami koea gegeten (f 35,- per portie), voor de aanvang van ’t plantersfeest. Dit laatste is tegengevallen: veel te veel menschen en te weinig nuchtere. Als ik niet in een gezellige kring had gezeten, was ik boos weggeloopen. Altingh Siberg had teveel op, kende bijna alle balnymphen en wilde mij wat los krijgen door ze aan me voor te stellen, maar ik sneed iedere poging af. Joop van der Schuyt, ook een planter, was ook niet in een losbandige stemming, dacht teveel aan z’n vrouw die geëvacueerd is naar Australië en wij waren zoowat de eenige serieuzen van de kring. Eten was er royaal en gratis: cake, huzarensla en belegde kadetjes, en drank nog royaler. De coctails waren koppig, maar Joop en ik hielden ons kranig ondanks de overvloed. Die goeie man zat zoonet bij me op visite, in het wachtlokaal, waar ik weer eens commandantje speel na 14 dagen rust vanwege m’n hoofdwond. Van 7 uur tot 10 uur heeft-ie me z’n heele levensloop zitten vertellen op z’n prettige rustige beschaafde toon. Hij doet me erg aan wijlen Piet Dammers denken, alleen sportiever en niet zoo bang voor allerlei kwaaltjes. Hij traint me met tennissen, want hij was in Holland een bekend voetballer, tennisser en zwemmer. Peelinck loopt geregeld alle dansavonden en fuifjes af; vraag hem maar eens hoe ’t daar toegaat; maar nu is hij ’t type dat aan een bar zit en ik nog steeds niet!
Sinds dien Zaterdag, gisteren dus, loop ik zonder hoofdverband en ’t is een heele opluchting! Morgen mag ook ’t pleister eraf.
Yvontje, ben je al beter? Pops, ik hoop toch zoo, dat ze daarna wat dikker gaat worden. Chris Curiël, ook een goede sobat van me, werkt bij de Postspaarbank Batavia, waar hij 3 weken geleden plotseling is opgeroepen. Heeft niet eens afscheid van me kunnen nemen, omdat hij de Hartsteens niet kent.
O ja, dan gaat Vrijdag a.s. m’n blokgenoot, de Queljoe naar Soerabaja, via Batavia. Die komt ook bij je aanloopen.
Tot zoover meiske. Slaap lekker en wees met de kinderen gegroet en omhelsd.
Voor jou innige zoentjes van Puck

460218 Buitenzorg Moes aan Jan

Buitenzorg 18-2-’46

Lieve Jan,
Je brief van 7 dezer mochten we weer met blijdschap ontvangen. Heerlijk als de post binnen wordt gebracht, en we onder al de andere brieven, ook jouw brief ontdekken. ’t Is en blijft altijd een verassing voor me.

Ja, hoe zou je nu op Batavia kunnen komen? Dat is een groote vraag hè! Misschien zal God wel weer de goede oplossing geven.
Van Dolf, Raymond en Wim Horst kwamen er ook goede berichten binnen. Raymond schrijft me ook altijd trouw onderaan Netties brieven, en is hij blij als ik hem een paar regels terugschrijf. Hij vermoedt dat de ex-krijgsgevangenen, die buiten Indië zitten eind Maart naar de Buitengewesten getransporteerd zullen worden.
Prettig hè Jan, dat je bij Wil en Toos zoo'n goed tehuis hebt gevonden. Groet ze maar eens hartelijk voor ons. Dat is ook al weer Gods genade, nietwaar!
Ik ben benieuwd of Dolf je lang epistel nog ontvangen zal, want Eta verwacht hem elken dag hier.
We zitten midden in de regenbuien, echt donker weer en zoo nu en dan 't zonnetje.
Ik weet niet of ik je reeds geschreven heb dat Robby Smith al hier is, 'k geloof van wel. Vorige week werd hij met zware griep in 't ziekenhuis opgenomen. Gelukkig is hij nu al vrij van koorts, maar hoest nog. Hij krijgt daar een pracht verpleging en uitstekende voeding.
Wat gaat alles toch langzaam hè Jan! Raymond moppert ook al steen en been, dat er niet grondige moeite wordt gedaan voor gezinshereeniging.
Ik ben benieuwd wat Dien verder zal doen. Of ze Toeties voorbeeld zal volgen, en naar jou toe zal vliegen. Van Eddy en Toetie hebben we ook een brief ontvangen. –
Zoopas is er weer wat post binnengekomen en pakje voor me van Tineke met allerhande dingen, die ze van 't Roode Kruis gekregen heeft, aardig van haar.
Ook van Jo v/d Mark een lange prettige brief. Wat leuk, dat haar broer dokter is op Palembeng. 't Kan toch geen ander v.d. Mark zijn!
Van Wies heb ik al lang niets gehoord. Misschien zijn nog niet alle brieven hier op kantoor uitgezocht, en krijgen we morgen weer wat. –
Ik ben aan 't uitzoeken van kiekjes gegaan en vond deze aardige kiek. Direkt dacht ik bij mezelve: „Ik zal Jan dit eens opsturen." En zoo ben ik maar direkt aan 't schrijven geslagen. Leuk ook dat Dien en Ferry er ook op staan. Bertje herken je zeker nog wel! Wat was ik toen dik! Ik ben niet eens de helft meer! Angst, zorgen en heimweh hebben me zóó afgetakeld.
Afin, 't wordt wel beter, vooral als de kinderen en kleinkinderen 't goed maken.
Dag lieve jongen! 't Beste met je hoor en tot spoedig ziens! God geve het.
Veel liefs en groeten van ons allen en omhelsd door Moes.

Welbedankt Jan voor papier en enveloppe!

460220 Palembang Jan aan Dien

N° 47

Palembang, 20-2-46

Vrouwkelief,

Zoonet bracht Bing me je brief van de 16de (poststempel 19/2), waarmee ik weer heel gelukkig ben. In de haast om me het epistel te brengen, waarvan hij maar al te goed weet, dat 't mij altijd weer groote blijdschap geeft, is z'n fiets in de modder geslipt en kwamen hij zoowel als

de brief in bevlekte toestand aan. Gelukkig was je brief zelf onbevlekt en heb ik dus geen reden om m'n kleine vriend een vermaning te geven. Als je eens wist, hoe de zaken er hier in Palembang voor staan, zou je niet telkens weer je mannetje van tegenwerken of nonactiviteit beschuldigen. De beslissende keuring werd gedaan door een militaire RAPWIdokter, die bekend staat om z'n gebrek aan soepelheid en wil, ons mee te helpen evacueeren, en die me onderzocht onafhankelijk van de bevindingen de kampdokter. Deze is zelfs nog verder gegaan dan de Rapwi-dokter door z'n voorstel om me half-fit te verklaren, waarmee laatstgenoemde dokter eigenlijk niet accoord ging, omdat hij niets kon vinden. Maar om me te „helpen" zeker, gaf hij me, voorruit dan maar „B" mutatie. Ik ben ervan overtuigd dat 't op deze manier niet zal lukken, en ik durf m'n hoofd eronder te verwedden, dat sinds de pogingen, die ik deed om hier weg te komen, omdat jij besloten had naar Batavia te gaan, niemand van hier is weggegaan of hij had al van meet af aan een „H" of „E" mutatie, dan wel was hij fit, maar z'n vrouw ernstig ziek of ze hadden hem noodig op Java voor een militair of burgerbaantje. Je kunt je niet indenken hoe ellendig ik me voelde bij het hooren van die goedkeuring, waardoor ik geen kans had om op die manier bij jou te komen. We zijn trouwens allemaal geladen tegen de heele organisatie en 't feit, dat je je beheerschen moet, telkens weer als die drift gaat oplaaien, maakt me doodmoe. Ik voel me zoo machteloos, ik zou wel mata gelap kunnen worden als ik hoor van dat lange, lange wachten, zelfs van menschen die werkelijk ziek zijn en een pas hebben om te vertrekken, maar nog niet weg kunnen, omdat er zoo weinig transportgelegenheid is. Ik sta trouwens al op de rand van apathie, zie van niets meer de gevaarlijke kant, als ik merk, dat ik daardoor m'n doel kan bereiken, en dus ga ik morgen eens solliciteeren naar een of andere militaire baan op Java. Jammer dat de aanvraag van magazijnmeesters al geweest is: toen zat je op Buitenzorg en gaf mij de raad, in 't rustige Palembang te blijven. Zei je 't nu ook maar, want 't is nog steeds rustig, terwijl 't op Java nog gist. Al die zieke menschen gaan weg vanhier, dus er komt hoe langer hoe meer plaats. En 't eten wordt ook hoe langer hoe beter. Maar laten we dat als een slag om den arm houden en laat mij maar eerst probeeren, ik die notabene burger ben, maar 't niet bewijzen kan, een militair baantje te krijgen daar op Java. Ik voel dat ik het op deze manier ook niet lang kan volhouden en kalm blijven, en als 't mij niet lukt weg te komen,moeten jullie maar hier komen, want herhaaldelijk betrap ik mezelf op de gedachte: „ was Popsje maar bij me op dit oogenblik!" of als de kleine zusje Erhart of Hansje v. Hogezand zich door Oom Jan laat verwennen, denk ik ook altijd aan m'n Vontje en is zij het die ik dan in m'n gedachten op schoot heb. En dan die echte gezonde jongensstreken en jongenspraat van Bing en z'n vrinden, en hun gestoei in de privé-zwembak van Dr de Kok, wat zouden Ferry en Gerard daar ook niet van genieten. Toos maakt zich ongerust omdat ik zoo weinig eet de laatste weken, maar ik zeg dan dat m'n body z'n topvorm heeft bereikt en de hongerperiode voorbij is. Nu kan ik teren op m'n reservekrachten: ik geef weinig meer om lekkere hapjes, hoeveel er ook altijd op tafel staan. Ik heb 't gevoel alsof ik maar voor de helft meedoe met alles, zoo'n leeg gevoel. 't Liefst slaap ik maar, tennissen lokt me ook niet meer, evenmin een dans met Jimmy's schoonzusje Betty Erhart, overigens een goede danseuse. Zooals je weet was Jim Simons m'n boezemvriend als krijgsgevangene, hoewel hij méér opofferend was dan ik, en ook z'n beide schoonzusters zijn de hartelijkheid zelve, maar zooals je ook weet, ben ik erg kieskeurig, dikwijls op 't onbeleefde af en daarom houd ik ze op een afstand en hoef je niet bang te zijn. Men neemt 't me trouwens niet kwalijk en weet, dat ik steeds aan

jou denk, omdat ik je heb afgeschilderd als m'n eenige passende partner zoowel op de dansvloer als daarbuiten. Daarom doet Wil ook al z'n best om een geschikt huis voor me te zoeken. En dit wordt eenvoudiger als ik hier voor de Rapwi wil werken (van 8-12 en van 2-4). Ergernis belet me deze brief nog af te maken en ik wacht dus tot ik links en rechts geïnformeerd heb, hoe ik naar Batavia kan komen en pas als ik me moegesjouwd heb, zal ik wat gekalmeerd zijn en weer in staat tot schrijven.-
Vandaag is 't alweer Zaterdag de 23e en is er heel wat gebeurd sinds ik deze brief begon. Ik heb ongewoon weinig eetlust en de lekkerste hapjes kunnen me niet bekoren. Op Wils kantoor is door mijn weigering hier in Palembang te blijven geen vacature meer, maar het wordt nog steeds in petto gehouden. Eergisteren zijn er weer heel wat verhuizingen geweest onder de ex-P.O.W.'s , die werden gegroepeerd naar de mutatieletters die ze van de dokter kregen. Hotel Schwarz is bestemd voor hen, die voor evacuatie in aanmerking komen, dus H en E , terwijl de Mulo werd aangewezen voor de A en B menschen. Alzoo verhuisde ik eergisteren met trunk en bultzak naar de Mulo, waar ik een plaats in kamer no 1 kreeg, een royale plaats met geschikte kamergenooten. Met z'n negenen in een groot klasselokaal is voorwaar een ongekende weelde en ik kan zelfs aan een tafel eten onder een helle lamp en met Chineesche bediening. Evenwel heb ik tot op dit moment nog niet eens uitgepakt of m'n bultzak ontrold (uit de tiker, die ik nog steeds uit Soekaboemi heb) (m'n leeren valies verkeerde in zoo'n deplorabele toestand, dat ik 't met weemoed op de vuilnisbelt van Hotel Schwarz heb achtergelaten. Het ding heeft me trouw vergezeld naar de vele kampen en als het praten kon, zou het voorloopig niet uitverteld zijn). Intusschen hecht ik me altijd aan zulke dingen, of 't nou honden zijn of koffers, en nog steeds ben ik uit 't evenwicht, natuurlijk ook door die nieuwe omgeving, hoewel ik nog niet langer dan 5 minuten achtereen in die kamer ben geweest. Ik zit nml nog zonder klamboe en daarom heb ik zoolang de beschikking over 't logeerbed van de Hartsteens. Vanmorgen speelde ik weer een troostelooze partij tennis, alles sloeg ik out of in 't net, vooral omdat Joop van der Schuyt vanochtend per vliegtuig naar z'n vrouw in Sydney is vertrokken via Batavia. Hij heeft me beloofd bij jou aan te keeren, althans hij zal z'n best doen, want hij heeft een heele lijst met namen af te werken.
Wie schetst mijn blijdschap, toen ik na 't tennissen bij 't rondneuzen eindelijk weer een kans vond en die onmiddelijk aangreep: 3 sergeanten van de Mulo gevraagd voor administratief werk op Batavia. Nog geen vijf minuten later was mijn naam op 't kantoor genoteerd en nu is 't maar weer wachten. Ik hoop maar dat er niet teveel sollicitanten zijn, want de Mulo-gasten zullen worden getraind voor actieve strijd en daar voel ik nu werkelijk bitter weinig voor.
't Is ook zoo rot, dat iedereen me er dóór en dóór fit vindt uitzien, roodbruin verbrand en met een stralende levenslust. Intusschen is dit laatste onbewust, want als regel voel ik me erg misdeeld en loop met de dood in 't hart. Dikwijls loop ik me zóó te ergeren, dat ik aan de kook raak en nu we geregeld een fikse regenbui krijgen, vind ik 't heelemaal niet erg om op straat door zoo'n bui te worden overvallen en kikker ik er zelfs heerlijk van op. Nu ik die sollicitatie heb gedaan, ben ik weer wat rustiger en de Voorzienigheid dankbaar, maar ik maak me bij voorbaat toch ongerust over de uitslag, omdat ik weet, dat 't bij mislukking een ontzettende teleurstelling zal zijn. Enfin, dan verbeeld ik me maar, dat Palembang jullie bij kennismaking zóó zal meevallen, zooals 't mij is meegevallen, dat jullie geen spijt zult krijgen van de overkomst. En dat we hier dan samen de blommetjes weer buiten kunnen zetten: dit beeld staat me nu al

herhaaldelijk voor oogen. En jij hebt natuurlijk ’t zelfde beeld, maar dan in een Bataviasche gelegenheid. Nou wie weet hoe gauw ik als sergeant-schrijver met jou ronddans in de stad van onze verlovingstijd!
Houd je maar taai meisje en verlies je vitaliteit niet. Blijf bidden voor een bestendige gezondheid van de kinderen en van jezelf, omdat ik nog niet voor jullie zorgen kan als je ziek bent. Groet de huisgenooten voor me en voor jullie veel liefs, voor jou een lekkere pakkerd met veel zoentjes van je Puck.
Ik ben te ongedurig en lusteloos om impressies te teekenen. Later misschien.

460221 Buitenzorg Pa aan Jan

Kedoeng Halang 21-2-1946

Beste Jan,
Hartelijk dank voor je epistel van 5/2 dien wij in orde binnen den gewonen termijn van ± 7 dagen hebben ontvangen en met groote belangstelling gelezen. Wij zijn er dankbaar voor dat je het nog steeds goed maakt en bij de hartelijke familie H. kind aan huis bent. Dit is in deze omstandigheden een niet genoeg te waardeeren voorrecht, dat het gemis van je gezinsleven eenigzins verzacht. Door de geregelde postverbinding van Java/Palembang kan er dus contact tusschen ons onderhouden worden. Dit is een lichtpunt in de duisternis die ons in dit kampleven vaak omhult. Enfin, beste jongen, blijf steeds vertrouwen op de Almachtige in wier handen ons aller lot berust. En bid ook voor ons allen hier zooals ik het voor je doe, om kracht voor verdraagzaamheid en geduldig afwachten.
Het is hier vanaf begin Januari steeds rustig geweest, geen schot is meer gelost. De transporten van evacuees naar Holland en elders en verplaatsing naar Batavia van de weder tewerk gestelden gaan geregeld, zoodat er wel schot in komt. Ook volgens berichten van Dolf en Wim Horst, resp. van Tjimakie en Bandoeng, hebben daar de evacuaties geregeld plaats. Hoe de politieke toestand zich verder ontwikkelt, zul je wel van de Radio geregeld kunnen vernemen. Hier krijgt men de berichten te lezen op de aangeplakte radio-rapporten, maar het schiet niet op met al dat gepraat. Van Eddy hebben wij gelijk met dien van jou een brief ontvangen, dien ik beantwoord heb. Het is zeker een uitkomst voor hem om Toetie en Robby bij zich te mogen hebben en is hij dus één der bevoorrechten. Dien’s gemoedstoestand kan ik mij levendig voorstellen, nu zij zoovele andere mannen reeds hereenigd ziet met hun gezinnen. Dolf is reeds 2 x door Eta van hieruit opgeroepen, doch zien wij hem nog niet. Mogelijk zit hij reeds op Batavia, waar zijn ouders immers in het hospitaal v/d 10^{e} bat. liggen. Dit laatste zul je reeds van Dien vernomen, die beide oudjes opgezocht heeft. Wies heeft nog steeds geen bericht over Dorus en is het groote ? nog niet opgelost. Wij maken het vrij goed momenteel. Moes heeft minder last van spit en hoofdpijnen en hoop ik dat dit betere gevoel duurzaam zal zijn. Robby Smith, die wegens griep in het hospitaal is opgenomen is ook aan de beterende hand gelukkig, terwijl de andere kl kinderen, trots hoestbuien, springlevend zijn.
Kom beste Jan, voor ditmaal ben ik aan ’t einde van mijn Latijn, en weer hartelijkst van ons allen gegroet met veel liefs van Pa.

P.S. Het interesseert je wellicht dat Oom Jacob en Tante Titi op de lijst staan voor evacuatie naar Holland, waar zij bij familie te Utrecht terecht komen.
Beiden zien geen heil in een langer verblijf hier te lande. Ik benijd hun wel, maar ik zou alleen met jullie allen naar Holland graag evacueren, desnoods voor goed.
Enfin, nous verrons

Pa

460223 Buitenzorg Moes aan Jan

Buitenzorg, 23-2-'46

Lieve Jan,

Blij verrast waren we weer toen onze huiscommandant ons gistermiddag je brief bracht van 14 dezer.
Alleen jammer vonden we het dat je toen nog niets van ons ontvangen hebt. We schrijven je toch geregeld, vooral als er een brief van je gekomen is beantwoorden we dien, als 't ware per omgaande. Afin, we zullen hopen, dat je intusschen ons schrijven ontvangen zult hebben.
We vinden het natuurlijk fijn dat je absoluut goedgekeurd bent en de dokter niets abnormaals gevonden heeft, maar ondertusschen ligt naar menschelijke berekening 't weerzien met jou voor ons nog ver in 't verschiet. Maar ook dit zullen wij aan God overlaten. Wat bij de menschen onmogelijk is, is mogelijk bij God. Als hij maar kracht geeft, dan voelen we ons sterk bij al 't gemis van geliefden, die hij ons oplegt.
En nu zullen wij ons misschien reisvaardig moeten maken voor Holland. De kwestie is deze: In de "Oranje" stond een oproep, dat jongelui in Soesterberg een 3 jarige opleiding kunnen hebben voor verkeersvlieger. Zij met eind 5, studeren 2 jaar, en die met eind 3, hebben er 3 jaar voor noodig. Bennie heeft reeds ernaartoe geschreven, en om inlichtingen gevraagd, meteen z'n cijfers opgegeven en gevraagd, of z'n eind 3-jarige H.B.S. van de CAS gelijk staat met eind Mulo-B-
In Augustus begint de nieuwe cursus. In alle geval moet er dus eerst antwoord komen uit Soesterberg. Is 't gunstig, dan kunnen we ons dadelijk opgeven hier op 't evacuatiekantoor; ook met de dokter is alles geregeld. Bennie mag dan als student z'n gezin (ouders en Wim) meenemen. Zoo is de situatie momenteel, maar je weet, alles verandert momenteel met den dag.
Wies stuurt ons geregeld verschillende krantjes, zoals de „Oranje", „Dagblad" en „Uitzicht". Ook Engelsche krantjes voor Bennie. In dat krantje waarin de opleiding voor verkeersvlieger staat, wordt ook gemeld dat je eind 5 moet hebben of eind Mulo B, en de cijfers voor wis- en natuurkunde voldoende moeten zijn. Ben heeft voor Algebra, Meetkunde en Natuurkunde 7-6-8. Daarom heeft hij ook durven solliciteeren. Pa verlangt graag naar Holland, maar ik liever niet, òf àl m'n kroost moet er zijn. Ik laat hier zooveel geliefden achter, dat ik 't nu al benauwd krijg, als ik er aan denk. Maar, ook daarvoor hoop ik van God de noodige draagkracht te krijgen. Toch zou een verblijf in Holland goed zijn voor m'n gestel, dat in deze oorlogsjaren zoo ontzettend geleden heeft, veel meer dan Pa, die wel is afgevallen, maar toch gezond is. Ik heb nog veel last van hoofdpijnen;

met de pijnen in de rug gaat ’t beter, dankzij de influenza-tabletten, die ik van de dokter gekregen heb. Overigens is de gezondheidstoestand hier wat beter geworden, alhoewel Bertje en Hilda nog hoesten, ook de kleine Maudje van Nettie. Met Robby, die 10 dagen geleden ongeveer met zware griep naar ’t ziekenhuis moest, gaat ’t prachtig vooruit. De verpleging en ligging en voeding zijn dan ook prima. Er zijn pas weer 10 nieuwe Hollandsche verpleegsters gekomen. Robby was erg blij toen ik hem gisteren opzocht.-
Dien schreef dat ze voor Pa geen pyjama kan krijgen. Nu is m’n hoop nog op Wies gevestigd. Ja Dien moest eigenlijk maar niet teveel uit daar op Batavia, ook niet op de fiets. Ik vind ’t nog veel te gevaarlijk, en ook voor haar nieren minder goed. Ze ontmoet steeds oude kennissen schrijft ze.-
O ja, is die dokter v.d. Mark inderdaad een broer van Jo uit Soekaboemi?
Dag lieverd! Heel veel liefs en groeten van ons allemaal en jij omhelsd en gekust door je liefh. moeder.

460224 Batavia Dien aan Jan

Zondagmiddag 24/2-’46

Lieve Pappetje!

Op ’t blanco velletje ga ik weer je brief n° 46 van 17/2, die de 21ste hier bezorgd werd beantwoorden. Ik geloof wel dat je makkelijk tot n° 100 komt, erg ja.
Deze keer ben ik niet zo vlug met beantwoorden geweest, omdat ’t hele huis met mazelen ligt, wat de nodige drukte met zich meebrengt. Yvonne is ontslagen patiënte, loopt alweer door ’t huis rond. Maar nu heeft ze rond beide ogen strontjes, de ogen zijn rood en opgezet, zodat ze er zielig uitziet. Ik ga morgen met haar naar de dokter om haar grondig te laten onderzoeken. Ik ga vragen of er niets tegen haar ontzettende magerte te doen is, wij zijn met een vetmestingsdieet gebonnen, vitaminetabletten, havermouth, een zacht gekookt kippeneitje, vruchten veel pisang en djeroek hoofdzakelijk. Gelukkig krijgt ze al deze dingen naar binnen, al is ’t in kleine hoeveelheden. Een grote eetster zal ze wel nooit worden. Nu ben ik benieuwd wat de pil hiervan zeggen zal en of hij er nog wat aan toe zal voegen.
Op ’t ogenblik liggen Ferry en Gerard tegen de vlakte, zodat ik m’n handen vol heb. Als ze nu meteen maar alle twee mazelen krijgen, heb ik er vrede mee. Bij Ferry gaat ’t er op lijken, maar van Gerard weet ik ’t nog niet. Hij was gisteren erg koortsig met hoofdpijn, heeft vannacht buikloop gehad. Vanmorgen heb ik hem casterolie gegeven, maar terwijl ik dit aan ’t schrijven ben heeft hij alweer de grootste praats. Ferry kan z’n repertoire liedjes ook nog uitgalmen, ’t ergste moet dus nog komen, want als de vlekken uitbreken zijn ze zo stil als muisjes.
Met dat al ben ik aan huis gebonden en ben er nog niet op uit kunnen gaan voor jou. Ik ben blij dat jij weer de oude bent. Is ’t pleister er nu ook al af? Van de heren die me op zullen zoeken heb ik er nog geen één gezien. Zij kunnen toch maar wel naar Batavia komen, probeer ook eens een of ander baan te krijgen om uit Palembang weg te komen.
Vanmorgen was Wies hier op bezoek en liet me een brief lezen van Moes, waarin ze schreef dat ze binnenkort naar Holland gaan, hoogst waarschijnlijk met de Nieuw-Amsterdam. Benny gaat als student naar

Holland en probeert Moes, Pa en Wim mee te krijgen, wat waarschijnlijk wel lukken zal. Is dat voor ons misschien de enige weg om bij elkaar terug te komen. Ik vraag Holland aan en jij vraagt Holland aan en dan ontmoeten we elkaar in Utrecht. Raymond is al op 'Spore, dat is alweer een stuk dichter bij huis en Dolf wordt ieder ogenblik bij Eta verwacht. Je moet maar boffen. Heb je 't pak cigaretten ontvangen? Rudy heeft 't voor me verzonden.
Weet je wie ik gesproken heb? Te Winkel, hij zegt dat hij met jou in Pakan Baroe heeft gezeten, dat heb je nooit eerder verteld. Ik heb hem gevraagd of hij jou niet als oppasser kan oproepen. Enfin, ik kom ze nog wel thuis opzoeken en dan zullen we er nog eens over praten. Ik ben nog lang niet klaar met 't opzoeken van familie en kennissen. Van Eef en Eddy hebben we al bericht uit B'papan. 't Is er best uit te houden, de omstandigheden in aanmerking nemende. Uit Utrecht ook goede berichten, alleen met Meta is 't nog zielig gesteld.
Kom Puckje, tot zover weer. Van allen hier krijg ik de hartelijke groeten met veel liefs, omhelzingen en zoentjes van Popsje + 3tal

Denk eens over de mogelijkheid Holland na! Daag!

460226 Palembang Jan aan Dien

N° 48

Palembang, 26-2-'46

Popsjelief,

Die vent van mij wordt lui met schrijven, zal je de laatste tijd wel gedacht hebben. Inderdaad verwaarloos ik je nu wel erg wat correspondentie betreft, maar dat wil nog niet zeggen „cross my heart", dat ik je ook in mijn gedachten verwaarloos. Neen meisje, bij mij is 't met recht: „absence makes the heart grow fonder" en 't verlangen naar jou en ons drietal is omgekeerd evenredig aan de veelvuldigheid van mijn brieven. En dat is juist 't gevolg van de vele epistels, die we reeds gewisseld hebben. Toen was 't verlangen nog groeiende, maar nu 't werkelijk schrijnend wordt, en er bovendien zoo weinig schot komt in onze hereeniging, mede door de weinig hoopvolle voortgang van de politieke besprekingen op Java, komt er een zekere lusteloosheid in mij, waarvan je in mijn vorige dubbelformaat-brief zeker wel iets gemerkt zult hebben. Van jou ook al een tijd geen brief ontvangen, en vanochtend maakte ik me al blij, toen het Dakota-toestel uit Batavia boven 't huis binnen kwam vliegen. Helaas vond ik op m'n bed geen brief van jou, wel een van Moes met (en dat was een blijde verassing!) een kiekje, waar jij en Ferry en Jo van de Mark ook opstaan, je herinnert je misschien nog wel dat kiekje in de voortuin van de broodbakkerij in Soekaboemi in Dec. '38 opgenomen geloof ik. Moes was toen nog tweemaal zoo dik als nu en met jou zal 't ook wel zoo zijn, of ben je op Batavia weer aan 't bijkomen nu je meer in je element bent dan op Tjimangoe, waar je werkelijk op z'n magerst was, toen ik op reis ging. Geniet maar flink zoolang je daartoe in de gelegenheid bent en denk voorloopig niet aan de lijn. Maar houd je nieren in de gaten en spoel ze regelmatig behoorlijk door.
Kan er daar op Batavia nog steeds niet gefotografeerd worden? Hier zijn ze de laatste tijd dubbel voorzichtig: de eene partij ziet de andere als een aanvaller ineengedoken, klaar om bij 't minste geringste los te schieten. De

reden daarvan is de bezetting van Banka en de Palembangsche Indonesiërs verwachten, dat hier 't zelfde gaat gebeuren.
Gisteren zijn drie Engelsche zeeofficieren na een fuif tot laat in de nacht, wat onvoorzichtig geweest in de kotta, althans 't is tot een botsing gekomen met nationalisten en nu ligt er een van de drie zwaar gewond in 't ziekenhuis en de twee anderen worden vermist. Dadelijk heeft de Engelsche commandant een ultimatum gesteld aan de „resident" Abdoel Gani, en vanaf dat moment is de concessie potdicht en verwacht men weer, bang als een wezel, een aanval van nationalisten, denkt en spreekt men alweer over koffers en rugzakken pakken om z'n heil zoo vlug mogelijk binnen de verdedigde kringen te kunnen zoeken. De menschen leven nog altijd op hun zenuwen en nemen à priori aan, dat 't hier wel net zoo gevaarlijk zal worden als op Java. Zelfs Wil en Toos waren 't slachtoffer van deze angst-psychose, maar ik ga er altijd dwars tegen in en inderdaad kwam m'n voorspelling ook nu weer uit: het laatste nieuws is, dat de spanning buiten en binnen de concessie aanzienlijk verminderd is.
En 't laatste nieuws betreffende m'n sollicitatie voor sergeant-schrijver is: dat de drie bovenste van de lijst sollicitanten zijn doorgegeven aan het kantoor van de Hollandsche militaire commandant en daar hoor ik ook bij. Vol verwachting klopt nu m'n hart: wie zal er eerder naar Java gaan, Jimmy (wiens vrouw in Bandoeng een doktersattest hoopt te krijgen in verband met haar slechte nieren) of ik, die als militair een functie ga bekleden in Batavia?
Vanmorgen kennis gemaakt met de vrouw van collega van Rhee, die momenteel in Balikpapan zit en ook al op springen staat om naar z'n laatste standplaats Palembang terug te gaan. Hij heeft z'n vrouw juist een kiekje kunnen sturen, de gelukkige. Ik begin werkelijk te gelooven, dat je overal beter kunt zitten (althans als nog niet hereenigd individu) dan in Palembang. De meisjesnaam van mevr. v. Rhee is Lien Boyer en ze kent jou ook, nog uit jullie Buitenzorgsche tijd. Een pootige vrouw is 't met een knap gezicht, heeft hout gehakt in 't vrouwenkamp en is nooit ziek geweest ondanks de zorg voor vijf spruiten. Ze woont tegenover de tennisbaan: zeer nuttig voor ons, als we dorstig zijn op die gloeiende baan.
Kom darling, ik eindig m'n praatje en hoop vandaag of morgen weer iets van je te mogen lezen. 't Beste met de kinderen, groeten aan de familie en voor jullie vele zoentjes en omhelzingen van Puck.
P.S. Zoojuist een aangetrouwd familielid ontdekt: m'n wachtcommandant, beroepssergeant majoor Kooimans, broer van Louisa Muller. Ik zit nu nl op wacht en al pratende zijn we erachter gekomen. Vent komt weer bij de gemeente terug. Daag

---

460228 Batavia Dien aan Jan

Batavia 28/2-'46

Lieve Puckje!

Dit is 't antwoord op je brief n° 47 van 20/2, die ik de 27ste ontving. 't Was weer een ouderwets lange brief. Ik had net aan Toetoe gezegd dat ik al lang geen brief van jou gehad had en enzie, daar kwam deze lange soerat. 't Portret van je vriend Joop v/d Schuyt heb ik goed bestudeerd, voor 't geval hij in levende lijve voor me komt te staan, wat echter nog niet gebeurd is. Weet je wie ik hier tegen 't lijf gelopen ben? Nicolaas Beets, ik

heb hem al 2 x ontmoet. Hij is niet veel veranderd, een beetje ouder geworden, maar overigens de oude Nicolaas. Op ’t ogenblik is hij gelegerd in de g.g. Secretarie, maar hij is bestemd voor Semarang. Lucy zit nog in Bandoeng. Iedere keer als ik dergelijke ontmoetingen heb, spijt ’t me dat jij er niet bij bent. Daarom hoop ik zo dat ’t je lukken zal als administratieve kracht hier te komen. Ik ben alleen heel erg bang, dat je te hoog opgeleid bent, gezien de vraag naar Mulokrachten. Is de kans om bij de Rapwi te werken nu helemaal verkeken?
Ik vind ’t ontzettend rot, dat je nu weer opgeleid wordt voor actieve strijd, want dan zal je wel niet in Palembang blijven, God weet waar je dan naartoe gestuurd wordt. Stel je voor dat jij weggaat, als wij komen en dan mogen we niet meer naar Java terug, of we met jou mee mogen is nog de vraag. Ik voel er niets voor om in een onbekend Palembang achter te blijven. Maar enfin, geen zorgen voor de tijd, we zullen maar weer even afwachten.
Op ’t ogenblik liggen Ferry en Gerard met mazelen, waar ze goed ziek van zijn. Ik heb er de dokter bijgehaald, maar die vond de toestand niet verontrustend. Zorgen dat ze geen kou vatten, dan zal de ziekte wel z’n beloop hebben. Hij gaf me enkel acetosal voor medicijn en voor hun keelpijn moeten ze om ’t uur gorgelen met zout water. Ik heb m’n handen wel vol aan ze, maar zo nu en dan moet ik er wel opuit om distributie te halen of kleding en stofjes die ik op bonnen kan krijgen enz.
Gisterenmiddag kwam Rudy met 4 kaarten voor de schouwburg en hij was zo teleurgesteld, toen hij hoorde, dat Lies en ik eigenlijk niet gaan konden vanwege de zieke kinderen, dat Toetoe ons gedwongen heeft om te gaan. Zij was er toch om op de kinderen op te passen en zo zijn we met ons vieren gegaan, met Guus als 4de man. Werden gehaald door de pick-up car van T&W, met nog 4 andere schouwburggangers. We hadden met z’n achten plaatsen naast elkaar. Ik ben blij dat we gegaan zijn, ’t was een reuze aardige Engelse revue, Tropicana, het heeft me echt goed gedaan. De eerste keer dat ik weer in de schouwburg was, ’t was een evenement. Na afloop wilden we éénparig ergens wat gaan drinken, want in de schouwburg kan je nog geen consumptie krijgen, maar ’t was 10 uur en alle tenten waren dicht, jammer. We zijn toen maar een beetje gaan rondrijden en zijn toen naar huis gereden, waar we alles O.K. aantroffen.
Verbeeld je, Nicolaas wil met me uit dansen gaan. Ik stel me er niets van voor, want je weet dat Nicolaas als danspartner niets is. Toch wil ik best zo’n dancing, er zijn er in Batavia vele, van nabij bekijken. Laat hem dus maar op komen dagen.
Yvonne heeft na haar mazelen een ontzettende eetlust, als ’t zo blijft moet ze wel dik worden. Vandaag heb ik haar haar maar weer kort geknipt, ’t is hier te warm voor dat lange haar en misschien is dat wel een handicap voor haar gezondheid. ’t Ging onder heftig protest, maar nu ’t er eenmaal af is, is ze eens zo nesterig. ’t Staat haar ook veel leuker.
A.s. Maandag gaat ze weer naar school. Voor de jongens vind ik zo jammer, dat ze de school weer moeten onderbreken, ze waren net bij en zullen nu wel weer ten achter raken, want met dit grapje zijn ze zeker 2 weken mooi.
Vanmiddag kreeg ik een mevrouw met 2 kinderen op bezoek, die haar kinderen kwam laten besmetten, omdat ze anders niet naar Holland mag. Haar man zit in ’Spore en gaat met de Nieuw-Amsterdam naar Holland. Haar oudste dochter is al weg en nu zou ze ook met de Nieuw-Amsterdam meegaan, maar dat mag niet omdat haar kinderen nog geen mazelen hebben gehad. Toestand! Ik hoop voor haar dat ’t lukken zal. Wij kunnen in ieder geval naar Holland.

Heb ik je al geschreven dat ik met een jeugdvriend van me, Paul Braakman, in de sportclub, de officierenclub gedanst heb? 't Was er reuze leuk, een nette gelegenheid, een denderende band, de Picklers en een goede danspartner, hoewel hij niet haalt bij jou.'t Is ons goed bevallen en als de kinderen beter zijn, gaan we 't herhalen. 't Doet me zo denken aan Concordia in Bandoeng!
Kom lieve jongen, ik ben weer uitgebabbeld. Tot een volgend keer en dan hoop ik te kunnen schrijven, dat de jongens aan de beterende hand zijn. Ontvang van ons allen veel hartelijke groeten, met veel liefs, omhelzingen en zoentjes van Popsje + 3tal

---

460301 Buitenzorg Moes aan Jan

Buitenzorg 1-3-'46

Lieve Jan,

Deze keer maar een kort briefje, omdat ik straks Dien ook nog schrijven wil.
Zoo gauw mogelijk beantwoord ik liefst de binnengekomen brieven, omdat je nooit van te voren weet wanneer er een transport gaat, en zoo gauw mogelijk de brieven post nietwaar? Gisteren kwam je brief binnen van 21 Februari waar we weer erg blij mee zijn, ook brieven van Dien en Dolf zijn binnen gekomen. Misschien, dat er straks post komt van Wies of Raymond. De post wordt nooit op één dag behandeld. We maken 't naar omstandigheden goed alleen de hoest viert nog hoogtij overal in dit kamp en hier in huis. En de eigenwijze jeugd geeft niets om tocht of wind.
Afin iedereen is zoo min of meer uit zijn doen geraakt door het ontwrichte leven. God geve dat er spoedig in alles een goede oplossing moge komen.
Heb je onze vorige brieven ontvangen? Ook heb ik in 'n brief 'n gezellig kiekje gestuurd uit den goeden ouden tijd. Robby is sinds 'n paar dagen al thuis uit 't ziekenhuis maar nu ligt Wim erin. Hij moest noodig een wondoperatie ondergaan onder narcose en Dr Regout de bekende Amsterdamsche chirurg behandelt hem. Hij heeft 2 dagen hooge koortsen van 40° gehad. Gisteren middag was de temperatuur 38°. 't Gaat dus vooruit. De wond op zichzelf ziet er goed uit, maar nu is er aan de kuit een gesloten abces ontstaan die van buiten erg rood ziet. De opengesneden wonden bovenop de wreef van 'tzelfde been zijn zoo goed als beter maar schijnbaar is nog niet al 't vuil eruit. Wim krijgt tabletten tegen bloed infectie; ze heeten geloof ik basinol tabletten, ken je die? Vervelend dat Wim erg down is, maar zoo ziet hij alweer dat eigenwijsheid zichzelf straft. Hij wou zich nooit dadelijk ontsmetten als hij van de reinigingsdienst thuis kwam. Maar ondertusschen lijd ik er toch maar ook onder. Kom, lieve jongen, ik eindig dit krabbeltje. De groeten en veel liefs van ons allen en omhelsd door je liefh. Moes
In één van de dagbladen stond, dat jongelui van lichting '23 en '24 met groot verlof mochten naar Holland voor verdere studie, dus Benny behoort er ook bij? Heb je dit ook gelezen Jan? Zooals ik je reeds schreef, mogen Pa, Moes ook mee met Ben, en Wim ook, maar hier twijfel ik nog aan, tenzij Wim weer afgekeurd wordt zooals vroeger 2x gebeurd is.
Dag Jan. 't Beste hoor, we hopen tot spoedig ziens! Daâg! Gekust Moes
Volgens onze wijkcommandant gaan onze jongens van buiten allemaal naar Soerabaja! Zou dat waar zijn?

Batavia 2/3-'45

Lieve Puckje!

Gisteren om 1 uur 's middags je vriend Joop v.d. Schuyt op bezoek gehad. Hij lijkt warempelijk op jouw tekening. Ik vind hem een reuze sympathieke kerel en het speet me dat hij maar zo kort kon blijven. Volgens hem vliegt hij vandaag naar z'n vrouw, de gelukkige. Ik kan me indenken dat je hem mist en als Jimmy Simons nu ook al gaat vertrekken, mis je alweer een vriend. Ik hoop van harte dat 't goed afloopt met de sollicitatie voor schrijver. ik zie dan ook met spanning je komende brieven tegemoet. Volgens v.d.Schuyt was hij er zonder corruptie ook niet gekomen. Z'n eigen woorden zijn: „Ik ben anders ook niet zo, maar nu ik ermee begonnen ben en zie dat je daarmee vlugger bereikt wat je hebben wilt, nu ga ik er mee door. Jan is ook tegen corruptie, dat weet ik, maar zonder dat kan je op 't dak gaan zitten. Ik heb weliswaar op hem voor, dat ik indertijd afgekeurd ben en daar teer ik nog op, want als ze me nu zouden keuren, zou ik ook 100% fit krijgen, maar ik denk er niet over om me te laten herkeuren."
Verder heeft hij me aangeraden, als je sollicitatie op niets uitloopt om te beginnen met 14 dg verlof te komen. Als je eenmaal hier bent kunnen we verder zien. Vent Muller heeft dat ook zo gedaan, heeft toen met z'n baas gesproken en is nu voorgoed terug, na eerst weer voor enkele dagen teruggevlogen te zijn naar B'papan. Je moet dan als volgt doen, je gaat naar dr Altricht of dr Abdoelrachman met een wijde boog om dr Scheffer, die je gekeurd heeft en de beroerdste is, heen en aan een van die twee vertel je dat je 't niet langer uithoudt in Palembang, dat je naar de bliksem gaat, als je niet gauw naar je gezin terug kan, dat je geen eetlust hebt, slapeloze nachten, lusteloos, radeloos en ik weet niet wat nog meer. Kortom, je gooit 't op je zenuwen, als je lichamelijk er niet komen kunt. Begrijp je wat ik bedoel? Zeg erbij dat je kinderen ziek zijn, dat je vrouw ook op is van de zenuwen, blijf in ieder geval aanhouden, tot je op z'n minst verlof krijgt. Ik kan je ook een afschrift van je levensverzekering sturen, dan kunnen ze zien dat je inderdaad lichamelijk geen 100% bent, anders had je geen gecombineerde levensverzekering gekregen en ook geen extra tropenpremie hoeven te betalen. Ik zie dit alles als een nieuwe mogelijkheid om je hier te krijgen en heb weer kracht om geduld te hebben.
Terwijl ik dit schrijf wordt je brief n° 48 van 26/2 binnengebracht. Hoera, 't vordert met je sollicitatie, je hoort er tenminste bij. Laat 't toch waar worden dat je hier komt. 't Lijkt me te mooi om waar te zijn.
Ik heb helemaal geen reden van klagen wat je correspondentie aan mij betreft, in tegendeel, je verwent me erg! Ik ben de luie schrijfster, maar dat almaar schrijven en nogmaals schrijven, met de gedachte, wanneer is 't toch afgelopen, maakt me ongedurig en maakt 't schrijven tot een karwei. Ik heb hier een kunstfotograaf ontdekt, Ripassa, zal eens informeren wat dat grapje kost. Moet toch eerst wachten tot de jongens beter zijn. Gelukkig zijn ze aan de beterende hand. Dat kiekje uit Si met Jo ken ik heel goed, ik vind 't zo'n gelukkig kiekje, Moes heeft er een vergroting van. Over de politiek pieker ik niet meer, wij Hollanders hebben zo weinig in de melk te brokkelen, ik vind 't een grote chaos. De Alataslaan is inderdaad de 1ste zijstraat van R. Saleh komende van Tjikini, de straat voor 't ziekenhuis is de Vioslaan. Kom Pukkeltje 't vel is weer vol tot een volgende keer.
Ontvang veel groetjes, liefs, omhelzingen en zoentjes van Popsje + 3tal

460303 Palembang Jan aan Dien

N° 49

Palembang, zondagmorgen, 3 Maart ’46

Popsjelief,

Een heele stapel brieven ligt voor me, een ware weelde zoowaar en al lang niet gehad. Twee van jou dd 24/2 en 28/2, een van Moes en nog een van Pa, waarin ze schreven van hun plannen om naar Holland te evacueeren, die nu vastere vormen gaan aannemen omdat Benny zich opgegeven heeft voor de verkeersvlieger-opleiding in Soesterberg. Voordat ik verder ga wil ik eerst een grappig misverstand oplossen, dat is ontstaan toen je las dat 3 Mulo-menschen werden gevraagd voor die administratieve baantjes op Batavia. Geen Mulo-krachten worden gevraagd, maar sergeanten, ondergebracht in de Mulo-school, zooals er ook onderofficieren voor dat werkje zijn gevraagd van de andere militaire kampen zooals hotel Schwarz, Beatrix-school, Landraadgebouw, Fröbelschool e.a., hoeveel in totaal weet ik niet en ’t kan me weinig schelen ook, want hoofdzaak is, dat ik behoor tot de drie van mijn kamp. De kans om bij de Rapwi te werken is nog niet verkeken, maar dat zal m’n volle aandacht pas hebben als ook deze poging om naar Bt. te komen, mislukt. Van die opleiding voor actieve strijd is nog steeds niets gekomen, zoodat je niet benauwd hoeft te zijn, dat ik de eerste maanden zal worden weggezonden voor bezettings doeleinden; daarvoor gebruiken ze opgeleide en gedrilde krachten elders, zooals in Singapore, Bangkok en Balikpapan.

Voorloopig wachten we op m’n aanstelling als sergeant-pennelikker (bah, wat een functie!) en lukt ook dat niet en ook jij kan geen doktersattest krijgen, om mij voor de verzorging van vrouw en kroost naar Java te doen overkomen, dan pas probeer ik hier een of ander Rapwibaantje te krijgen met Wil als kruiwagen. Jullie kunnen dan met en gerust gevoel oversteken en worden dan voor een tijdje Palembangers voor de variatie.

Wat een gesukkel toch met die kinderen van ons, vooral dat aftakelen van Yvonne gaat me erg aan ’t hart en ik was er de heele dag down van. In je laatste brief schreef je gelukkig dat ze na haar mazelen een geweldige eetlust had en dat ze wel dik moet worden als ze zoo doorgaat. En dat korte haar is inderdaad gezonder en hygiënischer.

Dikwijls verlang ik nu nog terug naar de kaalhoofdigheid eens krijgsgevangenen, vooral omdat ik weinig geef om m’n uiterlijk zoolang ik niet in de schoot van m’n gezin ben: wat was dat een heerlijk frisch gevoel met zoo’n kale kop!

Op ’t oogenblik heb ik bijna een artiestenkop, want sinds 7 Februari, toen ik dat gat in m’n hoofd opliep en ’t haar alweer lang genoeg was voor de schaar, ben ik niet meer naar de kapper geweest omdat de wond nog niet voldoende geheeld was. Nu is de korst al aan ’t afbrokkelen en kunnen de lokken er Maandag eindelijk af.

Oja ik lees hier van ’t pak cigaretten, dat je door Rudy hebt laten verzenden en dat ik in orde ontvangen heb. Hartelijk dank hoor meiske. Rooken doe ik ze niet, want ze zijn me te zwaar en bovendien ga ik dat gerook, waar je zoo weinig aan hebt, afleeren.

Ik ga ’t pak inruilen tegen een groene Engelsche jas, geprijsd op f 500,-, want ik zit nog slecht in de kleeren. Die Japansche jassen en shorts zitten me te span en alleen voor verschooning na ’t tennissen doen ze nog dienst. Door dat kleedinggebrek tennissen we hier ook alleen in shorts, vandaar

dat ik weer een zwartverbrande bovenbody heb, à la Joop v/d Schuyt, die je inmiddels wel ontmoet zult hebben. Als ik die ruil heb bewerkstelligd, is die jas dus een cadeau van jou en als ze m'n romp omhult, verbeeld ik me te koesteren in je warme liefkoozingen. Ja ik wordt koud als ik bedenk hoelang ik die gemist heb en nog zal moeten missen met deze politieke wanorde. 't Is makkelijk genoeg om vergetelheid en voldoening te zoeken in andere armen, en dit wordt hoe langer hoe meer gedaan onder het motto: „daar kan ik niets aan doen, dan moeten ze maar niet zoolang van m'n man of vrouw gescheiden houden", maar ik geloof dat ik die losbandige jaren allang te boven ben en dat de love-lust heeft plaats gemaakt voor andere hobbies als tennissen en lezen.
Van der Schuyt zal je wel verteld hebben dat ik met een natte vinger te lijmen ben als er getennist moet worden en zelfs 't verband om m'n hoofd was daarvoor geen beletsel, wel aanleiding voor Joop om me de bijnaam Suzanne Lengelen te geven. Ik kan me indenken, dat jij afleiding in de vorm van je geliefkoosde sport: dansen hard noodig hebt, want dat getob met de kinderen en distributies zouden je anders crazy maken. De gewenschte afleiding in dansen kan ik maar niet vinden ondanks de goede danseuses, waarover ik te allen tijde kan beschikken en ik geniet alleen al van de goede dansmuziek onder leiding van Harry Braun, die je bij gelegenheid ook eens via de Palembangsche „Radio Irene" moet gaan beluisteren, Dinsdags en Vrijdags van half 7 tot half 9 's avonds.-
Leuk dat je te Winkel ook hebt ontmoet, had ie nog z'n snor en baard?
Ja, ik heb zooveel oude bekenden om me heen gehad in m'n krijgsgevangen tijd, dat ik lang niet van allemaal melding heb gemaakt. Te Winkel was heel lang met mij samen, ook al bij 't begin van m'n spoorwegarbeidersbestaan, toen hij er erg oud en zielig uitzag met z'n armzalig baantje van lampenist en ordonnans van de kampleiding. Heelemaal niet in overeenstemming met z'n functie in Cheribon en ik werd onwillekeurig aangestoken door z'n lusteloosheid, telkens weer als ik hem sprak. In Pakan Baroe was hij veel samen met de Wolf, ook ex-Cheribonner zooals je weet en zware tropische-zweer en berrie-berrie patiënt. Hij had niet minder dan zeven van die zweeren over z'n beenen verspreid, werkelijk om van te griezelen. En Nicolaas Beets, die altijd gesukkeld heeft als krijgsgevangene, zoodat hij alleen nog maar geschikt was voor bibliothecaris in 't ziekenhuis Mater Dolorosa op Batavia tijdens de Japansche bezetting, is dus ook weer opgeknapt, en mist natuurlijk erg z'n biertje en bolsje. Lucie is natuurlijk een complete vrouw geworden en ze zal ook wel de noodige aanbidders hebben als ze wat aan de lijn gedacht heeft, want dat zal bij haar wel noodig geweest zijn. Doe al die oude kennissen maar m'n beste groeten, en vraag hun hulp om mij te helpen trekken uit dit Palembangsche drijfzand, waar ik schijnbaar diep in vastgezogen zit. Aan de andere kant moeten we dankbaar zijn dat er aan m'n gezondheid niets mankeert en dat m'n gestel zelfs protesteert, wanneer ik me eens bezondig aan voor-oorlogse luxe, zooals teveel sigaretten achter elkaar rooken en teveel Bols Rood drinken. Deze laatste extravagance bekwam me zoo slecht, dat ik er niet van slapen kon: dus in 't belang van m'n gezondheid, die zeker niet mag lijden ten behoeve van de aanpassing aan oude vlotte gewoonten, voortaan kalmpjes aan met die lekkernijen.
De sportleiders probeeren me telkens weer te lijmen voor deelname aan hardloopen, boksen en dergelijke sporten voor de jongeren, omdat ik getoond heb daar nog aan te kunnen meedoen, maar telkens bedank ik weer, omdat ik me niet thuis voel in dat milieu. Ik ben allang blij dat 't tennis milieu nog behoorlijk is en dat er nog goede en nette spelers overblijven als

straks Jimmy Simons ook weg is in verband met de operatie van z'n vrouw. Of die nieren werkelijk zoo hard om een operatie schreeuwen, weet ik niet, maar in ieder geval is 't z'n vrouw gelukt, zoo'n verklaring voor spoedoverkomst van haar man los te krijgen. In ieder geval was die vrouw in Bandoeng bij de ondergrondsche anti-Jap beweging en is daardoor ernstig mishandeld geworden door de Kempei, dus is 't best mogelijk, dat haar nieren daardoor geschaad zijn.
Door die kwestie met die Britsche officieren, waarvan er nog steeds één vermist is en een ander met afgesneden beenen in de kali is gevonden, heerscht er hier 's nachts nog steeds een alarmtoestand en wordt de Mulo bijvoorbeeld bewaakt door 12 van onze jongens, tot aan de tanden gewapend. Ik ben ook ingedeeld en m'n wachtbeurt komt over 5 dagen, daarover heb ik bereids geïnformeerd, want nog steeds vind ik 't rot om dezelfde dag pas te hooren, dat je 's avonds op wacht moet. Meestal lukt 't inhalen van de verloren slaap direct na 't afkomen van de wacht niet, en als ik 's middags een paar uurtjes onder zeil ben geweest, natuurlijk niet lang genoeg, zijn m'n oogen nog vreeselijk branderig en zwaar.
Aan de ander kant is 't goed, dat de Engelschen zooiets aan den lijve voelen, want dan worden er eindelijk weer razzia's gehouden en de zoo noodlottige wapens in beslag genomen. Jammer dat er nog niet genoeg Indische troepen, dus onze eigen jongens, ingezet kunnen worden. Wij kennen de Inlandsche mentaliteit beter en we zouden de jongere heethoofden geen kans geven, hun haatzaaiende propaganda uit te zaaien, maar dadelijk de hele kotta bezetten in plaats van in een schulp, wat de Rapwi-concessie in feite immers is, te kruipen. Natuurlijk is er gevaar aan zooiets verbonden, maar zonder offers bereik je nu eenmaal niets. Om een goed Hollandsch woord te gebruiken: we moesten eens goed gaan donderjagen tusschen die heeren nationalisten en dan zullen we gewaar worden dat er heel wat aan onze kant zullen staan. Zooals de zaken nu staan, staan ze volkomen stil en 't verzet is weer groeiende en de bespreekingen loopen op niets uit. Die geweldige diplomaat Sir Archibald is 't gelukt om ziek te worden en natuurlijk zal dit oorzaak zijn, om de zaak op te geven en naar huis te gaan. Maar enfin, ze doen maar, want wij trekken helaas niet aan de touwtjes. Gelukkig kan ik menschen en toestanden letterlijk aan de kaak stellen dank zij m'n geïnspireerd teekenpotlood en de medewerking van Wil, om deze tekeningen op het publicatiebord van het kampkantoor te plakken. Op die manier bereiken onze klachten diepere lagen van de concessie dan mondeling of per brief zonder meer.
Kom Pops, dit is 't end van wederom een lange brief. Groeten van Wil en Toos, de mijne voor je huisgenooten en voor jou met drietal veel liefs en zoentjes van je Puck. In je volgende brief hoop ik te lezen dat de kinderen eindelijk beter zijn en op school niet teveel ten achter zijn geraakt. Dag meisje, ontvang weer veel →

Batavia 5/3-46

Lieve Pappetje,

Gisterenmiddag kwam Peelinck uit de lucht hier neervallen met 't blik melkpoeder voor Yvonne. De juffer is zo trots op haar cadeau; „Mammie heeft niet eens wat van Pappie gekregen, alleen ik" moest iedereen weten. Hieronder zal ze je zelf bedanken.
Peelinck is direct van 't vliegveld mij komen opzoeken, heeft hier z'n lunch gebruikt, hij heeft gesmuld van de smoor kip die hij al in geen jaren geproefd had. Daarna is hij zich gaan melden, heeft zijn bagage hier laten staan en is 's middags weer hier teruggekomen. Hij had toen een plannetje. Vroeg of ik met hem uit eten wou gaan en verder een beetje laten zien, wat er te koop is op Batavia. Ik vond het erg aardig, maar de grote moeilijkheid was het transport, eens zo moeilijk, omdat 't regende. Maar daar kwam Rudy in z'n pick-up car binnen rijden, die hij tot 10 uur gebruiken kon. Hij was dadelijk bereid om naar 't centrum te rijden en zo hebben we met ons drieen eerst lekker gegeten in La Conga, daarna daar een dansje gedaan in de danszaal daar (Peelinck is een slecht danseur!).
Daarna zijn we afgezakt naar Shanghai, ook op Noordwijk, de oude Bierhal (Conga is het oude Onderlinge Hulp). Shanghai is een echte soldaten en matrozen kroeg. Ik was er ook voor 't eerst en we hebben ons kostelijk geamuseerd met kijken, dansen vond ik een beetje beneden m'n waardigheid. Toen was de avond weer voorbij. 't Is wel in de smaak gevallen, want Peelinck wou de volgende avond weer uit, maar de moeilijkheid was de centen.
Hij dacht zomaar duizenden te kunnen opnemen aan salaris en soldij, maar Rudy heeft hem uit die waan geholpen door te zeggen, dat er in geen geval voor de 15de betaald wordt, omdat 't nog niet beslist is, wat betaald zal worden, Jappengeld of Nicageld. Wat was de man teleurgesteld. Hij is in 't 10de Bat ondergebracht. Een gedeelte van z'n bagage staat nog hier, dus vandaag of morgen zal hij wel weer komen opdagen. Van der Schuyt vind ik sympathieker, jongensachtiger, Peelinck is een echte planter, maar niet kwaad geloof ik. Diezelfde morgen zijn de jongens opgenomen in 't Tjikini ziekenhuis. 't Is eigenlijk belachelijk. Je moet weten dat we sinds 14 Febr. geen wijkdokter meer hebben voor huisbezoek. De man is nog steeds niet vervangen. Wel zijn er andere doktoren voor de omliggende wijken die ik aangewezen kreeg van onze oude wijkdokter. Welnu, de jongens hoestten erg en ik wou graag een hoestdrank voor ze hebben, wat je alleen op doktersrecept kan krijgen. Dus stapte ik naar de dichtstbijzijnde wijkdokter om hem thuis te laten komen, want ik kon m'n mazelenjongens niet naar de polikliniek brengen. Ik kreeg te horen, dat mijnheer beslist niet kwam, dat kon hij er niet nog eens bijnemen. Ik naar dr n° 2, 't zelfde liedje, ik naar dr n° 3, weer 't zelfde liedje met dit verschil dat ik een briefje meekreeg v/d directeur v/h Tjikini ziekenhuis, waar ik naartoe ben gegaan. Die gaf mij de raad om de jongens in 't ziekenhuis te brengen. „U kunt op deze manier wel naar 10 doktoren gaan 't hetzelfde resultaat en hier hebben ze zeker een dokter die ze behandelt. En dient U maar een klacht in bij het Roode Kruis." Wat ik ook zeker doen zal, 't is toch heel erg dat ze voor een hoestdrankje in 't ziekenhuis opgenomen moeten worden.
Enfin, hij heeft voor de ambulance gezorgd en binnen 't uur waren ze in 't ziekenhuis. Ik heb ze zelf gebracht, ze liggen naast elkaar in de mazelenzaal. Gerard zal wel gauw ontslagen worden, want hij was zo goed als beter. Ferry zal wat langer moeten blijven. Volgens hem is de

behandeling puik, z'n eigen woorden, toen ik ze gisterenmiddag kwam opzoeken. Vanmiddag ga ik er weer naartoe. 't Is wel erg leeg in ons woonvertrek zo zonder de jongens.
En hoe is 't met jou? Al wat naders gehoord over je sollicitatie? Stel je voor dat je op een dag ook zo maar komt binnenstappen!
Weet je wie ik hier tegen het lijf liep? Wim Horst, hij is hier om z'n echtscheiding te regelen. Hij denkt z'n 3de huwelijk aan te gaan met een jeugdige blom van 23 jaar! Wies en de kinderen heeft hij al opgezocht, Wies moest het natuurlijk wel afleggen tegen het groene blaadje.
Van Moes ook net een brief gehad. 't Geval met Wim zal ze ook wel geschreven hebben aan jou, als dat niet tussenbeide was gekomen hadden ze al hier gezeten op doorreis naar Holland! Hoe is 't mogelijk.
Kom Liefste, stap maar gauw hierbinnen, zo groot en fors als je nu bent. Blijf zo, Peelinck heeft me laten watertanden.
Daag, veel zoentjes van Popsje

Dank je wel voor de melkpoeder, pappie.
Nu wordt ik dik, zoentjes van Yvonne

460307 Palembang Jan aan Dien

No 50

Palembang 7-3-'46
Donderdagmiddag

Vrouwtjelief,

Dank voor je brief van de 2de, die ik eergisteren ontving en waarin je eindelijk melding maakte van de komst van v.d. Schuyt. Bizonder sympathiek van Joop, om nog bij je aan te keeren, hoewel hij zich rotsjouwt van 't eene kantoor naar 't andere voor z'n verdere reis en hoewel hij mij nog pas een paar maandjes kent. Maar de sport brengt gelijkgestemde zielen spoedig bij elkaar, en doordat je dagelijks minstens een uur bij elkaar zit, leer je mekaar al gauw kennen. Joop heeft Jimmy en mij ook nog geschreven vanuit 't 10e Bat. kamp en 't deed me goed te lezen, dat hij jou er goed en gezond vond uitzien. Na Joop moet m'n ex-slaapie Peelinck z'n opwachting bij je maken (hij is eergisteren al vertrokken) en daarna komt Jimmy, maar dat duurt nog wel een poos. Een nieuwe tennisvrind de Reuver, verwacht een dezer dagen z'n vrouw en zoontje hier, misschien wel op haar verjaardag, 8 Maart. Hij was in Holland jeugdkampioen in tennis, is nu door z'n zwaarte wat aan de sloome kant, maar speelt nog een behoorlijke partij. 't Schijnt, dat eerst al m'n vrinden gezinshereeniging moeten krijgen, alvorens ik aan de beurt kom en daarom ergert me 't dubbel en dwars, dat mijn pogingen al in de kiem worden gesmoord door allerlei verordeningen. Zo luidt een order van 4 Maart, dat verlof naar Java alleen wordt verleend op vertoon van een doktersverklaring, dat ziekte van vrouw of kinderen zulks gewenscht acht. Mijn hoop blijft gevestigd op m'n aanstelling als sergeant-pennelikker, want zij die in Januari zijn genoteerd voor de intendance op Batavia, gaan waarschijnlijk volgende week per boot.
Als die nieuwe verbinding nu maar eenmaal bestaat, we dus niet meer aangewezen zijn op de beperkte ruimte van een vliegtuig, komt er meer schot in de evacuatie en overplaatsingen. Morgen wordt er zoo'n

binnengekomen schip uit Singapore gelost en de barang (kleeding en sigaretten voor ons) bewaakt en binnen de concessie gebracht door onze eigen jongens, waarvan 20 van ’t Mulo-kamp. Ik hoop niet, dat ik erbij ben,want er komt toch geen aanval van extremisten en je bent een heele dag kwijt met dat heen en weer rijden.
Plasman heeft me weer eens geschreven, niet over het kadasterkantoor Palembang, maar alleen om te vertellen, dat het Hoofdkantoor weer gevestigd is op de oude plaats: Rijswijkstraat 3. Voorloopig zal ik wel niets te berichten hebben over ’t kantoor hier, want daar heb ik wel de allerminste belangstelling voor. Voor mijn part vernielen de terroristen alle kadasterarchieven, ’t laat me hartstikke koud. Die oude flarden van archiefstukken hebben me genoeg hoofdbrekens gekost, en ik vind ’t niet gek om ook hiermee met een schoone lei te beginnen. Ik zal nooit hard genoeg kunnen werken aan de wederopbouw van ’t kadaster, maar dan moet ik eerst weer m’n geliefden bij me hebben, anders ben ik niet compleet.
Nog nooit heb ik zoo lang werkeloos gezeten, waarbij ik onder werk niet versta het stomme hersenlooze werk aan de spoorbaan, waar ik wel gehard werd, maar ook m’n geestelijke paraatheid dreigde te verliezen. Gelukkig was Jimmy steeds aan m’n zij, die hield me steeds aan de praat, liet me vertellen over mezelf, over jou en de kinderen, ja, overal stelde hij levendig belang in en aan hem heb ik ’t voornamelijk te danken dat ik niet geestelijk versufte. Je kunt hem daarvoor niet genoeg bedanken, als je hem ziet. Hij heeft me beloofd wat langer met je te praten dan Joop. Als souvenir, bij gelegenheid van mijn vertrek naar ’t ziekenkamp vanwege m’n tropische zweer, gaf hij me z’n drinkmok met z’n naam erop. Momenteel is hij in de lappenmand door een versplinterd handbeentje opgeloopen toen hij een brutale keukenkoelie met een al te harde vuistslag de rijstbak in mepte.
Terwijl ik dit schrijf heeft Wil de radio aangezet en vertelt de Seac-omroeper in Signapore, dat tijdens de besprekingen tusschen Sjahrir en Sir Archibald de extremisten de wapens zullen neerleggen: wat een heerlijk bericht in deze woelige dagen van wanorde en anarchie!
Bing is weer met de fiets naar de Mulo om te zien of er geen brief voor me is. Ik hoop toch zoo, dat je me straks komt vertellen dat Peelinck is geweest.
Kom we zullen dit praatje nu maar stoppen en hopen, dat ik de volgende keer weer een nieuwe stap in de goede richting kan melden.
Groeten aan de familie, liefs voor de kinders en voor jou een lekkere →

van Puck

Batavia 12/03-'46

Lieve Pappetje!

Ook je brief n° 49 van 3 Mrt is de 7de in goede orde in m'n bezit gekomen. Ik kwam weer niet tot vlug beantwoorden, omdat ik 2 x per dag naar het ziekenhuis ging en dan is de dag om voor je 't weet. Zondagmorgen de 10de is Gerard weer met me naar huis gegaan. Hier thuis vonden ze hem dik geworden, ik vind ook dat de week ziekenhuis hem goed gedaan heeft. Maandagmorgen zijn Yvonne en Gerard weer naar school gegaan, door mijzelf aan hun onderwijzeressen afgeleverd. Gerard is natuurlijk ten achter gekomen, maar de volgende week krijgt hij 3 x per week ½ uur bijlessen. Z'n juffrouw is erg tevreden over hem, 't spijt haar dat deze ziekte tussenbeide is gekomen. Ik geloof wel dat hij gauw genoeg bij is, hij is pienter genoeg, als 't een beetje wil, is hij de snuggerste van 't stel.
Met Yvonne was 't een drama, huilen als een kind uit de 1ste klas. Die heeft helemaal geen zin in naar school gaan. Ze eet nog altijd goed, maar of ze dik wordt?? Misschien heeft ze er geen aanleg voor. Ferry zal ook wel gauw thuiskomen, hij is nog hees, wordt vandaag door de keelarts onderzocht en daar zal 't van afhangen. Ze hebben het overigens uitstekend in 't ziekenhuis, als 't in normale tijden niet zo duur was zou ik de kinderen voor iedere ziekte laten opnemen.
En hoe is 't overigens met jou? Vordert de goede zaak al? Peelinck heeft nu een plaatsje in 't Java Hotel, hij is er erg mee in z'n sas. Hij zit in 't centrum, geen moeilijkheden met transport en kan hij z'n hart ophalen aan alle dancings. Hij wou de tweede avond weer met me op stap, maar aangezien we geen transport hadden, is 't feest niet doorgegaan. Ik ben benieuwd wanneer we hem weer zien opdagen, als hij wegblijft vind ik het zo erg niet. Joop v.d. Schuyt vond ik aardiger. Wim Horst heeft me op een middag opgezocht met Tineke. Ze vertelde, dat Wies niet naar Holland mag van de dokter met het oog op haar toestand. Je weet toch dat ze van een baby Dorus verwacht. Van Dorus nog steeds geen spoor.
Er is kans dat Moes en Pa en de anderen een huis in de villa kunnen krijgen, althans volgens Tineke en dan zien we ze eind van de maand al hier. Ik hoop 't voor ze, want ze willen erg graag naar Batavia. Deze maand krijgen we ons voorschoot in Nica-geld uitbetaald. De moeilijkheden zijn nu al begonnen. De toekangs djoeawal willen 't niet aannemen. Zolang we nog Jappengeld hebben is 't goed en wel, maar dan zullen ze 't toch moeten aannemen.
Zeg Puck, als jij zo slecht in je kleren zit, zal ik dan wat opsturen. Ik heb bv een kahki shirt en een wit shirt en een kahki lange en korte broek. Schrijf je 't dan nog even? Ik vind de prijzen voor kleding in Palembang schrikbarend. Heb je die Engelse jas nog kunnen krijgen? Ik ben ook weer druk aan 't naaien voor Yvonne en voor mij. Voor de jongens besteed ik 't maar uit. Zeg, hoe kom je aan zoveel Bols Rood? 't Is dus nog niet eens onwaar als ik straks ga vertellen dat in je Palembang aan de drank bent geraakt. Een beetje kalmpjes aan hoor jonge man, maar ik zie je graag terug zoals je nu bent en zoals de mensen je beschrijven! Weet je wie ik hier ook ontmoet heb? De Haas, hij is waarachtig 2de luit. Hij is ook ouder geworden. Van z'n vrouw en kind die in Malang zaten weet hij niets. Ontzettend hè. Dan moet je de groeten hebben van de oudjes van Lieben…..

Ik ben er eens met Rudy naar toe geweest. Die lopen ook al naar de tachtig maar zijn nog kras. Nu nog even ’t een en ander over mezelf. Ik weeg op ’t ogenblik 50,1 kilo, ben een stuk aangekomen bij Tjimangoe vergeleken. Er is hier ook zoveel zaligs te genieten en je weet hoe of Toetoe is. Maar ik wil beslist niet dikker worden, anders ruil je me in tegen 2 slanke dennen van 20 jaar. Een oude kennis, een hij, heeft me ’t compliment verkocht, dat ik niet veranderd ben sinds hij mij ’t laatste zag en dat is 20 jaar geleden! Moet ik ’t geloven?
Nu geliefde, dit is weer ’t nieuws voorlopig. Ik heb al lang geen brief van je gehad. Schrijf je gauw weer eens? Daag, veel groetjes van de hele familie met veel liefs omhelzingen en zoentjes van

Popsje + 3tal

Zojuist uit ’t ziekenhuis; Ferry moet nog een week blijven; die heesheid is een aandoening van z’n stembanden, onderzocht door een keelspecialist. Drie keer daags krijgt hij een stoombad. Verder is hij heel goed, ziet er ook patent uit, eet als een wolf, slaapt goed.
Daag, zoentjes van Popsje

Bijlage tekeningen

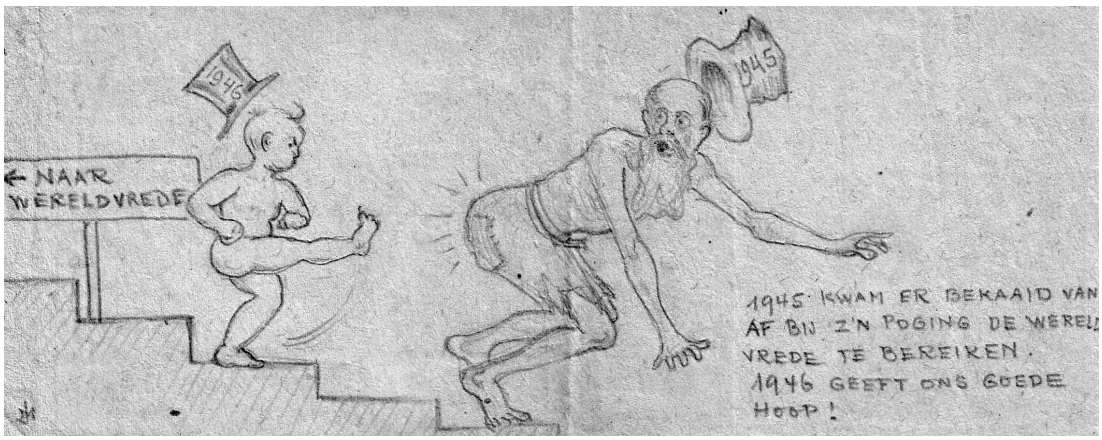

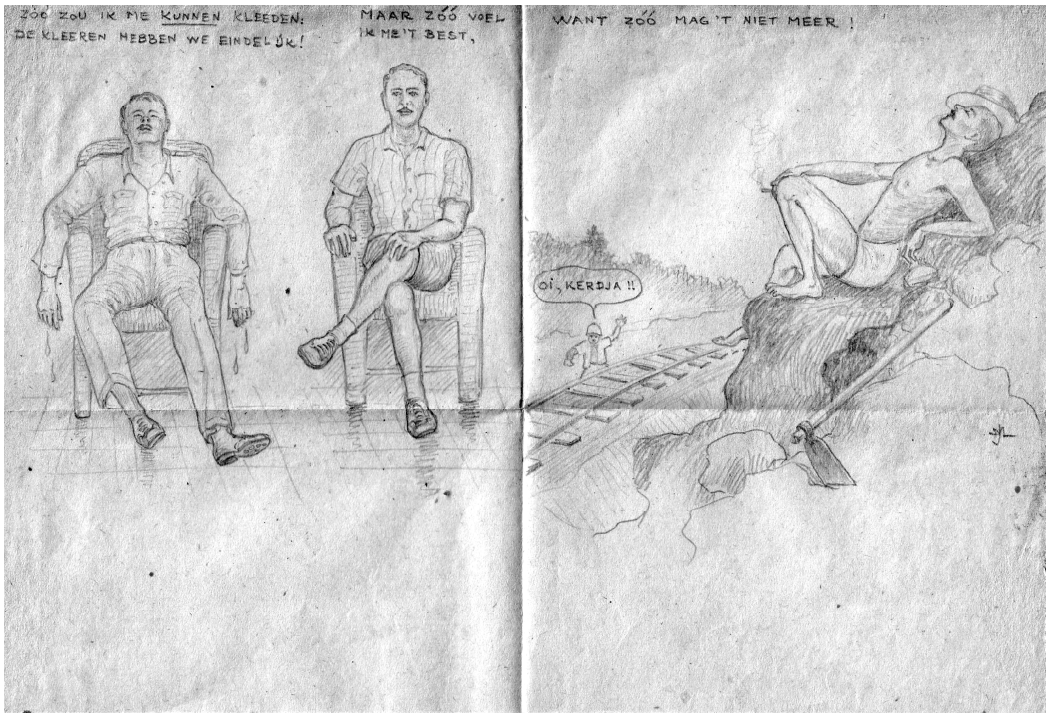

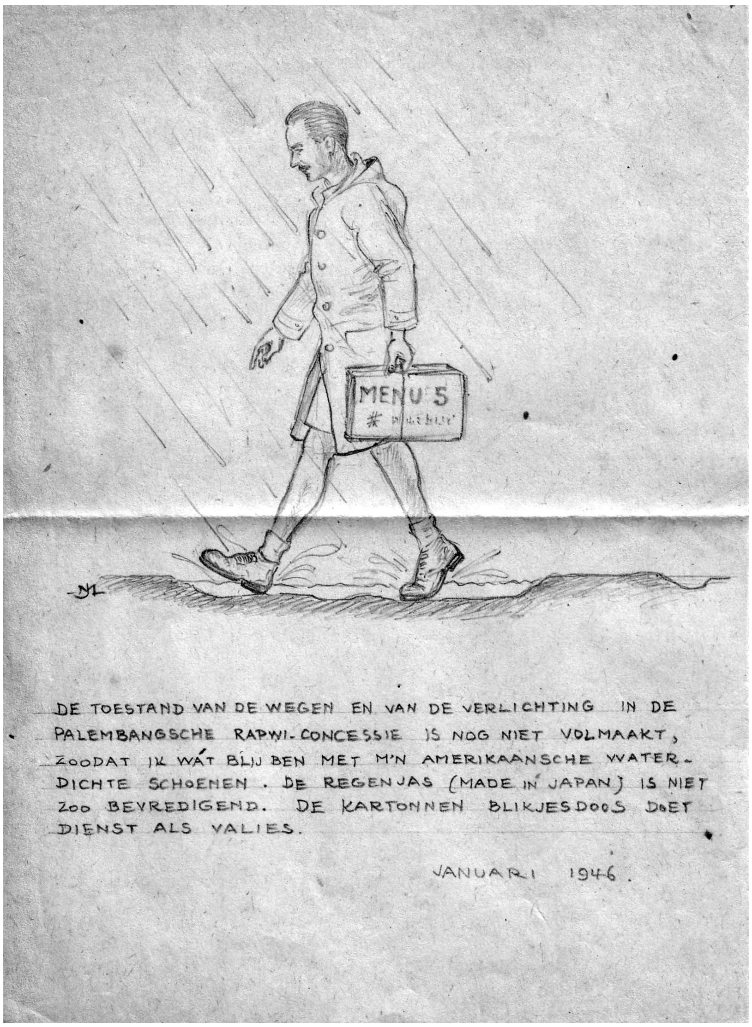

DE TOESTAND VAN DE WEGEN EN VAN DE VERLICHTING IN DE PALEMBANGSCHE RAPWI-CONCESSIE IS NOG NIET VOLMAAKT, ZOODAT IK WÁT BLIJ BEN MET M'N AMERIKAANSCHE WATER-DICHTE SCHOENEN. DE REGENJAS (MADE IN JAPAN) IS NIET ZOO BEVREDIGEND. DE KARTONNEN BLIKJESDOOS DOET DIENST ALS VALIES.

JANUARI 1946.

KINDEREN BENEDEN 16 JAAR WORDEN NIET TOEGELATEN OP RAPWI-DANSAVONDEN; TOCH ZIE IK LIEVER EEN STEL ALS HET MIDDELSTE DAN EEN ALS HET RECHTER PAAR; DE LINKER COMBINATIE IS ZEER ZELDZAAM!

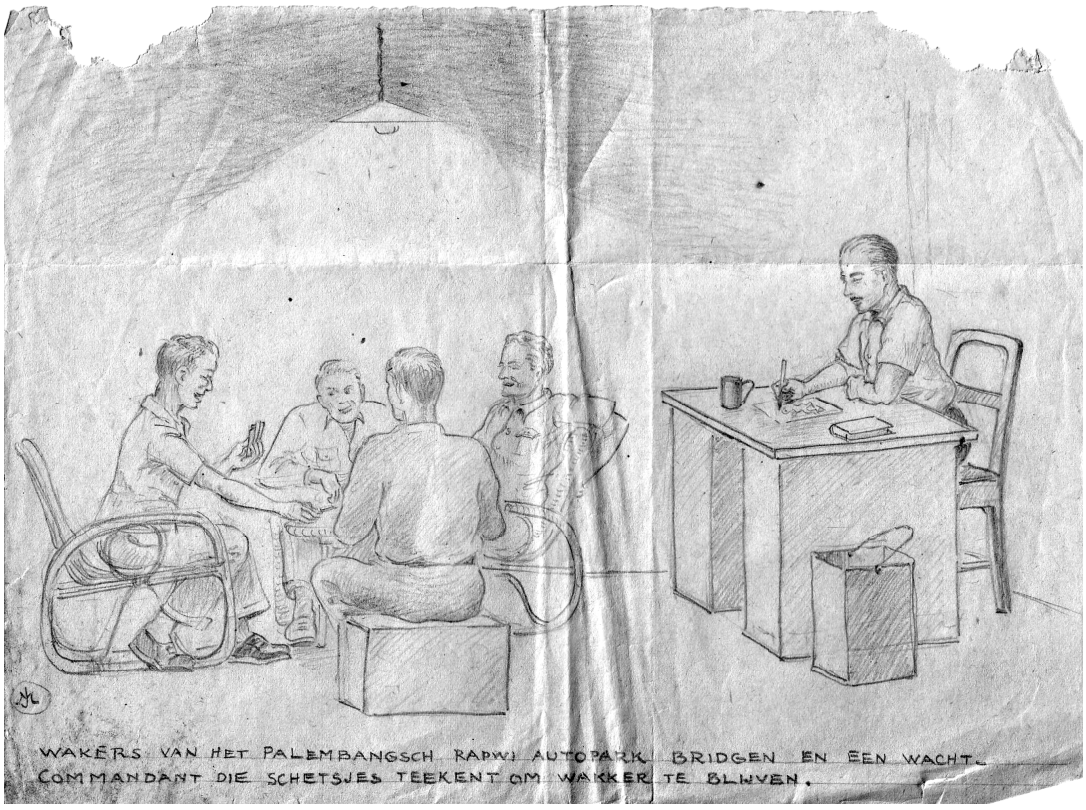

WAKERS VAN HET PALEMBANGSCH RAPWI AUTOPARK BRIDGEN EN EEN WACHT-COMMANDANT DIE SCHETSJES TEEKENT OM WAKKER TE BLIJVEN.

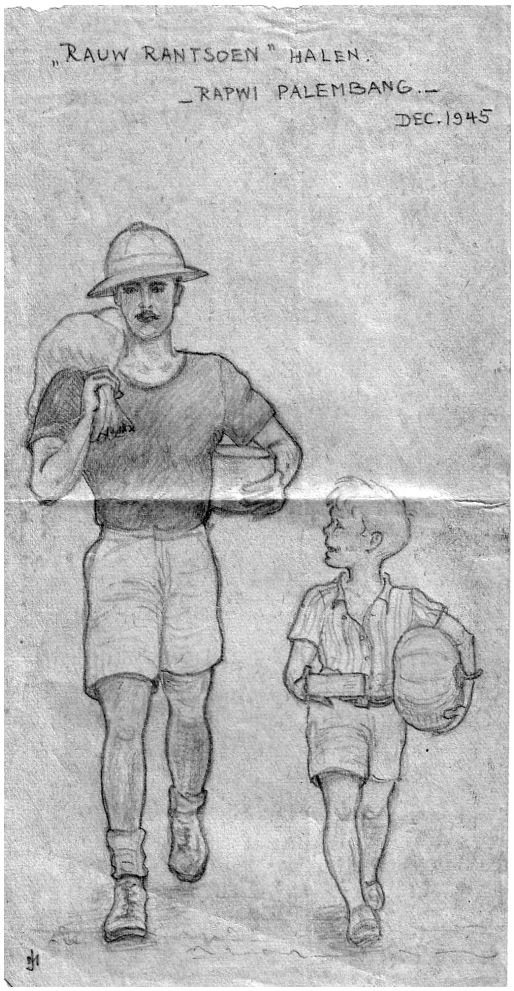
„RAUW RANTSOEN" HALEN.
RAPWI PALEMBANG.
DEC. 1945

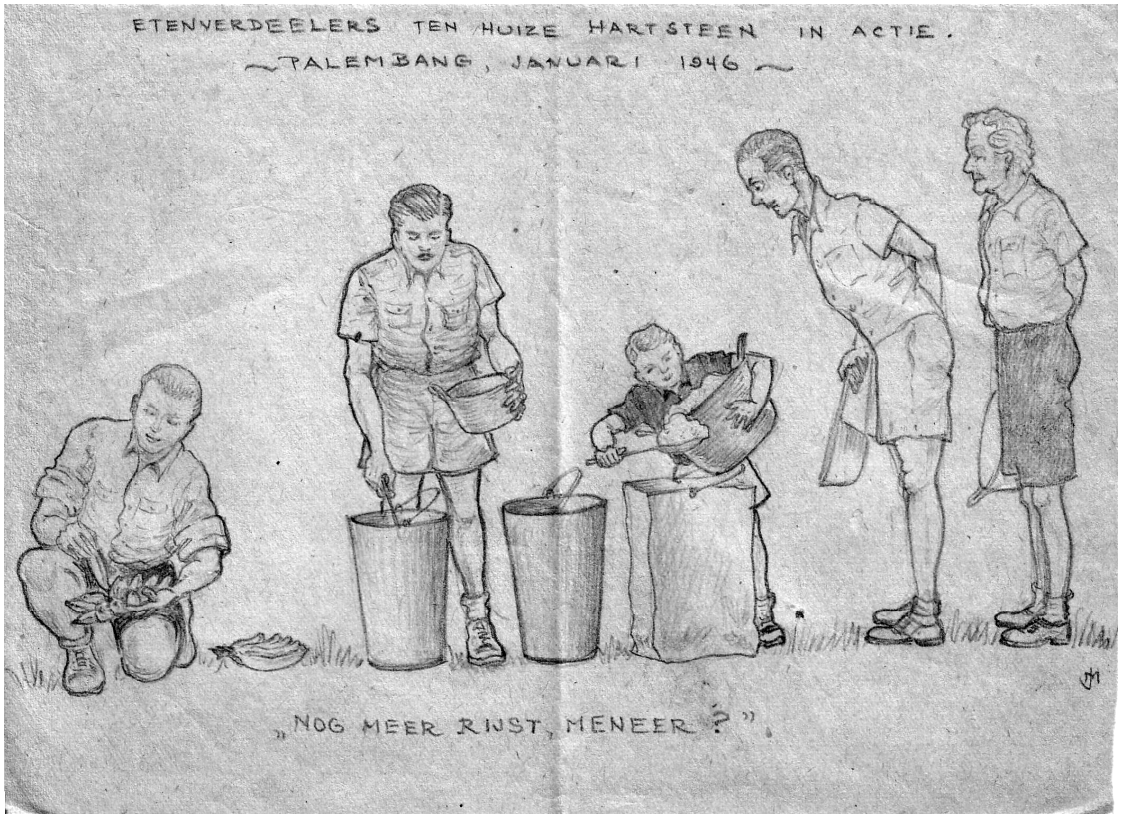
ETENVERDEELERS TEN HUIZE HARTSTEEN IN ACTIE.
~TALEMBANG, JANUARI 1946~
„NOG MEER RIJST, MENEER?"

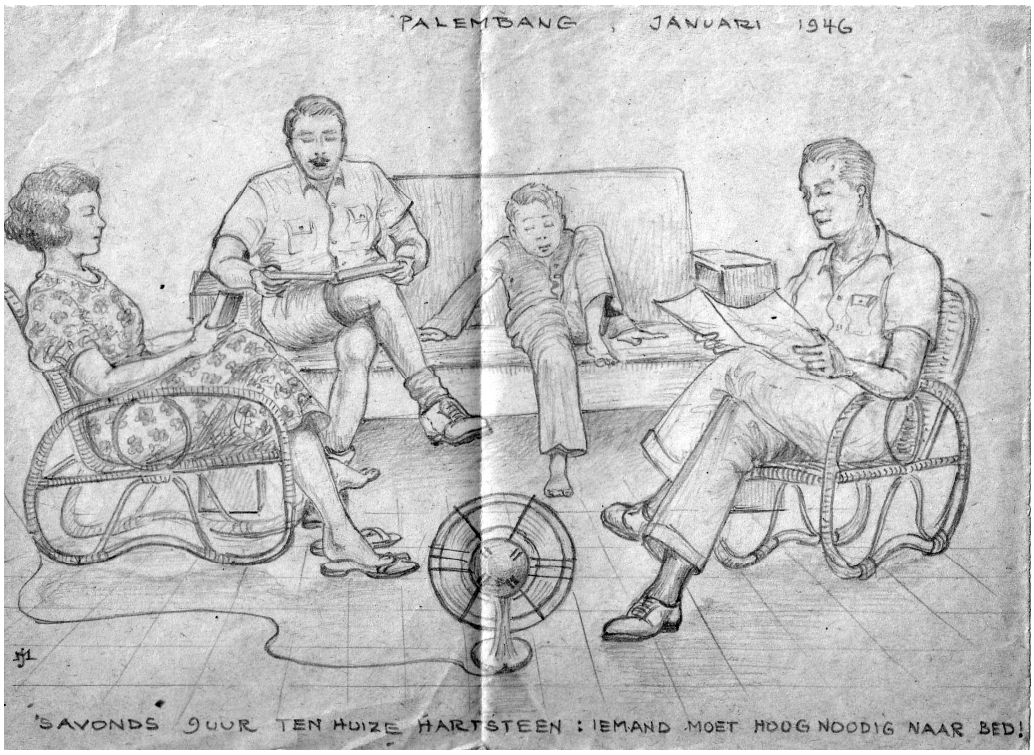
PALEMBANG , JANUARI 1946
'SAVONDS 9UUR TEN HUIZE HARTSTEEN : IEMAND MOET HOOG NOODIG NAAR BED!

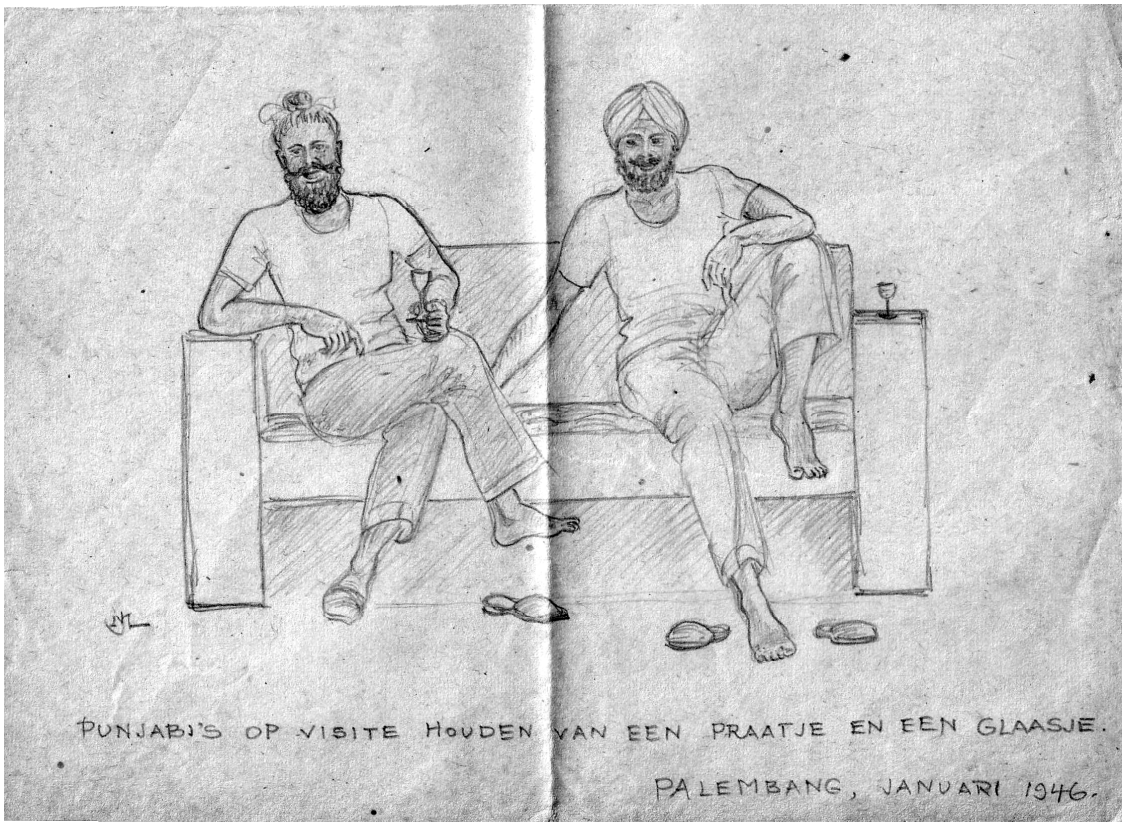
PUNJABI'S OP VISITE HOUDEN VAN EEN PRAATJE EN EEN GLAASJE.
PALEMBANG, JANUARI 1946.

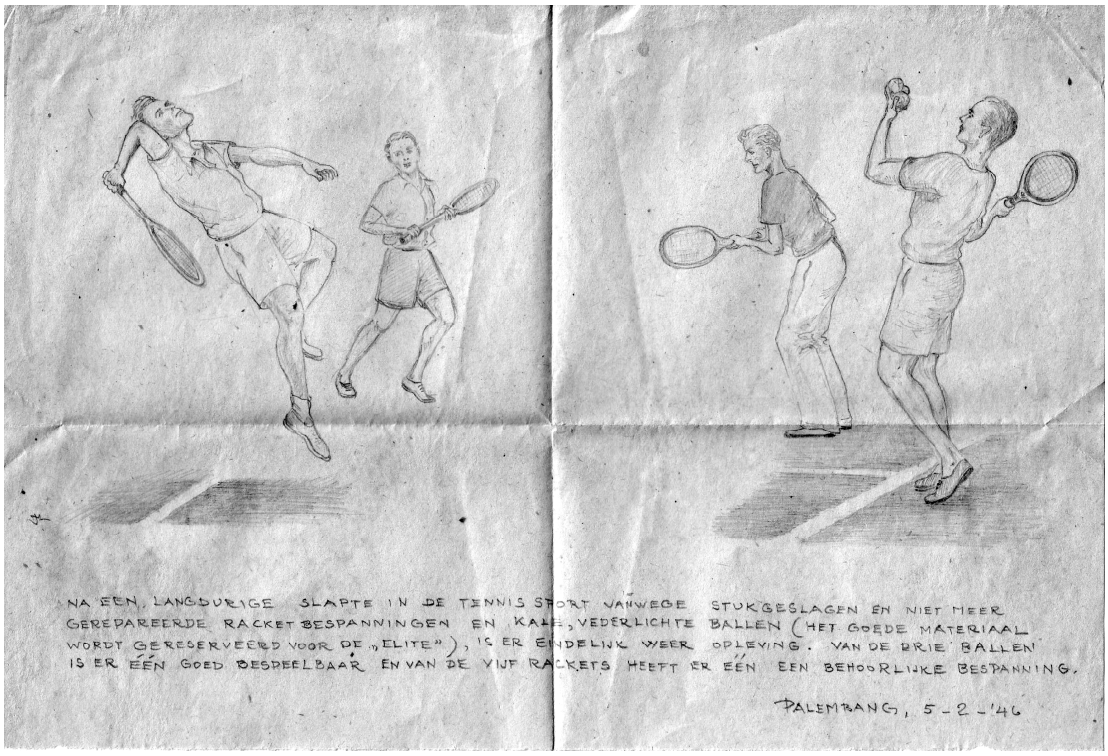
NA EEN LANGDURIGE SLAPTE IN DE TENNIS SPORT VANWEGE STUKGESLAGEN EN NIET MEER
GEREPAREERDE RACKETBESPANNINGEN EN KALE, VEDERLICHTE BALLEN (HET GOEDE MATERIAAL
WORDT GERESERVEERD VOOR DE „ELITE"), IS ER EINDELIJK WEER OPLEVING. VAN DE DRIE BALLEN
IS ER ÉÉN GOED BESPEELBAAR EN VAN DE VIJF RACKETS HEEFT ER ÉÉN EEN BEHOORLIJKE BESPANNING.
PALEMBANG, 5-2-'46

JOOP V/D SCHUYT, MIJN
SPORTVRIND, DIE MIJN GROETEN
KOMT BRENGEN..
(ALS HIJ TENMINSTE NIET GAUW
DOORVLIEGT NAAR SYDNEY!)

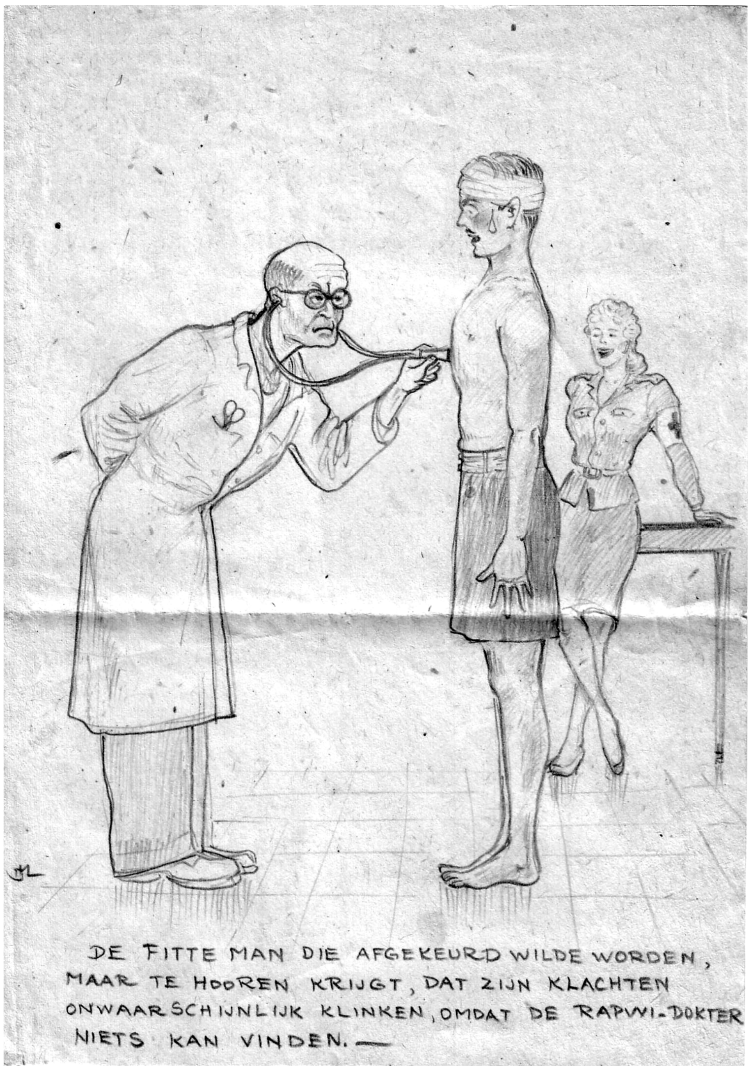

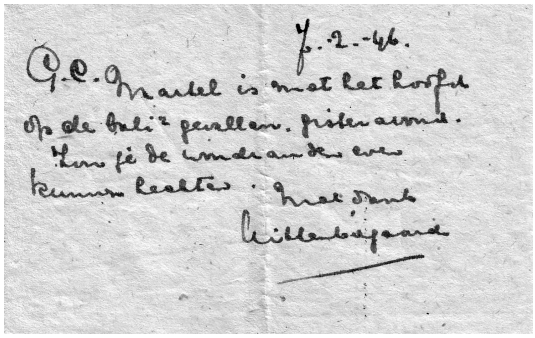

7.-2.-46.

G.C. Markel is met het hoofd op de beide parallen. pisterarmen. Kun je de wondarts even kommen laaten. Met Groet

Willenberg

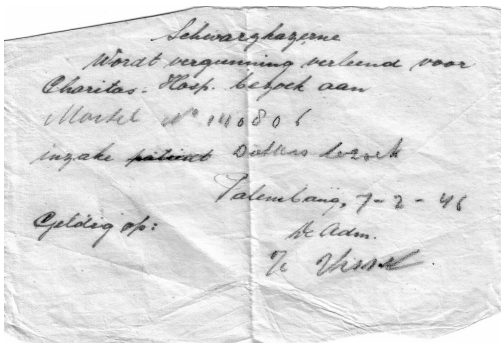

Schwarzkopfne
Wordt vergunning verleend voor
Charitas. Hosp. bezoek aan
Markel No 140806
ingake ~~patient~~ Dokters bezoek
Palembang, 7-2-46
Geldig op:
De Adm.
De Vrood

Portret van Dien voor Jan, gemaakt door Yvonne

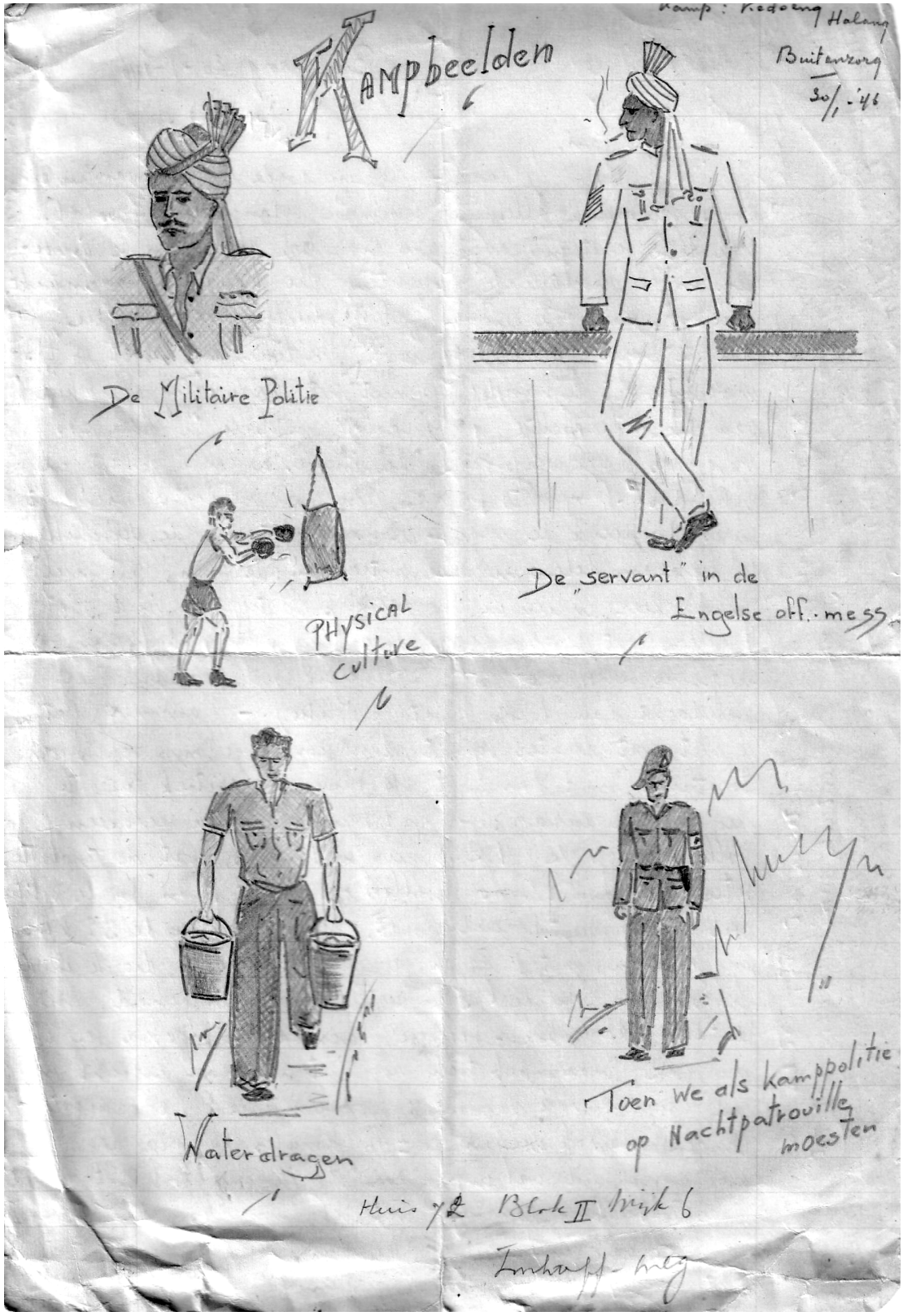

Impressies van Ben uit het kamp Kedoeng Halang, 31 januari 1946

Bijlage foto's

opa en oma Filet met Rudy 15 augustus 1945

Toetoe v.d. Groen-Müller, de zus van oma Filet, waar Dien met Ferry, Gerard en Yvonne en later ook Jan onderdak vond op de Alataslaan 32 in Batavia

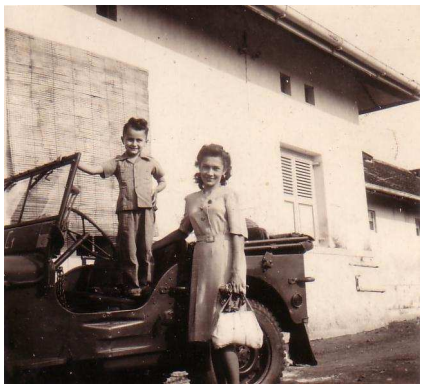

Eddy en Eef Filet met Bientje, 1946

Wim Martel, december 1946

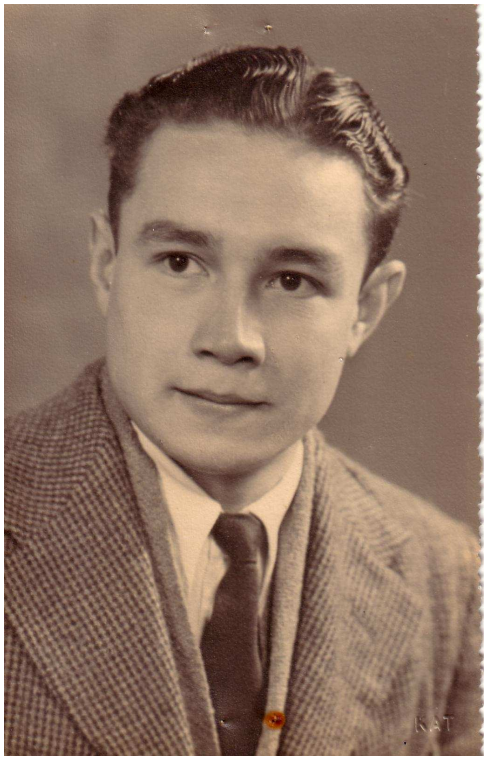

Ben Martel, november 1946

Jan, Dien, Ferry en Gerard Martel
Alataslaan Batavia
5 mei 1947

Utrecht 1948

Bijlage woon- en verblijfplaatsen

Jan		Dien en kinderen	
tot 13 oktober 1943	Tjimangoe	tot 24 september 1945	Tjimangoe
13 oktober 1943	Jan wordt samen met zijn zwager Dolf Kamp door de Kempe Tai van Tjimangoe weggevoerd.		
13 t/m 28 oktober 1943.	Soekaboemi: in de Kempe-cel		
29 oktober 1943.	Batavia: als krijgs-gevangene per vrachtauto naar de Senen kazerne.		
30 oktober t/m 3 december 1943	Batavia: Senen-kamp		
4 december 1943 t/m 11 februari 1944	Batavia: Glodok-kamp		
12 februari t/ m 30 mei 1944.	Weer Senen-kamp		
14 t/m 17 mei 1944	Zeereis naar Padang		
18 t/m 21 mei 1944	Reis per trein en vrachtauto naar Pakan Baroe a/d Siak rivier (S.O.K.)		
22 mei 1944 t/m 26 oktober 1945	Pakan Baroe: in verschillende kampen Jan hoort op 24 augustus officieel dat Japan verslagen is	24 september t/m 15 oktober 1945	Soekaboemi: hotel Tjipellang
		15 oktober tot 24 november 1945	Soekaboemi: in de barakken van de landbouwschool
		24 november 1945 tot 10 januari 1946	Buitenzorg: Kedoen Halang
26 oktober 1945 tot 21 februari 1946	Palembang: hotel Schwarz	10 t/m 16 januari 1946	Buitenzorg, 14de Bataljon
21 februari 1946 tot ?????	Palembang: in de Mulo	vanaf 16 januari 1946 tot 20 juni 1947	Batavia: Alataslaan 32 Op 10 januari 1947 is Yvonne gestorven
van ????? tot 20 juni 1947	Batavia: Alataslaan 32		

Bijlage verklaring namen

Familienamen en relaties voor zover er een verband is met de brieven	
Ben Martel	broer van Jan
Beppie Filet	zus van Dien, 1ste huwelijk met Voltz, de vader van Trudel en Inge, 2de huwelijk met Peter Hansen
Bob Filet	neef van opa Filet
dhr Stoové	postadres voor de bewoners van Tjimangoe
Dolf Kamp	Dolf Kamp, studiegenoot van Jan en getrouwd met Eta Martel
Dorus van Maanen	2de echtgenoot van Wies Martel, vermoedelijk ontvoerd en vermoord door de extremisten
Eddy Filet	broer van Dien, getrouwd met Eef Nooy en vader van Bien
Eddy Martel	broer van opa Martel, getrouwd met Toetie, vader van Robby
Eta Martel	zus van Jan, getrouwd met Dolf, de vader van Zus, Bert en Hilda
Jim Simons	“slapie” en grote kameraad van Jan, al in Pakan Baroe, later in Palembang
Liesje Voll	dochter van Toetoe. Vrouw van Guus Persijn
Mama en Papa	oma en opa Filet (Lot Müller en Cor Filet)
Meta Filet	zus van Dien, 1ste huwelijk met Wim Frederik de vader van Joke en Cees.
Moes en Pa	oma en opa Martel
Netty Martel	Zus van Jan, getrouwd met Raymond Smith, kinderen: Robby, Arthur, Ellen en Maud
Noesje Ehrencron	Dochter van tante Jo, getrouwd met Wim Messchaert
Oma	oma van Dien, woonde bij Toetoe in Batavia
Plasman	hoofd van het Kadaster in Batavia
Popsje	Dien Martel-Filet
Puckje	Jan Martel
Raymond Smith	echtgenoot van Netty Martel
Rudy Filet	broer van Dien
tante Jo / Johanna Müller	zus van oma Filet, getrouwd met Ehrencron, moeder van Noesje en Doddy
Tante Mien/Mina Verhagen	zus van opa Filet
Thea Filet	zus van Dien, getrouwd met Rel Westra, de vader van Fred en Rob
Tinus Müller	broer van oma Filet, getrouwd met Netty, vader van Jetteke, Rinus, Leo, Karel
Toetoe Müller	zus van oma Filet, 1ste huwelijk met Voll, 2de huwelijk Sjoerd v.d.Groen, moeder van Lies Persijn-Voll
Vent	broer van oma Filet, getrouwd met Wies
Wies Martel	zus van Jan, 1ste echtgenoot: Wim Horst, de vader van Tineke en Ronnie, 2de echtgenoot Dorus van Maanen, de vader van Cieltje
Wijk Müller	broer van oma Filet, getrouwd met Paula, vader van Ries
Wim Horst	1ste echtgenoot van Wies Martel
Wim Martel	broer van Jan

Bijlage woorden en begrippenlijst.

A.R.	Assistent Resident
akal	smoes, list, uitredmiddel, inval
aloon aloon	plein in het centrum
anaks	kinderen
apem / apam	poffertjes, meelgebak
areng	houtskool
atap	dak, veelal gemaakt van palmbladeren
B.B.	Binnenlands Bestuur
bajem	spinazieachtige groente
bantal	kussen
barang	goed, goederen, waren, bagage
Bdg	Bandoeng
beras	gepelde rijst
bingoeng	doorgedraaid, de kluts kwijt
BKR	Badan Keamanan Rakjat (volksveiligheidsorganisatie), werd 22 augustus 1945 als een eigen machtsapparaat van de Republiek. Hierbij sloten zich vooral aan: voormalige leden van de Peta, de Heiho en Indonesische KNIL-militairen. Haar opvolger was de TKR.
boeboer	pap
Bogor	Buitenzorg
bonjok, bonjor	beurs, overrijp
Btgz	Buitenzorg
bultzak	matras
collo	stuk bagage
concessie	Een concessie is een vergunning van de overheid die anderen uitsluit. De verkrijger van de concessie of concessiehouder krijgt dus een monopolie of alleenrecht op bijvoorbeeld een stuk grondgebied.
dadar	omelet
Dai-Nippon	Japan
djoeallans	verkopers, handelaren
djongos	mannelijke huisbediende
doekoes	vruchtjes
ebi	ebbi: gestampte gedroogde gebakken garnalen
Gedoeng Halang	Kamp Buitenzorg Dien + 3 vanaf 24-11-45
goeni-zak	grove jute zak
goenoeng	berg
golok	kapmes
Hei-ho	Indonesische soldaten in dienst van het Japanse leger
ikan gaboes	meerval
kabar	bericht
kali	rivier
Karang Bankoeang	riviertje op Sumatra (karang = koraal)
katjang padjang	kouseband

katjang-idjoe	kleine groene erwt
kawat	ijzerdraad
kawoeng	plantaardig sigarettenpapier
kebaja	bloes
Kempe Tai	Japanse politieke politie, - geheimedienst, - inlichtingendienst
ketella	cassave
kintja	stroop van suiker en klappermelk
koeli	dagloner, sjouwer
koetoe-boesoek	luis, ongedierte – stinkend, bedorven * soort luis die stinkt bij het doodpletten
kolak	gekookt gerecht met santen en goela djawa
kolong	holte, ruimte onder iets
kondé	wrong, knoet
kongsi-genoten	ploegmaten, kongsi: (uit het Chinees) vereniging, maatschappij, genootschap, bond, gilde
kotta / kota	stad
kwartierzieke	wandelende patiënt die licht corveediensten verricht
ladang	droog rijstveld
lalap	rauwe groenten
mantri	meetarbeider
martabak	gerecht uit India met deeg en ei
N.K.P.M.	Nederlandsche Koninklijke Pakketvaart Maatschappij
Nips	Japanners
nontonnen	toeschouwen
obat	geneesmiddel
oebie reboes	gekookte zoete aardappel
ompaggerd	omheind
P.O.W.	Prisoner of War
Pakan Baroe	stad op Sumatra en verzamelnaam voor diverse krijgsgevangenen kampen op Sumatra en voor de daar aangelegde spoorlijn
patjol	spade (Javaans) *, hak
pemoeda	jeugdbeweging die zich na de Japanse capitulatie fel verzette tegen de terugkeer van de Nederlanders.
peteh tjina	peulvrucht
pikoelan	draagstok
rampokken / rampassen	roven, stelen, plunderen
RAPWI	Recovery of Allied prisoners of War and Internees (opgericht in februari 1945). Organisatie die de geallieerde krijgsgevangenen en de geïnterneerden na de Japanse capitulatie naar veilige plaatsen moest zien te krijgen. Diverse legers hebben zich hiervoor ingezet: het Japanse en Britse leger, alsmede Indonesische en Nederlandse legeronderdelen. Op haar hoogtepunt had RAPWI meer dan 10.000 personen in dienst. In totaal hebben zij op Java en Sumatra meer dan 223.000 ex-geïnterneerden en vluchtelingen opgevangen en verzorgd. In april 1946 werd RAPWI opgeheven.
reboeng	jonge bamboe-spruit
roedjak	heet gerecht met onrijpe vruchten

S i	Soekaboemi, stad op West Java vlak bij Tjimangoe
sambalans	hete bijgerechten bij de rijsttafel
sapoe lidi	bezem van de nerven van de bladeren van de cocosplant
Senen	eigennaam (senen = maandag)
sirammen	wassen/afspoelen, door water over je heen te gooien
sisir pisang	kam bananen
slokan	sloot
sobat	vriend
soerat	brief, geschrift
soesah	zorgen, ongemakken, problemen, moeilijk
srabi	soort pannenkoek
tai minjak	residu bij oliebereiding
tampatje	tempat: plaats, oord bestek
tampatje/ tempat	plekje, plaats, oord
tangsi	kazerne
tengteng katjang	blok geroosterde pinda met goela djawa
teri	kleine gedroogde visjes
terong	aubergine
Tg Pinang	Tandjoeng Pinang, plaats waar pap heeft gewerkt en Yvonne is geboren
tiker	gevlochten slaapmat
tjap	merk, zegel, stempel
tjawat	lendendoek
Tjimangoe	Naam van de privé-onderneming van opa Martel. In de oorlog woonden hier, bij opa en oma Martel: de kinderen van tante Wies: Tineke en Ronnie Horst; Dolf en Eta Kamp met Bert, Johanna (Zus) en Hilda Jan en Dien Martel met Ferry, Gerard en Yvonne; Wim Martel; Ben Martel; Later is Dien met de kinderen ingetrokken bij Titi en Jacob Coorengel in het paviljoen op hetzelfde terrein.
tjotjokken	overeenkomen met iets, kloppen
waloe	meloen